

సంస్కృత అకాడమీ గ్రంథమాలా -137

ఋగ్వేదసూక్తసంగ్రహము

(తెలుగు వ్యాఖ్యానహితము)

వ్యాఖ్యాతా

డాక్టర్.వి.సుబ్రహ్మణ్యమ్

ఉపనిదేశకులు, సంస్కృత అకాడమీ

సంపాదకులు

ఆచార్య కే.నీలకంఠమ్

నిదేశకులు, సంస్కృత అకాడమీ

సంస్కృత అకాడమీ

(కేంద్రీయసంస్కృతవిశ్వవిద్యాలయముచే మాన్యతపొందిన ఆదర్శశోధసంస్థా)

ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము, హైదరాబాద్

2024

ఋగ్వేదసూక్తసంగ్రహము

(తెలుగు వ్యాఖ్యాసహితము)

వ్యాఖ్యాతా

డాక్టర్. వి. సుబ్రహ్మణ్యమ్

ఉపనిదేశకులు, సంస్కృత అకాడమీ

సంపాదకులు

ఆచార్య కే నీలకంఠమ్

నిదేశకులు, సంస్కృత అకాడమీ

సంస్కృత అకాడమీ

(కేంద్రీయసంస్కృతవిశ్వవిద్యాలయముచే మాన్యతపొందిన ఆదర్శశోధసంస్థా)

ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము, హైదరాబాద్

Sanskrit Academy Granthamālā 137

Ṛgvedasūktasaṃgraha

(with Telugu Commentary)

Publisher

Director, Sanskrit Academy

Copies can be had from:

Director

Sanskrit Academy

Adarsha Shodha Sanstha

Osmania University,

Hyderabad – 500 007

Phone:

8331021001

Email:

sanskritacademyhyd@gmail.com

Web:

<https://sanskritacademy.net/>

Printed at

Karshak Art Printers,

Vidyanagar, Hyderabad

Ṛgvedasūktasaṃgraha

(with Telugu Commentary)

ISBN – 978-93-80171-98-2

© Sanskrit Academy

Year : 2024

Pages : xvi+172

Copies : 300

Price : Rs 400

R̥gvedasūktasamṅgraha

With
Telugu Commentary

By
Dr. V Subrahmanyam
Dy. Director, Sanskrit Academy

Editor
Prof. K. Neelakantham
Director, Sanskrit Academy

Sanskrit Academy

Adarsha Shodha Sanstha

(Recognised by Central Sanskrit University, New Delhi)

Osmania University, Hyderabad – 500 007

2024

Sanskrit Academy Granthamālā 137

Ṛgvedasūktasaṃgraha

(with Telugu Commentary)

Publisher

Director, Sanskrit Academy

Copies can be had from:

Director

Sanskrit Academy

Adarsha Shodha Sanstha

Osmania University,

Hyderabad – 500 007

Phone:

8331021001

Email:

sanskritacademyhyd@gmail.com

Web:

<https://sanskritacademy.net/>

Printed at

Karshak Art Printers,

Vidyanagar, Hyderabad

Ṛgvedasūktasaṃgraha

(with Telugu Commentary)

ISBN – 978-93-80171-98-2

© Sanskrit Academy

Year : 2024

Pages : xvi+172

Copies : 300

Price : Rs 400

ప్రస్తావన

ఓమ్ శ్రీ గురుభ్యో నమః

॥ శ్రీశంకరభగవత్పాదాః విజయన్తే ॥

ఓమ్ ఆ నో భద్రాః క్రతవో యన్తు విశ్వతః (ఋగ్వేదే I-89-1)

తాళపత్రగ్రంథముల సేకరణ, పరిశోధన మఱియు వాటి ముద్రాపణతో పాటు సంస్కృతప్రచారానికై అనేకవిధకార్యక్రమములను నిర్వహించుటకై 1954 వ సంవత్సరంలో సంస్కృత అకాడమీ స్థాపించబడిన తర్వాత 1959 వ సంవత్సరంలో దినకరభట్టు అనే పండితునిచే రచింపబడిన వ్యాఖ్యానంతో ఋగ్వేదసారః అనే పుస్తకాన్ని ముద్రించారు అకాడమీ సంస్థాపకులు ఆచార్య ఆర్యేంద్ర శర్మ. అది మొదలుకొని అకాడమీ ద్వారా సుమారుగా 150 పుస్తకాలు ముద్రించబడ్డాయి. వాటిలో శాస్త్రగ్రంథాలు, శోధగ్రంథాలు, వ్యాఖ్యానగ్రంథాలు, కావ్యనాటకాదులతో పాటు తెలుగు వ్యాఖ్యానంతో కూడిన అనేక పుస్తకాలున్నాయి. తెలుగు రాష్ట్రాలలో తెలుగుమాధ్యమంలో సంస్కృతాన్ని అభ్యసిస్తున్న వందలాది విద్యార్థులకొఱకు కొన్ని విశేషమైన గ్రంథాలను తెలుగు వ్యాఖ్యానంతో ముద్రిస్తే బాగుండునన్న పెద్దల అభిప్రాయానికి అనుగుణంగా పది పుస్తకాలు ముద్రించి ఇప్పుడు ఋగ్వేదసూక్తసంగ్రహం అనే పాఠ్యపుస్తకాన్ని సహృదయుల ముందుకు తెస్తున్నాము.

వేదములు-వైశిష్ట్యం

ఇష్టప్రాప్త్యనిష్టపరిహారయోః అలౌకికమ్ ఉపాయం యో వేదయతి స వేదః అని వేదభాష్యకర్త సాయణాచార్యులు వేదముయొక్క పరమ ప్రయోజనాన్ని స్పష్టం చేశారు. అంతే కాకుండా విద్యన్తే ధర్మాదయః పురుషార్థాః యేషు తే వేదాః అని కూడ కొన్ని ప్రాతిశాఖ్యగ్రంథాలు వివరించాయి. ధర్మార్థకామమోక్షాది చతుర్విధపురుషార్థములు, మనిషికి స్వాభీష్టసిద్ధిని కలిగింపజేయగలిగే సాధనాలు, తనకు విఘాతం కలిగించే వాటిని నశింపజేయగలిగే అలౌకికోపాయాలు ఎక్కడైతే విశదీకరింపబడ్డాయో అవే వేదాలు అని వేదతత్వాన్ని తెలిపారు సాయణులు.

పరమేశ్వరుని ముఖమునుండి నిఃసృతములైన వేదమంత్రాలను మంత్రద్రష్టలైన మహర్షులు విని మౌఖికంగా వాటిని వాటి ప్రాశస్త్యాన్ని పరివ్యాప్తం చేశారని విద్వజ్జనసమూహం ఉద్ఘోషిస్తున్నదని మనకందరికి విదితమే. గురుముఖతః శ్రద్ధగా విన్న శిష్యులు వాటిని కంఠస్థం చేసి పునః సంప్రదాయబద్ధంగా నిరాటంకంగా నిర్విరామంగా లోకానికి అందించారు అందిస్తున్నారు కూడ. కనుకనే వేదాలను శ్రుతులు అన్నారు. తైత్తిరీయ ఆరణ్యకంలో అనన్తా వై వేదా¹ అని చెప్పబడింది. వేదములనంతములు, అనంతకాలాలకు చెందిన మహత్తరదర్శనాలు. భారతీయులు వేదాలను వేదపురుషునిగా² వేదమాతగా³ భావించారు.

వేదములు వాటి ప్రయోజనం

1. దేవతలయొక్క గుణగణములను కీర్తించేవి ప్రకాశింపజేసేవి.
2. యజ్ఞయాగాది క్రతువులను వాటి వైశిష్ట్యాన్ని తెలిపేవి.
3. నిత్యవైమిత్తికకర్మలను వివరించేది.
4. పరమేశ్వరప్రాప్తిని పొందే జ్ఞానాన్ని జీవికి ప్రసాదించేవి.
5. ఖగోళ-భూగోళ-గణిత-రసాయనాది శాస్త్రాలకు సంబంధించిన అంశాలను తెలిపేవి.
6. ప్రకృతితత్వాన్ని విశ్లేషించేవి
7. ఇహలోకంలో ఆహ్లాదాన్ని కలిగించే కావ్యసాహిత్యపు విషయాలను వివరించేవి
8. ధర్మార్థకామమోక్షములను వాటి ఆచరణను తెలిపేవి.
9. బ్రహ్మచర్యాది చతుర్విధాశ్రమధర్మాలను వాటి ప్రాముఖ్యతను తెలిపేవి.

¹ తైత్తిరీయబ్రాహ్మణమ్ 3-10-11

² తం విశేషం స్మారయన్ భగవాన్ వేదపురుషః నామనిర్దేశస్య సాక్షాద్విపరీతేన క్రమేణ ఋషీణాం ప్రశ్నాన్ నిబర్హన్ (ప్రశ్నోపనిషత్ 3-1-1)

సహస్రశీర్షస్థమసి సహస్రాక్షః సహస్రపాత్, త్వం వేదపురుషః పూర్వం దేవదేవః సనాతనః (దేవీభాగవతమ్ 4-18-26)

³ సుతా మయా వరదా వేదమాతా ప్రచోదయన్తీ పావమానీ ద్విజాతా

ఈవిధంగా సంపూర్ణవేదప్రయోజనం సామాన్యంగా తెలుపబడినప్పటికి మరల ఒక్కొక్క వేదం యొక్క ప్రాముఖ్యతను కూడ విద్వాంసులు వివరించారు. ఋగ్వేదం దేవతల గుణగణములను వర్ణిస్తుంది, యజుర్వేదం యజ్ఞయాగాది క్రతువులకు సంబంధించిన కర్మకాండను తెలుపుతుంది, సామవేదం సంగీతప్రధానమైనదే అయినా ఉత్సవాదులలో యజ్ఞయాగాదిక్రతువులలో పఠించవలసిన మంత్రములను వాటి ఫలితాన్ని వివరిస్తుంది, అథర్వవేదం బ్రహ్మజ్ఞానాన్ని శత్రుసంహారాది విద్యలను ఆయుర్వేదాది ఔషధవిద్యలను వివరిస్తుంది అని వేదాధ్యయనతత్పరులైన మహనీయులు స్పష్టం చేశారు.

ఋగ్వేదప్రాశస్త్యం

ఋచ్యతే స్తూయతే ఇతి ఋక్ అని వ్యుత్పత్తి చెప్పబడింది. దేనిచేత స్తుతింపబడుతుందో దానిని ఋక్ అంటారు. స్తుతిపరములైన మంత్రముల సముదాయమే ఋగ్వేదం అని తెలిపారు ఋషులు. ఋగ్వేదం మండలానువాకవర్గమని, అష్టకాధ్యాయసూక్తమని రెండురకములైన విభజనముతో కనబడుచున్నది.

ఋగ్వేదం

10 మండలాలు	8 అష్టకములు
85 అనువాకములు	64 అధ్యాయములు
208 వర్గాలు	1017 సూక్తములు
(మండలానువాకవర్గభేదం)	(అష్టకాధ్యాయసూక్తభేదం)

ప్రపంచ వాఙ్మయంలో ఋగ్వేదమే ప్రప్రథమ గ్రంథమని భారతీయతత్వవేత్తలే కాక మాక్స్ ముల్లర్ వంటి పాశ్చాత్యపండితులు కూడ తెలిపారు. మాక్స్ ముల్లర్ పండితుడే ప్రప్రథమంగా వేదాలను ముద్రింపజేశాడు. మధుచ్చందుడు, దైవరాతుడు, పిప్పిలాదుడు, పరాశరుడు, పురుచ్చేపుడు, గృత్సనమద, విశ్వామిత్ర, వామదేవ, అత్రి,

భరద్వాజ, వసిష్ఠ, మేధాకర్ణి, దీర్ఘతను, నసుకుమ, జుషిత్వాదులెందరో మంత్రద్రష్టలైన
మహర్షులు ఉన్నారు. స్త్రీలలో కూడ ఉశన, మేధ, చైలకి, హైమ, విశ్వవార, సునీత,
లోపాముద్ర, వృష ఇత్యాది ఋషిత్వాన్ని పొందిన బ్రహ్మవాదినులున్నారు.
మంత్రాలలో ఇంద్ర, అగ్ని, యమ, వరుణాది పురుష దేతలతో పాటు అంబిక, అదితి,
ఉష, రాత్రి, సరస్వతి మొదలైన స్త్రీ దేవతలు కూడ ఉన్నారు.

ఋగ్వేదంలో దేవతల ఉపాసనా, ఏకేశ్వరవాదము, యజ్ఞము, దార్శనికచింతనము, సృష్టుత్పత్తి, పునర్జన్మ, మోక్షము, సమాజానికి సంబంధించిన
వర్ణవ్యవస్థ, ఆశ్రమవ్యవస్థ, వివాహాదిసంప్రదాయాలు, శాసనవ్యవస్థ, రాష్ట్రీయత,
కృషివ్యవస్థ ఇత్యాద్యనేక విషయాలు వివరింపబడ్డాయి.

ఋగ్వేదవ్యాఖ్యానాలు

ఋగ్వేదానికి సాయణమాధవుని మొదలుకొని 12 మందికి పైగా
భారతీయతత్వవేత్తలు భాష్యాలు రచించారు, మాగ్డోనల్, మాక్స్ ముల్లర్ వంటి
పాశ్చాత్యవిద్వాంసులు కూడ ఆంగ్లంలో వ్యాఖ్యానాలు రచించారు. అంతేకాక
భారతదేశంలోని వివిధ ప్రాంతాలకు చెందిన పండితులు వారి వారి
ప్రాంతీయభాషలలో వ్యాఖ్యానాలు వ్రాశారు కాని సాయణమాధవులు,
దయానందసరస్వతీత్యాదుల వలే సంపూర్ణవేదభాష్యం ఎవరూ రచించలేదు.
కొంతమంది పరిశోధకులు వేదాలకు సంబంధించిన అనేకవిషయాలపైన
వివిధభాషలలో విస్తృతమైన వ్యాసాలు రచించారు.

ప్రస్తుత ఋగ్వేదసంగ్రహవిశిష్టత

ప్రాచీనకాలం నుండి అన్ని విశ్వవిద్యాలయాలలో సంస్కృత
విద్యాసంస్థలలో కూడ ఋగ్వేదసూక్తముల అధ్యయనం పాఠ్యప్రణాళికలో ఒకభాగంగా
ఉండుటవలన కేవలం పాఠ్యప్రణాళికలో ఉన్నటువంటి సూక్తములకు మాత్రమే
విద్యార్థులకు పయోగపడే రీతిలో ఆయా ప్రాంతీయభాషలలో అనేకమంది పండితులు
వ్యాఖ్యానపుస్తకాలు రచించారు. వీటిలో మాగ్డోనల్ పండితుని Vedic Reader,
హిందీభాషలో హరిదత్తశాస్త్రి రచించిన ఋగ్వేదసంగ్రహం, డాక్టర్ దేవేంద్రనాథ్

పాండి మహాశయుని ఋక్సూక్తసంగ్రహం ఋక్సూక్త సుధాకరం వంటి పుస్తకాలు
 విద్యార్థిలోకంలో ప్రసిద్ధాలు. తెలుగులో ప్రామాణికమైన ఋక్సూక్తసంగ్రహ
 వ్యాఖ్యానాల పుస్తకాలు లేకపోవడం వలన అనేకమంది ఆంగ్ల మఱియు హిందీభాషా
 పుస్తకాలపైననే ఆధారపడుతున్నారు. కాని ఇతర భాషలలో రచించబడిన
 వ్యాఖ్యానాలను చదివి అవగతం చేసికోవడం క్లిష్టంగా ఉందనే వారి అభీష్టం మేరకు
 తెలుగులో ఋక్సూక్తసంగ్రహం సంస్కృత అకాడమీ ద్వారా ముద్రించడానికి సిద్ధపడి
 తదర్థమై మా ఉపనిదేశకులు డాక్టర్ సుబ్రహ్మణ్యంను ప్రోత్సహించాను. మా
 సుబ్రహ్మణ్యం జాగరూకతతో సాయణాది భాష్యములను మఱియు
 ఇతరవ్యాఖ్యానాలను కూడ అధ్యయనం చేసి విద్యార్థులకుపయోగపడే రీతితో
 పుస్తకాన్ని సిద్ధం చేశాడు. సహజంగానే మంచి వ్యుత్పన్నుడైన మా సుబ్రహ్మణ్యం
 ప్రస్తుతం పూణేలోని వైదికసంశోధనమండలిలో తాత్కాలికమైన బాధ్యతలో
 ఉండుటవలన తనకు ఈ పుస్తకరచన ఇంకా సుగమమైందనుటలో సందేహం లేదు.
 ప్రతిపదార్థతాత్పర్యాలతో పాటు అవసరాన్ననుసరించి నిరుక్తశాస్త్రాన్ని కూడ
 ఉదాహరించి సులభంగా అవగాహన కలిగేటట్లు ప్రయత్నించాడు. ఈ సందర్భంగా
 డాక్టర్ సుబ్రహ్మణ్యంకు శుభాభినందనలు.

శోధగ్రంథాలతో పాటు ఇటువంటి అరుదైన మఱియు సాధారణవిద్యార్థులకు
 ఉపయోగపడే పుస్తకాలను కూడ అకాడమీ ద్వారా ముద్రించుటకు మమ్మల్ని
 నిరంతరం ప్రోత్సహిస్తున్న కేంద్రీయసంస్కృత విశ్వవిద్యాలయం మాననీయ
 ఉపకులపతివర్యులు ఆచార్య శ్రీనివాస వర్మగారికి, విశ్వవిద్యాలయ సంచాలకులు
 అస్మన్మిత్రులు ఆచార్య గాయత్రీమురళీ కృష్ణకు ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయం
 ఉపకులపతివర్యులు ఆచార్య డి రవీందర్ గారికి, విశ్వవిద్యాలయసంచాలకులు ఆచార్య
 పి. లక్ష్మీనారాయణ గారికి ధన్యవాదములు తెలుపుకుంటున్నాను. కేంద్రీయసంస్కృత
 విశ్వవిద్యాలయంలో ఆదర్శసంస్థల విభాగానికి నిదేశకులు ఆచార్య మధుకేశ్వర్ భట్
 గారికి ధన్యవాదములు తెలుపుతున్నాను.

ఉపనిదేశకురాలు డా. కే. వరలక్ష్మికి, శోధసహాయకులు డాక్టర్ కే. వి. సూర్యప్రకాష్ డా. జోషి సంతోష్ కుమార్ లకు, ఈ పుస్తకాన్ని ప్రచురణయోగ్యంగా సిద్ధం చేసిన యువసంశోధకుడు చిరంజీవ జోషి భరద్వాజ్ కు, మా కార్యాలయమిత్రులందరికి శుభాభినందనలు.

ఈ గ్రంథాన్ని తక్కువ సమయంలో సుందరంగా ముద్రించి ఇచ్చిన కర్క్ ఆర్ట్స్ ప్రింటర్స్ విద్యానగర్ వారికి కృతజ్ఞతలు.

బుధజనవిధేయః

ఆచార్యో కే. నీలకంఠః

నిదేశకః, సంస్కృత అకాడమీ

భారతీయ సంస్కృతి గౌరవగాథ వేదముల ద్వారా మొదలవుతుంది అనే మాట వినగానే ప్రతిభారతీయుడికి ఎంతో గర్వముగా ఉంటుంది. పరమేశ్వరుని శ్వాసరూపాలు వేదములు⁴. మంత్రద్రష్టలైన మహర్షుల ద్వారా ఆవిష్కరించబడిన సత్యవాక్యమూహములు వేదములు.⁵ అఖిలధర్మములకు మూలములు వేదములు.⁶ ఇష్టప్రాప్తికి అనిష్టపరిహారానికి సంబంధించిన అలౌకిక ఉపాయాన్ని తెలియజేసేవి వేదములు.⁷ ప్రత్యక్ష-అనుమానాది ప్రమాణములచేత తెలియని విషయాన్ని తెలియజేసేవి వేదములు.⁸ విశ్వమంతటా పరివ్యాప్తమైన భారతీయసంస్కృతికి మూలాధారములు వేదములు. ధర్మాదిపురుషార్థాలను తెలియజేసేవి వేదములు.⁹ భూర్లోక-భువర్లోక-స్వర్లోక అను మూడులోకముల విషయమై, బ్రహ్మచర్యాది ఆశ్రమవ్యవస్థను తెలియజేయునవి వేదములు.¹⁰ భగవంతుడిని తెలుసుకునే ఉపాయములు వేదములు.¹¹ సర్వవిధజ్ఞానమునకు విజ్ఞానమునకు ఆకరగ్రంథములు వేదములు.¹² విశ్వమందలి చరాచరజగత్తుకు మార్గదర్శకములు వేదములు.¹³ మానవీయసంస్కృతికి అనుసూయతములైనవి వేదములు. ప్రకృతమున దృశ్యమానమైన

4 అస్య మహతో భూతస్య నిశ్చసితం - బృహదారణ్యకోపనిషద్ 4.5.11

5 ఋషిదర్శనాత్..... నిరుక్త 2.3.11, ద్రష్టార ఋషయః స్మరైః - కాత్యాయన సర్వానుక్రమసూత్రములు

6 వేదోఽఖిలో ధర్మమూలమ్ - మనుస్మృతి

7 ఇష్టప్రాప్త్యనిష్టపరిహారయోగికముపాయం యే గ్రన్థో వేదయతి స వేదః - సాయణాచార్యుణి తైత్తిరీయసంహితా భాష్య భూమిక

8 ప్రత్యక్షేణానుమిత్యా వా యస్తూపాయో న విద్యతే ।

ఏతం విదన్తి వేదేన తస్మాద్వేదస్య వేదతా ॥ - సాయణాచార్యుణి తైత్తిరీయసంహితా భాష్య భూమిక

9 విదన్త్యే జ్ఞాయన్తే లభ్యన్తే వా ఏభిర్ధర్మాది పురుషార్థా ఇతి వేదః - దేవమిత్రుడి బహ్మచర్యాదితాత్పర్యవృత్తి

10 చాతుర్వర్ణ్యం త్రయో లోకాశ్చత్వారశ్శాశ్రమాః పృథక్ ।

భూతం భవ్యం భవిష్యం చ సర్వం వేదాత్ ప్రసిద్ధ్యతి ॥ - మనుస్మృతి 12.97

11 వేదేశ్చ సర్వైరహమేవ వేద్యః - భగవద్గీత 15.15

12 సర్వం విదుర్వేదవిదో వేదే సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్ ।

వేదే హి నిష్ఠా సర్వస్య యద్యదస్తి చ నాస్తి చ॥ 12-276-44

13 వేదాః ప్రమాణం లోకానాం మహాభారతమ్ - శాన్తిపర్వ - 276.1

అవిష్కారములకు మూలములు వేదములు. భారతీయ విచారసాహిత్యమునకు శిఖరములు వేదములు. భారతీయ సనాతనధర్మగ్రంథములు వేదములు. విశ్వమందలి అపౌరుషేయ సాహిత్యము వేదములు. జగత్తునందలి పరమపవిత్రమైన జ్ఞానరూప వేదములు. భారతీయ వర్ణాశ్రమవ్యవస్థకు మూలములు వేదములు. ఆధునిక సమాజములోని యువతీయువకుల యందు సార్వభౌమికములైన సామాజికములైన సార్వకాలికములైన మూల్యములను పెంపొందించునవి వేదములు. తప-త్యాగ-సత్య-అహింసా-బ్రహ్మచర్య-సంయమ-అపరిగ్రహ-విశ్వభ్రాతృత్వ-నిర్భయతా-దయా మొదలగు ధర్మతత్త్వముల యొక్క వివేచనాత్మకగ్రంథములు వేదములు.

భగవంతుడి వాక్యరూపములు వేదములు. అనాది మరియు నాశవిహీనములైన నిత్యసత్యములైనవి వేదములు. వేదములే సృష్టిలో ప్రకాశించబడిన ఆదివిద్యలు. వీటిద్వారా చరాచరసంసారమంతయు విస్తరించబడుతుంది. ప్రళయకాలము లో కూడా పరమాత్మయందు సూక్ష్మరూపముగా నిహితమయ్యేవి వేదములు అని వేదముయొక్క గొప్పదనమును ప్రతిపాదిస్తుంది మహాభారతము.¹⁴

వేద శబ్ద వ్యుత్పత్తి

‘విద్ జ్ఞానే’ అనే ధాతువునకు ‘ఘర్ష’ ప్రత్యయము చేర్చగా ‘విదన్త్యేభిః’ ధర్మబ్రహ్మణీ క్రియాజ్ఞానమయం బ్రహ్మ వా’ అనే అర్థములో; ‘విద్ సత్తాయాం’ అనే ధాతువునకు ‘ఘర్ష’ ప్రత్యయము చేర్చగా ‘విద్యతే సత్తాం గృహ్ణతి వస్తు అనేన’ అనే అర్థములో; ‘విద్ విచారణే’ అనే ధాతువునకు ‘అచ్’ ప్రత్యయము చేర్చగా ‘విస్తా విచారయతి ధర్మబ్రహ్మణీ క్రియాజ్ఞానమయం బ్రహ్మ వేతి’ అనే అర్థములో; ‘విద్ లాభే’ అనే ధాతువునకు ‘ఘర్ష’ ప్రత్యయము చేయగా ‘విదన్తే స్వరూపం లభన్తే వస్తు అనేన’ అనే అర్థములో వేదము అను పదము తయారవుతుంది. ఋగ్వేదభాష్యభూమికలో మాత్రము ‘విదన్తి జానన్తి, విద్యన్తే, భవన్తి, విన్తే, విచారయన్తి, విదన్తే, లభన్తే సర్వే మనుష్యాః సత్త్వవిద్యాం యైర్వేషు వా తథా విద్వాంసశ్చ భవన్తి తే వేదాః’ అని వేదశబ్దమునకు వ్యుత్పత్తి చెప్పబడింది.

14 ఆదౌ వేదమయీ విద్యా యతః సర్వాః ప్రవృత్తయః ॥ మహాభారతశాంతిపర్వము- 231.56

పూర్వము వేదములు ఒకటై ఉండినవి. వాటిని కృష్ణద్వైపాయనుడు వాటి వాటి ప్రతిపాదకవిషయముల ఆధారముగా ఋక్-యజుస్-సామ-అధర్వ అను నాలుగు భాగములుగా విభజించాడు. 'ఋచ్చస్తే స్తూయస్తే దేవా అనయా' అనే వ్యుత్పత్తి అనుసారముగా 'ఋక్' అనగా స్తుతి. స్తుతిని ప్రతిపాదించు మంత్రములు కలిగి స్తుతిపరకమైన జ్ఞానమును అందించు దానిని ఋగ్వేదముగానూ; 'స్యతి ఛినత్తి దుఃఖం గేయత్వాత్' అనే వ్యుత్పత్తి అనుసారముగా 'సామ' అనగా గేయము. గేయమును ప్రతిపాదించు మంత్రములు కలిగి గేయపరకమైన జ్ఞానమును అందించు దానిని సామవేదముగానూ; 'వృత్తగీతివర్జితత్వేన ప్రశ్లిష్టపరితా మన్తాః యజుంషి' అనే వ్యుత్పత్తి అనుసారముగా 'యుజుస్' అనగా ఋక్సామలకు భిన్నమైన ఛందోబంధంకాని గానయోగ్యతలేని గద్యభాగము. కర్మ లేదా క్రియను ప్రతిపాదించు మంత్రములు కలిగి కర్మ లేదా క్రియాపరకమైన జ్ఞానమును అందించు దానిని యజుర్వేదముగానూ; 'లోకమష్కలాయ అర్హతే ప్రస్తూయతే యత్' అనే వ్యుత్పత్తి అనుసారముగా అధర్వ అనగా లోకకమైన విజ్ఞానవిషయములను ప్రతిపాదించు మంత్రములు కలిగి విజ్ఞానపరకమైన జ్ఞానమును అందించు దానిని అధర్వవేదముగానూ; వేదజ్ఞానరాశి విభక్తమైనది.

సంహితా-బ్రాహ్మణ-ఆరణ్యక-ఉపనిషత్తులు

మంత్రముల సమూహమును 'సంహితా' అని అంటారు. కావున పైన నిరూపించిన మంత్రరూపమైన నాలుగువేదములే ఋక్సంహితగానూ, యజుస్సంహితగానూ, సామసంహితగానూ, అధర్వసంహితగానూ వ్యవహరించబడతాయి. మంత్ర-బ్రాహ్మణభేదముతో వేదము రెండు భాగములుగా ఉన్నది.¹⁵ సంహితలలో నిగూఢముగా ఉన్న విశేషాలను విశ్లేషిస్తూ యజ్ఞాయాగాదులలో మంత్రముల వినియోగాన్ని వివరిస్తూ చక్కని ఉపాఖ్యానాల ద్వారా వైదికధర్మాన్ని వివరిస్తూ యజ్ఞభావనను ఉపదేశించే గ్రంథాలు బ్రాహ్మణాలు. ప్రతి వేదమునకు వాటి వాటి

15 మంత్రబ్రాహ్మణయోర్వేదనామధేయమ్ - ఆపస్తంభుని యజ్ఞపరిభాష 1.33

బ్రాహ్మణాలు నిరయించబడినవి. ప్రతిసంహితకు బ్రాహ్మణాలు ఏర్పడినవి.
 ఆరణ్యకాలు కూడా ఏర్పడినవి. వాస్తవికముగా బ్రాహ్మణాలలోని ఒక భాగం
 ఆరణ్యకాలు. బ్రాహ్మణాల వలె నాలుగు వేదములకూ బ్రాహ్మణాలు కూడా ఉండే
 కాలక్రమముగా మానవనిరాదరణకు గురవడంచేత అధర్వవేదమును
 ఆరణ్యకగ్రంథము నశించి మూడు వేదములకు మాత్రమే ఆరణ్యగ్రంథము
 లభిస్తున్నవి. యజ్ఞయాగస్పర్శలేకుండా పరిణతమైన తాత్వికభావలతో విలసిల్లే
 ఉపనిషత్తులు. ఇలా వేదజ్ఞానము సంహితలుగా, బ్రాహ్మణాలుగా, ఆరణ్యకాలుగా
 ఉపనిషత్తులుగా ఉపలభ్యమవుతున్నాయి.

ఋగ్వేదము యొక్క సూక్త-మండలవిభాగము

ఋక్సంహిత శాకలమహర్షిచేత మండలరూపములోనూ సూక్తరూపములోనూ
 విభజించబడినది. సూక్తమంటే మంచిమాట. ఇచ్చట కొన్ని మంత్రముల సమూహము
 సూక్తమనబడుతుంది. ఒకే ఋషిచేత దర్శించబడిన మంత్రసమూహము
 ఋషిసూక్తమని, ఒకే దేవతకు సంబంధించిన మంత్రసమూహము దేవతాసూక్తమని,
 సమానమైన ఛందస్సులో చెప్పబడిన మంత్రసమూహమును ఛందస్సూక్తమని,
 విషయము పూర్తయ్యే వరకు చెప్పబడ్డ మంత్రాలనన్నింటినీ అర్థసూక్తమని
 సూక్తములు నాలుగు విధములుగా వ్యవహరించబడతాయి.

ఋగ్వేదభాష్యకర్తలు

మంత్రద్రష్టలైన మహర్షుల చేత దర్శించబడి విజ్ఞాన ఖనిగా విరాజిల్లుతున్న
 జ్ఞానరాశిని అర్థము చేసుకోవడానికి సుమారు 25 మంది భాష్యాలు, వ్యాఖ్యానాలు
 ఉపవ్యాఖ్యానాలు రచించారు. వాటిలో కొన్ని కాలగర్భములో కలిసి పోగా, కొన్ని
 మాత్రమే ప్రచలితములో ఉండగా, కొన్నిమాత్రమే జనబాహుళ్యానికి అందుబాటులో
 ఉన్నవి.

స్కందస్వామి (7వ శతాబ్దము), నారాయణాచార్యుడు (7వ శతాబ్దము),
 ఉద్గీథాచార్యుడు (7వ శతాబ్దము), హస్తామలకుడు (8వ శతాబ్దము),
 వేంకటమాధవుడు (ఋగర్థదీపికా) (10వ శతాబ్దము), లక్ష్మణాచార్యుడు

(వేదభూషణమ్) (12వ శతాబ్దము), శాస్త్రవేదము (1198-1270),
 ఆత్మానందతీర్థుడు (13వ శతాబ్దము), సాయణాచార్యుడు (1315-1387),
 ముద్గలాచార్యుడు (15వ శతాబ్దము), దేవస్వామి, చతుర్వేదస్వామి, ధానుష్కయజ్ఞ,
 రావణుడు, షడ్గురుశిష్య, స్వామి దయానందసరస్వతి (1824-1883),
 హలాయుధుడు, అనంతాచార్యుడు మొదలగు వారు ఋగ్వేదభాష్యకర్తలు.

సాయణాచార్యుడు, వారి గ్రంథములు

విజయనగరసామ్రాజ్యస్థాపనలో ప్రధాన భూమిక వహించిన విద్యారణ్యస్వామి వారి పూర్వాశ్రమ నామధేయము మాధవాచార్యుడు. ఆయన తమ్ముడే సాయణాచార్యుడు. శ్రీమతి-మాయణులు వీరి తల్లిదండ్రులు. 1315 నుండి 1387 వరకు జీవించి బుక్కరాయలవారి ప్రేరణచేత¹⁶ ఋక్సంహితకు, తైత్తిరీయసంహితకు, సామసంహితకు, కాణ్వసంహితకు, అథర్వసంహితకు భాష్యాలే కాకుండా ఋగ్వేదానికి చెందిన ఐతరేయబ్రాహ్మణమునకు, ఐతరేయారణ్యమునకు, కృష్ణయజుర్వేదానికి సంబంధించిన తైత్తిరీయబ్రాహ్మణమునకు, తైత్తిరీయారణ్యకమునకు, శుక్లయజుర్వేదానికి చెందిన శతపథబ్రాహ్మణమునకు, సామవేదానికి చెందిన తాండ్య (పంచవింశ) బ్రాహ్మణమునకు, షడ్వింశ బ్రాహ్మణమునకు, సామవిధాన బ్రాహ్మణమునకు, ఆర్షేయ బ్రాహ్మణమునకు, దేవతాధ్యాయ బ్రాహ్మణమునకు, ఉపనిషద్రాహ్మణమునకు, సంహితోపనిషద్రాహ్మణమునకు, వంశబ్రాహ్మణమునకు వ్యాఖ్యానాలు ధర్మశాస్త్రగ్రంథమైన ప్రాయశ్చిత్తసుధానిధి, వ్యాకరణగ్రంథమైన మాధవీయధాతువృత్తి, అలంకారసుధానిధి, సుభాషితసుధానిధి, పురుషార్థసుధానిధి, ఆయుర్వేదసుధానిధి, శ్రౌతగ్రంథమైన యజ్ఞతంత్రసుధానిధి మొదలగు బహుగ్రంథములకు కర్త.

అతిప్రాచీనమైన ఋగ్వేదమునకు వ్యాఖ్యానము వ్రాసిన వారిలో సాయణాచార్యులు ఒకరు. పూర్వాచార్యులు వ్రాసిన వ్యాఖ్యానములు ఏవీ కూడా

¹⁶ ఇతి శ్రీమద్రాజాధిరాజ-రాజపరమేశ్వర-వైదికమార్గప్రవర్తక-శ్రీ వీరబుక్కభూపాల-సామ్రాజ్యవాద ధురంధరేణ సాయణాచార్యేణ విరచితే మాధవీయ-వేదార్థప్రకాశ-ఋక్సంహితాభాష్యే నమామః.

సమగ్రముగా లభించుట లేదు. కాని సాయణుడు వ్రాసిన వ్యాఖ్యానము సమగ్రముగా లభిస్తున్నది. సాయణభాష్యముతో పూర్తిగా ఏకీభవించని విల్సన్, మాక్స్ముల్లర్ లాంటి పాశ్చాత్యపండితులు కూడా సాయణాచార్యులవారిని మెచ్చుకోకుండా ఉండలేక పోయారు. ఋగ్వేదాన్ని సమగ్రంగా అర్థము చేసుకోవడానికి సాయణభాష్యమొక్కటే మార్గమని వారి సమాధానము.

సాయణభాష్యానుగుణముగా రూపుదాల్చిన ప్రకృత గ్రంథవైశిష్ట్యము

1. ఋగ్వేదమునకు చెందిన 14 దేవతాసూక్తములుకు సూక్తముపేరు, మండలసంఖ్య, సూక్తసంఖ్య, అష్టకసంఖ్య, ఋషి-దేవతా-ఛందస్సులు, మంత్రము, పదపాఠము, ప్రతిపదార్థము, తాత్పర్యము అనే క్రమములో ఈ గ్రంథమునందు వివరింపబడినవి.
2. మంత్రము మరియు పదపాఠము పుణేలోని వైదికసంశోధనమండలము వారు ప్రచురించిన 'ఋగ్వేదసంహితా' (సాయణభాష్యసహితము) గ్రంథమునుండి స్వీకరించబడినది.
3. తెలుగు వ్యాఖ్యానము సాయణభాష్యమును అనుసరించి రచింపబడినది.
4. అవసరమైన చోట నిరుక్త, అమర మొదలగు కోశములనుండి వివరణ ఇవ్వబడినది.
5. కొన్ని సందర్భములలో మంత్రములో లేని పదాలను అన్వయమునకు అనుసరించి కోష్ఠకములలో ఇవ్వబడినదని గమనించగలరు.
6. క్రియాపదములతో కూడి ఉన్న ఉపసర్గలను మరియు సంధివశాత్తు పదములలో కలిసిన నిపాతములను విడదీసి చూపించడం జరిగినది.

కృతజ్ఞతాంజలి

ఈ కార్యమును అప్పజెప్పిన సంకృత అకాడమీ నిదేశకులు ఆచార్య కే నీలకంఠం గారికి నేను సర్వదా కృతజ్ఞుడను. కేంద్రీయసంస్కృతవిశ్వవిద్యాలయమునకు మరియు ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయమునకు చెందిన అధికారులకు నేను సర్వదా

ధన్యవాదములను సమర్పించు కుంటున్నాను. ఈ గ్రంథములో స్పృహకరించిన అందరికీ
In Public domain. Digitization Mathulakshmi Research Academy
అభివాదములు.

గ్రంథమునందు ముద్రారాక్షసములు చాలా వరకు ఉండవచ్చు. గ్రంథమును
పరిశీలించు వారు ఆ దోషములను సూచించిన యెడల పునర్ముద్రణలో
సరిచూసుకొని పునర్ముద్రించెదమని మనవి.

విద్యజ్ఞన విధేయుడు
విరివెంటి సుబ్రహ్మణ్యమ్

1	ఇంద్రసూక్తము	1
2	ఉషసూక్తము	17
3	రుద్రసూక్తము	32
4	నద్యసూక్తము	48
5	అగ్నిసూక్తము	62
6	పర్వణ్యసూక్తము	83
7	వరుణసూక్తము	93
8	సోమసూక్తము	102
9	అక్షసూక్తము	107
10	పురుషసూక్తము	120
11	సరమాపణిసూక్తము	134
12	హిరణ్యగర్భసూక్తము	144
13	వాక్సూక్తము	155
14	నాసదీయసూక్తము	164

ఇంద్రసూక్తము

(ఋగ్వేదము - 1 వ మండలము; 32 వ సూక్తము)

(1 వ అష్టకము; 2 వ అధ్యాయము; 36 వ వర్గము)

(ఋషిః - హిరణ్యస్మతాప ఆజీరసః; దేవతా - ఇంద్రః; ఛందః - విరాట్రిష్టుప్
స్వరః - ధైవతః)

ఇంద్రస్య ను వీర్యాణి ప్ర వోచం యాని చకార ప్రథమాని వజ్రీ ।

అహన్ హిమన్వపస్తతర్ద ప్ర వక్షణా అభినత్పర్వతానామ్ ॥1॥

పదపాఠము : ఇంద్రస్య । ను । వీర్యాణి । ప్ర । వోచమ్ । యాని । చకార । ప్రథమాని ।
వజ్రీ । అహన్ । అహిమ్ । అను । అపః । తతర్ద । ప్ర । వక్షణాః । అభినత్ । పర్వతానామ్

ప్రతిపదార్థము : వజ్రీ = వజ్రధారియైన; ఇంద్రస్య = ఇంద్రుడి యొక్క; ప్రథమాని =
ప్రఖ్యాతమైన; యాని = ఏవైతే; వీర్యాణి = పరాక్రమయుక్త కార్యములు; చకార =
నెరవేర్చాడో; ను = యథాశీఘ్రముగా; ప్రవోచమ్ = నిరూపించెదను; అహిమ్ =
మేఘుడుని (అహిరితి మేఘనామసు పరితమ్ [నిఘం ౧౧౧౦]; అహన్ = చంపి;
అను = ఆ తరువాత; అపః = జలములను; తతర్ద = హింసించెను (భూమిపై
కురిపించాడు); పర్వతానామ్ = పర్వతసంబద్ధమైన; వక్షణాః = ప్రవహించు
స్వభావము గల నదుల; ప్ర అభినత్ = ఒడ్డులను తెంచి ప్రవహింపజేసాడు.

తాత్పర్యము : వజ్రధారియగు ఇంద్రుడి యొక్క ఏ ప్రఖ్యాతమైన పరాక్రమయుక్త
కార్యములు నెరవేర్చబడినవో వాటిని యథాశీఘ్రముగా నిరూపించితిని. ఆ
ఇంద్రుడు మేఘుడుని చంపి, జలములను భూమిపై పడువిధముగా చేసాడు.
తరువాత పర్వతములపైనుండి ప్రవహించు స్వభావము గల నదుల ఒడ్డులను తెంచి
వాటిని ప్రవహింపజేసాడు ॥1॥

అహన్నహిం పర్వతే శిశియాణం త్వష్టాస్మై వజ్రం స్వర్యం తతక్ష ।
వాశ్రా ఇవ ధేనవః స్యన్దమానా అశ్వాః సముద్రమవ జగ్మురాపః ॥2॥

పదపాఠము : అహన్ । అహిమ్ । పర్వతే । శిశియాణమ్ । త్వష్టా । అస్మై । వజ్రమ్ ।
స్వర్యమ్ । తతక్ష । వాశ్రాః ఇవ । ధేనవః । స్యన్దమానాః । అశ్వాః । సముద్రమ్ । అవ ।
జగ్ముః । ఆపః ।

ప్రతిపదార్థము : పర్వతే = పర్వతమునందు; శిశియాణమ్ = వివిధ రకములుగా
ఆశ్రయము పొందిన; అహిమ్ = మేఘమును; అహన్ = చంపెను; అస్మై = ఈ
ఇంద్రుడికి; స్వర్యమ్ = స్వరయుక్తమైన, స్తుతియొగ్గమైన; త్వష్టా = విశ్వకర్మ;
వజ్రమ్ = వజ్రాయుధమును; తతక్ష = చెక్కి ఇచ్చెను; (ఆ వజ్రాయుధముతో
మేఘములు బాధింపబడిన తరువాత) వాశ్రా = దూడలవద్దకు ఉత్కంఠముతో
అమ్మా అను శబ్దములు చేస్తూ వచ్చే; ధేనవః ఇవ = గోవుల వలె; స్యన్దమానాః =
ప్రవాహశీలములైన; ఆపః = జలములు; సముద్రమ్ = జలముతో పరిపూర్ణముగా
ఉన్న సముద్రమునకు; అశ్వాః = మంచిగా; అవ+జగ్ముః = వచ్చి చేరుకున్నాయి.

తాత్పర్యము : పర్వతమునందు వివిధ రకములుగా ఆశ్రయము పొందిన
మేఘమును చంపెను. ఈ ఇంద్రుడికి విశ్వకర్మ స్వరయుక్తమైన, స్తుతియొగ్గమైన
వజ్రాయుధమును చెక్కి ఇచ్చెను; దూడలవద్దకు ఉత్కంఠముతో అమ్మా అను
శబ్దములు చేస్తూ వచ్చే గోవుల వలె ప్రవాహశీలము లైన జలములు, (ఆ
వజ్రాయుధముతో మేఘములు బాధింపబడిన తరువాత) పరిపూర్ణముగా ఉన్న
సముద్రమునకు శీఘ్రముగా వచ్చి చేరుకున్నాయి ॥2॥

వృషాయమాణోఽవృణీత సోమం త్రికద్రుకేష్వపిబత్సుతస్య ।
ఆ సాయకం మఘవాదత్త వజ్రమ్ అన్నేనం ప్రథమజా మహీనామ్ ॥3॥

పదపాఠము : వృషయమాణః | అవృణీత | సోమమ్ | త్రికద్రుకేషు | అపిబత్ | సుతస్య | ఆ | సాయకమ్ | మఘవా | అదత్త | వజ్రమ్ | అహన్ | ఏనమ్ | ప్రథమజామ్ | అహీనామ్.

ప్రతిపదార్థము : వృషాయమాణః = శక్తియుక్తమైన వృషభము వలె ప్రవర్తిస్తూ ఇంద్రుడు; సోమమ్ = నూరి పిప్పిచేసి పిండగా వచ్చిన అభిషవనయోగ్యమైన¹ సోమరసమును; అవృణీత = స్వీకరించాడు; త్రికద్రుకేషు = త్రికద్రుకములయందు²; సుతస్య = పులియబెట్టిన సోమరసమును; అపిబత్ = త్రాగెను; మఘవా = ధనవంతుడైన (మఘం బహువిధం పూజ్యం ధనం యస్య సః) ఇంద్రుడు; సాయకమ్ = నాశనము చేయు శక్తిగల; వజ్రమ్ = వజ్రాయుధమును; ఆ+అదత్త = తీసుకున్నాడు; (ఆ వజ్రాయుధముతో) అహీనామ్ = మేఘములలో; ప్రథమజామ్ = మొదట ఉద్భవించిన; ఏనమ్ = ఈ మేఘమును; అహన్ = చంపెను.

తాత్పర్యము : శక్తియుక్తమైన వృషభము వలె ప్రవర్తిస్తూ ఇంద్రుడు నూరి పిప్పిచేసి పిండగా వచ్చిన అభిషవనయోగ్యమైన సోమరసమును స్వీకరించాడు. త్రికద్రుకములయందు పులియబెట్టిన సోమరసమును త్రాగెను. ధనవంతుడైన ఇంద్రుడు నాశనము చేయు శక్తిగల వజ్రాయుధమును తీసుకుని మేఘములలో మొదట ఉద్భవించిన మేఘమును చంపెను ||3||

యద్విన్దాహవ్రథమజామహీనామ్

ఆన్మాయినామమినాః ప్రోత మాయాః |

ఆత్సూర్యం జనయన్ద్వాముషౌసం

తాదీత్వా శత్రుం న కిలా వివిత్యే ||4||

¹ త్రాగుటకు యోగ్యమైన

² జ్యోతిర్మాగము, గోయాగము, ఆయుర్మాగము అను మూడు యాగములను త్రికద్రుకములందురు

పదపాఠము : యత్ | ఇన్ద్ర | అహన్ | ప్రథమజామ్ | అహీనామ్ | ఆత్ | మాయినామ్ | అమినాః | ప్ర | ఉత | మాయాః | ఆత్ | సూర్యమ్ | జనయన్ | ద్యామ్ | ఉషాసమ్ | తాదీత్నా | శత్రుమ్ | న | కిలా | వివిత్సే.

ప్రతిపదార్థము : ఉత = మరియు; ఇన్ద్ర = ఓ ఇంద్రుడా; యత్ = ఎప్పుడైతే; అహీనామ్ = మేఘములలోని; ప్రథమజామ్ = మొదటగా ఉద్భవించి; మేఘమును; అహన్ = చంపావో; ఆత్ = తరువాత వెంటనే; మాయినామ్ = మాయావులైన రాక్షసుల యొక్క; మాయాః = మాయలను; ప్ర+అమినాః = నశింపచేసావు; సూర్యమ్ = సూర్యుడిని; ఉషాసమ్ = ఉషఃకాలమును; ద్యామ్ = ఆకాశమును; జనయన్ = ఉద్భవించజేస్తూ; (మేఘరూపములో ఉన్న అడ్డును తొలగిస్తూ ప్రకాశిస్తూ ఉన్నావు) తాదీత్నా = అంధకారము తొలగిన కారణము చేత; శత్రుమ్ = ఘాతకుడైన ఏ శత్రువునూ; న వివిత్సే కిల = పొందలేకపోయావు కదా (శత్రుశూన్యమైనది కదా).

తాత్పర్యము : ఓ ఇంద్రుడా! ఎప్పుడైతే మేఘములలోని మొదటగా ఉద్భవించి; మేఘమును చంపావో తరువాత వెంటనే మాయావులైన రాక్షసుల యొక్క మాయలను నశింపచేసావు. నీవు సూర్యుడిని, ఉషఃకాలమును, ఆకాశమున ఉద్భవించజేస్తూ, మేఘరూపములో ఉన్న అడ్డును తొలగిస్తూ ప్రకాశిస్తున్నందువలన అంధకారము నశించిన కారణముచేత ఘాతకుడైన ఏ శత్రువును పొందలేకపోయావు కదా (శత్రుశూన్యమైనది కదా) ||౪||

అహన్వత్రం వృతతరం వ్యంసమ్

ఇన్దో వజ్రేణ మహతా వధేన |

స్కన్ధాంసీవ కులిశేనా వివృక్తా

అహిః శయత ఉపప్రక్ష్పథివ్యాః || 5 ||

పదపాఠము : అహన్ । వృత్రమ్ । వృత్రతరమ్ । విఅంసమ్ । ఇన్ద్రః । వజ్రేణ । మహతా । వధేన । స్కన్ధాంసిఇవ । కులిశేన । వివృక్ణా । అహిః । శయతే । ఉపప్యక్ । పృథివ్యాః

ప్రతిపదార్థము : ఇన్ద్రః = ఇంద్రుడు; మహతా = గొప్పదైన; వధేన = ఆయుధమైన; వజ్రేణ = వజ్రాయుధముచేత; వృత్రతరమ్ = లోకమును అంధకారరూపములో ఆవరించువాడైన లేదా ఆవరించుటచేత శత్రువులందరిని పారద్రోలు (వృత్రో మేఘ ఇతి నైరుక్తాః [నిరుం ౨౧౧౬] అతిశయేన లోకానామ్ ఆవరకమ్ అంధకారరూపమ్ యద్వా వృత్రైః ఆవరణైః సర్వాన్ శత్రూన్ తరతి తమ్); వృత్రమ్ = వృత్రాసురుడిని; వ్యంసమ్³ = (విగతా అంసాః స్కంధవదవయవా యస్య తమ్) భుజములు తెగి పడేట్టుగా; అహన్ = చంపెను; కులిశేన = గొడ్డలితో; వివృక్ణా = ఛేదించబడిన; స్కంధాంసీవ = కొమ్మల వలె; అహిః = వృత్రాసురుడు; పృథివ్యాః = భూమికి; ఉపప్యక్ = సమీపమున; శయతే = పడిపోయెను.

తాత్పర్యము : ఇంద్రుడు గొప్పదైన ఆయుధమైన వజ్రాయుధముచేత లోకమును అంధకారరూపములో ఆవరించువాడైన లేదా ఆవరించుటచేత శత్రువులందరిని పారద్రోలు వృత్రాసురుడిని భుజములు తెగి పడేట్టుగా చంపెను. గొడ్డలితో ఛేదించబడిన కొమ్మల వలె వృత్రాసురుడు భూమికి సమీపమున పడిపోయెను ॥౫॥

అయోధ్ధేవ దుర్మద ఆ హి జుహ్న్వి
మహావీరం తువిబాధమృజీషమ్ ।
నాతారీదస్య సమృతిం వధానాం
సం రుజానాః పిపిష ఇన్ద్రశత్రుః ॥ 6 ॥

³ అంసః = మూపు (భుజములకు మెడకు మధ్యనుండు ఎముకలు)

పదపాఠము : అయోద్ధావ | దుఃమదః | ఆ | హి | జుహ్వే | మహావీరమ్ |
తువిబాధమ్ | ఋజీషమ్ | న | అతారీత్ | అస్య | సమ్ముతిమ్ | వధానామ్ | సమ్ |
| రుజానాః | పిపిషే | ఇన్ద్రశత్రుః |

ప్రతిపదార్థము : దుర్మదః = మదముచే గర్వమునకు లోనైన వృత్రాసురుడు;
అయోద్ధావ = యుద్ధవీరుడు కానివాడివలె; మహావీరమ్ = మంచి గుణములతో
గొప్పవాడైన మహాశౌర్యవంతుడైన, (మహంశ్చాసౌ వీరశ్చ తం); తువిబాధమ్ =
చాలామందిని బాధించినవాడైన; ఋజీషమ్ = శత్రువులను పారద్రోలువాడైన
(ఇంద్రుడిని); ఆ+జుహ్వే హి = ఆహ్వానించాడు కదా; అస్య = ఇలాంటి (ఇంద్రుడి
యొక్క శత్రువుల) వధానామ్ = హింసల యొక్క; సమ్ముతిమ్ = సమూహమును;
న+అతారీత్ = దాటలేకపోయాడు (తెలుసుకోలేక-పోయాడు); ఇన్ద్రశత్రుః =
ఇంద్రుడు శత్రువుగా కలిగిన వృత్రాసురుడు (ఇన్ద్రః శత్రుః ఘాతకః యస్య
వృత్రాసురస్య సః) (ఇంద్రుడి చేత చంపబడినవాడై నదిలో పడి); రుజానాః =
నదులను (నదులలోని రాళ్ళను); సమ్+పిపిషే = పిండిచేసెను.

తాత్పర్యము : మదముచే గర్వమునకు లోనైన వృత్రాసురుడు యుద్ధవీరుడు
కానివాడివలె, మంచి గుణములతో గొప్పవాడైన మహాశౌర్యవంతుడైన,
చాలామందిని బాధించినవాడైన, శత్రువులను పారద్రోలువాడైన (ఇంద్రుడిని);
ఆహ్వానించాడు కదా! ఇలాంటి (ఇంద్రుడి యొక్క శత్రువుల) హింసల యొక్క
సమూహమును దాటలేకపోయాడు (తెలుసుకోలేకపోయాడు). ఇంద్రుడిని
శత్రువుగా కలిగిన వృత్రాసురుడు ఇంద్రుడి చేత చంపబడినవాడై నదిలో పడి
నదులలోని రాళ్ళను పిండిచేసెను || 6 ||

అపాదహస్తో అపుతన్యద్విన్దమ్ ఆస్య వజ్రమధి సానౌ జఘాన |

వృష్ణో వధిః ప్రతిమానం బుభూషన్పురుత్రా వృతో అశయద్వ్యస్తః || 7 ||

పదపాఠము : అపాత్ | అహస్తః | అపృతన్యత్ | ఇన్ద్రమ్ | ఆ | అస్య | వజ్రమ్ | అధి | సానౌ | జఘాన | వృష్ణః | వధ్రిః | ప్రతిమానమ్ | బుభూషన్ | పురుత్రా | వృత్రః | అశయత్ | విలస్తః.

ప్రతిపదార్థము : వృత్రుడు వజ్రాయుధ దెబ్బవల్ల; అపాత్ = పాదములు లేనివాడైనప్పటికీ; అహస్తః = హస్తములు కూడా లేనివైదైనప్పటికీ (అవిద్యమానౌ హస్తౌ యస్య సః); ఇన్ద్రమ్ = ఇంద్రుడిని ఉద్దేశించి; అపృతన్యత్ = యుద్ధము చేయాలనే ఇష్టమును ప్రకటించాడు; (అప్పుడు ఇంద్రుడు) అస్య = (చేతులు కాళ్ళు లేనటువంటి) వృత్రుడి యొక్క; సానౌ = పర్వతపు సానువులవంటి స్కంధభాగమునందలి; అధి = పై భాగమున; వజ్రమ్ = వజ్రాయుధమును; ఆ+జఘాన = విసిరెను; (అప్పుడు) వృత్రః = ఆ వృత్రాసురుడు; వధ్రిః = వృషణములు కోల్పోయిన నపుంసకుడివలె అయినప్పటికీ; వృష్ణః = వీర్యమును వెదజల్లే పురుషుడి; ప్రతిమానమ్ = సాదృశ్యమును; బుభూషన్ = పొందగోరి (విఫలుడయినట్లుగా); పురుత్రా = శరీరములో చాలా అవయవములందు; వృస్తః = వివిధరకములుగా కొట్టబడి; అశయత్ = శయనించెను. (భూమిపై పడిపోయెను).

తాత్పర్యము : వృత్రుడు వజ్రాయుధ దెబ్బవల్ల చేతులు కాళ్ళు లేనివాడైనప్పటికీ ఇంద్రుడిని ఉద్దేశించి యుద్ధము చేయాలనే ఇష్టమును ప్రకటించాడు. అప్పుడు ఇంద్రుడు చేతులు కాళ్ళు లేనటువంటి వృత్రుడి యొక్క పర్వతపు సానువులవంటి స్కంధభాగమునందలి పై భాగమున వజ్రాయుధమును విసిరెను, అప్పుడు ఆ వృత్రాసురుడు వృషణములు కోల్పోయిన నపుంసకుడివలె అయినప్పటికీ వీర్యమును వెదజల్లే పురుషుడి సాదృశ్యమును పొందగోరి (విఫలుడయినట్లుగా) శరీరములో చాలా అవయవములందు వివిధరకములుగా కొట్టబడి శయనించెను. (భూమిపై పడిపోయెను) ||7||

నదం న భిన్నమముయా శయానం
 మనో రుహాణా అతి యన్త్యాపః ।
 యాశ్చిద్వృత్తో మహినా పర్యతిష్ఠత్
 తాసామహిః పత్సుతఃశీర్బభూవ ॥8॥

పదపాఠము : నదమ్ । న । భిన్నమ్ । అముయా । శయానమ్ । మనః । రుహాణాః
 అతి । యన్తి । ఆపః । యాః । చిత్ । వృత్రః । మహినా । పరిఅతిష్ఠత్ । తాసామ్
 అహిః । పత్సుతఃశీః । బభూవ.

ప్రతిపదార్థము : అముయా = ఈ విధముగా భూమిపై; శయానమ్ = శయనిస్తున్న
 (భూమిపై చనిపోయి పడిపోయిన వృత్రుడిని); భిన్నమ్ = వర్షాకాలములో
 మహాప్రవాహయుక్తమైనందున కట్టలు తెంచుకున్న; నదమ్ = నదుల; న = న
 ఆపః = జలములు; మనః = మనస్సులను; రుహాణాః = గెలుచుకున్నట్లు; ఆ
 యన్తి = అతిక్రమించి ప్రవహిస్తున్నవి; (వృత్రుడు జీవించి ఉన్నప్పుడు అతని ద్వారా
 నిరోధించబడిన మేఘజలములు భూమిపై ప్రవహించకున్నవి, అందువలన జీవుల
 మనస్సులు భిన్నమవుచుండెడివి, ప్రకృతమున వృత్రుడు మరణించినందువలన
 మేఘజలములను నిరోధించువారు లేనందున నిర్జీవమై భూమిపై పడివున్న వృత్రుడు
 శరీరమును అతిక్రమించి ప్రవహించుచున్నవి. ఈ వర్షలాభము చేత మనుష్యులు
 సంతోషించుచున్నారు); వృత్రః = వృత్రాసురుడు తన జీవనదశలో; మహినా
 తన మహిమ చేత; యాః చిత్ = ఏ జలములనైతే మేఘములయందు; పర్యతిష్ఠత్
 = వ్యాపించి ఉండునట్లు చేసెనో; అహిః = అలాంటి వృత్రుడు; తాసామ్ = ఆ జ
 సమూహము యొక్క; పత్సుతఃశీః = పాదములక్రింద; బభూవ
 శయనించువాడాయను (నదులకు పాదములు ఉండకపోయినను వృత్రాసురుడు
 అతిక్రమించి ప్రవహిస్తున్నందున వృత్రుడు మేఘజలముల పాదముల క్రింద
 శయనిస్తున్నట్లుగా భావించవలెను).

తాత్పర్యము : ఈ విధముగా భూమిపై చనిపోయి పడిపోయిన వృత్రుడిని వర్షాకాలములో మహాప్రవాహాయుక్తమైనందున కట్టలు తెంచుకున్న నదుల వలె జలములు మనస్సులను గెలుచుకున్నట్లు అతిక్రమించి ప్రవహిస్తున్నవి. (వృత్రుడు జీవించి ఉన్నప్పుడు అతని ద్వారా నిరోధించబడిన మేఘజలములు భూమిపై ప్రవహించకున్నవి, అందువలన జీవుల మనస్సులు భిన్నమవుచుండెడివి, ప్రకృతమున వృత్రుడు మరణించినందువలన ఆ మేఘజలములను నిరోధించువారు లేనందున నిర్జీవమై భూమిపై పడివున్న వృత్రుడి శరీరమును అతిక్రమించి ప్రవహించుచున్నవి. ఈ వర్షలాభము చేత మనుష్యులు సంతోషించుచున్నారు) వృత్రాసురుడు తన జీవనదశలో తన మహిమ చేత ఏ జలములనైతే మేఘములయందు వ్యాపించి ఉండునట్లు చేసెనో, అలాంటి వృత్రుడు ఆ జల సమూహము యొక్క పాదములక్రింద శయనించువాడాయను (నదులకు పాదములు ఉండకపోయినను వృత్రాసురుణ్ణి అతిక్రమించి ప్రవహిస్తున్నందున వృత్రుడు మేఘజలముల పాదముల క్రింద శయనిస్తున్నట్టుగా భావించవలెను) ||8||

నీచావయా అభవద్వృత్రపుత్రా ఇన్దో అస్యా అవ వధర్భభార ।

ఉత్తరా సూరధరః పుత్ర ఆసీత్ దానుః శయే సహవత్సా న ధేనుః ||9||

పదపాఠము : నీచావయాః । అభవత్ । వృత్రపుత్రా । ఇన్దః । అస్యాః । అవ । వధః । జభార । ఉత్తరా । సూః । అధరః । పుత్రః । ఆసీత్ । దానుః । శయే । సహవత్సా । న । ధేనుః.

ప్రతిపదార్థము : వృత్రపుత్రా = వృత్రుడి తల్లి (వృత్రుడు పుత్రుడిగా కలగినది⁴); నీచావయాః = చేతులను క్రిందకు చేసుకుని హతాశురాలు; అభవత్ = అయినది; (పుత్రుని దేహమును ప్రహరమునుండి రక్షించుటకు పుత్రదేహముపై పడి ఉన్నది,

⁴ వృత్రః పుత్రః యస్యాః సా

అప్పుడు) ఇన్ద్రః = ఇంద్రుడు; అస్యాః = వృత్రుడి తల్లి యొక్క; అవ = క్రింద
భాగముపై ఉన్న పుత్రునిపై; వధిః = వధించే సాధనమైన వజ్రాయుధమును; జహౌ
= ప్రయోగించెను; (అప్పుడు); సూః = వృత్రుడి తల్లి (సూయత ఉత్పాదయి
యా సా మాతా) ఉత్తరా = పై భాగమున ఉండగా; పుత్రః = పుత్రుడైన వృత్రుడు
అధరః = అధోభాగములో; ఆసీత్ = ఉండెను; (అప్పుడు) దానుః =
దానవవృత్రమాతా; సహవత్సా = దుడతో కూడుకొన్న; ధేనుః = ధేనువు; నః
వలె; శయే = శయనించినది (చనిపోయినది) ॥౯॥

తాత్పర్యము : వృత్రుడి తల్లి చేతులను క్రిందకు చేసుకుని హతాశురాలు అయినది
(పుత్రుని దేహమును ప్రహరమునుండి రక్షించుటకు పుత్రదేహముపై పడి ఉన్నది
అప్పుడు ఇంద్రుడు, వృత్రుడి తల్లి యొక్క క్రింద భాగముపై ఉన్న పుత్రునిపై వధించి
సాధనమైన వజ్రాయుధమును ప్రయోగించెను. అప్పుడు వృత్రుడి తల్లి పై భాగమున
ఉండగా పుత్రుడైన వృత్రుడు అధోభాగములో ఉండెను. అప్పుడు
దానవవృత్రమాతా దుడతో కూడుకొన్న ధేనువు వలె శయనించినది
(చనిపోయినది) ॥9॥

అతిష్ఠన్తీనామనివేశనానాం కాష్ఠానాం మధ్యే నిహితం శరీరమ్ ।

వృత్రస్య నిన్ద్యం వి చరన్త్యాపో దీర్ఘం తమ ఆశయదిన్ద్రశత్రుః ॥10॥

పదపాఠము : అతిష్ఠన్తీనామ్ । అనివేశనానామ్ । కాష్ఠానామ్ । మధ్యే । నిహితమ్
శరీరమ్ । వృత్రస్య । నిన్ద్యమ్ । వి । చరన్తి । ఆపః । దీర్ఘమ్ । తమః । ఆ । అశయత్
ఇన్ద్రశత్రుః.

ప్రతిపదార్థము : అతిష్ఠన్తీనామ్ = నిలకడగాలేనటువంటి; అనివేశనానామ్
ప్రవాహశీలములైనందువలన స్థిరత్వము లేనటువంటి; కాష్ఠానామ్ = నీటి యొక్క
మధ్యే = మధ్యభాగములో; నిహితమ్ = నిక్షిప్తమైనటువంటి; వృత్రస్య = వృత్రు

యొక్క; నిన్యామ్ = నామధేయరహితుడైనటువంటి; (నీటిలో లోతుగా మునిగి ఉన్నందున అతని పేరు ఎవరిచేతనూ తెలుసుకోలేని విధంగా ఉన్నందువలన); శరీరమ్ = శరీరమును (శీర్షతే హింస్యతే యత్తత్); అపః = జలములు; వి+చరన్తి = అతిక్రమించి ప్రవహించుచున్నవి; ఇన్ద్రశత్రుః = ఇంద్రుడు శత్రువుగా కల వృత్రాసురుడు (ఇన్ద్రః శత్రుర్యస్య స మేఘః) దీర్ఘమ్ = గొప్పనైన; తమః = అన్ధకారములో (శాశ్వతనిద్రలో); ఆ+అశయత్ = పడిపోయెను.

తాత్పర్యము : నిలకడగాలేనటువంటి ప్రవాహశీలములైనందువలన స్థిరత్వము లేనటువంటి, నీటి యొక్క మధ్యభాగములో నిక్షిప్తమైనటువంటి, నీటిలో లోతుగా మునిగి ఉన్నందున అతని పేరు ఎవరిచేతనూ తెలుసుకోలేని విధంగా ఉన్నందువలన నామధేయరహితుడైనటువంటి వృత్రుడి యొక్క శరీరమును జలములు అతిక్రమించి ప్రవహించుచున్నవి. ఇంద్రుడు శత్రువుగా కల వృత్రాసురుడు గొప్పనైన అన్ధకారములో (శాశ్వతనిద్రలో) పడిపోయెను ||10 ||

దాసపత్నీరహిగోపా అతిష్ఠన్ నిరుద్ధా ఆపః పణినేవ గావః ।

అపాం బిలమపిహితం యదాసీత్ వృత్రం జఘన్వాఽ అప తద్వవార ||11||

పదపాఠము : దాసపత్నీః । అహిగోపాః । అతిష్ఠన్ । నిరుద్ధాః । ఆపః । పణినా ఇవ । గావః । అపామ్ । బిలమ్ । అపిహితమ్ । యత్ । ఆసీత్ । వృత్రమ్ । జఘన్వాన్ । అప । తత్ । వవార

ప్రతిపదార్థము : దాసపత్నీః = వృత్రుని స్వామిత్యములో ఉన్నటువంటివారైన (వృత్రుని భార్యలైన) (దాస ఆశ్రయదాతా పతిర్యాసాం తాః); అహిగోపాః = వృత్రుడు రక్షకుడిగా కలిగిన వారైన (అహిః వృత్రో గోపా రక్షకో యాసాం తాః) (గోపనమనగా స్వచ్ఛందముగా ప్రవహించకుండా నిరోధనము); ఆపః = జలములు; పణినా = పణులనే రాక్షసులచేత (పణులనే రాక్షసులు ఇంద్రుడికి

చెందిన గోవులను దొంగిలించి గుహ లో బంధించి గుహనుండి బయటకు రాకుండా నిరోధించినట్లుగా); (నిరోధించబడిన) గావః ఇవ = గోవుల వలె; నిరుద్ధాః = నిరోధించబడి; అతిష్ఠన్ = నిశ్చలంగా ఉన్నవి; అపామ్ = జలముల యొక్క; యత్ = ఏదైతే; బిలమ్ = ప్రవహించే మార్గము; అపిహితమ్ = వృత్రుడి ద్వారా మూసివేయబడి; ఆసీత్ = ఉండినదో; తత్ = ఆ ద్వారమనే; వృత్రమ్ = వృత్రుడిని; జఘన్వాన్ = ఇంద్రుడు; అప+వవార = తెరిచెను .

తాత్పర్యము : వృత్రుని స్వామిత్యములో ఉన్నటువంటివారైన మరియు వృత్రుడు రక్షకుడిగా కలిగిన వారైన వృత్రుని భార్యలైన జలములు పణులనే రాక్షసులచేత ఇంద్రుడికి చెందిన గోవులను దొంగిలించి గుహ లో బంధించి గుహనుండి బయటకు రాకుండా నిరోధించినట్లుగా నిరోధించబడి నిశ్చలంగా ఉన్నవి. ఆ జలముల యొక్క ఏదైతే ప్రవహించే మార్గము వృత్రుడి ద్వారా మూసివేయబడి ఉండినదో ఆ ద్వారమనే వృత్రుడిని ఇంద్రుడు తెరిచి వృత్రుడి చేసిన తప్పును పరిష్కరించాడు ||11||

అశ్వో వారో అభవస్తదిన్ద్ర

సృకే యత్త్వా ప్రత్యహన్దేవ ఏకః ।

అజయో గా అజయః శూర సోమమ్

అవాస్సజః సర్తవే సప్త సిన్ధూన్ ||12||

పదపాఠము : అశ్వః । వారః । అభవః । తత్ । ఇన్ద్ర । సృకే । యత్ । త్వా । ప్రతిఅహన్ । దేవః । ఏకః । అజయః । గాః । అజయః । శూర । సోమమ్ । అవ । అస్సజః । సర్తవే । సప్త । సిన్ధూన్

ప్రతిపదార్థము : దేవః = సర్వాయుధప్రయోగకుశలుడు మరియు ప్రకాశించువాడు; ఏకః = అద్వితీయుడైన వృత్రుడు; యత్ = ఎప్పుడైతే; త్వా = (త్వాం) నిన్ను;

ప్రత్యహన్ = ప్రతిఘటించి యుద్ధానికి పూనుకున్నాడో; తత్ = అప్పుడు; సృకే = వజ్రము ఆయుధముగా గల (సృకః వృకః, సృక ఇతి వజ్రనామసు పరితమ్ [నిఘం ౨.౨౦]); ఇన్ద్ర = ఓ ఇంద్రుడా!; (నువ్వు) అశ్వః = అశ్వమునకు చెందిన; వారః = కీటకాదులను విదలించగల తోక వలె; అభవః = అయ్యావు; (ఎలా అయితే గుఱ్ఱపుతోక కీటకాదులను లెక్కచేయక వాటిని సులువుగా విదలించగలుగుతుందో నీవు కూడా అలాగే వృత్రుడిని లెక్కచేయక తోక కీటకమును విదలించినట్టుగా విదలించావు); గాః = పణులనే రాక్షసులచే అపహరించిని గోవులను; అజయః = జయించావు; శూర = ఓ శూరుడైన ఇంద్రుడా; సోమమ్ = సోమరసమును; అజయః = జయించావు; సప్త = గంగాది ఏడు; సింధూన్ = నదులను; సర్తవే = ప్రవహించునవిగా; అవ+అస్పజః = చేసావు కదా.

తాత్పర్యము : సర్వాయుధప్రయోగకుశలుడు మరియు ప్రకాశించువాడు మరియు అద్వితీయుడైన వృత్రుడు ఎప్పుడైతే నిన్ను ప్రతిఘటించి యుద్ధానికి పూనుకున్నాడో అప్పుడు వజ్రము ఆయుధముగా గల ఓ ఇంద్రా! నువ్వు అశ్వమునకు చెందిన; కీటకాదులను విదలించగల తోక వలె అయ్యావు; (ఎలా అయితే గుఱ్ఱపుతోక కీటకాదులను లెక్కచేయక వాటిని సులువుగా విదలించగలుగుతుందో నీవు కూడా అలాగే వృత్రుడిని లెక్కచేయక తోక కీటకమును విదలించినట్టుగా విదలించావు); పణులనే రాక్షసులచే అపహరించిని గోవులను జయించావు. ఓ శూరుడైన ఇంద్రుడా సోమరసమును జయించావు. గంగాది ఏడు నదులను ప్రవహించునవిగా చేసావు కదా ||12||

నాస్మై విద్యున్న తన్యతుః సిషేధ న యాం మిహమకిరీధ్ధాదునిం చ ।
ఇన్ద్రశ్చ యద్యయుధాతే అహిశ్చో తాపరీభ్యో మఘవా వి జిగ్యే ||13||

పదపాఠము : న | అస్మై | విద్యుత్ | న | తన్యతుః | సిసేధ | న | యామ్ | మిహమ్ | అకిరత్ | ప్రోదునిమ్ | చ | ఇన్తః | చ | యత్ | యుయుధాతే ఇతి | అహిః | చ | ఉత | అపరీభ్యః | మఘవా | వి | జిగ్యే.

ప్రతిపదార్థము : అస్మై = ఇంద్రుడి కొరకు; విద్యుత్ = (వృత్రుడు నిర్మించిన) మెరుపు; న సిసేధ = (ఇంద్రుడిని) సాధించలేకపోయింది; తన్యతుః = గర్జన కూడా; న = ఏమీ సాధించలేకపోయింది; (వృత్రుడు) యామ్ = ఏదైతే; మిహమ్ = వర్షమును; అకిరత్ = ప్రయోగించెనో; న = అది కూడా ఏమీ సాధించలేకపోయింది; (వృత్రుడి ద్వారా ప్రయోగించబడిన) ప్రోదునిమ్ = పిడుగు కూడా; చ = ఏమీ సాధించలేకపోయింది; (ఈ విధముగా) ఇన్తః = ఇంద్రుడు; చ = మరియు; అహిః చ = వృత్రుడు; యత్ = ఎప్పుడైతే; యుయుధాతే = యుద్ధము చేశారో; ఉత = మరియు; మఘవా = గొప్పనైన ధనము కలవాడైన ఇంద్రుడు; అపరీభ్యః = వృత్రుడి చేసిన ఇతర మాయల నుండి; వి+జిగ్యే = విశేషముగా జయమును పొందాడు.

తాత్పర్యము : ఇంద్రుడి కొరకు వృత్రుడు నిర్మించిన మెరుపు ఇంద్రుడిని సాధించలేకపోయింది. గర్జన కూడా ఇంద్రుడిని ఏమీ సాధించలేకపోయింది. వృత్రుడు ఏదైతే వర్షమును ప్రయోగించెనో అది కూడా ఏమీ సాధించలేకపోయింది. వృత్రుడి ద్వారా ప్రయోగించబడిన పిడుగు కూడా ఏమీ సాధించలేకపోయింది. ఈ విధముగా ఎప్పుడైతే ఇంద్రుడు మరియు వృత్రుడు యుద్ధము చేశారో ఇంద్రుడిని నివారించుటకు వృత్రుడు ఏవైతే విద్యుదాది మాయలను నిర్మించాడో లేదా ప్రయోగించాడో అవి ఏవీ కూడా ఇంద్రుడిని నిరోధించలేకపోయాయి. మరియు గొప్పనైన ధనము కలవాడైన ఇంద్రుడు వృత్రుడి చేసిన ఇతర మాయల నుండి విశేషముగా జయమును పొందాడు

అహేర్యాతారం కమపశ్య ఇన్ద హృది యత్తే జఘ్నుషో భీరగచ్ఛత్ ।
నవ చ యన్నవతిం చ ప్రవన్తిః శ్యేనో న భీతో అతరో రజాంసి ॥14॥

పదపాఠము : అహేః । యాతారమ్ । కమ్ । అపశ్యః । ఇన్ద । హృది । యత్ । తే ।
జఘ్నుషః । భీః । అగచ్ఛత్ । నవ । చ । యమ్ । నవతిమ్ । చ । ప్రవన్తిః । శ్యేనః । న ।
భీతః । అతరః । రజాంసి

ప్రతిపదార్థము : ఇన్ద = ఓ ఇంద్రుడా!; జఘ్నుషః = వృత్రుడిని సంహరించిన నీకు;
హృది = హృదయములో; యత్ = ఒకవేళ; భీః = భయము; అగచ్ఛత్ =
కలిగినట్లయితే; (వృత్రుడిన చంపలేదనే భయము ఏదైనా ఉండి ఉంటే) అహేః =
వృత్రుడి యొక్క; యాతారమ్ = చంపిన; కమ్ = (నీకంటే భిన్నుడైన వాడిని)
ఎవరిని; అపశ్యః = చూడగలవు?; (వృత్రుడిన సంహరించగల నీకంటే భిన్నుడైన
పురుషుడు లేడు కావున భయము నీకు వలదు); తే = ఏ కారణముచేతనైతే;
(నీవు) నవ చ నవతిం చ = తొంభై తొమ్మిది; ప్రవన్తిః = నదులను (ప్రవన్త్య ఇతి
నదీనామసు పరితమ్ [నిఘం ౧౧౩]); రజాంసి = అక్కడ ఉన్న నీటిని; అతరః
= దాటావో; శ్యేనః = (చాలా దూరము వచ్చిన) శ్యేన అనే గద్ద వలె; భీతః =
భయపడ్డావేమో కాని; న భీతః = (నీవు) భయపడవలసిన అవసరము లేదు (అని
అభిప్రాయము)

తాత్పర్యము : ఓ ఇంద్రుడా! వృత్రుడిని సంహరించిన నీకు హృదయములో ఒకవేళ
భయము కలిగినట్లయితే, (వృత్రుడిన చంపలేదనే భయము ఏదైనా ఉండి ఉంటే)
వృత్రుడి యొక్క చంపిన (నీకంటే భిన్నుడైన వాడిని) ఎవరిని చూడగలవు?
(వృత్రుడిన సంహరించగల నీకంటే భిన్నుడైన పురుషుడు లేడు కావున భయము
నీకు వలదు) ఏ కారణముచేతనైతే నీవు తొంభై తొమ్మిది నదులను అక్కడ ఉన్న
నీటిని దాటి కూడా (చాలా దూరము వచ్చిన) శ్యేన అనే గద్ద వలె భయపడ్డావేమో
కాని (నీవు) భయపడవలసిన అవసరము లేదు (అని అభిప్రాయము) ॥14॥

ఇన్ద్రో యాతోఽవసితస్య రాజా శమస్య చ శృజ్జీణో వజ్రబాహుః ।

సేదు రాజా క్షయతి చర్షణీనామ్ అరాన్ నేమిః పరి తా బభూవ ॥15॥

పదపాఠము : ఇన్ద్రః । యాతః । అవసితస్య । రాజా । శమస్య । చ । శృజ్జీణః । వజ్రబాహుః । సః । ఇత్ । ఊఁ ఇతి । రాజా । క్షయతి । చర్షణీనామ్ । అరాన్ । న । నేమిః । పరి । తా । బభూవ .

ప్రతిపదార్థము : వజ్రబాహుః = వజ్రాయుధములే బాహువులుగా కలవాడైన (వజ్రః శస్త్రసమూహో బాహూ యస్య సః); ఇన్ద్రః = ఇంద్రుడు; యాతః = గమనాదివ్యవహారము కలిగిన (చరములైన); అవసితస్య = స్థిరముగా ఉండగలిగిన (అచరములైన); శమస్య = శాంతస్వభావము కలిగిన (ప్రహరణాదులు చేయలేని గుఱ్ఱము గాడిద వంటి కొమ్ములు లేని జంతుసమూహములకు); శృజ్జీణః = కొమ్ములు కలిగిన (కొమ్ములు కలిగి ఉగ్రములైన ఎద్దు మహిషము వంటి జంతుసమూహములకు); రాజా = ఈశ్వరుడు, (అయ్యెను); సః+ఇత్+ఉ (సేదు) = ఆ ఇంద్రుడే; చర్షణీనామ్ = మనుష్యజాతికి; రాజా = రాజుగా; క్షయతి = ఉంటాడు; (ఈ ఇంద్రుడు) తా = పూర్వోక్తములైన చరాచరజగత్తునంతటినీ; అరాన్ = చక్రము మధ్యలోని చెక్క అరలను; (వ్యాపించిన); నేమిః = కమ్మి; న = వలె; పరి+బభూవ = వ్యాపించి ఉంటాడు .

తాత్పర్యము : వజ్రాయుధములే బాహువులుగా కలవాడైన ఇంద్రుడు గమనాదివ్యవహారము కలిగిన చరములైన, స్థిరముగా ఉండగలిగిన అచరములైన, శాంతస్వభావము కలిగి ప్రహరణాదులు చేయలేని గుఱ్ఱము గాడిద వంటి కొమ్ములు లేని జంతుసమూహములకు, కొమ్ములు కలిగి ఉగ్రములైన ఎద్దు మహిషము వంటి జంతుసమూహములకు రాజు అయ్యెను. ఆ ఇంద్రుడే మనుష్యులకు రాజుగా ఉంటాడు. ఈ ఇంద్రుడు పూర్వోక్తములైన చరాచరజగత్తునంతటినీ చక్రము మధ్యలోని చెక్క అరలను వ్యాపించిన కమ్మి వలె వ్యాపించి ఉంటాడు ॥ 15 ॥

ఉషస్సుక్తము

(ఋగ్వేదము - 1 వ మండలము; 48 వ సూక్తము)

(1 వ అష్టకము; 4 వ అధ్యాయము; 3 వ వర్గము)

(ఋషిః - ప్రస్కన్వాః కాణ్వః; దేవతా - ఉషః; ఛందః - విరాట్పథ్యాబృహతీ
స్వరః - మధ్యమః)

సహ వామేన న ఉషో వ్యుచ్చా దుహితర్దివః ।

సహ ద్యుమ్నేన బృహతా విభావరి రాయా దేవి దాస్వతీ ॥1॥

పదపాఠము : సహ । వామేన । నః । ఉషః । వి । ఉచ్చ । దుహితః । దివః । సహ ।
ద్యుమ్నేన । బృహతా । విభావరి । రాయా । దేవి । దాస్వతీ॥

ప్రతిపదార్థము : దివః = ద్యుదేవత యొక్క; దుహితః = పుత్రికయైన; ఉషః = ఓ
ఉషా (ఉషఃకాలదేవతా); నః = మాకోసము; వామేన సహ = ధనముతో పాటు;
వి+ఉచ్చ = ప్రభాతమును కలుగజేయుము; విభావరి = విశిష్టమైన ప్రకాశముతో
కూడిన ఓ ఉషాదేవతా; బృహతా = సమృద్ధమైన; ద్యుమ్నేన సహ = అన్నముతో
కూడి; (ప్రభాతమును కలుగజేయుము); దేవి = ఓ దేవి; (నీవు) దాస్వతీ =
దానము చేయదలచినదానవై; రాయా = పశుసంపద చేత (ప్రభాతమును
కలుగజేయుము).

తాత్పర్యము : ద్యుదేవత యొక్క పుత్రికయైన ఓ ఉషా (ఉషఃకాలదేవతా)
మాకోసము ధనముతో పాటు ప్రభాతమును కలుగజేయుము. విశిష్టమైన
ప్రకాశముతో కూడిన ఓ ఉషాదేవతా! సమృద్ధమైన అన్నముతో కూడి ప్రభాతమును
కలుగజేయుము. ఓ దేవి నీవు దానము చేయదలచినదానవై పశుసంపద చేత
ప్రభాతమును కలుగజేయుము ॥1॥

అశ్వావతీర్గోమతీర్విశ్వసువిదో భూరి చ్యవంత వస్తవే ।

ఉదీరయ ప్రతి మా సూన్యతా ఉషః చోద రాధో మఘోనామ్ ॥2॥

పదపాఠము : అశ్వవతీః । గోమతీః । విశ్వసువిదః । భూరి । చ్యవంత । వస్తవే । ఉత్ ।
ఈరయ । ప్రతి । మా । సూన్యతాః । ఉషః । చోద । రాధః । మఘోనామ్ ।

ప్రతిపదార్థము : ఉషః = ఓ ఉషాదేవతా!; అశ్వావతీ = బహు సంఖ్యాకములైన
గుఱ్ఱములు కలిగి; గోమతీః = బహు సంఖ్యాకములైన గోవులు కలిగి; విశ్వసువిదః
= సకలధనములను మంచిగా కలుగజేస్తూ; వస్తవే = నివసించుటకు యోగ్యమైనవి;
భూరి = బహువిధములుగా; చ్యవంత = ఏర్పాటుచేసావు; (చ్యవంత అనునది 'చ్యుజ్
గతౌ' అనే ధాతువు యొక్క లజ్ లకారరూపము, 'బహులం చందసి' అనే
నియమమున్నందువల్ల అడ్ అనే ఆగమము లోపించినది) ఓ ఉషాదేవతా!; మా
(మామ్) ప్రతి = నన్ను ఉద్దేశించి; సూన్యతాః = శోభనములైన సత్యమైన ప్రియమైన
వాక్కులు; ఉత్ + ఈరయ = పలుకుము; మఘోనామ్ = ధనవంతులకు చెందిన;
రాధః = ధనము; (మావైపుకు); చోద = ప్రేరేపించుము (వచ్చేవిధంగా చేయుము).

తాత్పర్యము : ఓ ఉషాదేవతా! బహు సంఖ్యాకములైన గుఱ్ఱములు కలిగి బహు
సంఖ్యాకములైన గోవులు కలిగి సకలధనములను మంచిగా కలుగజేస్తూ
నివసించుటకు యోగ్యమైనవి బహువిధములుగా ఏర్పాటుచేసావు. ఓ ఉషాదేవతా!
నన్ను ఉద్దేశించి శోభనములైన సత్యమైన ప్రియమైన వాక్కులు పలుకుము
ధనవంతులకు చెందిన ధనము మా వైపుకు ప్రేరేపించుము (వచ్చేవిధంగా
చేయుము) ॥ 2 ॥

ఉవాసోషా ఉచ్చాచ్చ ను దేవీ జీరా రథానామ్ ।

యే అస్యా ఆచరణేషు దధిరే సముద్రే న శ్రవస్యవః ॥3॥

పదపాఠము : ఉవాస । ఉషాః । ఉచ్చాత్ । చ । ను । దేవీ । జీరా । రథానామ్ । యే । అస్యాః । ఆచరణేషు । దధిరే । సముద్రే । న । శ్రవస్యవః .

ప్రతిపదార్థము : రథానామ్ = రమణసాధనయానములైన రథములను; జీరా = ప్రేరేపించునది (అయిన) (ప్రేరేపించుట ద్వారా రథములను వేగవంతము చేయుచున్నది అయిన); ఉషాః దేవీ ఉవాస = ఉషాదేవత పూర్వము నుండే నివసించి ఉండెను (పూర్వము ప్రభాతమును కలుగజేసెను); చ+ను = ఇప్పుడు కూడా; ఉచ్చాత్ = నివసించి ఉన్నది (ప్రభాతమును కలుగజేస్తున్నది); శ్రవస్యవః = ధనమును కోరువారు; సముద్రే న = సముద్రములో వలె (ఏవిధంగానైతే నౌకను సిద్ధము చేసుకొని ప్రేరేపించి వేగముగా వెళ్ళుదురో); (అదేవిధంగా) అస్యాః = ఉషాదేవి యొక్క; ఆచరణేషు = అన్నివైపులా చరించాలనే చేష్టలకొరకు; యే = రథములు; దధిరే = ధరించబడినవి (సిద్ధముచేయబడి ప్రయాణమునకు ప్రేరేపించబడినవి).

తాత్పర్యము : రమణసాధనయానములైన రథములను ప్రేరేపించునది అయిన (ప్రేరేపించుట ద్వారా రథములను వేగవంతము చేయుచున్నది అయిన) ఉషాదేవత పూర్వమునుండే నివసించి ఉండెను (పూర్వము ప్రభాతమును కలుగజేసెను). ఇప్పుడు కూడా నివసించి ఉన్నది. (ప్రభాతమును కలుగజేస్తున్నది) ధనమును కోరువారు సముద్రములో వలె (ఏవిధంగానైతే నౌకను సిద్ధము చేసుకొని ప్రేరేపించి వేగముగా వెళ్ళుదురో అదేవిధంగా) ఉషాదేవి యొక్క అన్నివైపులా చరించాలనే చేష్టలకొరకు రథములు ధరించబడినవి (సిద్ధముచేయబడి ప్రయాణమునకు ప్రేరేపించబడినవి) || 3 ||

ఉషో యే తే ప్ర యామేషు యుజ్జతే మనో దానాయ సూరయః ।

అత్రాహ తత్కణ్వ ఏషాం కణ్వతమో నామ గృణాతి నృణామ్ ॥ 4 ॥

పదపాఠము : ఉషః । యే । తే । ప్ర । యామేషు । యుజ్జతే । మనః । దానాయ । సూరయః । అత్ర । అహ । తత్ । కణ్వః । ఏషామ్ । కణ్వతమః । నామ । గృణాతి । నృణామ్ .

ప్రతిపదార్థము : ఉషః = ఓ ఉషాదేవతా!; తే = నీ యొక్క; యామేషు = ఆగమనము (ఉషఃకాలము) సిద్ధిస్తుండగా; యే సూరయః = విద్వాంసులు, ప్రభువులు, దానమహత్వము గురించి తెలిసినవారు; దానాయ = ధనాదుల దానమునకై; మనః = తమ మనస్సులను; ప్ర+యుజ్జతే = ప్రేరేపిస్తారు; (దానశీలులైనవారు ఉదారమైన బుద్ధితో ప్రాతఃకాలములో దానము చేయాలనే ఇచ్చ కలిగి ఉంటారు); ఏషాం నృణామ్ = దానము చేయాలనే ఇచ్చకలిగిన నరుల యొక్క; తత్ నామ = దానవిషయకమైన లోకప్రసిద్ధమైన పేరుగా; కణ్వతమః = అతిశయమేధావియైన; కణ్వః = కణ్వమహర్షి; అత్ర+అహ = ఈ ఉషఃకాలమునందు; గృణాతి = ఉచ్చరిస్తాడు (ఎవరు దానము చేయాలనే ఇచ్చను కలిగిఉంటారో, ఎవరు ఆ దాతయొక్క గుణములను ప్రశంసించుదురో, వీరివురు ఉషఃకాలమునందే ఈ పనిని చేస్తారు అనేది ఉషఃకాలప్రశంసగా చెప్పబడినది.)

తాత్పర్యము : ఓ ఉషాదేవతా! నీ యొక్క ఆగమనము (ఉషఃకాలము) సిద్ధిస్తుండగా విద్వాంసులు, ప్రభువులు, దానమహత్వము గురించి తెలిసినవారు ధనాదుల దానమునకై తమ మనస్సులను ప్రేరేపిస్తారు. (దానశీలులైనవారు ఉదారమైన బుద్ధితో ప్రాతఃకాలములో దానము చేయాలనే ఇచ్చ కలిగి ఉంటారు). దానము చేయాలనే ఇచ్చకలిగిన నరుల యొక్క దానవిషయకమైన లోకప్రసిద్ధమైన పేరుగా అతిశయమేధావియైన కణ్వమహర్షి ఈ ఉషఃకాలమునందు ఉచ్చరిస్తాడు

(ఎవరు దానము చేయాలనే ఇచ్చను కలిగిఉంటారో, ఎవరు ఆ దాతయొక్క గుణములను ప్రశంసించుదురో, వీరివురు ఉషఃకాలమునందే ఈ పనిని చేస్తారు అనేది ఉషఃకాలప్రశంసగా చెప్పబడినది.)

ఆ ఘా యోషేవ సూనరీ ఉషా యాతి ప్రభుజ్ఞతీ ।

జరయన్తీ వృజనం పద్వదీయత ఉత్పాతయతి పక్షిణః ॥5॥

పదపాఠము : ఆ । ఘ । యోషాఇవ । సూనరీ । ఉషాః । యాతి । ప్రభుజ్ఞతీ । జరయన్తీ । వృజనమ్ । పత్వత్ । ఈయతే । ఉత్ । పాతయతి । పక్షిణః

ప్రతిపదార్థము : ఉషాః = ఓ ఉషాదేవీ!; సూనరీ = గృహకార్యములను మంచిగా నిర్వర్తించగల; యోషేవ = గృహిణి వలె; ప్రభుజ్ఞతీ = గొప్పగా అందరి పాలనపోషణ చేస్తూ; ఆ+యాతి+ఘ = ప్రతిరోజూ వచ్చుచున్నది కదా!; (ఇటువంటి ఉషాదేవత) వృజనమ్ = గమనశీలురైన జంతుములైన ప్రాణికోటికి; జరయన్తీ = ముసలితనము కలుగజేస్తూ; (ఉంది) (ఎంతోకాలమునుండి ఉషఃకాలము ఆవృత్తమవుతున్నందువల్ల వయస్సు మీదపడి క్రమముగా జీర్ణత్వమును పొందుచున్నారు); (ఈ ఉషాదేవి); పద్వత్ = పాదములు కలిగిన ప్రాణులు; ఈయతే = నిద్రను వీడి స్వస్వకృత్యములలో ప్రవృత్తలయ్యేవిధముగా చేస్తుంది; (మరియు) పక్షిణః = పక్షులను; ఉత్+పాతయతి = ఎగిరేటట్లు చేస్తుంది

తాత్పర్యము : ఓ ఉషాదేవీ! గృహకార్యములను మంచిగా నిర్వర్తించగల గృహిణి వలె గొప్పగా అందరి పాలనపోషణ చేస్తూ ప్రతిరోజూ వచ్చుచున్నది కదా! ఇటువంటి ఉషాదేవత గమనశీలురైన జంతుములైన ప్రాణికోటికి ముసలితనము కలుగజేస్తూ ఉంది. (ఎంతోకాలమునుండి ఉషఃకాలము ఆవృత్తమవుతున్నందువల్ల వయస్సు మీదపడి క్రమముగా జీర్ణత్వమును పొందుచున్నారు). ఈ ఉషాదేవి పాదములు

కలిగిన ప్రాణులు నిద్రను వీడి స్వస్వకృత్యములలో ప్రవృత్తలయ్యేవిధముగా చేస్తున్నది మరియు పక్షులను ఎగిరేటట్లు చేస్తున్నది || 5 ||

వి యా సృజతి సమనం వ్యం ర్థినః పదం న వేత్యోదతీ ।
వయో నకిష్టే పప్తివాంస ఆసతే వ్యుష్టా వాజినీవతి || 6 ||

పదపాఠము : వి । యా । సృజతి । సమనమ్ । వి । అర్థినః । పదమ్ । న । వేతి । ఓదతీ । వయః । నకిః । తే । పప్తివాంసః । ఆసతే విఉష్టా వాజినీవతి

ప్రతిపదార్థము : యా = ఉషాదేవత; సమనమ్ = మంచి చేష్టలు కలిగిన పురుషుడిని; వి+సృజతి = ప్రేరేపిస్తుంది; (భవనములు, ఉపవనములు నిర్మించుటలో కుశలురైన పురుషులను ఉషఃకాలమునందే నిద్రనుండి లేపి తమ తమ పనులలో నియమిస్తుంది) (మరియు ఈ ఉషాదేవత) అర్థినః = యాచకులను; వి(సృజతి) = ప్రేరేపిస్తుంది; (యాచకులు ఉషఃకాలమునందు నిద్రనుండి మేల్కొని దాతృగృహములను వెళ్ళుటకు ప్రేరేపిస్తుంది.); ఓదతీ = (తన కాంతితో అందరినీ తడుపు) ఓ ఉషాదేవతా; పదమ్ = స్థిరమైన స్థానమును; న+వేతి = కోరుకొనుట లేదు; (ఉషఃకాలము ఎప్పుడూ ఆగదు); వాజినీవతీ = పరుగెత్తు గుఱ్ఱములు గల (అన్నప్రాప్తికొరకు ప్రేరేపించు) ఓ ఉషాదేవతా!; తే = నీ యొక్క; వ్యుష్టా = ప్రభాతకాలమునందు; పప్తివాంసః = పతనశీలముగల; వయః = పక్షులు; నకిః ఆసతే = (తమ గూళ్ళయందు) ఆగవు

తాత్పర్యము : ఉషాదేవత మంచి చేష్టలు కలిగిన పురుషుడిని ప్రేరేపిస్తుంది. (భవనములు, ఉపవనములు నిర్మించుటలో కుశలురైన పురుషులను ఉషఃకాలమునందే నిద్రనుండి లేపి తమ తమ పనులలో నియమిస్తుంది) మరియు ఈ ఉషాదేవత యాచకులను ప్రేరేపిస్తుంది. (యాచకులు ఉషఃకాలమునందు నిద్రనుండి మేల్కొని దాతృగృహములకు వెళ్ళుటకు ప్రేరేపిస్తుంది.) తన కాంతితో

అందరినీ తడుపు ఓ ఉషాదేవతా స్థిరమైన స్థానమును కోరుకొనుట లేదు. (ఉషఃకాలము ఎప్పుడూ ఆగదు) పరుగెత్తు గుఱ్ఱములు గల (అన్నప్రాప్తికొరకు ప్రేరేపించు) ఓ ఉషాదేవతా! నీ యొక్క ప్రభాతకాలమునందు పతనశీలముగల పక్షులు తమ గూళ్ళయందు ఆగవు ||6||

ఏషాయుక్త పరావతః సూర్యస్యోదయనాదభి ।

శతం రథేభిః సుభగోషా ఇయం వి యాత్యభి మానుషాన్ ||7||

పదపాఠము : ఏషా । అయుక్త । పరావతః । సూర్యస్య । ఉత్అయనాత్ । అభి । శతమ్ । రథేభిః । సుభగా । ఉషాః । ఇయమ్ । వి । యాతి । అభి । మానుషాన్

ప్రతిపదార్థము : ఏషా = ఈ ఉషాదేవి; శతమ్ = వంద అను సంఖ్య కలిగిన (తన రథములను); అయుక్త = సిద్ధముచేసినది; సుభగా = శోభనములైన ఐశ్వర్యములు కలిగి సౌభాగ్యవతి అయిన; ఇయమ్ ఉషాః = ఈ ఉషాదేవి; పరావతః = దూరదేశములనుండి; సూర్యస్య ఉదయనాత్+అభి = సూర్యోదయస్థానమునకంటే అధికమైన ద్యులోకమునుండి; మానుషాన్ అభి = మనుష్యులను ఉద్దేశించి; రథేభిః = వందసంఖ్యకలిగిన రథములతో యుక్తురాలై; వి+యాతి = విచ్చేయుచున్నది.

తాత్పర్యము : ఈ ఉషాదేవి వంద రథములను సిద్ధముచేసినది. శోభనములైన ఐశ్వర్యములు కలిగి సౌభాగ్యవతి అయిన ఈ ఉషాదేవి దూరదేశములనుండి అనగా సూర్యోదయస్థానమునకంటే అధికమైన ద్యులోకమునుండి మనుష్యులను ఉద్దేశించి వందసంఖ్యకలిగిన రథములతో యుక్తురాలై విచ్చేయుచున్నది || 7 ||

విశ్వమస్యా నానామ చక్షసే జగజ్జ్యోతిష్క్రుణోతి సూనరీ ।

అప ద్వేషో మఘోనీ దుహితా దివఉషా ఉచ్చదప స్రిధః || 8 ||

పదపాఠము : విశ్వమ్ | అస్యాః | ననామ | చక్షసే | జగత్ | జ్యోతిః | కృణోతి | సూనరీ | అప | ద్వేషః | మఘోనీ | దివః | ఉషాః | ఉచ్చత్ | అప | స్రిధః.

ప్రతిపదార్థము : విశ్వమ్ = సర్వము; జగత్ = సంసారము (ప్రాణీప్రపంచము); అస్యాః = ఈ ఉషాదేవతకు; చక్షసే = ప్రకాశమునకై; ననామ = నమస్కరిస్తున్నది; (రాత్రియందలి చీకటిలో నిమగ్నులైన ప్రాణీప్రపంచము ఆ చీకటిని పోగొట్టగల ఉషాదేవిని గూర్చి ప్రణమిల్లుతున్నారు); (ఎందువలననగా) సూనరీ = మంచి నేత అయి ఉండి మరియు కోరిన కోర్కెలు తీర్చు ఈ ఉషాదేవి; జ్యోతిః = (సర్వజగత్తునకు) ప్రకాశమును; కృణోతి = ఇస్తున్నది; మఘోనీ = పూజ్యమైన గొప్ప ధనము కలది (ప్రశస్తాని మఘాని పూజ్యాని ధనాని యస్యాః సంతి సా); దివః = ప్రకాశమానుడైన సవితృదేవత; దుహితా = పుత్రికయైన; ఉషాః = ఉషాదేవి; ద్వేషః = ద్వేషించువారిని (ద్విషంతి యే శత్రవస్తే); అప+ఉచ్చత్ = దూరము చేయుచున్నది; అప+స్రిధః = శోషణము చేయువారిని అనగా హింసించువారిని కూడా తరుముతూ దూరము చేస్తున్నది (అందువలన ఇష్టప్రాప్తి అనిష్టపరిహారములకు హేతుభూతురాలైన ఉషాదేవతకు ఈ ప్రాణీప్రపంచమంతా ప్రణమిల్లుచున్నది).

తాత్పర్యము : సర్వప్రాణీప్రపంచము ఈ ఉషాదేవతకు ప్రకాశమునకై నమస్కరిస్తున్నది. (రాత్రియందలి చీకటిలో నిమగ్నులైన ప్రాణీప్రపంచము ఆ చీకటిని పోగొట్టగల ఉషాదేవిని గూర్చి నమస్కరించుచున్నది) ఎందువలననగా మంచి నేత అయి ఉండి మరియు కోరిన కోర్కెలు తీర్చు ఈ ఉషాదేవి సర్వజగత్తునకు ప్రకాశమును ఇస్తున్నది. పూజ్యమైన గొప్ప ధనము కలది ప్రకాశమానుడైన సవితృదేవత పుత్రికయైన ఉషాదేవి ద్వేషించువారిని దూరము చేయుచున్నది. శోషణము చేయువారిని అనగా హింసించువారిని కూడా దూరము

చేస్తున్నది. (అందువలన ఇష్టప్రాప్తి అనిష్టపరిహారములకు హేతుభూతురాలైన ఉషాదేవతకు ఈ ప్రాణీప్రపంచమంతా ప్రణమిల్లుచున్నది.)

ఉష ఆ భాహి భానునా చన్ద్రేణ దుహితర్దివః ।

ఆవహన్తి భూర్యస్మభ్యం సౌభగం వ్యుచ్చన్తి దివిష్టిషు ॥9॥

పదపాఠము : ఉషః । ఆ । భాహి । భానునా । చన్ద్రేణ । దుహితః । దివః । ఆవహన్తి । భూరి । అస్మభ్యమ్ । సౌభగమ్ । విఉచ్చన్తి । దివిష్టిషు.

ప్రతిపదార్థము : దివః దుహితః ఉషః = ద్యులోకమునకు పుత్రిక అయిన ఓ ఉషాదేవతా!; భానునా = అందరికీ ప్రకాశమునిచ్చు సూర్యుడి తో కూడి; దివిష్టిషు = పగటియందు; భూరి = ప్రభూతమైన; సౌభగమ్ = సౌభాగ్యమును; అస్మభ్యమ్ = మాకు; ఆవహన్తి = ఇస్తూ; చన్ద్రేణ = అందరికీ ఆహ్లాదమునిచ్చు చంద్రుడి తో కూడి; వ్యుచ్చన్తి = చీకట్లను నివారిస్తూ; ఆ+ భాహి = అన్నివైపులకూ ప్రకాశించుము.

తాత్పర్యము : ద్యులోకమునకు పుత్రిక అయిన ఓ ఉషాదేవతా! అందరికీ ప్రకాశమునిచ్చు సూర్యుడి తో కూడి పగటియందు ప్రభూతమైన సౌభాగ్యమును మాకు ఇస్తూ, అందరికీ ఆహ్లాదమునిచ్చు చంద్రుడి తో కూడి చీకట్లను నివారిస్తూ అన్నివైపులకూ ప్రకాశించుము ॥ 9 ॥

విశ్వస్య హి ప్రాణనం జీవనం త్వే వి యదుచ్చసి సూనరి ।

సా నో రథేన బృహతా విభావరి శ్రుధి చిత్రమఘే హవమ్ ॥10॥

పదపాఠము : విశ్వస్య । హి । ప్రాణనమ్ । జీవనమ్ । త్వే ఇతి । వి । యత్ । ఉచ్చసి । సూనరి । సా । నః । రథేన । బృహతా । విభావరి । శ్రుధి । చిత్రమఘే । హవమ్

ప్రతిపదార్థము : సూనరి = మంచి నేత అయి ఉండి మరియు కోరిన కోర్కెలు తీర్చు ఓ ఉషాదేవి; విశ్వస్య = విశ్వములోని సర్వప్రాణుల యొక్క; ప్రాణానమ్ = కదలికలు; జీవనమ్ = ప్రాణధారణము; త్వే హి = నీయందే (ఉన్నవి); యత్ = ఎందువలననగా (నీవు); వి+ఉచ్చసి = అంధకారమును పారద్రోలుతావు; విభావన్ = విశేషమైన ప్రకాశములతో కూడిన దానవైన; సా = నీవు; నః = మా గురించి; బృహతా = గొప్పదైన; రథేన = రథమునధిరోహించి; (ఏతెంచుము); చిత్రామఘే = చిత్రమైన ధనములు కలిగిన ఓ ఉషాదేవి!; (మా యొక్క) హవమ్ = ఆహ్వానమును; శ్రుధి = ఆలకించెదవు గాక

తాత్పర్యము : మంచి నేత అయి ఉండి మరియు కోరిన కోర్కెలు తీర్చు ఓ ఉషాదేవి! విశ్వములోని సర్వప్రాణుల యొక్క కదలికలు మరియు ప్రాణధారణము నీయందే ఉన్నవి. ఎందువలననగా నీవు అంధకారమును పారద్రోలుతావు. విశేషమైన ప్రకాశములతో కూడిన దానవైన నీవు మా గురించి గొప్పదైన రథమునధిరోహించి ఏతెంచుము. చిత్రమైన ధనములు కలిగిన ఓ ఉషాదేవి! మా యొక్క ఆహ్వానమును ఆలకించెదవు గాక ||10||

ఉషో వాజం హి వంస్య యశ్చిత్రో మానుషే జనే ।

తేనా వహ సుకృతో అధ్వరాః ఉప యే త్వా గృణంతి వహ్నయః ॥11॥

పదపాఠము : ఉషః । వాజమ్ । హి । వంస్య । యః । చిత్రః । మానుషే । జనే । తేనా । ఆ । వహ । సుకృతః । అధ్వరాన్ । ఉప । యే । త్వా । గృణంతి । వహ్నయః

ప్రతిపదార్థము : ఉషః = ఓ ఉషాదేవి!; యః = ఏ అన్నమైతే; చిత్రః = చిత్రవర్ణములతో ఆశ్చర్యజనకముగా; మానుషే జనే = యజ్ఞముచేసే మనుష్యుని వద్ద అనగా యజమాని వద్ద ఉన్నదో; (ఆ) వాజమ్ = అన్నమును; హి =

శ్రుతిప్రసిద్ధమైనదిగా; వంస్య = యాచించు (ఆ యజమాని చేత ఇవ్వబడినదానిని స్వీకరించు); యే = ఏ యజమానులు; వహ్నయః = యజ్ఞనిర్వాహకులై; త్వా (త్వామ్) = నిన్ను; గృణంతి = స్తుతిస్తున్నారో; తేన = ఆ స్తుతులచేత; సుకృతః = శోభనమైన కర్మలు చేసిన యజమానుల యొక్క; అధ్వరాన్ = అహింసనీయములైన గృహస్థాశ్రమవ్యవహారములైన యాగములను; ఉప+ఆ+వహ = అన్నివైపులనుండి ధరించుము (స్వీకరించుము)

తాత్పర్యము : ఓ ఉషాదేవీ! ఏ అన్నమైతే చిత్రవర్ణములతో ఆశ్చర్యజనకముగా యజ్ఞముచేసే మనుష్యుని వద్ద అనగా యజమాని వద్ద ఉన్నదో ఆ అన్నమును శ్రుతిప్రసిద్ధమైనదిగా యాచించు. ఆ యజమాని చేత ఇవ్వబడినదానిని స్వీకరించు. ఏ యజమానులు యజ్ఞనిర్వాహకులై నిన్ను స్తుతిస్తున్నారో ఆ స్తుతులచేత శోభనమైన కర్మలు చేసిన యజమానుల యొక్క అహింసనీయములైన గృహస్థాశ్రమవ్యవహారములైన యాగములను అన్నివైపులనుండి ధరించుము (స్వీకరించుము) ||11||

విశ్వానేవాః ఆ వహసోమపీతయే అంతరిక్షాదుషస్త్వమ్ ।

సాస్మాసు ధా గోమదశ్వావదుక్థ్య గమ్ ఉషో వాజం సువీర్యమ్ ||12||

పదపాఠము : విశ్వాన్ । దేవాన్ । ఆ । వహ । సోమపీతయే । అంతరిక్షాత్ । ఉషః । త్వమ్ । సా । అస్మాసు । ధూః । గోమత్ । అశ్వవత్ । ఉక్థ్యమ్ । ఉషః । వాజమ్ । సువీర్యమ్ ॥

ప్రతిపదార్థము : ఉషః = ఓ ఉషాదేవీ!; త్వమ్ = నీవు; సోమపీతయే = సోమపానము చేయుటకు; అంతరిక్షాత్ = అంతరిక్ష లోకమునుండి; విశ్వాన్ దేవాన్

= సకల దేవతలను; (మా యొక్క) ఆ+వహ = (యాగప్రదేశమునకు) పంపుము;
 ఉషః = ఓ ఉషాదేవీ!; సా = అటువంటి నీవు; గోమత్ = బహుగోవులతో
 యుక్తమైన; అశ్వావత్ = బహు ప్రశస్తములైన వేగవంతములైన గుఱ్ఱములతో
 యుక్తమైన; ఉక్థ్యమ్ = కీర్తించదగిన; సువీర్యమ్ = శోభనమైన వీర్యవంతమైన;
 వాజమ్ = అన్నమును; అస్మాసు = మాయందు; ధాః = ఉంచుము (మాకు
 చెందునట్లు చేయుదువు గాక

తాత్పర్యము : ఓ ఉషాదేవీ! నీవు సోమపానము చేయుటకు
 అంతరిక్షలోకమునుండి సకల దేవతలను మా యొక్క యాగప్రదేశమునకు
 పంపుము. ఓ ఉషాదేవీ! అటువంటి నీవు బహు గోవులతో యుక్తమైన మరియు
 బహు ప్రశస్తములైన వేగవంతములైన గుఱ్ఱములతో యుక్తమైన కీర్తించదగిన
 శోభనమైన వీర్యవంతమైన అన్నమును మాయందు ఉంచుము. (మాకు
 చెందునట్లు చేయుదువు గాక.) ||12||

యస్యా రుశన్తో అర్చయః ప్రతి భద్రా అదృక్షత ।

సా నో రయిం విశ్వవారం సుపేశసమ్ ఉషా దదాతు సుగృమ్ ||13 ||

పదపాఠము : యస్యాః । రుశన్తః । అర్చయః । ప్రతి । భద్రాః । అదృక్షత । సా । నః ।
 రయిమ్ । విశ్వవారమ్ । సుపేశసమ్ । ఉషాః । దదాతు । సుగృమ్

ప్రతిపదార్థము : యస్యాః = ఏ ఉషాదేవి యొక్క; అర్చయః = కాంతులు; రుశన్తః
 = శత్రువులను హింసించుచూ; భద్రాః = కల్యాణకారకములుగా; ప్రతి+అదృక్షత
 = కానవచ్చుచున్నవో; సా = అటువంటి; ఉషాః = ఉషాదేవి; నః = మాకు;
 విశ్వవారమ్ = విశ్వములోని అందరిచేత కోరబడునది; సుపేశసమ్ = శోభనమగు
 రూపము కలిగినది; సుగృమ్ = సుఖముగా పొందదగినది మరియు సుఖము
 కలిగించునది (అయిన) రయిమ్ = ధనమును; దదాతు = ఇచ్చుగాక.

తాత్పర్యము : ఏ ఉషాదేవి యొక్క కాంతులు శత్రువులను హింసించుచూ కల్యాణకారకములుగా కానవచ్చుచున్నవో అటువంటి ఉషాదేవి మాకు విశ్వములోని అందరిచేత కోరబడునది, శోభనమగు రూపము కలిగినది, సుఖముగా పొందదగినది మరియు సుఖము కలిగించునది అయిన ధనమును ఇచ్చుగాక॥13॥

యే చిద్ధి త్వామృషయః పూర్వ ఊతయే జుహూరేవసే మహి ।

సా నః స్తోమాన్ అభి గృణీహి రాధసో షః శుక్రేణ శోచిషా ॥14 ॥

పదపాఠము : యే । చిత్ । హి । త్వామ్ । ఋషయః । పూర్వే । ఊతయే । జుహూరే । అవసే । మహి । సా । నః । స్తోమాన్ । అభి । గృణీహి । రాధసా । ఉషః । శుక్రేణ । శోచిషా.

ప్రతిపదార్థము : మహి = మహాగుణవిశిష్టురాలవైన మరియు గొప్పదానవైన ఓ ఉషాదేవి!; త్వాం యే చిత్+హి = నిశ్చయముగా ప్రసిద్ధురాలవైన నిన్ను; పూర్వే = ప్రాచీనులైన; ఋషయః = మంత్రద్రష్టలైన ఋషిపుంగవులు; ఊతయే = రక్షణ కొరకై; (మరియు) అవసే = అన్నము కొరకై; జుహూరే = స్తోత్రములచేత ఆహ్వానించిరి; (సూక్తరూపములైన మంత్రములచే స్తుతించిరి) ఉషః = ఓ ఉషాదేవతా; సా = ఆవిధమైన నీవు; రాధసా = (మాచేత ఇవ్వబడిన) హవిస్సు అనే ధనముచేత; శుక్రేణ శోచిషా = ప్రకాశముచేత, అంధకారమును నివారించగల తేజస్సుచేత (యుక్తమైన నీవు ఆ మంత్రద్రష్టలైన ఋషులవలె); నః = మా యొక్క; స్తోమాన్+అభి = స్తుతిసమూహములను గూర్చి; గృణీహి = (గొప్పగా స్తుతించబడితిమి అని) కొనియాడుము.

తాత్పర్యము : మహాగుణవిశిష్టురాలవైన మరియు గొప్పదానవైన ఓ ఉషాదేవి! నిశ్చయముగా ప్రసిద్ధురాలవైన నిన్ను ప్రాచీనులైన మంత్రద్రష్టలైన ఋషిపుంగవులు రక్షణ కొరకై మరియు అన్నము కొరకై స్తోత్రములచేత ఆహ్వానించిరి. సూక్త-

రూపములైన మంత్రములచే స్తుతించిరి. ఓ ఉషాదేవతా ఆవిధమైన నీవు మాచేత
ఇవ్వబడిన హవిస్సు అనే ధనముచేత, ప్రకాశముచేత, అంధకారమును
నివారించగల తేజస్సుచేత యుక్తమైన నీవు ఆ మంత్రద్రష్టలైన ఋషులవలె మా
యొక్క స్తుతిసమూహములను గూర్చి గొప్పగా స్తుతించబడితిమి అని
కొనియాడుము ||14||

ఉషో యదద్య భానునా వి ద్వారావృణవో దివః ।

ప్ర నో యచ్ఛతాదవృకం పృథు చ్ఛర్దిః ప్ర దేవి గోమతీరిషః ||15||

పదపాఠము : ఉషః । యత్ । అద్య । భానునా । వి । ద్వారౌ । ఋణవః । దివః । ప్ర
నః । యచ్ఛతాత్ । అవృక్ష్మ । పృథు । ఛర్దిః । ప్ర । దేవి । గోమతీః । ఇషః

ప్రతిపదార్థము : ఉషః = ఓ ఉషాదేవతా! (నీవు); అద్య = ఈ
ప్రభాతసమయమునందు; యత్ = ఏ; భానునా = ప్రకాశముచేత; దివః =
అంతరిక్షము యొక్క; ద్వారౌ = ద్వారములవంటివైన; (చీకటితో
కప్పబడినటువంటి పూర్వపశ్చిమదిక్కులను); వి+ఋణవః = ప్రకాశిస్తూ
చీకటినుండి వేరుచేస్తున్నావో; (ఆ ప్రకాశముచేతనే నీవు); నః = మాకు; అవృక్ష్మ
= హింసించు ప్రాణులు లేనటువంటి; పృథు = విశాలమైనటువంటి; ఛర్దిః =
శుద్ధమైన ఆచ్ఛాదనముతో మరియు మంచి వెలుగుతో ఉన్నటువంటి ఇంటిని
(ఛర్దిరితి గృహనామ [నిఘంం ౩౪౧]); ప్ర+యచ్ఛతాత్ = ఇచ్చెదవు గాక!; దేవి =
ప్రకాశించడమనే దివ్యగుణములు కలిగిన ఓ దేవీ! నీవు; గోమతీః = అనేకములగు
గోవులతో కూడిన; ఇషః = అన్నమును; ప్ర (యచ్ఛతాత్) = ఇచ్చెదవు గాక!

తాత్పర్యము : ఓ ఉషాదేవతా! నీవు ఈ ప్రభాతసమయమునందు ఏ ప్రకాశముచేత
అంతరిక్షము యొక్క ద్వారములవంటివైన చీకటితో కప్పబడినటువంటి
పూర్వపశ్చిమదిక్కులను ప్రకాశిస్తూ చీకటినుండి వేరుచేస్తున్నావో, ఆ ప్రకాశము

చేతనే నీవు మాకు హింసించు ప్రాణులు లేనటువంటి, విశాలమైనటువంటి, శుద్ధమైన ఆచ్ఛాదనముతో మరియు మంచి వెలుగుతో ఉన్నటువంటి ఇంటిని ఇచ్చెదవు గాక! ప్రకాశించడమనే దివ్యగుణములు కలిగిన ఓ దేవీ! నీవు అనేకములగు గోవులతో కూడిన అన్నమును కూడా ఇచ్చెదవు గాక! 15 ||

సం నో రాయా బృహతా విశ్వపేశసా మిమిక్ష్వా సమిళాభిరా ।

సం ద్యుమ్నేన విశ్వతురోషో మహి సం వాజైర్వాజినీవతి ||16 ||

పదపాఠము : సమ్ । నః । రాయా । బృహతా । విశ్వపేశసా । మిమిక్ష్వా । సమ్ । ఇళాభిః । ఆ । సమ్ । ద్యుమ్నేన । విశ్వతురా । ఉషః । మహి । సమ్ । వాజైః । వాజినీవతి

ప్రతిపదార్థము : ఉషః = ఓ ఉషాదేవతా!; నః = మమ్మల్ని; రాయా = ప్రశస్తమైన సంపదచేత; సమ్+మిమిక్ష్వా = కూడినట్లు చేయుము; బృహతా = గొప్పనైన; విశ్వపేశసా = నానా రూపాలతో యుక్తమైన (పేశ ఇతి రూప నామ); ఇళాభిః ఆ = (ఇళ ఇతి గో నామ) గోవులతో; సమ్(మిమిక్ష్వా) = కూడినట్లు చేయుము; మహి = పూజనీయురాలైన ఓ ఉషాదేవి!; ద్యుమ్నేన = విద్యాధర్మాదిగుణప్రకాశవంతమైన కీర్తిచేత; సమ్(మిమిక్ష్వా) = కూడినట్లు చేయుము; విశ్వతురా = విశ్వమందలి శత్రువులను సంహరించు; వాజినీవతి = అన్నప్రాప్తికొరకు ప్రేరేపించు ఓ ఉషాదేవతా!; వాజైః = అన్నముచేత; సమ్(మిమిక్ష్వా) = కూడినట్లు చేయుము.

తాత్పర్యము : ఓ ఉషాదేవతా! మమ్మల్ని ప్రశస్తమైన సంపదచేత కూడినట్లు చేయుము. గొప్పనైన నానా రూపాలతో యుక్తమైన గోవులతో కూడినట్లు చేయుము. పూజనీయురాలైన ఓ ఉషాదేవి! విద్యాధర్మాదిగుణప్రకాశవంతమైన కీర్తిచేత కూడినట్లు చేయుము. విశ్వమందలి శత్రువులను సంహరించు, అన్నప్రాప్తికొరకు ప్రేరేపించు ఓ ఉషాదేవతా! అన్నముచేత కూడినట్లు చేయుము

రుద్రసూక్తము

(ఋగ్వేదము - 2 వ మండలము; 33 వ సూక్తము)

(2 వ అష్టకము; 7 వ అధ్యాయము; 16 వ వర్గము)

(ఋషిః - దృత్యమదః శౌనకః; దేవతా - రుద్రః; ఛందః - నిచృత్రిష్టుప్)

ఆ తే పితర్మరుతాం సుమ్నమేతు

మా నః సూర్యస్య సంద్యశో యుయోథాః

అభి నో వీరో అర్వతి క్షమేత

ప్ర జాయేమహి రుద్ర ప్రజాభిః ||1||

పదపాఠము : ఆ తే పితః మరుతామ్ సుమ్నమ్ ఏతు మా నః సూర్యస్య సమ్ద్యశః యుయోథాః అభి నః వీరః అర్వతి క్షమేత ప్ర జాయేమహి రుద్ర ప్రజాభిః.

ప్రతిపదార్థము : మరుతామ్ = మరుత్తులని పిలబడే దేవతల యొక్క; పితః = పితృ స్వరూపూడవైన ఓ రుద్రా!; తే = నీకు సంబంధించినది; (ఏదైతో మాకు ఇవ్వదలచావో ఆ యొక్క) సుమ్నమ్ = సుఖము; (మాకు) ఆ+ఏతు = సిద్ధించు గాక; నః = మమ్మల్ని; సూర్యస్య = సూర్యుడి యొక్క; సంద్యశః = దర్శనము నుండి; మా+యుయోథాః = వియుక్తులను చేయకుము (దూరము చేయకుము); అర్వతి = శత్రువులతో యుద్ధము చేయునపుడు; నః = మా యొక్క; వీరః = వీర్యవంతులైన పుత్రాదులను; అభి+క్షమేత = రక్షించెదవు గాక; లేదా వీరః = వీరుడవైన నీవు; నః = మమ్మల్ని; అభి+క్షమేత = అపారాధములనుండి

క్షమించెదవు గాక; రుద్ర = ఓ రుద్రుడా! (దుష్టులను ఏడిపించువాడా!)⁵; (మేము) ప్రజాభిః = సంతానాదులతో; ప్ర+జాయేమహి = వృద్ధిని పొందెదము గాక.

తాత్పర్యము : మరుత్తులని పిలబడే దేవతల యొక్క పితృస్వరూపాడవైన ఓ రుద్రా! నీకు సంబంధించినది ఏదైతో మాకు ఇవ్వదలచావో ఆ సుఖమును మాకు సిద్ధించుగాక. మమ్మల్ని సూర్యుడి యొక్క దర్శనమునుండి వియుక్తులను చేయకుము. (దూరము చేయకుము) శత్రువులతో యుద్ధము చేయు సందర్భములలో మా యొక్క వీర్యవంతులైన పుత్రాదులను రక్షించెదవు గాక. లేదా వీరుడవైన నీవు మమ్మల్ని అపారాధములనుండి క్షమించెదవు గాక. ఓ రుద్రుడా! మేము సంతానాదులతో వృద్ధిని పొందెదము గాక ||1||

త్వాదత్తేభీ రుద్ర శంతమేభిః శతమ్ హిమా అశీయ భేషజేభిః

వ్యగస్మద్వేషో వితరం వ్యంహో వ్యమీవాశ్చాతయస్సా విషూచీ ||2||

పదపాఠము : త్వా₂దత్తేభిః| రుద్ర| శమ్₂తమేభిః| శతమ్| హిమాః| అశీయ| భేషజేభిః| వి| అస్మత్| ద్వేషః| వి₂తరమ్| వి| అంహః| వి| అమీవాః| చాతయస్స| విషూచీ .

ప్రతిపదార్థము : రుద్ర = ఓ రుద్రుడా!; త్వాదత్తేభిః = నీ చేత ఇవ్వబడిన; శస్త్రమేభిః = మిక్కిలి సుఖకరములైన; భేషజేభిః = ఔషధముల చేత; (మేము) శతమ్+హిమాః = వంద హేమంతములు అనగా నూరు సంవత్సరములు; అశీయ = వ్యాపించెదము గాక (జీవించెదము గాక); అస్మత్ = మా నుండి; ద్వేషః = ద్వేషించువారిని; వి+చాతయస్స = నశింపచేయుము; (మరియు) అంహః = పాపమును పాపాత్మకమైన కర్మలను; వితరమ్ = అత్యంతము (పారద్రోలుము); అమీవాః = రోగములను ఉత్పాదన చేయు క్రిములను; విషూచీ = వమన

విరేచనాదులను, అమ్మవారు మొదలగు మహామారులైన సమగ్రశరీరము నందు వ్యాపించే రోగములను (నశింపచేయుము)

తాత్పర్యము : ఓ రుద్రుడా! నీ చేత ఇవ్వబడిన మిక్కిలి సుఖకరములైన ఔషధముల చేత మేము వంద హేమంతములు అనగా నూరు సంవత్సరములు వ్యాపించెదము గాక. (జీవించెదము గాక) మా నుండి మమ్మల్ని ద్వేషించువారిని నశింపచేయుము. మరియు పాపమును పాపాత్మకమైన కర్మలను అత్యంతము మా నుండి పారద్రోలుము. రోగములను ఉత్పాదన చేయు క్రిములను వమన విరేచనాదులను, అమ్మవారు మొదలగు మహామారులైన సమగ్రశరీరము నందు వ్యాపించే రోగములను నశింపచేయుము ||2||

శ్రేష్ఠో జాతస్య రుద్ర శ్రియాసి తవస్తమస్తవసాం వజ్రబాహో!

పర్షి ణః పారమంహసః స్వస్తి విశ్వా అభీతీ రపసో యుయోధి ||3||

పదపాఠము : శ్రేష్ఠః జాతస్య రుద్ర శ్రియా అసి తవఃస్తమః తవసామ్ వజ్రబాహో ఇతి వజ్రబాహో పర్షి నః పారమ్ అంహసః స్వస్తి విశ్వా అభీతీ రపసః యుయోధి

ప్రతిపదార్థము : రుద్ర = ఓ రుద్రుడా!; జాతస్య = ఉత్పన్నమైన సమస్త జగత్తు నందు; (నీ యొక్క) శ్రియా = ఐశ్వర్యముతో; శ్రేష్ఠః = అతిశయముగా ప్రశంసించదగినవాడివై; అసి = ఉన్నావు; (మరియు) వజ్రబాహో = వజ్రాయుధమును బాహువులయందు ధరించినవాడివైన రుద్రుడా!; తవసామ్ = బలవంతులయందు; తవస్తమః = అతిశయముగా బలవంతుడవై (ఉన్నావు); (అలాంటి నీవు) నః = మమ్మల్ని; అంహసః = పాపము యొక్క; పారమ్ = తీరమును; స్వస్తి = సుఖముగా క్షేమముగా; పర్షి = చేర్చుము; (అదేవిధంగా) రపసః

= పాపమునకు చెందిన; విశ్వా = అన్ని; అభీతిః = విషయములనుండి; యుయోధి
= దూరముగా ఉంచుము

తాత్పర్యము : ఓ రుద్రుడా! ఉత్పన్నమైన సమస్త జగత్తు నందు నీ యొక్క
ఐశ్వర్యముతో అతిశయముగా ప్రశంసించదగినవాడివై ఉన్నావు. మరియు
వజ్రాయుధమును బాహువులయందు ధరించినవాడివైన రుద్రుడా! నీవు
బలవంతులయందు అతిశయముగా బలవంతుడవై ఉన్నావు. అలాంటి నీవు
మమ్మల్ని పాపము యొక్క తీరమును సుఖముగా క్షేమముగా చేర్చుము.
అదేవిధంగా పాపమునకు చెందిన అన్ని విషయములనుండి దూరముగా ఉంచుము

॥3॥

మా త్వా రుద్ర చుక్రుధామా నమోభిః

మా దుష్టుతీ వృషభ మా సహూతీ

ఉన్నో వీరాఁ అర్చయ భేషజేభిః

భిషక్తమం త్వా భిషజాం శృణోమి ॥4॥

పదపాఠము : మా త్వా రుద్ర చుక్రుధామా నమఃభిః మా దుఃస్తూతీ వృషభ
మా సహూతీ ఉత్ నః వీరాన్ అర్చయ భేషజేభిః భిషక్తమమ్ త్వా
భిషజామ్ శృణోమి

ప్రతిపదార్థము : రుద్ర = ఓ రుద్రుడా!; త్వా (త్వామ్) = నిన్ను; నమోభిః =
చేయవలసిన రీతిలో కాక అనుచితముగా చేస్తున్న నమస్కారముల చేత ఇవ్వవలసిన
రీతిలో కాక అనుచితముగా ఇస్తున్న హవిస్సుల చేత; మా+చుక్రుధామ =
క్రోధితుడిగా చేయకుండుము గాక!; వృషభ = కోరికలను వర్షించగల (తీర్చగల) ఓ
రుద్రుడా!; (మా యొక్క) దుష్టుతీ = అశోభనములైన స్తుతులచేత;
మా+చుక్రుధామ = క్రోధితుడిగా చేయకుండుము గాక!; (అదేవిధంగా) సహూతీ

= నీకు సమానులు కానటువంటి అన్య దేవతలను నీతో పాటుగా ఆహ్వానించుటద్వారా; మా = క్రోధమును కలుగచేయకుందుము గాక!; నః = మా యొక్క; వీరాన్ = బలిష్ఠులైన పరాక్రమవంతులైన పుత్రాదులను; భేషజేభిః = రోగనివారకములైన ఓషధులచేత; ఉత్+అర్చయ = గొప్పవారిగా చేయుము; ఓ రుద్రుడా!; (మేము) త్వా (త్వాం) = నిన్ను; భిషజామ్ = వైద్యశాస్త్రము తెలిసినవైద్యులలో; భిషక్తమమ్ = వైద్యశిరోమణిగా; శృణోమి = వినుచున్నాను (తెలుసుకొనుచున్నను)

తాత్పర్యము : ఓ రుద్రుడా! నిన్ను చేయవలసిన రీతిలో కాక అనుచితముగా చేస్తున్న నమస్కారముల చేత ఇవ్వవలసిన రీతిలో కాక అనుచితముగా ఇస్తున్న హవిస్సుల చేత క్రోధితుడిగా చేయకుందుము గాక! కోరికలను వర్షించగల (తీర్చగల) ఓ రుద్రుడా! మా యొక్క అశోభనములైన స్తుతులచేత క్రోధమును కలుగచేయకుందుము గాక! అదేవిధంగా నీకు సమానులు కానటువంటి అన్య దేవతలను నీతో పాటుగా ఆహ్వానించుటద్వారా నీకు క్రోధమును కలుగచేయకుందుము గాక! మా యొక్క బలిష్ఠులైన పరాక్రమవంతులైన పుత్రాదులను రోగనివారకములైన ఓషధులచేత గొప్పవారిగా చేయుము. ఓ రుద్రుడా! మేము నిన్ను వైద్యశాస్త్రము తెలిసినవైద్యులలో వైద్యశిరోమణిగా వినుచున్నాను (తెలుసుకొనుచున్నను) || 4 ||

హవీమభిర్హవతే యో హవిర్భిః అవస్తోమేభీ రుద్రం దిషీయః

ఋదూదరః సుహవో మా నో అస్యై బభ్రుః సుశిప్రో రీరధన్మనాయై 5

పదపాఠము : హవీమ॑భి॒ర్హవ॑తే॒ యో॑ హవి॒ర్భిః॑ అవ॒ స్తోమే॑భిః॒ రుద్రమ్॑ దిషీయః॒ ఋదూ॑దరః॒ సు॒హవో॑ మా॒ నో॑ అస్యై॒ బభ్రుః॑ సు॒శిప్రో॑ రీరధన్మనాయై॒ మనాయై॑

ప్రతిపదార్థము : యః=ఏ రుద్రుడు; హవిర్భిః=చరు (అన్నము) పురోడాశాదులతో కూడిన; హవీమభిః = స్తుతిలక్షణములైన ఆహ్వానములచేత; హవతే = ఆహ్వానించబడుతున్నాడో లేక స్తుతించబడుతున్నాడో; (అటువంటి) రుద్రమ్ = రుద్రుడిని; స్తోమేభిః = స్తోత్రములచేత; అవ+దిషీయ = ఇతరదేవతలనుండి వేరుచేయుట ద్వారా క్రోధములేనివానిగా చేసెదను; దూదరః (మృదూదరః) = మృదువైన ఉదరము కలవాడు (దూదరః సోమో మృదూదరో మృదు రుదరేష్వితి [నిరుక్తి ౬. ౪]); సుహవః = శోభనమైన ఆహ్వానము కలవాడు; బభ్రుః = అందరి పాలకుడు; సుశిష్రః = సుందరమైన దవడలు లేదా అందమైన నాసిక కలిగినవాడు; (శిష్రే హనూ నాసికే వా); (మొదలగు గుణములు కలిగిన వాడైన ఆ రుద్రుడు) అస్మై మనాయై = వీడిని చంపాలనే ఆలోచన కలిగిన బుద్ధి కలిగి; నః = మమ్ములను; మా+రీరధత్ = వశము చేసుకొనకుండుగాక ॥

తాత్పర్యము : ఏ రుద్రుడు చరు (అన్నము) పురోడాశాదులతో కూడిన స్తుతిలక్షణములైన ఆహ్వానములచేత ఆహ్వానించబడుతున్నాడో లేక స్తుతించబడుతున్నాడో అటువంటి రుద్రుడిని స్తోత్రములచేత ఇతరదేవతలనుండి వేరుచేయుట ద్వారా క్రోధములేనివానిగా చేసెదను. మృదువైన ఉదరము కలవాడు, శోభనమైన ఆహ్వానము కలవాడు, అందరి పాలకుడు, మరియు సుందరమైన దవడలు లేదా అందమైన నాసిక కలిగినవాడు అనే గుణములు కలిగిన వాడైన ఆ రుద్రుడు వీడిని చంపాలనే ఆలోచన కలిగిన బుద్ధి కలిగి మమ్ములను వశము చేసుకొనకుండుగాక ॥౫॥

ఉన్మా మమన్ద పృషభో మరుత్వాన్

త్వక్షీయసా వయసా నాధమానమ్।

ఘృణీవ చ్ఛాయామరపా అశీయా

ఆవివాసేయం రుద్రస్య సుమ్నమ్ ॥ 6 ॥

పదపాఠము : ఉత్ మా మమన్ద వృషభః మరుత్వాన్ త్వక్షీయసా వయసా
నాధమానమ్ ఫ్యుణీవ ఛాయామ్ అరపాః అశీయ వివాసేయమ్ రుద్రస్య
సుమ్నమ్

ప్రతిపదార్థము : వృషభః = కోరికలను తీర్చు; మరుత్వాన్ = పుత్రులగు
మరుత్తులతో కూడిన రుద్రుడు; నాధమానమ్ = యాచిస్తున్న; మా (మామ్) =
నన్ను; త్వక్షీయసా = ప్రకాశము చేత; వయసా = అన్నము చేత; ఉత్+మమన్ద =
గొప్ప తృప్తిని కలుగజేయుగాక; (మరియు) ఫ్యుణీవ ఛాయామ్ = వెలుగుతున్న
సూర్యుడి వేడిని తట్టుకోలేక నీడకు చేరుకునే మనుష్యుడి వలె; రుద్రస్య = రుద్రుడి
యొక్క; సుమ్నమ్ = సుఖమును; అరపాః = పాపము లేని వాడనై (అవిద్యమానం
రపః పాపం యస్య సః); అశీయ = పొందెదను గాక; (ఆ సుఖము కొరకై ఆ
రుద్రుడికి) ఆ+వివాసేయమ్ = సపర్యలు చేసెదను గాక (సుఖము కొరకు రుద్రుడిని
సేవించుకొనెదను గాక)

తాత్పర్యము : కోరికలను తీర్చు పుత్రులగు మరుత్తులతో కూడిన రుద్రుడు
యాచిస్తున్న నన్ను తనయొక్క ప్రకాశము చేత, అన్నము చేత గొప్ప తృప్తిని
కలుగజేయుగాక. వెలుగుతున్న సూర్యుడి వేడిని తట్టుకోలేక నీడకు చేరుకునే
మనుష్యుడి వలె పాపము లేని వాడనై రుద్రుడి యొక్క సుఖమును పొందెదను గాక.
ఆ సుఖము కొరకై ఆ రుద్రుడికి సపర్యలు చేసెదను గాక. (సుఖము కొరకు
రుద్రుడిని సేవించుకొనెదను గాక) || 6 ||

కృత్య తే రుద్ర మృళయాకుః హస్తో యో అస్తి భేషజో జలాషః
అపభర్తా రపసో దైవ్యస్యా భీ ను మా వృషభ చక్షమీథాః || 7 ||

పదపాఠము : కృత్య స్యః తే రుద్ర మృళయాకుః హస్తః యః అస్తి భేషజః జలాషః
అపభర్తా రపసః దైవ్యస్య అభి ను మా వృషభః చక్షమీథాః

ప్రతిపదార్థము : రుద్ర = ఓ రుద్రుడా!; తే = నీ యొక్క; మృళయాకుః = సుఖమును కలుగజేయు; (ఆ) స్యః = హస్తము; క్వ = ఎక్కడ ఉన్నది; యః = ఏ హస్తమైతే; భేషజః = ఔషధములను ఇచ్చునది; జలాషః = సుఖకరమైనది; అస్తి = అయి ఉన్నదో; (ఆ హస్తముతో నన్ను రక్షించు); (మరియు); వృషభ = ఓ కోరికలను తీర్చువాడా; దైవ్యస్య = దేవతల వలన ఏర్పడు; రషసః = పాపమును; అపభర్తా = పోగొట్టు వాడవై; (అపరాధమొనర్చిన) మా (మామ్) = నన్ను; ను = శీఘ్రముగా; అభి+చక్షమీథాః = క్షమించెదవుగాక

తాత్పర్యము : ఓ రుద్రుడా! నీ యొక్క సుఖమును కలుగజేయు ఆ హస్తము ఎక్కడ ఉన్నది? ఏ హస్తమైతే ఔషధములను ఇచ్చునది మరియు, సుఖకరమైనది అయి ఉన్నదో ఆ హస్తముతో నన్ను రక్షించు. మరియు ఓ కోరికలను తీర్చువాడా! దేవతల వలన ఏర్పడు పాపమును పోగొట్టు వాడవై అపరాధమొనర్చిన నన్ను శీఘ్రముగా క్షమించెదవుగాక

ప్ర బభ్రవే వృషభాయ శ్వితీచే మహా మహీం సుష్టుతిమీరయామి
నమస్య కల్మలీకినం నమోభిః గృణీమసి త్వేషం రుద్రస్య నామ || 8 ||

పదపాఠము : ప్ర బభ్రవే వృషభాయ శ్వితీచే మహా మహీమ్ సుష్టుతిమ్
 ఈరయామి నమస్య కల్మలీకినమ్ నమఃభిః గృణీమసి త్వేషమ్ రుద్రస్య నామ

ప్రతిపదార్థము : బభ్రవే = విశ్వమునంతటనూ భరించువాడై; వృషభాయ = కోరికలను తీర్చువాడై; శ్వితీచే = శ్వేతవర్ణమును పొందినవాడై; (ఉన్న రుద్రునకు) మహా = గొప్పవాటిలో; మహీమ్ = గొప్పది అగు; సుష్టుతిమ్ = శోభనమైన స్తోత్రమును; ప్ర+ఈరయామి = గొప్పగా ఉచ్చరిస్తున్నాను; కల్మలీకినమ్ = మాలిన్యమును పోగొట్టి ప్రకాశమును కలుగజేయు రుద్రుడిని (కల్మలీకినమితి జ్వలతో నామ [నిఘం ౧ | ౧౭]); నమోభిః = నమస్కరములచేత లేదా

హవిస్సులచేత; నమస్య = పూజించుము; (మేము కూడా) రుద్రస్య = రుద్రుడి
యొక్క; త్వేషమ్ = గొప్పదగు; నామ = నామమును; గృణీమసి = స్వీకరించెదము
గాక (కీర్తించెదము గాక)

తాత్పర్యము : విశ్వమునంతటనూ భరించువాడై, కోరికలను తీర్చువాడై,
శ్వేతవర్ణమును పొందినవాడై ఉన్న రుద్రునకు గొప్పవాటిలో గొప్పది అగు శోభనమైన
స్తోత్రమును గొప్పగా ఉచ్చరిస్తున్నాను. మాలిన్యమును పోగొట్టి ప్రకాశమును
కలుగజేయు రుద్రుడిని నమస్కారములచేత లేదా హవిస్సులచేత పూజించుము.
మేము కూడా రుద్రుడి యొక్క గొప్పదగు నామమును స్వీకరించెదము గాక
(కీర్తించెదము గాక) || 8 ||

స్థిరేభిరఙ్ఘైః పురురూప ఉగ్రో బభ్రుః శుక్రేభిః పిపిశే హిరణ్యైః ।

ఈశానాదస్య భువనస్య భూరేః నవా ఉ యోషద్రుద్రాదసుర్యమ్ ||9||

పదపాఠము : స్థిరేభిః, అఙ్ఘైః, పురురూపః, ఉగ్రః, బభ్రుః, శుక్రేభిః, పిపిశే, హిరణ్యైః,
ఈశానాత్, అస్య, భువనస్య, భూరేః, న, వై, ఊ, ఇతి, యోషత్, రుద్రాత్, అసుర్యమ్

ప్రతిపదార్థము : స్థిరేభిః = స్థిరమైన, దృఢమైన; అఙ్ఘైః = అవయవములతో కూడి;
పురురూపః = అష్టమూర్త్యాత్మకములైన బహురూపముల యుక్తుడైన; ఉగ్రః =
క్రూరస్వభావుడైన తేజస్సంపన్నుడైన; బభ్రుః = భరించువాడైన మరియు
గోధుమవర్ణయుక్తుడైన రుద్రుడు; శుక్రేభిః = దేదీప్యమానమైన; హిరణ్యైః =
బంగారుమయమైన అలంకారములతో; పిపిశే = ప్రకాశించుచున్నాడు; ఈశానాత్
= జగదీశ్వరుడైన ఈయన నుండి; అస్య భువనస్య = ఈ సమస్త భూతములకు;
భూరేః = భర్తయైన; రుద్రాత్ = రుద్రుడి నుండి; అసుర్యమ్ = బలమును;
న+వై+ఉ+యోషత్ = వేరుచేయుటకు వీలుపడదు.

తాత్పర్యము : సిగరమైన, దృఢమైన అవయవములతో కూడి అష్టమూర్త్యాత్మకములైన బహురూపముల యుక్తుడైన క్రూరస్వభావుడైన తేజస్సంపన్నుడైన భరించువాడైన మరియు గోధుమవర్ణయుక్తుడైన రుద్రుడు దేదీప్యమానమైన బంగారుమయమైన అలంకారములతో ప్రకాశించుచున్నాడు. జగదీశ్వరుడైన ఈయన నుండి ఈ సమస్త భూతములకు భర్తయైన రుద్రుడి నుండి బలమును వేరుచేయుటకు వీలుపడదు.

**అర్హన్బిభర్షి సాయకాని ధన్వార్హన్నిష్కం యజతం విశ్వరూపమ్।
అర్హన్నిదం దయసే విశ్వమభ్యం న వా ఓజీయో రుద్ర త్వదస్తి ॥ 10 ॥**

పదపాఠము : అర్హన్ బిభర్షి సాయకాని ధన్వ అర్హన్ నిష్కమ్ యజతమ్ విశ్వరూపమ్ అర్హన్ ఇదమ్ దయసే విశ్వమ్ అభ్యమ్ న వై ఓజీయః రుద్ర త్వత్ అస్తి.

ప్రతిపదార్థము : ఓ రుద్రుడా నీవు; అర్హన్ = అర్హుడవై మరియు యోగ్యుడవై; సాయకాని = బాణములను; ధన్వ = ధనుస్సును; బిభర్షి = ధరించి ఉన్నావు; (అదేవిధంగా); అర్హన్ = అర్హుడవై మరియు యోగ్యుడవై; యజతమ్ = యజనయోగ్యమైన మరియు పూజించయోగ్యమైన; విశ్వరూపమ్ = నానావిధ రూపములను; నిష్కమ్ = సువర్ణమయమైన ఆభరణములను; (ధరించి ఉన్నావు) (అదేవిధంగా) అర్హన్ = అర్హుడవై మరియు యోగ్యుడవై; ఇదం = ఈ; అభ్యమ్ = గొప్పనైన; విశ్వమ్ = జగత్తును; దయసే = రక్షించుచున్నావు; రుద్ర = ఓ రుద్రుడా!; త్వత్ = నీ కంటే వేరైన; ఓజీయః = ఓజోయుక్తమైన వారు మరియు బలవత్తరమైనవారు; న+వై+అస్తి = లేనే లేరు కదా (కావున గొప్ప గొప్ప పనులలో నీవే నియమించబడినావు).

తాత్పర్యము : ఓ రుద్రుడా నీవు అర్హుడవై మరియు యోగ్యుడవై బాణములను మరియు ధనుస్సును ధరించి ఉన్నావు. అదేవిధంగా అర్హుడవై మరియు యోగ్యుడవై యజనయోగ్యమైన మరియు పూజించయోగ్యమైన నానావిధ రూపములను సువర్ణమయమైన ఆభరణములను ధరించి ఉన్నావు. అదేవిధంగా అర్హుడవై మరియు యోగ్యుడవై ఈ గొప్పనైన జగత్తును రక్షించుచున్నావు. ఓ రుద్రుడా! నీ కంటే వేరైన ఓజోయుక్తమైనవారు బలవత్తరమైనవైరు లేనే లేరు కదా. (కావున గొప్ప గొప్ప పనులలో నీవే నియమించబడినావు) || 10 ||

స్తుహి శ్రుతం గర్తసదం యువానం మృగం న భీమముపహత్నుముగ్రమ్ మృళా జరిత్రే రుద్ర స్తవానోఽన్యం తే అస్మన్ని వపన్తు సేనాః || 11 ||

పదపాఠము : స్తుహి శ్రుతమ్ గర్తసదమ్ యువానమ్ మృగమ్ న భీమమ్ ఉపహత్నుమ్ ఉగ్రమ్ మృళా జరిత్రే రుద్ర స్తవానాః అన్యమ్ తే అస్మత్ సేనాః వపన్తు సేనాః

ప్రతిపదార్థము : ఓ స్తోత్రము చేయువాడా!; శ్రుతమ్ = విశ్రుతుడైన ప్రఖ్యాతి గాంచిన రుద్రుడను; గర్తసదమ్ = రథమునందు వెళ్ళుచున్న; యువానమ్ = పూర్ణబలుడైన నిత్యయౌవనుడైన; మృగమ్ న భీమమ్ = సింహము వలె భయంకరమైన మృగము వంటివాడైన; ఉపహత్నుమ్ = శత్రువులను హతమార్చువాడైన; ఉగ్రమ్ = ఉగ్రరూపుడైన; స్తుహి = స్తుతించుము; రుద్ర = ఓ రుద్రుడా!; (నువ్వు మాచేత); స్తవానాః = స్తుతించబడుతూ; జరిత్రే = స్తోత్రము చేయు; (నాకు); మృళా = సుఖమును కలుగజేయుము; తే = నీకు చెందిన; సేనాః = సేనలు; అస్మత్ = మాకంటే; అన్యమ్ = వేరగు శత్రుభూతులైన పురుషులను; ని + వపన్తు = సంహరించు

తాత్పర్యము : ఓ స్తోత్రము చేయువాడా! విశ్రుతుడైన, ప్రఖ్యాతిగాంచిన, రథమునందు వెళ్ళుచున్న, పూర్ణబలుడైన, నిత్యయౌవనుడైన, సింహము వలె భయంకరమైన మృగము వంటివాడైన, శత్రువులను హతమార్చువాడైన, ఉగ్రరూపుడైన రుద్రుడను స్తుతించుము. ఓ రుద్రుడా! నువ్వు మాచేత స్తుతించబడుతూ స్తోత్రము చేయు నాకు సుఖమును కలుగజేయుము. నీకు చెందిన సేనలు మాకంటే వేరగు శత్రుభూతులైన పురుషులను సంహరించుదురు గాక || 11||

**కుమారశ్చిత్పితరం వందమానం ప్రతి నానామ రుద్రోపయంతమ్।
భూరేర్దాతారం సత్పతిం గృణీషే స్తుతస్త్యం భేషజా రాస్యసేన్మి || 12 ||**

పదపాఠము : కుమారః| చిత్| పితరమ్| వందమానమ్| ప్రతి| ననామ| రుద్ర| ఉపయంతమ్| భూరేః| దాతారమ్| సత్పతిమ్| గృణీషే| స్తుతః| త్వమ్| భేషజా| రాసి| అసేన్మి ఇతి.

ప్రతిపదార్థము : వందమానమ్ = 'ఓ సౌమ్యుడా ఆయుష్మంతుడవు కమ్ము' అని స్తుతిస్తున్న; పితరమ్ = తండ్రిని; (ఉద్దేశించి ప్రవర్తించే) కుమారః చిత్ = పుత్రుడి వలె; రుద్ర = ఓ రుద్రుడా!; ఉపయంతమ్ = సమీపమున సంచరించు; ప్రతి = నిన్ను ఉద్దేశించి; ననామ = నమస్కరించుచున్నాము; (మరియు) భూరేః = బహువిధములైన (ధనములను); దాతారమ్ = ఇచ్చువాడవైన; సత్పతిమ్ = సత్పురుషులను పాలించువాడైన; (నిన్ను) గృణీషే = స్తుతించుచున్నాను; (ఈ విధంగా నాచే) స్తుతః = స్తుతించబడిన; త్వమ్ = నీవు; అసేన్మి = నాకు; భేషజా = ఔషధములను; రాసి = ఇచ్చెదవు గాక.

తాత్పర్యము : 'ఓ సౌమ్యుడా ఆయుష్మంతుడవు కమ్ము' అని స్తుతిస్తున్న తండ్రిని ఉద్దేశించి ప్రవర్తించే పుత్రుడి వలె ఓ రుద్రుడా! సమీపమున సంచరించు నిన్ను

ఉద్దేశించి నమస్కరించుచున్నాము. మరియు బహువిధములైన ధనములను
ఇచ్చువాడవైన సత్పురుషులను పాలించువాడైన నిన్ను స్తుతించుచున్నాను. ఈ
విధంగా నాచే స్తుతించబడిన నీవు నాకు ఔషధములను ఇచ్చెదవు గాక || 12 ||

యా వో భేషజా మరుతః శుచీని

యా శంతమా వృషణో యా మయోభుః

యాని మనురవ్యణీతా పితా నః

తాశం చ యోశ్చ రుద్రస్య వశ్మి || 13 ||

పదపాఠము : యా వః భేషజా మరుతః శుచీని యా శమ్తమా వృషణః
యా మయఃభుః యాని మనుః అవ్యణీతా పితా నః తా శమ్ చ యోః చ
రుద్రస్య వశ్మి.

ప్రతిపదార్థము : మరుతః = ఓ రుద్రపుత్రులగు మరుద్దేవతలారా!; వః = మీకు
చెందినవైన; యా భేషజా = మా ఆరోగ్యహేతుభూతములైన ఔషధములు; శుచీని
= నిర్మలములై పవిత్రములై శుద్ధములై; (ఉన్నవి); వృషణః = కోరికలను తీర్చు
మరుద్దేవతలారా!; యా = ఏవైతే మీకు చెందిన ఔషధములు ఉన్నవో అవి; శస్త్రమా
= మిక్కిలి సుఖకరములు; (అయి ఉన్నవి); యా = ఏవైతే మీకు చెందిన
ఔషధములు ఉన్నవో అవి; మయోభుః = సుఖమును కలుగజేయునవి గా; (అయి
ఉన్నవి); నః=మా యొక్క; పితా = తండ్రియైన; మనుః = మనువు; యాని=ఏవైతే
మీకు చెందిన ఔషధములు ఉన్నవో వాటిని; అవ్యణీత= కోరు కొనెనో; తా = ఆ
ఔషధములను; రుద్రస్య = మహాదేవుడికి సంబంధించినవి; శమ్+చ+యోః+చ=
(మరియు ఆ ఔషధములు) రోగములను ఉపశమనము చేయునవి మరియు
భయములను పారద్రోలునవి; (అయి ఉన్నాయి కావున ఈ రెండింటిని మాకు
ప్రసాదించమని); వశ్మి = కోరుకొముచున్నాము.

తాత్పర్యము : ఓ రుద్రపుత్రులగు మరుద్దేవతలారా! మీకు చెందిన మా ఆరోగ్యహేతుభూతములైన ఔషధములు నిర్మలములై పవిత్రములై శుద్ధములై ఉన్నవి. కోరికలను తీర్చు ఓ మరుద్దేవతలారా! ఏవైతే మీకు చెందిన ఔషధములు ఉన్నవో అవి మిక్కిలి సుఖకరములు అయి ఉన్నవి. ఏవైతే మీకు చెందిన ఔషధములు ఉన్నవో అవి సుఖమును కలుగజేయునవిగా అయి ఉన్నవి. మా యొక్క తండ్రియైన మనువు ఏవైతే మీకు చెందిన ఔషధములు ఉన్నవో వాటిని కోరుకొనెనో ఆ ఔషధములను మహాదేవుడికి సంబంధించినవి. మరియు ఆ ఔషధములు రోగములను ఉపశమనము చేయునవి మరియు భయములను పారద్రోలునవి అయి ఉన్నాయి. కావున ఈ ఆ రెండింటిని మాకు ప్రసాదించమని కోరుకొముచున్నాము || 13 ||

పరి ణో హేతీ రుద్రస్య వృజ్యాః పరి త్వేషస్య దుర్మతిర్మహీ గాత్.
అవ స్థిరా మఘవద్భ్యస్తనుష్వ మీధ్వస్తోకాయ తనయాయ మృతః||14||

పదపాఠము : పరి. నః. హేతిః. రుద్రస్య. వృజ్యాః. పరి. త్వేషస్య. దుః2మతిః. మహీ. గాత్. అవ. స్థిరా. మఘవత్2భ్యః. తనుష్వ. మీధ్వః. తోకాయ. తనయాయ. మృతః.

ప్రతిపదార్థము : రుద్రస్య = మహాదేవుని యొక్క; హేతిః = ఆయుధము; నః = మమ్ములను; పరి+వృజ్యాః = వదిలిపెట్టుగాక; (హింసించకుండుగాక) (అదేవిధంగా); త్వేషస్య = ప్రదీప్యమానుడవుచున్న లేదా ప్రకాశించుచున్న రుద్రుని యొక్క; మహీ = గొప్పది అగు; దుర్మతిః = లయము చేయుట అనే దుఃఖకారియైన బుద్ధి; పరి+గాత్ = మమ్మల్ని విడిచి మరోచోటికి వెళ్ళుగాక; మీధ్వః = సేచనక్రియా సమర్థుడైన ఓ రుద్రుడా!; స్థిరా = స్థిరములైన (నీకు సంబంధించిన ధనుస్సులు); మఘవద్భ్యః = హోమద్రవ్యములనెడు ధనముతో కూడిన యజమానులయందు; అవ+తనుష్వ = విస్తరించెదవు గాక; (స్థిరమైన నీ ధనుస్సులు హోమద్రవ్యములనెడు ధనముతో కూడిన యజమానులయందు ప్రసరించకుండు

గాక) (మరియు); తోకాయ = మా పుత్రునికి; తనయాయ = అతని పుత్రునికి (నా మనవడికి); మృళ = సుఖమును ప్రసాదించెదవు గాక

తాత్పర్యము : మహాదేవుని యొక్క ఆయుధము మమ్ములను వదిలిపెట్టుగాక అనగా హింసించకుండుగాక. అదేవిధంగా ప్రదీప్యమానుడవుచున్న లేదా ప్రకాశించుచున్న రుద్రుని యొక్క గొప్పది అగు లయముచేయుట ఆ దుఃఖకారియైన బుద్ధి మమ్మల్ని విడిచి మరోచోటికి వెళ్ళుగాక. సేచనక్రియా సమర్థుడైన ఓ రుద్రుడా! స్థిరములైన నీకు సంబంధించిన ధనుస్సులు హోమద్రవ్యములనెడు ధనముతో కూడిన యజమానులయందు విస్తరించెదవు గాక. (స్థిరమైన నీ ధనుస్సులు హోమద్రవ్యములనెడు ధనముతో కూడిన యజమానులయందు ప్రసరించకుండు గాక) మరియు మా పుత్రునికి ఆతని పుత్రునికి (నా మనవడికి) సుఖమును ప్రసాదించెదవు గాక || 14 ||

ఏవా బభ్రో వృషభ చేకితాన యథా దేవ న హృణీషే న హంసి హవనశ్రున్వో రుద్రేహ బోధి బృహద్వదేమ విదధే సువీరాః || 15 ||

పదపాఠము : ఏవా బభ్రో ఇతి వృషభః చేకితానః యథా దేవః నః హృణీషే నః హంసి హవనశ్రుత్ నః రుద్రః ఇహ బోధి బృహత్ వదేమః విదధే సువీరాః.

ప్రతిపదార్థము : బభ్రో = జగత్తును భరించువాడా లేదా గోధుమవర్ణముతో ఉండేవాడా; వృషభ = కోరినకోరికలను వర్షించువాడా (తీర్చువాడా); చేకితాన = అన్ని విషయములు తెలిసినవాడా; దేవ = ప్రకాశించువాడవైన ఓ రుద్రుడా!; యథా = ఏ ప్రకారముగా నడుచుకొనుట వలన; న హృణీషే = కోపగించుకోవో; న హంసి = హింసించవో; హవనశ్రుత్ = (మా యొక్క) హవనము-దానము-ఆదానములనబడే ఆహ్వానములను వినుచూ; నః = మమ్ములను; రుద్ర = ఓ రుద్రుడా!; ఇహ = ఈ యజ్ఞశాల అనే ప్రదేశమునందు; బోధి = తెలుసుకొనుము

విదధే = యజ్ఞమునందు లేదా గృహమునందు; సువీరాః = మంచి వీర్యవంతులైన సంతానములు కలవారమై; బృహత్ = గొప్పదైన (నీ స్తోత్రమును); వదేమ = ఉచ్చరించెదము గాక.

తాత్పర్యము : జగత్తును భరించువాడా లేదా గోధుమవర్ణములో ఉండేవాడా, కోరినకోరికలను వర్షించువాడా (తీర్చువాడా), అన్ని విషయములు తెలిసినవాడా, ప్రకాశించువాడవైన ఓ రుద్రుడా! ఏ ప్రకారముగా నడుచుకొనుట వలన కోపగించుకోవో మరియు హింసించవో మా యొక్క హవనము-దానము-ఆదానములనబడే ఆహ్వానములను వినుచూ మమ్ములను ఓ రుద్రుడా! ఈ యజ్ఞశాల అనే ప్రదేశమునందు తెలుసుకొనుము. మరియు మేము యజ్ఞమునందు లేదా గృహమునందు మంచి వీర్యవంతులైన సంతానములు కలవారమై గొప్పదైన నీ స్తోత్రమును ఉచ్చరించెదముగాక || 15||

నద్యస్సూక్తము

(ఋగ్వేదము - 3 వ మండలము; 33 వ సూక్తము)

(3 వ అష్టకము; 2 వ అధ్యాయము; 12 వ వర్గము)

(ఋషిః - గోపవనః, ఆత్రేయః, సప్తవధ్విర్వా; దేవతా - నద్యః; ఛందః - భురిక్పజ్జీః; స్వరః - పంచమః)

ప్ర పర్వతానాముశతీ ఉపస్థాత్ అశ్వే ఇవ విషితే హాసమానే

గావేవ శుభ్రే మాతరా రిహణే విపాట్పుతుద్రీ పయసా జవేతే || 1 ||

పదపాఠము : ప్ర పర్వతానామ్ ఉశతీ ఇతి ఉపస్థాత్ అశ్వే ఇవేత్యశ్వే ఇవ విషితే ఇతి విసితే హాసమానే ఇతి గావా ఇవ శుభ్రే ఇతి మాతరా రిహణే ఇతి విపాట్ పుతుద్రీ పయసా జవేతే ఇతి .

ప్రతిపదార్థము : విపాట్ = విపాషా మరియు శుతుద్రీ అను నదులు; పయసా = జలములతో (పయ ఇత్యుదకనాం [నిఘం ౧౧ ౧౨]); పర్వతానామ్ = పర్వతముల యొక్క; ఉపస్థాత్ = పై భాగము నుండి; ఉశతీ = సముద్రమును చేరవలెనని అభిలషిస్తూ; విషితే = అశ్వశాలనుండి వదలి పెట్టబడిన; అశ్వే ఇవ = ఆడ గుఱ్ఱముల వలె; హాసమానే = పరస్పరము పోటీ పడుతూ; శుభ్రే = తెల్లగా ఉన్నటువంటి; మాతరా = తల్లులైన; గావేవ = గోవుల వలె; రిహణే = తో దూడలను దోహదపరుచుటకు లేదా నాకుటకు (పరుగెత్తుతున్నట్లు); ప్ర+జవేతే = వేగంగా ప్రవహించుచున్నవి .

తాత్పర్యము : విపాషా మరియు శుతుద్రీ అను నదులు జలములతో పర్వతముల యొక్క పై భాగము నుండి సముద్రమును చేరవలెనని అభిలషిస్తూ అశ్వశాల నుండి వదలి పెట్టబడిన ఆడ గుఱ్ఱముల వలె పరస్పరము పోటీ పడుతూ తెల్లగా

ఉన్నటువంటి తల్లులైన గోవుల వలె లేగ దూడలను దోహదపరుచుటకు లేదా నాకుటకు పరుగెత్తుతున్నట్టు వేగంగా ప్రవహించుచున్నవి || 1 ||

**ఇన్ద్రేషితే ప్రసవం భిక్షమాణే అచ్చా సముద్రం రథ్యేవ యాథః |
సమారాణే ఊర్మిభిః పిన్వమానే అన్యా వామన్యామప్యేతి శుభ్రే 2**

పదపాఠము : ఇన్ద్రేషితే ఇతీన్ద్ర-ఇషితే, ప్ర-సవమ్, భిక్షమాణే ఇతి, అచ్చా సముద్రమ్, రథ్యా-ఇవ, యాథః, సమారాణే ఇతి సమ్-అరాణే, ఊర్మి-భిః, పిన్వమానే ఇతి, అన్యా వామ్, అన్యామ్, అపి ఏతి, శుభ్రే ఇతి.

ప్రతిపదార్థము : ఓ నదులారా; ఇన్ద్ర+ఇషితే = ఇంద్రుడి చేత ప్రేరేపించబడి; ప్రసవమ్ = ఆ ఇంద్రుని అనుమతిని; భిక్షమాణే = ప్రార్థిస్తున్నట్టు (మీ ఇద్దరూ); సముద్రమ్ అచ్చ = సముద్రమును ఉద్దేశించి (సముద్రవన్త్యాపో యస్మిన్ సః రథ్యేవ=రథికులు చేరుకోవలసిన లక్ష్యమునకు అనగా స్థానమునకు అభి ముఖముగా వెళుదురో (అదే విధంగా); సమారాణే=పరస్పరం కలిసి ప్రయాణిస్తూ; ఊర్మిభిః = అలలతో; పిన్వమానే = పరిసర ప్రదేశములను (తమ జలములతో) తడుపుతూ; శుభ్రే = శోభాయమానముగా; వామ్=మీ ఇరువురు; అన్యా=ఒకరు; అన్యామ్=మరొకరిని (కలుసుకుంటూ); అపి+ఏతి= వెళుతున్న ట్టుగా; యాథః = వెళుతున్నారు.

తాత్పర్యము : ఓ నదులారా! ఇంద్రుడి చేత ప్రేరేపించబడి ఆ ఇంద్రుని అనుమతిని ప్రార్థిస్తున్నట్టు (మీ ఇద్దరూ) సముద్రమును ఉద్దేశించి రథికులు చేరుకోవలసిన లక్ష్యమునకు అనగా స్థానమునకు అభిముఖముగా వెళుదురో (అదే విధంగా) పరస్పరం కలిసి ప్రయాణిస్తూ అలలతో పరిసర ప్రదేశములను (తమ జలములతో) తడుపుతూ శోభాయమానముగా మీ ఇరువురు ఒకరు మరొకరిని కలుసుకుంటూ వెళుతున్నట్టుగా వెళుతున్నారు || 2 ||

అచ్చా సిన్ధుం మాతృతమామయాసం విపాశముర్వీం సుభగామగన్మ
వత్సమివ మాతరా సంరిహణే సమానం యోనిమను సంచరన్తి || 3 ||

పదపాఠము : అచ్చా సిన్ధుమ్ మాతృతమామ్ అయాసమ్ విపాశమ్ ఉర్వీమ్
సుభగామ్ అగన్మ వత్సమ్ ఇవ మాతరా సంరిహణే ఇతి సమ్ రిహణే
సమానమ్ యోనిమ్ అను సమ్ చరన్తి .

ప్రతిపదార్థము : ఓ శతుద్రీ నదీ!; మాతృతమామ్ = గొప్ప తల్లి (వలె); సిన్ధుమ్ =
సముద్రమునకు; అచ్చ = ఎదురుగా (ప్రవహిస్తున్నట్లుగా ప్రవహిస్తున్న (నిన్ను));
అయాసమ్ = (విశ్వామిత్రుడనైన నేను) చేరుకున్నాను; (ఓ విపాశా నది) ఉర్వీమ్
= గొప్పనైన; సుభగామ్ = సౌభాగ్యవతియైన; విపాశమ్ = విపాశా నదిని (నిన్ను);
అగన్మ = (మేము) చేరుకున్నాము; మాతరా = తల్లులైన (గోవులు); సంరిహణే =
దోహదము చేయలనే లేదా నాకాలనే (కోరికతో); వత్సమివ = లేగ దూడను; ఇ
= చేరుకుంటున్నట్లు; సమానమ్ = ఒక; యోనిమ్ = స్థానమును (సముద్రమును);
అను = ఉద్దేశించి; సంచరన్తి = ప్రవహిస్తున్నట్లు (మేము చేరుకుంటున్నాము).

తాత్పర్యము : ఓ శతుద్రీ నదీ! గొప్ప తల్లి వలె సముద్రమునకు ఎదురుగా
ప్రవహిస్తున్నట్లుగా ప్రవహిస్తున్న నిన్ను విశ్వామిత్రుడనైన నేను చేరుకున్నాను. ఓ
విపాశా నదీ! గొప్పనైన సౌభాగ్యవతియైన విపాశా నది అనే నిన్ను
మేముచేరుకున్నాము. తల్లులైన గోవులు దోహదము చేయలనే లేదా నాకాలనే
కోరికతో లేగ దూడను చేరుకుంటున్నట్లు, ఒక స్థానమును అనగా సముద్రమును
ఉద్దేశించి ప్రవహిస్తున్నట్లు (మేము చేరుకుంటున్నాము) || 3 ||

ఏనా వయం పయసా పిన్వమానా అను యోనిం దేవకృతం చరన్తి
న వర్తవే ప్రసవః సర్గతక్తః కింయుర్విప్రో నద్యో జోహవీతి || 4 ||

పదపాఠము : ఏనా వయమ్ పయసా పిన్వమానాః అను యోనిమ్ దేవకృతమ్ చరన్తీః న వర్తవే ప్రసవః సర్గతక్తః కిమ్యః విప్రః నద్యః జోహవీతి.

ప్రతిపదార్థము : విశ్వామిత్రుడి ద్వారా స్తుతించబడిన విపాశా మరియు శతుద్రీ నదులు విశ్వామిత్రునితో ఈ విధంగా అంటున్నాయి; వయమ్ = మేము; ఏనా = ఈ; పయసా = నీటితో; పిన్వమానాః = సంతర్పణము చేస్తూ అనగా సంతృప్తి కలిగిస్తూ; దేవకృతమ్ = దేవేంద్రుడి చేత నిర్దేశించబడిన; యోనిమ్ = స్థానమును అనగా సముద్రమును (యోనిర్మదకనామ [నిఘం ౧ ౧౨]); అను=అనుసరిస్తూ; చరన్తీః = (లక్ష్యముగా చేసుకుని) ప్రవహిస్తూ (ఉన్నాము); (అలాంటి మాకు) సర్గతక్తః=గమనమునందు ప్రసక్తులమైన అనగా ప్రవహించుచున్న; ప్రసవః = మా ప్రయత్నమును; న వర్తవే = నివారించుటకు వీలులేదు; కింయః = ఏమి కోరుతూ; విప్రః = ఈ బ్రాహ్మణుడు; నద్యః = నదులమైన మమ్ము; జోహవీతి = మరల మరల పిలుస్తున్నాడు .

తాత్పర్యము : ఈ విధంగా స్తుతించబడిన విపాశా మరియు శతుద్రీ నదులు విశ్వామిత్రునితో ఇలా అంటున్నాయి, మేము ఈ నీటితో సంతర్పణము చేస్తూ అనగా సంతృప్తి కలిగిస్తూ దేవేంద్రుడి చేత నిర్దేశించబడిన స్థానమును అనగా సముద్రమును అనుసరిస్తూ అనగా సముద్రమును లక్ష్యముగా చేసుకుని ప్రవహిస్తూ ఉన్నాము. అలాంటి మాకు గమనమునందు ప్రసక్తులమైన అనగా ప్రవహించుచున్న మా ప్రయత్నమును నివారించుటకు వీలులేదు. ఏమి కోరుతూ ఈ బ్రాహ్మణుడు నదులమైన మమ్ము మరల మరల పిలుస్తున్నాడు ||

రమద్ధం మే వచసే సోమ్యాయ ఋతావరీరుప ముహూర్తమేవైః

ప్ర సిన్ధుమచ్ఛా బృహతీ మనీషా అవస్యరహ్స్వా కుశికస్య సూనుః || 5 ||

పదపాఠము : రమధ్వమ్ మే వచసే సోమ్యాయ బుతతవరీః ఉప ముహూర్తమ్ ఏవైః ప్ర సిన్ధుమ్ అచ్చ బృహతీ మనీషా అవస్యః అహ్వో కుశికస్య సూనుః .

ప్రతిపదార్థము : విశ్వామిత్రుడు నదులను ఉద్దేశించి ఇలా పలుకుతున్నాడు; బుతావరీః = పుష్కలమైన నీరు కలిగిన ఓ నదులారా! (బుతం పుష్కల ముదకం విద్యతే యాసు తాః) మీరు; మే = విశ్వామిత్రుడనగు నా; సోమ్యాయ = సోమరసము కొరకై; వచసే = (సోమరసము సంపాదించాలనే) మాట కొరకు; ఏవైః = శీఘ్రగమనము నుండి; ముహూర్తమ్ = ముహూర్త కాలము; ఉప+రమధ్వమ్ = విరమించండి; (అని పలుకుతూ ఎదురుగా ఉన్న శుతుద్రీ నదిని ఉద్దేశించి ఇలా అంటున్నాడు) కుశికస్య = రాజరియైన కుశికుడి యొక్క; సూనుః = కుమారుడనైన విశ్వామిత్రుడనైన నేను; బృహతీ (బృహత్యా) = గొప్పదైన; మనీషా (మనీషయా) = కోరికతో; అవస్యః = నా రక్షణ కొరకు; సిన్ధుమ్ = శుతుద్రీవైన నీకు; అచ్చ = అభిముఖుడనై; ప్ర+అహ్వో = గొప్పగా ఆహ్వానిస్తున్నాను.

తాత్పర్యము : విశ్వామిత్రుడు నదులను ఉద్దేశించి ఇలా పలుకుతున్నాడు; పుష్కలమైన నీరు కలిగిన ఓ నదులారా! మీరు విశ్వామిత్రుడనగు నా సోమ రసము సంపాదించాలనే మాట కొరకు శీఘ్రగమనము నుండి ముహూర్త కాలము విరమించండి. అని పలుకుతూ ఎదురుగా ఉన్న శుతుద్రీ నదిని ఉద్దేశించి ఇలా అంటున్నాడు, “రాజరియైన కుశికుడి యొక్క కుమారుడనైన విశ్వామిత్రుడనైన నేను గొప్పదైన కోరికతో నా రక్షణ కొరకు శుతుద్రీవైన నీకు అభిముఖుడనై గొప్పగా ఆహ్వానిస్తున్నాను”. || 5 ||

ఇన్దో అస్మాఽ అరదద్వజ్రబాహురపాహస్వత్రం పరిధిం నదీనామ్ |
దేవోఽనయత్ప్రవితా సుపాణిస్తస్య వయం ప్రసవే యామ ఉరీః || 6 ||

పదపాఠము : ఇన్ద్రః! అస్మాన్ అరదత్! వజ్రబాహుః! అప! అహన్! వృత్రమ్! పరిఽధిమ్! నదీనామ్! దేవః! అనయత్! సవితా! సుఽపాణిః! తస్య! వయమ్! ప్రఽసవే! యామః! ఉర్వీః.

ప్రతిపదార్థము : ఈ విధంగా పలికిన విశ్వామిత్రుడిని ఉద్దేశించి నదులు ఇలా పలుకుతున్నాయి, ఓ విశ్వామిత్ర!; వజ్రబాహుః = వజ్రాయుధము కలిగిన బాహువులు కలవాడు మరియు మహాబలవంతుడైన; ఇన్ద్రః = ఇంద్రుడు; అస్మాన్ = నదులమైన మమ్మల్ని; అరదత్ = త్రవ్వెను; నదీనామ్ = నదుల యొక్క; పరిధిమ్ = నీరు ప్రవహించకుండా ఉండే కట్టలవలె ఉన్నటువంటి; వృత్రమ్ = వృత్రుడనే రాక్షసుడిని; అప+అహన్ = చంపివేసాడు; (అలా వృత్రుడిని సంహరించినందువలన మేఘముల నుండి జలములు ధారగా పడినవి, ఆ నీటితో పాటు మేము ప్రవహిస్తుండగా ఇంద్రుడి చేత మేము త్రవ్వబడ్డాము. అంతే కాక); సవితా = జగత్తునకు ప్రేరకుడైన; సుపాణిః = శుభకరమైన హస్తములు కలిగిన; దేవః = ఇంద్రుడు; అనయత్ = (ఈ మార్గముల ద్వారా మమ్మల్ని) తీసుకుని వెళ్ళాడు (తీసుకు వెళ్ళి సముద్రములను నింపినాడు); తస్య = ఇంత సామర్థ్యవంతుడైన ఇంద్రుడి యొక్క; ప్రసవే = అనుమతితో; ఉర్వీః = జలసమృద్ధిని కలిగి; వయమ్ = మేము; యామః = ప్రవహిస్తున్నాము (కావున నీ మాటలు విని మేము మా గమనమును ఆపలేము).

తాత్పర్యము : ఈ విధంగా పలికిన విశ్వామిత్రుడిని ఉద్దేశించి నదులు ఇలా పలుకుతున్నాయి, ఓ విశ్వామిత్ర!; వజ్రాయుధము కలిగిన బాహువులు కలవాడు మరియు మహాబలవంతుడైన ఇంద్రుడు నదులమైన మమ్మల్ని త్రవ్వెను. నదుల యొక్క నీరు ప్రవహించకుండా ఉండే కట్టలవలె ఉన్నటువంటి వృత్రుడనే రాక్షసుడిని చంపివేసాడు. అలా వృత్రుడిని సంహరించినందువలన మేఘముల నుండి జలములు ధారగా పడినవి, ఆ నీటితో పాటు మేము ప్రవహిస్తుండగా

ఇంద్రుడి చేత మేము త్రవ్వబడ్డాము. అంతే కాక, జగత్తునకు ప్రేరకుడైన శుభకరమైన హస్తములు కలిగిన ఇంద్రుడు ఈ మార్గముల ద్వారా మమ్మల్ని తీసుకుని వెళ్ళాడు (తీసుకు వెళ్ళి సముద్రములను నింపినాడు) ఇంత సామర్థ్యవంతుడైన ఇంద్రుడి యొక్క అనుమతితో జలసమృద్ధిని కలిగి మేము ప్రవహిస్తున్నాము. (కావున నీ మాటలు విని మేము మా గమనమును ఆపలేము.)

॥ 6 ॥

ప్రవాచ్యం శశ్వధా వీర్యం తత్ ఇన్ద్రస్య కర్మ యదహిం వివృశ్చత్ |
వి వజ్రేణ పరిషదో జఘానా ఆయన్నాపోఽయనమిచ్ఛమానాః ॥ 7 ॥

పదపాఠము : ప్రవాచ్యమ్ శశ్వధా వీర్యమ్ తత్ ఇన్ద్రస్య కర్మ యత్ అహిమ్ వివృశ్చత్ | వి వజ్రేణ పరిషదః జఘానా ఆయన్ ఆపః అయనమ్ ఇచ్ఛమానాః .

ప్రతిపదార్థము : పై మాటలు విని విశ్వామిత్రుడు ఇలా అంటున్నాడు, ఈ ఇంద్రుడు అహిమ్ = వృత్రాసురుడిని; వివృశ్చత్ = సంహరించాడు; యత్ = నీటిని బంధించిన మేఘరూపుడైన వృత్రాసురుడిన సంహరించుట అనే ఏదైతే కర్మ కలదో; తత్ = ఆ; ఇన్ద్రస్య = ఇంద్రుడి యొక్క; వీర్యమ్ = వీర్యవంతమైన అనగా గొప్పనైన; కర్మ = కార్యము; శశ్వధా = ఎల్లవేళలయందు; ప్రవాచ్యమ్ = స్తుతి యోగ్యమైనది; పరిషదః = (అంతే కాకుండా) జలముల చుట్టూరా ఉండి ఆటంకమును కలుగజేయుచున్న ఇతరులైన రాక్షసులను; వజ్రేణ = వజ్రాయుధము చేత; వి+జఘాన = సంహరించెను; అయనమ్ = తదనందర స్థానమైన (ముందుకు వెళ్ళు మార్గమును); ఇచ్ఛమానాః = అభిలషిస్తూ; ఆపః = ఓ నదులారా! మీరు; ఆయన్ = బయలుదేరారు అనగా ప్రవహిస్తున్నారు .

తాత్పర్యము : పై మాటలు విని విశ్వామిత్రుడు ఇలా అంటున్నాడు, ఈ ఇంద్రుడు వృత్రాసురుడిని సంహరించాడు. నీటిని బంధించిన మేఘరూపుడైన వృత్రాసురుడిని సంహరించుట అనే ఏదైతే కర్మ కలదో ఆ ఇంద్రుడి యొక్క వీర్యవంతమైన అనగా గొప్పనైన కార్యము ఎల్లవేళలయందు స్తుతి యోగ్యమైనది. అంతే కాకుండా జలములకు చుట్టూరా ఉండి ఆటంకమును కలుగచేయుచున్న ఇతరులైన రాక్షసులను వజ్రాయుధము చేత సంహరించెను. తదనందర స్థానమైన ముందుకు వెళ్ళు మార్గమును అభిలషిస్తూ ఓ నదులారా! మీరు బయలుదేరారు అనగా ప్రవహిస్తున్నారు || 7 ||

**ఏతద్వచో జరితర్మాపి మృష్టా ఆ యత్తే ఘోషానుత్తరా యుగానిః
ఉక్థేషు కారో ప్రతి నో జుషస్వ మా నో ని కః పురుషత్రా నమస్తే 8**

పదపాఠము : ఏతత్! వచః! జరితః! మా! అపి! మృష్టా! ఆ! యత్! తే! ఘోషాన్!
ఉత్తరా! యుగాని! ఉక్థేషు! కారో ఇతి! ప్రతి నః! జుషస్వ! మా! నః! ని! కరితి కః!
పురుషత్రా! నమః! తే!

ప్రతిపదార్థము : ఇంద్రుణ్ణి స్తుతించిన విశ్వామిత్రుడితో నదులు ఇలా అంటున్నాయి; జరితః = ప్రశంసకవచనములు పలుకు ఓ విశ్వామిత్రుడా!; తే = నీ యొక్క; యత్ = సంవాదాత్మకమైన ఏవైతే మాటలు; ఘోషాన్ = ఘోషరూపములుగా అనగా బిగ్గరగా అరుస్తూ వచించినవి ఉన్నవో; తత్+వచః = ఆ మాటలను; మా+అపి+మృష్టా = ఎప్పుడు కూడా విస్మరించవద్దు; ఉత్తరా యుగాని (ఉత్తరేషు యుగేషు) = భవిష్యత్తులో (జరుగబోవు యజ్ఞములయందు); ఉక్థేషు = ప్రశంసాపూర్వకమైనటువంటి ఉక్తి అను మంత్రములయందు; కారో = (శస్త్రముల) కర్తవైన నీవు; నః = మమ్మల్ని; ప్రతి+జుషస్వ = సేవించుకొనుము; (అనగా సంవాదాత్మకమైన వాక్యములతో మమ్మల్ని అర్పించుము); పురుషత్రా = దేవ-మనుష్య-పురుష-పురు-మర్త్యులయందు; మా+ని+కః = (ఉక్తి ప్రత్యుక్తి రూపమైన

సంవాదాత్మకమైన వాక్యములను అధ్యాపనము చేయుచూ పురుషుడివలె అనగా గొప్పవాడివలె ప్రగల్భపడవద్దు అనగా గర్వపడవద్దు); తే = నీకు; నమః = మా సమస్కారములు తెలియజేస్తున్నాము.

తాత్పర్యము : ఇంద్రుణ్ణి స్తుతించిన విశ్వామిత్రుడితో నదులు ఇలా అంటున్నాయి, ప్రశంసకవచనములు పలుకు ఓ విశ్వామిత్రుడా! నీ యొక్క సంవాదాత్మకమైన ఏవైతే మాటలు ఘోషరూపములుగా అనగా బిగ్గరగా అరుస్తూ వచ్చించినవి ఉన్నవో ఆ మాటలను ఎప్పుడు కూడా విస్మరించవద్దు. భవిష్యత్తులో జరుగుబోవు యజ్ఞములయందు ప్రశంసాపూర్వకమైనటువంటి ఉక్తి అను మంత్రములయందు శస్త్రముల కర్తవైన నీవు మమ్మల్ని సేవించుకొనుము. అనగా సంవాదాత్మకమైన వాక్యములతో మమ్మల్ని అర్పించుము. దేవ-మనుష్య-పురుష-పురుష-మర్త్యలయందు ఉక్తి-ప్రతుక్తి రూపమైన సంవాదాత్మకమైన వాక్యములను అధ్యాపనము చేయుచూ పురుషుడివలె అనగా గొప్పవాడివలె ప్రగల్భపడవద్దు అనగా గర్వపడవద్దు. నీకు మా సమస్కారములు తెలియజేస్తున్నాము || 8 ||

ఓ షు స్వసారః కారవే శృణోత యయౌ వో దూరాదనసా రథేన।

ని షూ నమధ్వం భవతా సుపారా అధోఅక్షాః సిన్ధవః ప్రోత్యాభిః || 9 ||

పదపాఠము : ఓ ఇతి। సు। స్వసారః। కారవే శృణోత। యయౌ। వః। దూరాత్। అనసా రథేన। ని। సు। నమధ్వమ్। భవతా సుపారాః। అధఃఅక్షాః। సిన్ధవః। ప్రోత్యాభిః।

ప్రతిపదార్థము : విశ్వామిత్రుడు నదులను ఉద్దేశించి ఇలా పలుకుతున్నాడు; స్వసారః = ఓ తోబుట్టువులగు; సిన్ధవః = నదులారా!; కారవే = స్తుతి చేస్తున్నామా మాటలను; సు = బాగుగా; ఓ+శృణోత = తప్పక ఆలకించుదురు గాక; అనసా = శకటము (బండి) ద్వారా; (మరియు) రథేన = రథము ద్వారా; దూరాత్ = చాలా దూరము నుండి; వః = మిమ్మల్ని; (చూచుటకు ఇచ్చటకు) యయౌ = వచ్చితిని;

(మీరు) సు = చక్కగా; ని+నమధ్వమ్ = అణిగి మణిగి ఉండుదురు గాక; సుపారాః = (మీరు) రథమును సులువుగా దాటుటకు వీలుగా (ఉండుదురు గాక); (మరియు మీరు) ప్రోత్యాభిః = ప్రవించు స్వభావము గల జలములతో; అధోఅక్షాః = రథచక్రమునకు క్రింది భాగముననే; భవత = ఉండుదురు గాక.

తాత్పర్యము : విశ్వామిత్రుడు నదులను ఉద్దేశించి ఇలా పలుకుతున్నాడు, ఓ తోబుట్టువులగు నదులారా! స్తుతి చేస్తున్న నా మాటలను బాగుగా తప్పక ఆలకించుదురు గాక. శకటము (బండి) ద్వారా మరియు రథము ద్వారా చాలా దూరము నుండి మిమ్మల్ని చూచుటకు ఇచ్చటకు వచ్చితిని. మీరు చక్కగా అణిగి మణిగి ఉండుదురు గాక. మీరు రథమును సులువుగా దాటుటకు వీలుగా ఉండుదురు గాక. మరియు మీరు ప్రవించు స్వభావము గల జలములతో రథచక్రమునకు క్రింది భాగముననే ఉండుదురు గాక || 9 ||

ఆ తే కారో శృణవామా వచాంసి యయాథ దూరాదనసా రథేన |
ని తే నంసై పీప్యానేవ యోషా మర్యాయేవ కన్యా శశ్వచై తే || 10 ||

పదపాఠము : ఆ తే కారో ఇతి శృణవామా వచాంసి యయాథ దూరాత్ అనసా రథేన ని తే నంసై పీప్యనాఽఇవ యోషా మర్యాయఽఇవ కన్యా శశ్వచై త ఇతి తే.

ప్రతిపదార్థము : పూర్వము విశ్వామిత్రుని వచనములు తిరస్కరించిన నదులు ఆయన మాటలను విని ప్రత్యుత్తరముగా ఈ పలుకులు పలుకుచున్నవి; కారో = ఓ స్తుతిచేయువాడా విశ్వామిత్రుడా!; తే = నీ యొక్క; వచాంసి = వచనములను; ఆ+శృణవామ = వినుచున్నాము; (తప్పకుండా నీవు చెప్పిన మాటలను వినెదము మరియు నీకు ప్రయోజనమును చేకూర్చెదము) అనసా = బండి ద్వారా; (మరియు) రథేన = రథము ద్వారా; దూరాత్ = దూరము నుండి; యయాథ =

వచ్చితివి; (మేము); పీప్యానేవ = సంతానమునకు స్తన్యమిచ్చి పాలు త్రాగించు; యోషా = తల్లి; (ఎలా అయితే వంగి ఉండునో); కన్యా = కన్య; మర్యాద+ఇవ = తండ్రిని లేదా సోదరుణ్ణి; శశ్వచై = ప్రేమతో ఆలింగనము చేయుటకు; (ఎలా అయితే వంగి ఉండునో) (ఆ విధముగా) తే = నిన్ను; ని+నంఘై = అణకువతో వంగి నమస్కరించెదము.

తాత్పర్యము : పూర్వము విశ్వామిత్రుని వచనములు తిరస్కరించిన నదులు ఆయన మాటలను విని ప్రతుత్తరముగా ఈ పలుకులు పలుకుచున్నవి. ఓ స్తుతిచేయువాడా విశ్వామిత్రుడా! నీ యొక్క వచనములను వినుచున్నాము. తప్పకుండా నీవు చెప్పిన మాటలను వినెదము మరియు నీకు ప్రయోజనమును చేకూర్చెదము. బండి ద్వారా మరియు రథము ద్వారా దూరము నుండి వచ్చితివి. మేము సంతానమునకు స్తన్యమిచ్చి పాలు త్రాగించు తల్లి ఎలా అయితే వంగి ఉండునో, కన్య తండ్రిని లేదా సోదరుణ్ణి ప్రేమతో ఆలింగనము చేయుటకు ఎలా అయితే వంగి ఉండునో ఆ విధముగా నిన్ను అణకువతో వంగి నమస్కరించెదము || 10 ||

యదఙ్గ త్వా భరతాః సంతరేయుః గవ్యన్దామ ఇషిత ఇన్ద్రజాతః

అర్షాదహ ప్రసవః సర్గతక్త ఆ వో వృణే సుమతిం యజ్ఞియానామ్ || 11 ||

పదపాఠము : యత్, అఙ్గ, త్వా భరతాః, సమ్తరేయుః, గవ్యన్, గ్రామః, ఇషితః, ఇన్ద్రజాతః, అర్షాత్, అహ, ప్రసవః, సర్గతక్తః, ఆ, వః, వృణే, సుమతిమ్, యజ్ఞియానామ్.

ప్రతిపదార్థము : విశ్వామిత్రుడు నదులను గూర్చి ఈ విధంగా చెప్పసాగెను; అఙ్గ = ఓ నదులారా!; యత్ = (మీరు నదులను దాటుటకు అనుమతించారు) అందువలన; భరతాః = భరతవంశములో జన్మించిన మా వంశస్థులందరూ; త్వా = మిమ్మల్ని; సంతరేయుః = చక్కగా దాటెదరు గాక; గవ్యన్ = జలములను

దాటాలని కోరుకుంటూ; ఇషితః = మీ అనుమతిని పొంది; ఇంద్రజాతః = ఇంద్రుని చేత ప్రేరేపించబడిన; గ్రామః = భరతవంశీయుల సమూహము; (నదులను) అర్షాత్ = తరింతురు గాక; (ఎందువలననగా) సర్గతక్తః = గమనమునకు ఉపక్రమించు; ప్రసవః = వారి ప్రయత్నము; అహ = పూర్వము మీ చేత అంగీకరించబడినది; (మేము) యజ్ఞయానామ్ = యజ్ఞసాధకులకు; వః = మీ యొక్క; సుమతిమ్ = శుభకరమగు స్తుతిచేత; ఆ+వృణే = అన్నివేళలా సేవించెదము.

తాత్పర్యము : విశ్వామిత్రుడు నదులను గూర్చి ఈ విధంగా చెప్పసాగెను; ఓ నదులారా!; మీరు నదులను దాటుటకు అనుమతించారు అందువలన భరతవంశములో జన్మించిన మా వంశస్థులందరూ మిమ్మల్ని చక్కగా దాటెదరు గాక. జలములను దాటాలని కోరుకుంటూ మీ అనుమతిని పొంది ఇంద్రుని చేత ప్రేరేపించబడిన భరతవంశీయుల సమూహము నదులను తరింతురు గాక. ఎందువలననగా గమనమునకు ఉపక్రమించు వారి ప్రయత్నము పూర్వము మీ చేత అంగీకరించబడినది. మేము యజ్ఞసాధకులకు మీ యొక్క శుభకరమగు స్తుతిచేత అన్నివేళలా సేవించెదము || 11 ||

అతారిషుర్భరతా గవ్యవః సమ్ అభక్త విప్రః సుమతిం నదీనామ్ |

ప్ర పిన్వధ్వమిషయన్తిః సురాధా ఆ వక్షణాః పృణధ్వం యాత శీభమ్ || 12 ||

పదపాఠము : అతారిషుః భరతాః గవ్యవః సమ్ అభక్త విప్రః సుమతిమ్ నదీనామ్ ప్ర పిన్వధ్వమ్ ఇషయన్తిః సురాధా ఆ వక్షణాః పృణధ్వమ్ యాత శీభమ్ .

ప్రతిపదార్థము : గవ్యవః = నదులను దాటాలని కోరుకుంటూ; భరతాః = భరతకులజులైన అందరూ; అతారిషుః = నదులను దాటారు; విప్రః = మేధావియైన

విశ్వామిత్రుడు; నదీనామ్ = నదుల యొక్క; సుమతిమ్ = శుభకరమైన స్తోత్రమును; సమ్+అభక్త = చేసాడు; (మీరు ఇంతకు పూర్వము వలె); ఇషయస్తీః = (నదుల జలముల ద్వారా) అన్నమును ఉత్పన్నము చేయుచూ (ఉన్నందువలన); సురాధః = శోభప్రదమగు ధనముతో ధాన్యములతో కూడి; వక్షణాః = కృత్రిమమగు చెరువులను లేదా కాలువలను; ప్ర+పిన్వధ్వమ్ = (జలములతో) నింపండి; (మరియు) ఆ+ప్యణధ్వమ్ = అన్నివైపులనుండి ఆ నదులను నీటితో నింపండి; శీభమ్ = శీఘ్రముగా; యాత = మీ గమ్యమునకు చేరుకోండి .

తాత్పర్యము : నదులను దాటాలని కోరుకుంటూ భరతకులజులైన అందరూ నదులను దాటారు. మేధావియైన విశ్వామిత్రుడు నదుల యొక్క శుభకరమైన స్తోత్రమును చేశాడు. మీరు ఇంతకు పూర్వము వలె నదుల జలముల ద్వారా అన్నమును ఉత్పన్నము చేయుచూ ఉన్నందువలన శోభప్రదమగు ధనముతో ధాన్యములతో కూడి కృత్రిమమగు చెరువులను లేదా కాలువలను జలములతో నింపండి. మరియు అన్నివైపులనుండి ఆ నదులను నీటితో నింపండి శీఘ్రముగా మీ మీ గమ్యమునకు చేరుకోండి || 12 ||

ఉద్యః ఊర్మిః శమ్యా హన్తు ఆపో యోక్తాణి ముఞ్చతః

మాదుష్కృతౌ వ్యేనసా ఇఘ్నౌ శూనమారతామ్ || 13 ||

పదపాఠము : ఉత్! వః! ఊర్మిః! శమ్యా! హన్తు! ఆపః! యోక్తాణి! ముఞ్చత! మా! అదుః! కృతౌ! వి2 ఏనసా! ఇఘ్నౌ! శూనమ్! ఆ! అరతామ్ .

ప్రతిపదార్థము : విశ్వామిత్రుడు నదీతీరమును దాటాలని మరల ఈ విధముగా చెబుతున్నాడు; ఓ నదులారా! వః = మీ యొక్క; ఊర్మిః = అలలు; శమ్యా = పశువుల కంఠములను బంధించు యోగ్యమైన త్రాడులు; ఉత్ = ఊర్ధ్వదిక్కుకు వ్యాపించునట్లు అనగా పైకి ఉండునట్లు; హన్తు = వెళ్ళుగాక; (ఆ అలలు త్రాడులకు

క్రిందివైపుగా ప్రవహించుగాక అని భావము); (అదేవిధముగా) ఆపః = ఓ నదులారా! మీరు; యోక్తాణి = ఆ త్రాళ్ళను; ముశ్చత = వదిలి పెట్టుము (తాకకుండా ప్రవహించెదరు గాక); వ్యేనసా = పాపము పోగొట్టుకున్నవారైనందున; అదుష్కృతౌ = దుష్టపనులు చేయనివారు కాకుండా (కళ్యాణప్రదమైన పనులు చేయువారై); అఘృష్టా = ఎవరి చేతనూ తిరస్కరించబడని విపాశా శుతుద్రు నదులు; శూన్యమ్ = సుఖమును సమృద్ధిని; మా+ఆ+అరతామ్ = పొందుదురు గాక.

తాత్పర్యము : విశ్వామిత్రుడు నదీతీరమును దాటాలని మరల ఈ విధముగా చెబుతున్నాడు. ఓ నదులారా! మీ యొక్క అలలు పశువుల కంఠములను బంధించు యోగ్యమైన త్రాడులు ఊర్బదిక్కుకు వ్యాపించునట్లు అనగా పైకి ఉండునట్లు వెళ్ళుగాక. అనగా ఆ నదుల అలలు త్రాడులకు క్రిందివైపుగా ప్రవహించుగాక. అదేవిధముగా ఓ నదులారా! మీరు ఆ త్రాళ్ళను వదిలి పెట్టుము. తాకకుండా ప్రవహించెదరు గాక పాపము పోగొట్టుకున్నవారైనందున దుష్టపనులు చేయనివారు కాకుండా కళ్యాణప్రదమైన పనులు చేయువారై ఎవరి చేతనూ తిరస్కరించబడని విపాశా శుతుద్రు నదులు సుఖమును సమృద్ధిని పొందుదురు గాక || 13 ||

ఈ విధంగా విశ్వామిత్రుడు నదులను స్తుతించి వాటి అనుమతి ద్వారా నదులను దాటెను.

అగ్నిసూక్తము

(బుద్ధగీతము - 4 వ మండలము; 2 వ సూక్తము)

(3 వ అష్టకము; 4 వ అధ్యాయము; 16 వ వర్గము)

(బుద్ధిః - వామదేవో గౌతమః; దేవతా-అగ్నిః; ఛన్దః-పజ్జిః స్వరః - పశ్చిమః)

యో మర్త్యేష్యమృత బుతావా దేవో దేవేష్యరతిర్నిధాయి

హోతా యజిష్ఠో మహ్నో శుచధ్యే హవ్యైరగ్నిర్మనుష ఈరయధ్యే ||1||

పదపాఠము : యః మర్త్యేషు అమృతః బుతౌవా దేవః దేవేషు అరతిః
నిధాయి హోతా యజిష్ఠః మహ్నో శుచధ్యే హవ్యైః అగ్నిః మనుషః
ఈరయధ్యే.

ప్రతిపదార్థము : అమృతః = మృత్యుధర్మము లేనివాడైన; యః = అగ్ని; మర్త్యేషు =
మృత్యుధర్మము కలవారైన మనుష్యులయందు; బుతావా = సత్యస్వరూపుడై;
నిధాయి = ఉన్నాడు; (లేదా మనుష్యుల వాక్కు మొదలగు ఇంద్రియములయందు
ఉన్నాడు⁶) దేవః = దివ్యగుణకర్మస్వభావము కలవాడైన ఈ అగ్నిదేవుడు; దేవేషు =
ఇంద్రాది దేవతలయందు; అరతిః = శత్రువులను తుదముట్టించువాడై లేదా
దేవలోకమునందు సంచరించువాడై; (ఉన్నాడు); హోతా = దేవలకు ఆహ్వానము
పలుకువాడైన; (మరియు) యజిష్ఠః = పూజించుటకు అర్హుడైన; అగ్నిః = అగ్ని;
మహ్నో = గొప్పనైన తేజస్సుతో; శుచధ్యే = పవిత్రీకరించుటకు లేదా
ప్రకాశించుటకు; హవ్యైః = హవనయోగ్యమైన ఆజ్య-పురోడాశాది హవనధ్వజ-

⁶ అగ్నిర్వాక్పూత్వా ముఖం ప్రావిశత్ [ఐతరేయోపనిషత్ 2.4]

ములతో; మనుషః = మానవులను; ఈరయధ్యే = స్వర్గానికి ప్రేరేపించుటకై పంపుటకై (ఉత్తరవేదికయందు ఉన్నాడు.).

తాత్పర్యము : మృత్యుధర్మము లేనివాడైన అగ్ని మృత్యుధర్మము కలవారైన మనుష్యులయందు సత్యస్వరూపుడై ఉన్నాడు లేదా మనుష్యుల వాక్కు మొదలగు ఇంద్రియములయందు ఉన్నాడు. దివ్యగుణకర్మస్వభావము కలవాడైన ఈ అగ్నిదేవుడు ఇంద్రాది దేవతలయందు శత్రువులను తుదముట్టించువాడై లేదా దేవలోకమునందు సంచరించువాడై ఉన్నాడు. దేవలకు ఆహ్వానము పలుకువాడైన మరియు పూజించుటకు అర్హుడైన ఈ అగ్ని గొప్పనైన తేజస్సుతో పవిత్రీకరించుటకు లేదా ప్రకాశించుటకు హవనయోగ్యమైన ఆజ్య-పురోడాశాది హవనద్రవ్యములతో మానవులను స్వర్గానికి ప్రేరేపించుటకై పంపుటకై ఉత్తరవేదికయందు ఉన్నాడు || 1 ||

ఇహ త్వం సూనో సహసో నో అద్య
జాతో జాతాఁ ఉభయాఁ అన్తరగ్నీ
దూత ఈయసే యుయుజాన ఋష్య
ఋజుముష్కాన్వషణః శుక్రాంశ్చ || 2 ||

పదపాఠము : ఇహ! త్వమ్! సూనో ఇతి! సహసః! నః! అద్య! జాతః! జాతాన్!
ఉభయాన్! అన్తః! అగ్నే! దూతః! ఈయసే! యుయుజానః! ఋష్య!
ఋజుఽముష్కాన్! వృషణః! శుక్రాన్! చ.

ప్రతిపదార్థము : సహసః = బలమునకు; సూనో = పుత్రుడవైన; అగ్నే = ఓ అగ్ని!;
అద్య = ఈ రోజు; నః = మా యొక్క; ఇహ = కర్మలైన యజ్ఞములయందు; జాతః
= సంస్కరించబడి; త్వమ్ = నీవు; జాతాన్ = జన్మించిన; ఉభయాన్ =
దేవమనుష్యులనే ఇరువురి; అన్తః = మధ్యలో; దూతః = (మనుష్యులిచ్చే

హవిస్సులను దేవతలకు అందజేయు) దూతవుగా; ఈయసే = వెళుచున్నావు; ఋష్వ = దర్శనీయుడవైన ఓ అగ్ని!; ఋజుముష్కాన్ = బలిష్ఠములైన బాగా వేగవంతములైన; వృషణః = రేతస్సు సేచనచేయు సమర్థములైన; శుక్రాన్ = ప్రకాశవంతములైన గుఱ్ఱములను; చ యుయుజానః = నీ రథమునకు కట్టుకుని (వెళుచున్నావు) (లేదా ఋష్వ = గొప్పవాడవైన ఓ అగ్ని; యుయుజానః = హవిస్సులను దేవతలకు అందజేయుటకు నియుక్తుడవైన; త్వమ్ = నీవు; వృషణః = హవిస్సులను సమర్పించుటలో సమర్థులైన యజమానులను; మరియు; శుక్రాన్ = ప్రకాశవంతులైన దేవతలను ఉద్దేశించి; ఈయసే = వెళుచున్నావు) .

తాత్పర్యము : బలమునకు పుత్రుడవైన ఓ అగ్ని! ఈ రోజు మా యొక్క కర్మలైన యజ్ఞములయందు సంస్కరించబడి, నీవు జన్మించిన దేవమనుష్యులనే ఇరువురి మధ్యలో మనుష్యులిచ్చే హవిస్సులను దేవతలకు అందజేయు దూతవుగా వెళుచున్నావు. దర్శనీయుడవైన ఓ అగ్ని! బలిష్ఠములైన బాగా వేగవంతములైన రేతస్సు సేచనచేయు సమర్థములైన ప్రకాశవంతములైన గుఱ్ఱములను నీ రథమునకు కట్టుకుని వెళుచున్నావు. (లేదా గొప్పవాడవైన ఓ అగ్ని హవిస్సులను దేవతలకు అందజేయుటకు నియుక్తుడవైన నీవు హవిస్సులను సమర్పించుటలో సమర్థులైన యజమానులను మరియు ప్రకాశవంతులైన దేవతలను ఉద్దేశించి వెళుచున్నావు ॥ 2 ॥

అత్యా వృధస్నూ రోహితా ఘృతస్నూ ఋతస్య మన్యే మనసా జవిష్టా
అన్తరీయసే అరుషా యుజానో యుష్మాంశ్చ దేవాన్విశ ఆ చ మర్తాన్³¹॥

పదపాఠము : అత్యా వృధస్నూ ఇతి వృధఽస్నూ రోహితా ఘృతస్నూ ఇతి ఘృతఽస్నూ ఋతస్య మన్యే మనసా జవిష్టా అన్తః ఈయసే అరుషా యుజానః యుష్మాన్ చ దేవాన్ విశః ఆ చ మర్తాన్.

ప్రతిపదార్థము : ఓ అగ్ని!; ముతస్య = సత్యస్వరూపుడవైన నీకు సంబంధించిన; మనసా = మనస్సు కంటే; జవిష్టా = అతిశయవేగము కలిగిన; వృధస్నూ = వృద్ధినికలిగించే అన్నమును వర్షించే; ఘృతస్నూ = నీటిని ప్రవించే; రోహితా = రోహిత అనగా ఎఱ్ఱని రంగులో ఉన్న; అత్యా = గుఱ్ఱములను; మన్యే = స్తుతిస్తున్నాను; అరుషా = రక్తవర్ణములో ఉన్నందున దేదీప్యమైనవవుతున్న; యుజానః = (ఆ గుఱ్ఱములను) రథమునకు కట్టుకుని; యుష్మాన్=మాకు దేవాన్ చ = (హవిస్సులను స్వీకరిస్తూ యజ్ఞమునందు స్తుతించబడు) దేవతలకు; విశః = ప్రవేశించుటకు యోగ్యులైన; మర్తాన్ చ = మరణధర్మముగల మనుష్యులకు; అంతః = మధ్యలోనికి; ఆ+ఈయసే = వెళ్ళుచున్నావు; (హవిస్సులను యజమానులవద్దనుండి స్వీకరించి దేవతలకు ఇచ్చుటకు వెళ్ళుచున్నావు.)

తాత్పర్యము : ఓ అగ్ని! సత్యస్వరూపుడవైన నీకు సంబంధించిన, మనస్సు కంటే అతిశయవేగము కలిగిన, వృద్ధిని కలిగించే అన్నమును వర్షించే నీటిని ప్రవించే రోహితవర్ణములో అనగా ఎఱ్ఱని రంగులో ఉన్న గుఱ్ఱములను స్తుతిస్తున్నాను. రక్తవర్ణములో ఉన్నందున దేదీప్యమైనవవుతున్న ఆ గుఱ్ఱములను రథమునకు కట్టుకుని మాకు సంబంధించిన హవిస్సులను స్వీకరిస్తూ యజ్ఞమునందు స్తుతించబడు దేవతలకు ప్రవేశించుటకు యోగ్యులైన మరణధర్మముగల మనుష్యులకు మధ్యలోనికి వెళ్ళుచున్నావు. (హవిస్సులను యజమానుల వద్దనుండి స్వీకరించి దేవతలకు ఇచ్చుటకు వెళ్ళుచున్నావు.) || 3 ||

**అర్యమణం వరుణం మిత్రమేషా మిన్ద్రావిష్ణా మరుతో అశ్వినోతా
స్వశ్యో అగ్నే సురభః సురాధా ఏదు వహ సుహవిషే జనాయ ||4||**

పదపాఠము : అర్యమణమ్| వరుణమ్| మిత్రమ్| ఏషామ్| ఇన్ద్రావిష్ణా ఇతి మరుతః| అశ్వినా| ఉత| సుఽఅశ్వః| అగ్నే| సుఽరభః| సుఽరాధా| ఆ| ఇత్| ఊమ్ ఇతి వహ| సుఽహవిషే| జనాయ.

ప్రతిపదార్థము : అగ్నే = ఓ అగ్ని!; స్వశ్వః = శోభనమైన గుఱ్ఱములు కలిగిన (నుష్టు అశ్వా యస్య సః); సురథః = ప్రశస్తమైన రథము కలిగిన; సురాధాః = శుభకరమైన ధనము కలిగిన (శోభనం రాధో ధనం యస్య సః); (నీవు); ఏషామ్ = మనుష్యుల మధ్యలో; సుహవిషే = శుభప్రదమగు హవిస్సు కలిగిన; జనాయ = యజమాని కొరకై; అర్యమణిమ్ = అర్యముడిని; వరుణమ్ = వరుణదేవతని; మిత్రమ్ = మిత్రదేవతను; ఇంద్రవిష్ణు = ఇంద్రుడిని మరియు విష్ణువుని; మరుతః = మరుద్దేవతలను; ఉత = ఇంకనూ; అశ్వినౌ = అశ్వినీదేవతలను; ఆ+వహ+ఇత్+ఉ = ఆహ్వానించుము.

తాత్పర్యము : ఓ అగ్ని! శోభనమైన గుఱ్ఱములు కలిగిన, ప్రశస్తమైన రథము కలిగిన మరియు శుభకరమైన ధనము కలిగిన నీవు మనుష్యుల మధ్యలో శుభప్రదమగు హవిస్సు కలిగిన యజమాని కొరకై అర్యముడిని, వరుణదేవతను, మిత్రదేవతను, ఇంద్రుడిని మరియు విష్ణువుని, మరుద్దేవతలను ఇంకనూ అశ్వినీదేవతలను ఆహ్వానించుము || 4 ||

గోమాఁ అగ్నేఽవిమాఁ అశ్వీ యజ్ఞో నృవత్సఖా సదమిదప్రమృష్యః
ఇతావాఁ ఏషో అసుర ప్రజావాన్ దీర్ఘోరయిః పృథుబుధ్ధః సభావాన్ || 5 ||

పదపాఠము : గోఽమాన్ అగ్నేః అవిఽమాన్ అశ్వీః యజ్ఞః నృవత్సఖా సదమ్ ఇత్ అప్రమృష్యః ఇతాఽవాన్ ఏషః అసురః ప్రజాఽవాన్ దీర్ఘః రయిః పృథుఽబుధ్ధః సభాఽవాన్.

ప్రతిపదార్థము : అసుర = బలవంతుడవైన; అగ్నే = ఓ అగ్ని!; ఏషః = (నేను నిర్వహిస్తున్న) ఈ యొక్క; యజ్ఞః = యజ్ఞము; గోమాన్ = బహువిధములైన గోవులు కలది (బహ్వో గావో విద్యంతే యస్మిన్ సః); అవిమాన్ = బహువిధములైన మేకలు, గొట్టెలు కలది (బహ్వోఽవయో విద్యంతే యస్మిన్ సః); అశ్వీ =

బహువిధములైన అశ్వములు కలది; (అయి ఉండుగాక); నృవత్-సఖా = అధ్వర్యు-ఉద్గాతా-హోతా-బ్రహ్మ అనే ఋత్విక్కులు కలది మరియు అనుష్ఠాతలైన యజమానులు కలది; సదమ్+ఇత్ = ఎల్లప్పుడు; అప్రమృష్యః = సహించదగినది; ఇశావాన్ = హవిర్-లక్షణయుక్తమైన అన్నము కలది; ప్రజావాన్ = పుత్రపౌత్రాదులతో కూడినది; దీర్ఘః = అవిచ్ఛిన్నమైన అనుష్ఠానముతో కూడినది; రయిః = ధనము కలది; పృథుబుద్ధ్యః = బహుప్రకారముల ధనాదులకు కారణమైనది; సభావాన్ = అనేకమంది చేత దర్శించయోగ్యమైన సభవలె ఉన్నది. (అగుగాక).

తాత్పర్యము : బలవంతుడవైన ఓ అగ్ని! నేను నిర్వహిస్తున్న ఈ యొక్క యజ్ఞము బహువిధములైన గోవులు కలది, బహువిధములైన మేకలు, గొట్టెలు కలది, బహువిధములైన అశ్వములు కలది అయి ఉండుగాక. అధ్వర్యు-ఉద్గాతా-హోతా-బ్రహ్మ అనే ఋత్విక్కులు కలది మరియు అనుష్ఠాతలైన యజమానులు కలది, ఎల్లప్పుడు సహించదగినది, హవిర్-లక్షణయుక్తమైన అన్నము కలది, పుత్రపౌత్రాదులతో కూడినది, అవిచ్ఛిన్నమైన అనుష్ఠానముతో కూడినది, ధనము కలది, బహుప్రకారముల ధనాదులకు కారణమైనది, అనేకమంది చేత దర్శించయోగ్యమైన సభవలె ఉన్నది అగుగాక || 5 ||

యస్త ఇధ్మం జభరత్సిష్విదానో మూర్ధానం వా తతపతే త్వాయా
భువస్తస్య స్వతవాఽ పాయురగ్నే విశ్వస్మాత్సీమఘాయత ఉరుష్య || 6 ||

పదపాఠము : యః॥ తే॥ ఇధ్మమ్॥ జభరత్॥ సిష్విదానః॥ మూర్ధానమ్॥ వా॥ తతపతే॥ త్వా॒యా॥ భువః॥ తస్య॥ స్వ॒తవాన్॥ పా॒యుః॥ అగ్నే॥ విశ్వస్మాత్॥ సీమ్॥ అఘ॒తయతః॥ ఉరు॒ష్య॥

ప్రతిపదార్థము : అగ్ని = ఓ అగ్ని!; తే = నీ కొరకు; యః = ఏ పురుషుడైతే; సిద్ధిదానః = చెమటలు పట్టిన శరీరము కలవాడై; ఇధ్మమ్ = (నిన్ను వెలిగించుటకు) హోమమునకు వినియోగించు కట్టెలను; జభరత్ = మోసుకువస్తాడో; వా = ఏ పురుషుడైతే; త్వాయా = నిన్ను పొందుటకు; మూర్ధానమ్ = తన శిరస్సునకు; తతపతే = కట్టెల బరువుచే తాపమును కలుగజేయునో; తస్య = అలాంటి పురుషుడిని; స్వతవాన్ = ధనవంతుడు; భువః = అయ్యేట్లు చేస్తున్నావు; పాయుః = పాలించువాడవై ఉన్నావు; సీమ్ = ఇతనిని; విశ్వస్మాత్ = అన్నివైపులనుండి; అఘాయతః = పాపకర్మలు చేయు పురుషుల నుండి; ఉరుష్య = రక్షించుము.

తాత్పర్యము : ఓ అగ్ని! నీ కొరకు ఏ పురుషుడైతే చెమటలు పట్టిన శరీరము కలవాడై నిన్ను వెలిగించుటకు హోమమునకు వినియోగించు కట్టెలను మోసుకువస్తాడో, ఏ పురుషుడైతే నిన్ను పొందుటకు తన శిరస్సునకు కట్టెల బరువుచే తాపమును కలుగజేయునో అలాంటి పురుషుడిని ధనవంతుడు అయ్యేట్లు చేస్తున్నావు మరియు నీవు అతనిని పాలించువాడవై ఉన్నావు. అన్నివైపులనుండి పాపకర్మలు చేయు పురుషుల నుండి రక్షించుము. || 6 ||

యస్తే భరాదన్నియతే చిదన్నం నిశిషన్మన్తమతిథిముదీరత్ |

ఆ దేవయరినధతే దురోణే తస్మిన్రయిర్ద్రువో అస్తు దాస్యాన్ || 7 ||

పదపాఠము : యః తే భరాత్ అన్నియతే చిత్ అన్నమ్ నిశిషత్ మన్తమ్ అతిథిమ్ ఉత్తరత్ ఆ దేవయః ఇనధతే దురోణే తస్మిన్ రయః ద్రువః అస్తు దాస్యాన్.

ప్రతిపదార్థము : ఓ అగ్ని!; యః+చిత్ = ఏ పురుషుడైతే; అన్నియతే = అన్నము కోరువాడై; తే = నీకు); అన్నమ్ = హవిస్సులను పురోడాశములను అన్నమును;

భరాత్ = ఇచ్చుటకు సిద్ధపడునో; (ఏ పురుషుడైతే); మన్తమ్ = మదకరమైన సోమరసమును; నిశిషత్ = సమృద్ధిగా ఇచ్చునో; (ఏ పురుషుడైతే); అతిథిమ్ = అతిథివలె (పూజ్యుడవైన నిన్ను); ఉదీరత్ = ఉత్తరవేదికయందు ప్రతిష్ఠింప చేయునో; ఆ = మరియు; (ఏ పురుషుడైతే); దేవయుః = దేవుడవైన; (నిన్ను కోరుతూ); దురోణే = తన గృహము నందు; ఇనధతే = సమిధలతో ప్రకాశింపచేస్తాడో; తస్మిన్ = అలాంటి పురుషుడియందు; రయః ద్రువః = (ధనము నిశ్చలముగా) పుత్రుడు ఆస్తిక్య బుద్ధికలవాడై వైదికమార్గమునందు నిశ్చలుడై; అస్తు = ఉండుగాక; (అదేవిధముగా ఆ పుత్రుడు); దాస్వాన్ = ఉదారగుణము కలవాడై (ఉండుగాక).

తాత్పర్యము : ఓ అగ్ని! ఏ పురుషుడైతే అన్నము కోరువాడై నీకు హవిస్సులను పురోడాశములను అన్నమును ఇచ్చుటకు సిద్ధపడునో, ఏ పురుషుడైతే మదకరమైన సోమరసమును నీకు సమృద్ధిగా ఇచ్చునో, ఏ పురుషుడైతే అతిథివలె పూజ్యుడవైన నిన్ను ఉత్తరవేదికయందు ప్రతిష్ఠింపచేయునో, మరియు ఏ పురుషుడైతే దేవుడవైన నిన్ను కోరుతూ తన గృహము నందు సమిధలతో ప్రకాశింపచేయునో అలాంటి పురుషుడియందు పుత్రుడు ఆస్తిక్య బుద్ధికలవాడై వైదికమార్గమునందు నిశ్చలుడై ఉండుగాక. అదేవిధముగా ఆ పుత్రుడు ఉదారగుణము కలవాడై ఉండుగాక. (ధనము నిశ్చలముగా ఉండుగాక) || 7||

యస్త్వా దోషా య ఉషసి ప్రశంసాత్
ప్రియం వా త్వా కృణవతే హవిష్మాన్
అశ్వో న స్వే దమ ఆ హేమ్యావాన్
తమంహసః పీపరో దాశ్వాంసమ్ || 8 ||

పదపాఠము : యః త్వా దోషా యః ఉషసి ప్రశంసాత్ ప్రయమ్ వా త్వా
కృణవతే హవిష్మాన్ అశ్వః న స్వే దమే ఆ హేమ్యావాన్ తమ్ అంహసః
పీపరః దాశ్వాంసమ్.

ప్రతిపదార్థము : ఓ అగ్ని!; యః = ఏ పురుషుడైతే; దోషా (దోషాయాం) =
రాత్రియందు; త్వా (త్వాం) = నిన్ను; ప్రశంసాత్ = స్తుతించునో; యః చ ఉషసి
= ఏ పురుషుడైతే ఉషఃకాలమందు; త్వా (త్వామ్) = నిన్ను; (స్తుతించునో);
హవిష్మాన్ = ప్రశస్తమైన హవిస్సులతో యుక్తుడై; వా = ఏ పురుషుడైతే; ప్రయమ్
= హవిర్ద్రవ్యములతో సంతృప్టుడిగా; కృణవతే = చేయునో; ఆ = తరువాత;
దాశ్వాంసమ్ = హవిస్సులను దానము చేసిన లేదా సమర్పించిన; తమ్ = ఆ
యజమానిని; స్వే = స్వకీయమైన; దమే = గృహమునందు; హేమ్యావాన్ =
బంగారుమయమైన (గదులుకలిగిన వాడిగా); అశ్వః = అశ్వము; న = వలె
(సంచరించు నువ్వు); అంహసః = పాపరూపమైన దారిద్ర్యమునుండి; పీపరః =
దూరము చేయుము (ఆ యజమానికి బహువిధమైన ధనమును కలుగజేయుము.)

తాత్పర్యము : ఓ అగ్ని! ఏ పురుషుడైతే రాత్రియందు నిన్ను స్తుతించునో, ఏ
పురుషుడైతే ఉషఃకాలమందు నిన్ను స్తుతించునో, ప్రశస్తమైన హవిస్సులతో
యుక్తుడై ఏ పురుషుడైతే నిన్ను హవిర్ద్రవ్యములతో సంతృప్టుడిగా చేయునో
తరువాత హవిస్సులను దానము చేసిన లేదా సమర్పించిన ఆ యజమానిని
స్వకీయమైన గృహమునందు బంగారుమయమైన గదులుకలిగిన వాడిగా అశ్వము
వలె సంచరించు నువ్వు పాపరూపమైన దారిద్ర్యమునుండి దూరము చేయుము.
(అనగా ఆ యజమానికి బహువిధమైన ధనమును కలుగజేయుము.) || 8 ||

యస్తుభ్యమగ్నే అమృతాయ దాశత్ దువస్త్వే కృణవతే యతస్రక్
న స రాయా శశమానో వి యోషత్ నైనమంహః పరి వరదఘాయోః || 9 ||

పదపాఠము : యః తుభ్యమ్ అగ్నే! అమృతాయ దాశత్ దువః త్వే ఇతి కృణవతే
యతఽస్రుక్ న సః రాయా శశమానః వి యోషత్ న ఏనమ్ అంహః పరి
వరత్ అఘఽయోః.

ప్రతిపదార్థము : అగ్నే = ఓ అగ్ని!; యః = ఏ యజమానియైతే; అమృతాయ =
మరణమే లేని శాశ్వతుడవైన; తుభ్యమ్ = నీకు; దాశత్ = (హవిస్సులను)
సమర్పిస్తాడో; యతఽస్రుక్ = హోమము చేయుటకు స్రుక్కు అనే సాధనమును
కలిగి ఉన్నాడో; (ఏ యజమానియైతే); త్వే = నీకు; దువః = పరిచర్యలను; కృణవతే
= చేయువాడై; శశమానః = స్తోత్రము చేస్తూ; సః = ఆ యజమాని; రాయా =
ధనముచేత; న+వి+యోషత్ = వియోగము పొందకుండు గాక; (ఎల్లప్పుడూ
ధనవంతుడై ఉండుగాక) అఘాయోః = పాపమును కోరే హింసకుడికి చెందిన;
అంహః = పాపము; ఏనమ్ = ఈ యజమానిని; న+పరి+వరత్ = వరించకుండా
ఉండుగాక (స్పృశించకుండా ఉండుగాక) .

తాత్పర్యము : ఓ అగ్ని! ఏ యజమానియైతే మరణమే లేని శాశ్వతుడవైన నీకు
హవిస్సులను సమర్పిస్తాడో, హోమము చేయుటకు స్రుక్కు అనే సాధనమును కలిగి
ఉంటాడో; ఏ యజమానియైతే నీకు పరిచర్యలను చేస్తాడో, మరియు స్తోత్రము
చేయువాడై ఆ యజమాని ధనముచేత వియోగము పొందకుండు గాక. (అనగా
ఎల్లప్పుడూ ధనవంతుడై ఉండుగాక) పాపమును కోరే హింసకుడికి చెందిన
పాపము ఈ యజమానిని వరించకుండా ఉండుగాక (స్పృశించకుండా ఉండుగాక)

॥ 9 ॥

యస్య త్వమగ్నే అధ్వరం జుజోషో దేవో మర్తస్య సుధితం రరాణః
ప్రీతేదసద్ధోత్రా సా యవిష్టా-సామ యస్య విధతో వృధాసః ॥ 10 ॥

పదపాఠము : యస్య త్వమ్ అగ్ని అధ్వరమ్ జుజోషః దేవః మర్తస్య సుధితమ్
రరాణః ప్రీతా ఇత్ అసత్ హోత్రా సా యవిష్మ అసామ యస్య విధతః వృధాసః

ప్రతిపదార్థము : అగ్ని = ఓ అగ్ని!; రరాణః = క్రీడించుచున్న; దేవః =
ప్రకాశించుచున్న; త్వమ్ = నీవు; యస్య మర్తస్య = మనుష్యునకు చెందిన;
సుధితమ్ = నీ కోసమే మంచిగా భద్రపరిచిన; అధ్వరమ్ = నాశనము లేని
హవిర్లక్షణము కలిగిన అన్నమును; జుజోషః = సేవించెదవుగాక; యవిష్మ =
అతిశయయువకుడవైన ఓ అగ్ని!; సా హోత్రా = హోతయైన ఆ యజమాని;
ప్రీతా+ఇత్+అసత్ = ప్రీతిని పొందుగాక; అసామ = (మేము ఆ యజమానికి
సంబంధించిన వారము) అగుదుము గాక; యస్య విధతః = అగ్నికి పరిచర్యలు
చేయు యజమానికి హోత్రాదులు; వృధాసః = యజ్ఞమును
వృద్ధిచేయువారైనట్లుగా ఉందురుగాక.

తాత్పర్యము : ఓ అగ్ని! క్రీడించుచున్న ప్రకాశించుచున్న నీవు మనుష్యునకు చెందిన,
నీ కోసమే మంచిగా భద్రపరిచిన, నాశనము లేని హవిర్లక్షణము కలిగిన అన్నమును
సేవించెదవుగాక. అతిశయయువకుడవైన ఓ అగ్ని! హోతయైన ఆ యజమాని
ప్రీతిని పొందుగాక. మేము ఆ యజమానికి సంబంధించిన వారము అగుదుము
గాక. అగ్నికి పరిచర్యలు చేయు యజమానికి హోత్రాదులు యజ్ఞమును
వృద్ధిచేయువారైనట్లుగా ఉందురుగాక || 10 ||

చిత్తిమచిత్తిం చినవద్వి విద్వాన్ పృష్ఠేవ వీతా వృజినా చ మర్తాన్
రాయే చ నః స్వపత్యాయ దేవ దితిం చ రాస్వాదితిమురుష్య || 11 ||

పదపాఠము : చిత్తిమ్ అచిత్తిమ్ చినవత్ వి విద్వాన్ పృష్ఠౌశ్చ వీతా వృజినా
చ మర్తాన్ రాయే చ నః సుఅపత్యాయ దేవ దితిమ్ చ రాస్వాదితిమ్
ఉరుష్య.

ప్రతిపదార్థము : విద్వాన్ = ప్రాణులయొక్క పుణ్యపాపకర్మము తెలిసిన ఓ అగ్ని!; చిత్తిమ్ = తెలుసుకోవలసిన పుణ్యమును (జ్ఞానమును); అచిత్తిమ్ = స్వీకరించయోగ్యము కానటువంటి పాపమును (అజ్ఞానమును); పృష్ఠేవ = అశ్వపాలకుడు అశ్వములయొక్క; వీతా = (గతి-వ్యాప్తి-ప్రజన-కాంతి-అసన-భాదన అనే విషయముల యందు) యోగ్యమైన; వృజినా = దుర్వహములైన అనగా స్వారీచేయుటకు యోగ్యము కానివైన (గుట్టములను వాటి లక్షణములద్వారా వాటి వెనకభాగములద్వారా తెలుసుకొని ఏవిధంగా అయితే వేరుచేస్తాడో) (ఆ విధంగా నీవు) మర్తాన్ చ = పుణ్యపాపములు చేయువారైన మనుష్యులను; వి+చినవత్ = వేరుచేయుదువు గాక; దేవ = ఓ అగ్ని!; స్వపత్యాయ = శుభమును కలిగించే పుత్రుడి కొరకు; (మరియు); రాయే = ధనము కొరకు; నః = మాకు (అనుగ్రహించుము); (మాకు) దితిమ్ చ = దానము చేయువారిని; రాస్య = ఇచ్చెదవు గాక; అదితిమ్ = దానము చేయని వారినుండి; (మమ్మల్ని) ఉరుష్య = రక్షించెదవు గాక.

తాత్పర్యము : ప్రాణులయొక్క పుణ్యపాపకర్మము తెలిసిన ఓ అగ్ని! తెలుసుకోవలసిన పుణ్యమును (జ్ఞానమును), స్వీకరించయోగ్యము కానటువంటి పాపమును (అజ్ఞానమును), అశ్వపాలకుడు అశ్వములయొక్క (గతి-వ్యాప్తి-ప్రజన-కాంతి-అసన-భాదన అనే విషయముల యందు) యోగ్యమైన మరియు దుర్వహములైన అనగా స్వారీచేయుటకు యోగ్యము కానివైన గుట్టములను వాటి లక్షణములద్వారా వాటి వెనకభాగములద్వారా తెలుసుకొని ఏవిధంగా అయితే వేరుచేస్తాడో, ఆ విధంగా నీవు పుణ్యపాపములు చేయువారైన మనుష్యులను వేరుచేయుదువు గాక. ఓ అగ్ని! శుభమును కలిగించే పుత్రుడిని మరియు ధనమును మాకు అనుగ్రహించుము. మాకు దానము చేయువారిని ఇచ్చెదవు గాక. దానము చేయని వారినుండి మమ్మల్ని రక్షించెదవు గాక || 11 ||

కవిం శశాసుః కవయోఽదభా నిధారయన్తో దుర్యాస్వాయోః
అతస్త్యం దృశ్యాం అగ్నీ ఏతాన్ పడ్భిః పశ్యేరద్భుతాః అర్య ఏవైః ||12||

పదపాఠము : కవిమ్ శశాసుః కవయః అదభాః నిధారయన్తః దుర్యాసుః
ఆయోః అతః త్వమ్ దృశ్యాన్ అగ్నే ఏతాన్ పట్ఽభిః పశ్యేః అద్భుతాన్ అర్యః
ఏవైః.

ప్రతిపదార్థము : అగ్నే = ఓ అగ్ని!; ఆయోః = మనుష్యుల యొక్క; దుర్యాసు =
గృహములయందు; అదభాః = ఎవరిచేతనూ తిరస్కరించబడకుండా;
నిధారయన్తః = నివాసమును ఏర్పాటుచేసుకున్న; కవయః = క్రాంతదర్శులగు
దేవతలు; కవిమ్ = మేధావివైనటువంటి నిన్ను; శశాసుః = హోతగా ఉండాలని
ప్రశంసించారు; అతః = అందువలన; అర్యః = ఋజుప్రవృత్తికలిగి
యజ్ఞాధిపతివైనందున; త్వమ్ = నువ్వు; దృశ్యాన్ = దర్శనీయులైన; అద్భుతాన్ =
ఆశ్చర్యగుణస్వభావములు కలిగిన ఇంద్రాది; ఏతాన్ = దేవతలను; ఏవైః =
గమనశీలములైన; పడ్భిః = పాదాలతో (నీ తేజస్సులతో); పశ్యేః = చేరగలుగుదువు
గాక .

తాత్పర్యము : ఓ అగ్ని! మనుష్యుల యొక్క గృహములయందు ఎవరిచేతనూ
తిరస్కరించబడకుండా నివాసమును ఏర్పాటుచేసుకున్న క్రాంతదర్శులగు దేవతలు
మేధావివైనటువంటి నిన్ను హోతగా ఉండాలని ప్రశంసించారు. అందువలన
ఋజుప్రవృత్తికలిగి యజ్ఞాధిపతివైనందున నువ్వు దర్శనీయులైన
ఆశ్చర్యగుణస్వభావములు కలిగిన ఇంద్రాది దేవతలను గమనశీలములైన నీ
పాదాలతో (నీ తేజస్సులతో) చేరగలుగుదువు గాక || 12 ||

త్వమగ్నే వాఘతే సుప్రణీతిః సుతసోమాయ విధతే యవిష్టా
రత్నం భర శశమానాయ ఘృష్టి పృథుశ్చన్ద్రమవసే చర్షణీప్రాః || 13 ||

పదపాఠము : త్వమ్, అగ్నే! వాఘతే! సుతప్రసీతిః! సుతసోమాయ! విధతే! యవిష్ఠ! రత్నమ్! భర! శశమానాయ! ఘృష్యే పృథు! చన్ద్రమ్! అవసే! చర్షణీప్రాః.

ప్రతిపదార్థము : యవిష్ఠ = అతిశయయువకుడవైన; ఘృష్యే = ప్రకాశవంతుడవైన; అగ్నే = ఓ అగ్ని!; చర్షణీప్రాః = మనుష్యులు కోరిన కోర్కెలు తీర్చువాడవైన; సుప్రసీతిః = ఉత్తరవేదికపై మంచిగా ప్రతిష్ఠింపబడువాడవైన; (నీవు); సుతసోమాయ విధతే = (సోమరసమును సమర్పించుటద్వారా నీకు) పరిచర్యలు మొదలగు వివిధసేవలు చేస్తూ; శశమానాయ = నిన్ను స్తుతించి; వాఘతే = యజ్ఞమును నిర్వహించే యజమానికి; పృథు = గొప్పనైన; చన్ద్రమ్ = ఆహ్లాదకరమైన సువర్ణమును; రత్నమ్ = రమణీయమైన ధనమును; అవసే = (తనను తాను) రక్షించుకొనుటకై; భర = ఇచ్చెదవు గాక.

తాత్పర్యము : అతిశయయువకుడవైన, ప్రకాశవంతుడవైన ఓ అగ్ని! మనుష్యుల కోరిన కోర్కెలు తీర్చువాడవైన, ఉత్తరవేదికపై మంచిగా ప్రతిష్ఠింపబడువాడవైన నీవు సోమరసమును సమర్పించుటద్వారా నీకు పరిచర్యలు మొదలగు వివిధసేవలు చేస్తూ నిన్ను స్తుతించి యజ్ఞమును నిర్వహించే యజమానికి గొప్పనైన ఆహ్లాదకరమైన సువర్ణమును రమణీయమైన ధనమును తనను తాను రక్షించుకొనుటకై ఇచ్చెదవు గాక ||13 ||

అథా హ యద్వయమగ్నే త్వాయా పడ్భిర్హస్తేభిశ్చక్రమా తనూభిః |
రథం న క్రన్తో అపసా భురిజోః ఋతం యేముః సుధ్య ఆశుషాణాః ||14||

పదపాఠము : అథ! హ! యత్! వయమ్! అగ్నే! త్వాయా! పడ్2భిః! హస్తేభిః! చక్రమ! తనూభిః! రథమ్! న! క్రన్తః! అపసా! భురిజోః! ఋతమ్! యేముః! సు2ధ్యః! ఆశుషాణాః.

ప్రతిపదార్థము : అగ్నే = ఓ అగ్ని; అథ హ = అటుపైన; వయమ్ = మేము; త్వయా = నీ (అనుగ్రహమును కోరి); పడ్భిః = పాదములతో; హస్తేభిః = చేతులతో; తనూభిః = ఇతర శరీరావయవములతో; చక్రమ యత్ = ఏ కర్మసిద్ధికొరకై నిన్ను పొందుచున్నామో; సుధ్యః = శోభనమైన కర్మలు కలిగిన; ఆశుషాణాః = ఆ కర్మలచే వ్యాపించిన (ఖ్యాతిగాంచిన) అంగిరసాది ఋషులు; ఋతమ్ = సత్యవంతుడవైన నిన్ను; భురిజోః = భుజములతో (భరిస్తూ); అపసా = మఢించుటచేత; రథమ్ న = (శిల్పులు, బాటసారులు తమ భుజములతో) రథమును; క్రంతః = లాగినట్లు; యేముః = నిన్ను ఉద్దీపితుణ్ణి చేయుచున్నారు (అథవా ద్యావాప్రథివిల మధ్యలో సత్యరూపుడిగా ఉన్న నిన్ను దేవతలు మనుష్యులు తమ తమ పరిచర్యలతో నియంత్రిస్తారు).

తాత్పర్యము : ఓ అగ్ని అటుపైన మేము నీ అనుగ్రహమును కోరి పాదములతో చేతులతో మరియు ఇతర శరీరావయవములతో ఏ కర్మసిద్ధికొరకై నిన్ను పొందుచున్నామో, శోభనమైన కర్మలు కలిగిన ఆ కర్మలచే వ్యాపించిన (ఖ్యాతిగాంచిన) అంగిరసాది ఋషులు సత్యవంతుడవైన నిన్ను భుజములతో భరిస్తూ మఢించుటచేత శిల్పులు, బాటసారులు తమ భుజములతో రథమును లాగినట్లు నిన్ను ఉద్దీపితుణ్ణి చేయుచున్నారు. (అథవా ద్యావాప్రథివిల మధ్యలో సత్యరూపుడిగా ఉన్న నిన్ను దేవతలు మనుష్యులు తమ తమ పరిచర్యలతో నియంత్రిస్తారు) || 14 ||

అథా మాతురుషసః సప్త విప్రా జాయేమహి ప్రథమా వేధసో న్యన్ దివస్పుత్రా అజీరసో భవేమాద్రిం రుజేమ ధనినం శుచంతః || 15 ||

పదపాఠము : అథా మాతుః ఉషసః సప్త విప్రాః జాయేమహి ప్రథమా వేధసో న్యన్ దివః పుత్రాః అజీరసః భవేమా ద్రిమ్ రుజేమా ధనినమ్ శుచంతః.

ప్రతిపదార్థము : వామదేవుడు తన తోటివారైన మిగిలిన ఆరుగురు అంగిరసులతో⁷ ఈ విధముగా పలుకుచున్నాడు; అధ = ఇంకనూ; మాతూ = తల్లియైన; ఉషసః = ఉషోదేవత నుండి (వచ్చిన); సప్త = ఏడుగురమైన; విప్రాః = మనము విప్రులమై ప్రజ్ఞావంతులమై ఉన్నాము; ప్రథమాః = శ్రేష్ఠులమైన మనము; వేధసః = అగ్ని పరిచారకులైన; నృన్ = మనుష్యులను; జాయేమహి = ఉత్పాదన చేయుదము గాక; దివః = ప్రకాశించు ఆదిత్యుని; పుత్రాః = పుత్రులగు మనము; అజ్గిరసః = ఐశ్వర్యవంతులుగా; భవేమ = అవుదుము గాక; శుచన్తః = ప్రకాశవంతులమైన మనము; ధనిన్మ్ = నీటితో కూడిన; (పణి అనే పేరు గల అసురుడు అపహరించిన ఇంద్రుడికి చెందిన గోధనముతో కూడిన) అద్రిమ్ = పర్వతమును; రుజేమ = భేధించెదము గాక.

తాత్పర్యము : వామదేవుడు తన తోటివారైన మిగిలిన ఆరుగురు అంగిరసులతో ఈ విధముగా పలుకుచున్నాడు. ఇంకనూ తల్లియైన ఉషోదేవత నుండి వచ్చిన ఏడుగురమైన మనము విప్రులమై ప్రజ్ఞావంతులమై ఉన్నాము. శ్రేష్ఠులమైన మనము అగ్ని పరిచారకులైన మనుష్యులను ఉత్పాదన చేయుదము గాక. ప్రకాశించు ఆదిత్యుని పుత్రులగు మనము ఐశ్వర్యవంతులుగా అవుదుము గాక. ప్రకాశవంతులమైన మనము నీటితో కూడిన (పణి అనే పేరు గల అసురుడు అపహరించిన ఇంద్రుడికి చెందిన గోధనముతో కూడిన) పర్వతమును భేధించెదము గాక. ||15||

⁷ * అంగిరసులు వీరు అంగిరిస వంశానికి చెందిన పురాణ పురుషులు. పురాణ కథనం ప్రకారం శ్రీహరి బొడ్డునుండి బ్రహ్మ జన్మించాడు. ఈ బ్రహ్మ కుమారుడు అంగీరసుడు. ఆ అంగీరసుడు కర్తవ్య ప్రజాపతి కుమార్తెయగు శ్రద్ధను వివాహం చేసుకున్నాడు. కాలక్రమంలో ఆ దంపతులు ఏడుగురు కుమారులకు, ఏడుగురు కుమార్తెలకు జన్మనిస్తారు. వారివల్ల అంగీరసుని వంశం పెరిగి విశ్వమంతా ప్రాకింది. వీరిని అంగిరసులు అంటారు.

అథా యథా నః పితరః పరాసః ప్రత్నాసో అగ్ని ఋతమాశుషాణాః
శుచీదయన్దీధితిముక్తశాసః క్షామా భిన్దన్తో అరుణీరప వ్రన్ ॥ 16 ॥

పదపాఠము : అథా యథా నః పితరః పరాసః ప్రత్నాసః అగ్ని ఋతమ్
ఆశుషాణాః శుచి ఇత్ అయన్ దీధితిమ్ ఉక్తశసః క్షామా భిన్దన్తః అరుణీః అప
వ్రన్.

ప్రతిపదార్థము : అగ్ని = ఓ అగ్ని!; అథ = ఇంకనూ; పరాసః = శ్రేష్ఠులు; ప్రత్నాసః
= ప్రాచీనులు; ఋతమ్ = సత్యస్వరూపమైన యజ్ఞమును; యథా = ఏవిధముగా
నైతే; ఆశుషాణాః ఇత్ = పొందుచున్నారో; (అదేవిధముగా) నః = మా యొక్క;
పితరః = పితరులైన అంగిరసులు; శుచి = పవిత్రమైన శుద్ధికరమైన ప్రకాశించుచున్న
స్థానమును; అయన్ = పొందిరి; (మరియు); దీధితిమ్ = తేజస్సును (పొందిరి);
(మరియు) ఉక్తశాసః = శస్త్రములను ప్రశంసిస్తూ; క్షామా = క్షయమునకు
కారణమైన చీకటిని; భిన్దన్తః = భేదిస్తూ (అంగిరసులు); అరుణీః =
అరుణకాంతికలిగిన (పణులనే రాక్షసులచేత అపహరించబడిన గోవులను లేదా
ఉషస్సును; అప+వ్రన్ = ప్రకాశింపచేసిరి

తాత్పర్యము : ఓ అగ్ని! ఇంకనూ శ్రేష్ఠులు మరియు ప్రాచీనులు సత్యస్వరూపమైన
యజ్ఞమును ఏవిధముగానైతే పొందుచున్నారో అదేవిధముగా మా యొక్క
పితరులైన అంగిరసులు పవిత్రమైన శుద్ధికరమైన ప్రకాశించుచున్న స్థానమును
పొందిరి. మరియు. తేజస్సును పొందిరి. మరియు శస్త్రములను ప్రశంసిస్తూ
క్షయమునకు కారణమైన చీకటిని భేదిస్తూ అంగిరసులు అరుణకాంతికలిగిన
పణులనే రాక్షసులచేత అపహరించబడిన గోవులను లేదా ఉషస్సును
ప్రకాశింపచేసిరి ॥ 16 ॥

సుకర్మాణః సురుచో దేవయన్తోఅయో న దేవా జనిమా ధమన్తః।

శుచన్తో అగ్నిం వవృధన్త ఇన్ద్రమ్ ఊర్వమ్ గవ్యం పరిషదన్తో అగ్నౌన్ ॥17॥

పదపాఠము : సుకర్మాణః। సురుచః। దేవయన్తః। అయః। న దేవాః। జనిమ। ధమన్తః। శుచన్తః। అగ్నిమ్। వవృధన్తః। ఇన్ద్రమ్। ఊర్వమ్। గవ్యమ్। పరిషదన్తః। అగ్నౌన్.

ప్రతిపదార్థము : సుకర్మాణః = శోభనమైన యజ్ఞానుష్ఠానాది కర్మలు కలిగిన (శోభనాని కర్మాణి యేషాం తే); సురుచః = శుభకరమైన ప్రకాశమును కలిగిన (సుష్మ రుచః ప్రీతయో యేషాం తే); దేవయన్తః = దేవతల అనుగ్రహమును పొందాలని కోరుతూ; దేవాః = క్రీడ మరియు విజయశీలములు కలిగిన స్తోతలు; జనిమ = స్వకీయమైన మనుష్య జన్మను; ధమన్తః = యాగాదులచేత నిర్మలము చేసుకుంటూ; అయః న = కమ్మరి లోహమును అగ్నిచేత ఎలా అయితే శుద్ధిచేస్తాడో ఆవిధంగా; అగ్నిమ్ = (హవిస్సులచేత) అగ్నిని; శుచన్తః = ప్రకాశింపచేస్తూ; ఇన్ద్రమ్ = ఇంద్రుడిని; వవృధన్తః = సోమరసముచేత స్తుతిచేత వృద్ధిపరుస్తూ (అంగిరసులు); పరిషదన్తః = అన్నివైపులా సంచరిస్తూ; ఊర్వమ్ = గొప్పనైన; గవ్యమ్ = గోసమూహమును; అగ్నౌన్ = పొందిరి.

తాత్పర్యము : శోభనమైన యజ్ఞానుష్ఠానాది కర్మలు కలిగిన, శుభకరమైన ప్రకాశమును కలిగిన, దేవతల అనుగ్రహమును పొందాలని కోరుతూ క్రీడ మరియు విజయశీలములు కలిగిన స్తోతలు స్వకీయమైన మనుష్య జన్మను యాగాదులచేత నిర్మలము చేసుకుంటూ కమ్మరి లోహమును అగ్నిచేత ఎలా అయితే శుద్ధిచేస్తాడో ఆవిధంగా హవిస్సులచేత అగ్నిని ప్రకాశింపచేస్తూ, ఇంద్రుడిని సోమరసముచేత, స్తుతిచేత వృద్ధిపరుస్తూ అంగిరసులు అన్నివైపులా సంచరిస్తూ గొప్పనైన గోసమూహమును పొందిరి. ॥ 17 ॥

ఆ యూథేవ క్షుమతి పశ్యో అఖ్యత్ దేవానాం యజ్ఞనిమాన్యుగ్రా
మర్తానాం చిదుర్వశీరకృప్రన్ వృధే చిదర్య ఉపరస్యాయోః ॥ 18 ॥

పదపాఠము : ఆ యూథాఽఇవ క్షుమతి పశ్యః అఖ్యత్ దేవానామ్ యత్
జనిమ అన్తి ఉగ్ర మర్తానామ్ చిత్ ఉర్వశీః అకృప్రన్ వృధే చిత్ అర్యః ఉపరస్య
ఆయోః.

ప్రతిపదార్థము : ఉగ్ర = తేజస్వియైన ఓ అగ్ని! నీ పరిచారకుడైన; దేవానామ్ =
అంగిరసుల గణములోని ఇంద్రాది దేవతలను ఉపాసించువాడైన వ్యక్తి పణులనే
రాక్షసులద్వారా అపహరించబడిన; యత్+జనిమ = గోసమూహమును; అన్తి =
పర్వత సమీపములో; పశ్యః యూథేవ = పశువుల సమూహమును మనుష్యులు
ఏవిధముగానైతే; క్షుమతి = బహువిధములైన ధనధాన్యాది సంపత్తికలిగిన (వారి
గృహములయందు చూస్తారో); (ఆవిధముగా) ఆ+అఖ్యత్ = అన్నివైపులా
పరిశీలించి చూసాడు; మర్తానామ్ చిత్ = మనుష్యుల యొక్క; ఉర్వశీః =
ఊరువుల ద్వారా పొందిన సంతానము; అకృప్రన్ = తీసుకురాబడిన గోవులచేత
సమర్థులయ్యారు; చిత్ = మరియు; అర్యః = (గోసంపదను పొందిన) గోస్వామి;
ఉపరస్య = నాటిన బీజము; వృధే = వృద్ధి చేయుటలో (సమర్థుడగుచున్నాడు);
(అంతేకాక) ఆయోః = మనుష్యులను సేవకులను (పోషించుటలో
సమర్థుడగుచున్నాడు).

తాత్పర్యము : తేజస్వియైన ఓ అగ్ని! నీ పరిచారకుడైన అంగిరసుల గణములోని
ఇంద్రాది దేవతలను ఉపాసించువాడైన వ్యక్తి పణులనే రాక్షసులద్వారా
అపహరించబడిన గోసమూహమును పర్వత సమీపములో, పశువుల
సమూహమును మనుష్యులు ఏవిధముగానైతే బహువిధములైన ధనధాన్యాది
సంపత్తికలిగిన వారి గృహములయందు చూస్తారో ఆవిధముగా అన్నివైపులా

పరిశీలించి చూసాడు. మనుష్యుల యొక్క ఊరువుల ద్వారా పొందిన సంతానము తీసుకురాబడిన గోవుల చేత సమర్థులయ్యారు. మరియు గోసంపదను పొందిన గోస్వామి నాటిన బీజము వృద్ధి చేయుటలో సమర్థుడగుచున్నాడు. అంతేకాక మనుష్యులను సేవకులను పోషించుటలో సమర్థుడగుచున్నాడు || 18 ||

అకర్మ తే స్వపసో అభూమ ఋతమవస్రన్నషసో విభాతీః

అనూనమగ్నిం పురుధా సుశ్చన్దం దేవస్య మర్మజతశ్చారు చక్షుః||19||

పదపాఠము : అకర్మ తే సుఽఅపసః అభూమ ఋతమ్ అవస్రన్ ఉషసః విభాతీః అనూనమ్ అగ్నిమ్ పురుధా సుఽచన్దమ్ దేవస్య మర్మజతః చారు చక్షుః.

ప్రతిపదార్థము : ఓ అగ్ని!; తే = నీ యొక్క (ఉపాసన); అకర్మ = చేసితిమి; (ఆ ఉపాసన చేత మేము); స్వపసః = శుభకర్మలు చేయువారిగా; అభూమ = అవుదుము గాక; విభాతీః = విశేషమైన వెలుగులు కలిగిన; ఉషసః = ఉషస్సులు అనగా ప్రభాతవేళలు; ఋతమ్ = తేజస్సును; అవస్రన్ = ధరిస్తున్నవి; (మరియు); అనూనమ్ = పుష్కలముగా సంపూర్ణముగా; పురుధా = బహుప్రకారములుగా; సుశ్చన్దమ్ = మంచి ఆహ్లాదమును కలిగించు; అగ్నిమ్ = అగ్నిని; (నిన్ను ధరిస్తున్నవి); దేవస్య = ప్రకాశవంతుడవైన నీ యొక్క; చారు = సుందరమైన; చక్షుః = తేజస్సును; మర్మజతః = సేవిస్తూ (మేము శుభకర్మలు చేయువారిగా అగుచున్నాము).

తాత్పర్యము : ఓ అగ్ని! నీ యొక్క ఉపాసన చేసితిమి. ఆ ఉపాసన చేత మేము శుభకర్మలు చేయువారిగా అవుదుము గాక. విశేషమైన వెలుగులు కలిగిన ఉషస్సులు అనగా ప్రభాతవేళలు తేజస్సును ధరిస్తున్నవి మరియు పుష్కలముగా సంపూర్ణముగా బహుప్రకారములుగా మంచి ఆహ్లాదమును కలిగించు అగ్నిని అనగా

నిన్ను ధరిస్తున్నవి. ప్రకాశవంతుడవైన నీ యొక్క సుందరమైన తేజస్సును సేవిస్తూ
మేము శుభకర్మలు చేయువారిగా అగుచున్నాము || 19 ||

ఏతా తే అగ్న ఉచథాని వేధో అవో చామ కవయే తా జుషస్వ
ఉచ్ఛోచస్వ కృణుహి వస్యసో నో మహో రాయః పురువార ప్ర యన్తి || 20 ||

పదపాఠము : ఏతా తే అగ్నే ఉచథాని వేధః అవో చామ కవయే తా జుషస్వ ఉత్త
శోచస్వ కృణుహి వస్యసః నః మహా రాయః పురువార ప్ర యన్తి ||

ప్రతిపదార్థము : వేధః = విధాతవైన; అగ్నే = ఓ అగ్నీ!; ఏతా = ఈ; ఉచథాని =
శస్త్రసంబద్ధమైన మంత్రములు; కవయే = మేధావివైన; తే = నీకు; (చెందినవిగా)
అవోచామ = చెప్పుచున్నాము; తా = వాటిని; (నీవే) జుషస్వ = స్వీకరించుము;
(మరియు నీవు) ఉత్+శోచస్వ = ప్రకాశించుము; నః = మమ్మల్ని; వస్యసః =
అతిశయమైన ధనవంతులుగా; కృణుహి = చేయుము; పురువార =
అనేకమందిచేత వరించబడే ఓ అగ్నీ!; మహాః = ప్రభూతమైన; రాయః =
ధనమును; ప్ర+యన్తి = (మాకు) ఇచ్చెదవు గాక.

తాత్పర్యము : విధాతవైన ఓ అగ్నీ! ఈ శస్త్రసంబద్ధమైన మంత్రములు మేధావివైన
నీకు చెందినవిగా చెప్పుచున్నాము. వాటిని నీవే స్వీకరించుము. మరియు నీవు
ప్రకాశించుము. మమ్మల్ని అతిశయమైన ధనవంతులుగా చేయుము. అనేకమంది
చేత వరించబడే ఓ అగ్నీ! ప్రభూతమైన ధనమును మాకు ఇచ్చెదవు గాక || 20 ||

పర్జన్యసూక్తము

(ముగ్ధసూక్తము - 5 వ మండలము; 83 వ సూక్తము)

(4 వ అష్టకము; 4 వ అధ్యాయము; 27 వ వర్గము)

(ఋషిః - శ్యావాశ్వ ఆత్రేయః; దేవతా - సవితా; ఛందః - విరాడ్గాయత్రీ
స్వరః - షడ్జః)

అచ్చా వద తవసం గీర్భిరాభిః స్తుహి పర్జన్యం నమసా వివాసః
కనిక్రదద్వషభో జీరదానూ రేతో దధాతోషధీషు గర్భమ్ || 1 ||

పదపాఠము : అచ్చా వద తవసమ్ గీఃభిః ఆభిః స్తుహి పర్జన్యమ్ నమసా ఆ
వివాసః కనిక్రదత్ వృషభః జీరదానూః రేతః దధాతి ఓషధీషు గర్భమ్ ||

ప్రతిపదార్థము : ఓ స్తోత్రము చేయువాడా!; తవసమ్=బలవంతుడగు;
పర్జన్యమ్=పర్జన్యస్థి, అచ్చా=అభిముఖుడవై; వద=ప్రార్థించు; ఆభిః= ప్రకృతము
లైన ఈ; గీర్భిః= స్తుతిపరకమైన వాక్కులతో; స్తుహి = స్తుతించుము; నమసా =
అన్నాదులైన హవిస్సులతో; ఆ+వివాస = అన్నిప్రకారములుగా సేవించుము;
వృషభః = వర్షణయోగ్యత కలవాడు; (మరియు) జీరదానూః = శీఘ్రముగా కోరినవి
ఇచ్చువాడు; కనిక్రదత్ = గర్జనశబ్దము చేయుచూ; ఓషధీషు = ఓషధులయందు;
గర్భమ్ = గర్భస్థానమున; రేతః = నీటిని; (రేత ఇత్యుదకనామసు పఠితమ్; దధాతి
= ధరించి ఉన్నాడు (కావున ఇలాంటి పర్జన్యస్థిని స్తుతించుము).

తాత్పర్యము : ఓ స్తోత్రము చేయు వాడా! బలవంతుడగు పర్జన్యస్థి అభిముఖుడవై
ప్రార్థించు. ప్రకృతములైన ఈ స్తుతిపరకమైన వాక్కులతో స్తుతించుము.
అన్నాదులైన హవిస్సులతో అన్నిప్రకారములుగా సేవించుము. వర్షణయోగ్యత
కలవాడు మరియు శీఘ్రముగా కోరినవి ఇచ్చువాడు. గర్జనశబ్దము చేయుచూ

ఓషధులయందు గర్భస్థానమున నీటిని ధరించి ఉన్నాడు (కావున ఇలాంటి పర్జన్యడిని స్తుతించుము) || 1 ||

వి వృక్షాన్ హన్తుత హన్తి రక్షసో విశ్వం బిభాయ భువనం మహావధాత్,
ఉతానాగా ఈషతే వృష్ణావతో యత్పర్జన్యః స్తనయన్ హన్తి దుష్కృతః || 2 ||

పదపాఠము : వి వృక్షాన్ హన్తి ఉత హన్తి రక్షసః విశ్వమ్ బిభాయ భువన్మ్ మహావధాత్ ఉత అనాగాః ఈషతే వృష్ణవతః యత్ పర్జన్యః స్తనయన్ హన్తి దుఃకృతః.

ప్రతిపదార్థము : పర్జన్యః = పర్జన్యడు; వృక్షాన్ = వృక్షములను; వి+హన్తి = ధ్వంసము చేయును; ఉత = మరియు; దుష్కృతః = దుష్టచరులై ఉండి పాపము చేయువారైన; రక్షసః = రాక్షసులను; హన్తి = సంహరిస్తాడు; ఉత = మరియు; స్తనయన్ = గర్జనచేయుచూ; వృష్ణావతః = బలవంతుడై ఉండి వర్షించు యోగ్యతను కలిగిన; యత్ (యః) = ఏ పర్జన్యడైతే; హన్తి = సంహరిస్తాడో; మహావధాత్ = ఈ మహా సంహారమును చూసి; విశ్వమ్ = విశ్వము నందలి; భువన్మ్ = సమస్త భువనములందలి; అనాగాః = అపరాధము పాపము చేయనివారు కూడా (న విద్యత ఆగోపరాధో యస్మిన్); బిభాయ = భయమును పొంది; ఈషతే = పారిపోవుదురు.

తాత్పర్యము : పర్జన్యడు వృక్షములను ధ్వంసము చేయును. మరియు దుష్టచరులై ఉండి పాపము చేయువారైన రాక్షసులను సంహరిస్తాడు. మరియు గర్జనచేయుచూ బలవంతుడై ఉండి వర్షించు యోగ్యతను కలిగిన ఏ పర్జన్యడైతే సంహరిస్తాడో ఈ మహా సంహారమును చూసి విశ్వము నందలి సమస్త భువనములందలి అపరాధము పాపము చేయనివారు కూడా భయమును పొంది పారిపోవుదురు || 2 ||

**రథీవ కశయాశ్వాఁ అభిక్షిపత్ ఆవిర్దూతాన్కృణుతే వర్షాఁ3 అహః
దూరాత్సింహస్య స్తనథాః ఉదీరతే యత్పర్జన్యః కృణుతే వర్షం నభః 3**

పదపాఠము : రథీ2ఇవ కశయాః అశ్వాన్ అభి2క్షిపన్ ఆవిః దూతాన్ కృణుతే
వర్షాన్ అహః దూరాత్ సింహస్య స్తనథాః ఉత్ ఈరతే యత్ పర్జన్యః కృణుతే
వర్షమ్ నభః.

ప్రతిపదార్థము : రథీవ = రథస్వామి వలె; (రథమును నడుపువాడు ఎలాగైతే
చర్లకోలతో గుఱ్ఱములను కొడుతూ అదిలిస్తాడో ఆ విధంగా ఈ పర్జన్యడు)
కశయా = చర్లకోలతో; అశ్వాన్ = మేఘములను; అభిక్షిపన్ = అదిలిస్తూ
ప్రేరేపిస్తూ; వర్షాన్ = వర్షించు; దూతాన్ = దూతలవలె; (వర్షమును ప్రేరేపించు
మేఘములను లేదా మరుత్తులను); ఆవిః+కృణుతే = ఆవిష్కరిస్తాడు; అహః =
ఇదిలా ఉండగా; యత్ = ఎప్పుడైతే; పర్జన్యః = పర్జన్యడు; నభః = ఆకాశమును;
వర్షమ్ = వర్షము కురిపిస్తున్నట్లు; కృణుతే = చేస్తున్నాడో; (అప్పుడు) సింహస్య
= వర్షించకుండా కేవలము గర్జిస్తూ ఉన్న మేఘముల యొక్క; స్తనథాః = గర్జన
శబ్దములు; దూరాత్ = దూరము నుండి; ఉత్+ఈరతే = బయల్పడతాయి
(వినిపిస్తాయి).

తాత్పర్యము : రథస్వామి ఎలాగైతే చర్లకోలతో గుఱ్ఱములను కొడుతూ అదిలిస్తాడో
ఆ విధంగా ఈ పర్జన్యడు చర్లకోలతో మేఘములను అదిలిస్తూ ప్రేరేపిస్తూ వర్షించు
దూతలవలె వర్షమును ప్రేరేపించు మేఘములను లేదా మరుత్తులను
ఆవిష్కరిస్తాడు. ఇదిలా ఉండగా ఎప్పుడైతే పర్జన్యడు ఆకాశమును వర్షము
కురిపిస్తున్నట్లు చేస్తున్నాడో అప్పుడు వర్షించకుండా కేవలము గర్జిస్తూ ఉన్న
మేఘముల యొక్క గర్జన శబ్దములు దూరము నుండి బయల్పడతాయి
(వినిపిస్తాయి) || 3 ||

ప్ర వాతా వాన్తి పతయన్తి విద్యుత ఉదోషధీర్జహతే పిన్వతే స్వః
ఇరా విశ్వస్మై భువనాయ జాయతే యత్పర్జన్యః పృథివీం రేతసావతి ॥4॥

పదపాఠము : ప్ర వాతాః వాన్తి పతయన్తి విద్యుతః ఉత్ ఓషధీః జహతే
పిన్వతే స్వగరితి స్వః ఇరా విశ్వస్మై భువనాయ జాయతే యత్ పర్జన్యః పృథివీమ్
రేతసా అవతి.

ప్రతిపదార్థము : వాతాః = వర్షించుటకు వీచు గాలులు; ప్ర+వాన్తి = వీచుచున్నవి;
విద్యుతః = మెరుపులు; పతయన్తి = అన్నివైపులా మెరుస్తున్నవి (వ్యాపిస్తున్నవి);
ఓషధీః = ఓషధులు; ఉత్+జహతే = భూమిపై పుట్టుచున్నవి (పైకి పొడుచుకు
వచ్చుచున్నవి) పెరుగుచున్నవి; స్వః = ఆకాశము; పిన్వతే = కార్చుచున్నది
(వర్షమును స్రవించుచున్నది); యత్ = ఎప్పుడైతే; పర్జన్యః = పర్జన్యడు; పృథివీమ్
= భూమిని; రేతసా = జలములచేత; అవతి = రక్షించుచున్నాడో; ఇరా = భూమి;
విశ్వస్మై = విశ్వమునంతటకూ; భువనాయ = చతుర్దశభువనములకు
(సర్వజగత్తునకు హితము చేయుటకై) (ఆహారాన్నిచ్చుటకై); జాయతే =
సమర్థురాలౌచున్నది.

తాత్పర్యము : వర్షించుటకు వీచు గాలులు వీచుచున్నవి. మెరుపులు అన్నివైపులా
మెరుస్తున్నవి (వ్యాపిస్తున్నవి). ఓషధులు భూమిపై పుట్టుచున్నవి (పైకి పొడుచుకు
వచ్చుచున్నవి) పెరుగుచున్నవి. ఆకాశము వర్షమును స్రవించుచున్నది. ఎప్పుడైతే
పర్జన్యడు భూమిని జలములచేత రక్షించున్నాడో భూమి విశ్వమునంతటకూ
చతుర్దశభువనములకు (సర్వజగత్తునకు హితము చేయుటకై) ఆహారాన్నిచ్చుటకై
సమర్థురాలౌచున్నది ॥ 4 ॥

యస్య వ్రతే పృథివీ నన్నమీతి యస్య వ్రతే శఫవజ్జర్భరీతి

యస్య వ్రత ఓషధీర్విశ్వరూపాః స నః పర్జన్య మహి శర్మ యచ్చ ॥ 5 ॥

పదపాఠము : యస్య వ్రతే పృథివీ నన్నమీతి యస్య వ్రతే శఫలవత్ జర్భరీతి యస్య వ్రతే ఓషధీః విశ్వరూపాః సః నః పర్జన్య మహి శర్మ యచ్చ .

ప్రతిపదార్థము : యస్య = ఏ పర్జన్యని యొక్క; వ్రతే = కర్మయందు; పృథివీ = భూమి; నన్నమీతి = విధేయతతో నమస్కరించుచున్నది; యస్య = ఏ పర్జన్యని యొక్క; వ్రతే = కర్మయందు; (భూమి పై పచ్చగడ్డి మొలుచుట చేత) శఫలవత్ = గిట్టలు కలిగిన (పాదములు కలిగిన) గోవులు మొదలగు జంతువులు; జర్భరీతి = బలుస్తున్నవి, దుముకుచున్నవి, అటూ ఇటూ వెళ్ళుచున్నవి; యస్య = ఏ పర్జన్యని యొక్క; వ్రతే = కర్మయందు; ఓషధీః = ఓషధులు; విశ్వరూపాః = నానా రూపములను సంతరించుకొనుచున్నవో; (అట్టి) పర్జన్య = ఓ పర్జన్యడా!; సః = గొప్పవాడవైన నీవు; నః = మాకు; మహి = గొప్పనైన; శర్మ = సుఖమును; యచ్చ = ఇవ్వు.

తాత్పర్యము : ఏ పర్జన్యని యొక్క కర్మయందు భూమి విధేయతతో నమస్కరించుచున్నది. ఏ పర్జన్యని యొక్క కర్మయందు భూమి పై పచ్చగడ్డి మొలుచుట చేత గిట్టలు కలిగిన (పాదములు కలిగిన) గోవులు మొదలగు జంతువులు బలుస్తున్నవి, దుముకుచున్నవి, అటూ ఇటూ వెళ్ళుచున్నవి. ఏ వరుణిడి యొక్క కర్మయందు ఓషధులు నానా రూపములను సంతరించుకొనుచున్నవో (అట్టి) ఓ పర్జన్యడా! గొప్పవాడవైన నీవు మాకు గొప్పనైన సుఖమును ఇవ్వు || 5 ||

దివో నో వృష్టిం మరుతో రరీధ్యం ప్ర పిన్వత వృష్ణో అశ్వస్య ధారాః |
అర్వాజేతేన స్తనయిత్నునేహి అపో నిషి ఇచ్చన్నసురః పితా నః || 6 ||

పదపాఠము : దివః॥ నః॥ వృష్టిమ్॥ మరుతః॥ రరీధ్వమ్॥ ప్ర॥ పిన్వత॥ వృష్ణః॥ అశ్వస్య
ధారాః॥ అర్వాజ్ఞే॥ ఏతేన॥ స్తనయిత్తునా॥ ఆ॥ ఇహి॥ అపః॥ ని॥ సి॥ ఇ॥ చ్చన్॥ అసురః॥ పితా
నః॥

ప్రతిపదార్థము : మరుతః = ఓ మరుత్తులారా! మీరు; దివః = ఆకాశము నుండి;
నః = మాకొరకై; వృష్టిమ్ = వర్షమును; రరీధ్వమ్ = కురిపించుదురు గాక, ఇద్దురు
గాక; వృష్ణః = వర్షించు స్వభావము కలిగి; అశ్వస్య = (వ్యాపించు) మేఘుడికి
చెందిన; ధారాః = జలధారలను; ప్ర+పిన్వత = వెదజల్లునట్లు చేయుము
(జలధారలచేత భూమిని తడుపునట్లు చేయుము); (ఓ పర్జన్యడా నీవు)
స్తనయిత్తునా = గర్జించు మేఘముతో కూడి; అర్వాజ్ఞే = మా అభిముఖుడవై
మావద్దకు; ఆ+ఇహి = వచ్చెదవు గాక; అపః = జలములను; నిశిచ్చన్ =
కురిపించుచూ; అసురః = జలాధిపతియైన మేఘుడు (అసుర ఇతి మేఘనామసు
పరితమ్॥ [నిఘం०౧.౧]); నః = మాకు; పితా = తండ్రివలె మాకు రక్షకుడై
(ఉన్నాడు).

తాత్పర్యము : ఓ మరుత్తులారా! మీరు ఆకాశము నుండి మాకొరకై వర్షమును
కురిపించుదురు గాక. వర్షించు స్వభావము కలిగి వ్యాపించు మేఘుడికి చెందిన
జలధారలను భూమిపై వెదజల్లునట్లు చేయుము. (జలధారలచేత భూమిని
తడుపునట్లు చేయుము.) ఓ పర్జన్యడా నీవు గర్జించు మేఘముతో కూడి మా
అభిముఖుడవై మావద్దకు వచ్చెదవు గాక. జలములను కురిపించుచూ
జలాధిపతియైన మేఘుడు మాకు తండ్రివలె మాకు రక్షకుడై ఉన్నాడు ॥ 6 ॥

అభి క్రంద స్తనయ గర్భమా ధా ఉదన్వతా పరి దీయా రథేన॥

దృతిం సు కర్ష విషితం న్యచ్చం సమా భవన్తాద్వతో నిపాదాః ॥ 7 ॥

పదపాఠము : అభి క్రన్త స్తనయ గర్భమ్ ఆ ధాః ఉదన్వతా పరి దీయ రథేన దృతిమ్ సు కర్ష విఽసితమ్ న్యశ్చమ్ సమా భవన్తు ఉత్వతః నిఽపాదాః .

ప్రతిపదార్థము : అభి = భూమికి అభిముఖుడవై; క్రన్త = శబ్దము చేయుము; స్తనయ = గర్జించుము; గర్భమ్ = గర్భస్థానమునందలి జలములను ఓషధములు ఆ + ధాః = ధరించునటుల చేయుము; (తన్నిమిత్తమై); ఉదన్వతా = బహు జలములతో యుక్తమైన; రథేన = రథముతో; పరి + దీయా = అన్నివైపులకూ పయనించుము; దృతిమ్ = జలములతో నిండి ఉన్న తోలు తిత్తి వలె జలము లను ధరించిన మేఘమును; విషితమ్ = విశేషముగా బంధించబడిన; న్యశ్చమ్ = అధోముఖముగా; సు = మంచిగా; కర్ష = ఆకర్షించుము; (మేఘమును వర్షించుటకు ఆకర్షించుము); ఉద్వతః = ఉన్నత స్థానములు నిపాదాః = నిమ్న స్థానములు, సమా = ఒకేవిధముగా; భవన్తు = ఉండుగాక (నిమ్న మరియు ఉన్నత ప్రదేశములు సమానముగా ఉండునటుల నీటితో నింపుము) .

తాత్పర్యము : భూమికి అభిముఖుడవై శబ్దము చేయుము మరియు గర్జన చేయుము గర్భస్థానమునందలి జలములను ఓషధములు ధరించునటుల చేయుము తన్నిమిత్తమై బహుజలములతో యుక్తమైన రథముతో అన్నివైపులకూ పయనించుము. జలములతో నిండి ఉన్న తోలు తిత్తి వలె జలములను ధరించిన మేఘమును విశేషముగా అధోముఖముగా మంచిగా వర్షించుటకు ఆకర్షించుము. (బంధవిముక్తడైన మేఘమును వర్షించుటకు ఆకర్షించుము) ఉన్నత స్థానములు (ఎత్తైన ప్రదేశములు) మరియు నిమ్న స్థానములు (లోతైన ప్రదేశములు) ఒకేవిధముగా ఉండుగాక. (నిమ్న మరియు ఉన్నత ప్రదేశములు సమానముగా ఉండునటుల నీటితో నింపుము) || 7 ||

మహాన్తం కోశముదచా ని షిశ్చ స్యన్దన్తాం కుల్యా విషితాః పురస్తాత్ |
ఘృతేన ద్యావాపృథివీ వృన్ధి సుప్రపాణం భవత్వహ్వాభ్యః || 8 ||

పదపాఠము : మహాంతమ్ కోశమ్ ఉత్ అచ ని సిఇచ్చ స్యన్దన్తమ్ కుల్యా
విఽసితాః పురస్తాత్ ఘృతేన ద్యావాపృథివీ ఇతి వి ఉన్ధి సుఽప్రపానమ్ భవతు
అఘ్నాభ్యః.

ప్రతిపదార్థము : ఓ పర్జన్యడా నీవు; మహాంతమ్ = గొప్పనైన; కోశమ్ = ధనాదులతో
నిండి ఉన్న కోశము వలె జలములతో నిండి ఉన్న పూర్ణుడైన మేఘమును (కోశ ఇతి
మేఘనామసు పఠితమ్) ఉత్+అచా = ఆకాశములో వ్యాపించునటుల చేయుము;
ని+సిఇచ్చ = భూమిపై కురుయునటుల చేయుము; కుల్యా = కృత్రిమముగా
నిర్మించిన జలగమన మార్గములైన నదులు మొదలగునవి; విషితాః = జలములతో
నిండినవిగా; పురస్తాత్ = పూర్వాభి ముఖముగా; స్యన్దన్తమ్ = ప్రవహించుగాక;
ఘృతేన = జలములతో ద్యావాపృథివీ = భూమ్యాకాశములు; వి+ఉన్ధి = విశేషముగా
తడుపుము; అఘ్నాభ్యః = గోవులకు; సుప్రపాణమ్ = సమృద్ధమైన త్రాగునీరు;
భవతు = ఉండుగాక.

తాత్పర్యము : ఓ పర్జన్యడా! నీవు గొప్పనైన ధనాదులతో నిండి ఉన్న కోశము వలె
జలములతో నిండి ఉన్న పూర్ణుడైన మేఘమును ఆకాశములో వ్యాపించునటుల
చేయుము. భూమిపై కురుయునటుల చేయుము. కృత్రిమముగా నిర్మించిన
జలగమనమార్గములైన నదులు మొదలగునవి జలములతో నిండినవిగా
పూర్వాభిముఖముగా ప్రవహించుగాక. జలములతో భూమ్యాకాశమును
విశేషముగా తడుపుము. గోవులకు సమృద్ధమైన త్రాగునీరు ఉండుగాక ॥ 8 ॥

యత్పర్జన్య కనిక్రదత్ స్తనయన్ హంసి దుష్కృతః

ప్రతీదం విశ్వం మోదతే యత్కిం చ పృథివ్యామధి ॥ 9 ॥

పదపాఠము : యత్ పర్జన్య కనిక్రదత్ స్తనయన్ హంసి దుఃకృతః ప్రతి ఇదమ్
విశ్వమ్ మోదతే యత్ కిమ్ చ పృథివ్యామ్ అధి.

ప్రతిపదార్థము : పర్జన్య = ఓ పర్జన్యడా!; యత్ = ఎప్పుడైతే (నీవు); కనిక్రదత్ = మిక్కిలి శబ్దమును చేయుచూ; (మరియు) స్తనయన్ = గర్జనము చేయుచూ; దుష్కృతః = దుష్కృత్యములు చేయు (వర్షించకుండా నీటిని తమలో బంధించుకొను) మేఘములను; హంసి = చిందరవందర చేస్తావో; (అప్పుడు) ఇదమ్ = ఈ యొక్క; విశ్వమ్ = జగత్తు సర్వమూ; యత్+కించ = మరియు ఏదైతే; పృథివ్యామ్+అధి = భూమియందుండే చరాచరమైన ప్రాణికోటి అంతయూ; ప్రతి+మోదతే = ప్రసన్నతను (అనందమును) పొందుతుంది.

తాత్పర్యము : ఓ పర్జన్యడా! ఎప్పుడైతే నీవు మిక్కిలి శబ్దమును చేయుచూ మరియు గర్జనము చేయుచూ దుష్కృత్యములు చేయు అనగా వర్షించకుండా నీటిని తమలో బంధించుకొను మేఘములను చిందరవందర చేస్తావో అప్పుడు ఈ యొక్క జగత్తు సర్వమూ మరియు ఏదైతే భూమియందుండే చరాచరమైన ప్రాణికోటి అంతయూ ప్రసన్నతను (అనందమును) పొందుతుంది || 9 ||

అవర్షిర్వర్షముదు షూ గృభాయా కర్థన్వాన్యత్యేతవా ఉ

అజీజన ఓషధీర్భోజనాయ కముత ప్రజాభ్యోఽవిదో మనీషామ్ ||10||

పదపాఠము : అవర్షిః వర్షమ్ ఉత్ ఊ ఇతి సు గృభాయ అకః ధన్వాని అతిఽఏతవై ఊ ఇతి అజీజనః ఓషధీః భోజనాయ కమ్ ఉత ప్రజాభ్యః అవిదః మనీషామ్

ప్రతిపదార్థము : ఓ ప్రర్జన్యడా! నీవు; అవర్షిః = వర్షమును కురిపించినావు; వర్షమ్+ఉత్+ఉ+సు+గృభాయ = ఉత్కృష్టముగా మంచిగా వర్షించావు గనుక ఇప్పుడు జలమును నిరోధించుము; ధన్వాని = జలములు లేని ఎడారులు మొదలగు ప్రదేశములను; అత్యేతవై+ఉ = దాటుటకు యోగ్యములైనవిగా; అకః = జలయుక్తములుగా చేసినావు; భోజనాయ = ధనము కొరకు లేదా భోగములను

అనుభవించుటకు; కమ్ = జీవనము కొరకై; ఓషధీః = ఓషధులను; అజీజన్ =
సృజించినావు; ఉత = మరియు; ప్రజాభ్యః = ప్రజల నుండి; మనీషామ్ =
స్తోత్రమును లేదా ప్రశంసను; అవిదః = పొందుచున్నావు.

తాత్పర్యము : ఓ ప్రర్జన్యడా! నీవు వర్షమును కురిపించినావు. ఉత్ప్రస్థముగా
మంచిగా వర్షించావు గనుక ఇప్పుడు జలమును నిరోధించుము. జలములు లేని
ఎడారులు మొదలగు ప్రదేశములను దాటుటకు యోగ్యములైనవిగా
జలయుక్తములుగా చేసినావు. ధనము కొరకు లేదా భోగములను అనుభవించుటకు
మరియు జీవనము కొరకు ఓషధులను సృజించినావు. మరియు ప్రజల నుండి
స్తోత్రమును లేదా ప్రశంసను పొందుచున్నావు || 10 ||

వరుణసూక్తము

(ఋగ్వేదము - 7 వ మండలము; 86 వ సూక్తము)

(5 వ అష్టకము; 6 వ అధ్యాయము; 8 వ వర్గము)

(ఋషిః - వసిష్ఠః; దేవతా - మన్యః; ఛందః - నిచృత్రిష్టుప్, స్వరః - ధైవతః)

ధీరా త్వస్య మహినా జనూంషి వి యస్తస్తమ్భ రోదసీ చిదుర్వీ ।

ప్ర నాకమృష్యం నునుదే బృహంతం ద్వితా నక్షత్రం పప్రథచ్చ భూమ ॥1॥

పదపాఠము : ధీరా । తు । అస్య । మహినా । జనూంషి । వి । యః । తస్తమ్భ । రోదసీ
ఇతి । చిత్ । ఉర్వీ ఇతి । ప్ర । నాకమ్ । ఋష్యమ్ । నునుదే । బృహంతమ్ । ద్వితా ।
నక్షత్రమ్ । పప్రథత్ । చ । భూమ.

ప్రతిపదార్థము : అస్య = వరుణిని యొక్క; మహినా = మహిమ చేత; జనూంషి =
మరల మరల జన్మలు స్వీకరించు ప్రాణులు; తు = శీఘ్రముగానే; ధీరా =
ధైర్యవంతులు అగుచున్నారు; యః = వరుణుడు; ఉర్వీ = విస్తీర్ణమైన; రోదసీ చిత్
= ద్యావాప్రథివీలను; వి+తస్తమ్భ = స్తంభన చేశాడు అనగా వాటి వాటి
స్థానములలో ఉండునట్లు చేశాడు; బృహంతమ్ = గొప్పదైన; నాకమ్ =
ఆదిత్యమండలమును; చ = మరియు; నక్షత్రం = నక్షత్రమండలమును;
ఋష్యమ్ = దర్శనయోగ్యములుగా; ద్వితా = రెండువిధములుగా; ప్ర+నునుదే =
విస్తరించు విధముగా ప్రేరేపించెను; (పగలు సూర్యుడిని దర్శనయోగ్యముగానూ
రాత్రి నక్షత్రములను దర్శనయోగ్యములుగానూ విస్తరించేవిధముగా ప్రేరేపించెను);
చ = మరియు; (అతడే) భూమ = భూమిని; పప్రథత్ = విస్తరింపజేసెను.

తాత్పర్యము : వరుణిని యొక్క మహిమ చేత మరల మరల జన్మలు స్వీకరించు
ప్రాణులు శీఘ్రముగానే ధైర్యవంతులు అగుచున్నారు. వరుణుడు విస్తీర్ణమైన

ద్యావాప్రథివీలను స్తంభన చేశాడు అనగా వాటి వాటి స్థానములలో ఉండునట్లు చేశాడు. గొప్పదైన ఆదిత్యమండలమును మరియు నక్షత్రమండలమును దర్శనయోగ్యములుగా రెండువిధములుగా విస్తరించు విధముగా ప్రేరేపించెను. పగలు సూర్యుడిని దర్శనయోగ్యముగానూ రాత్రి నక్షత్రములను దర్శనయోగ్యములుగానూ విస్తరించేవిధముగా ప్రేరేపించెను. మరియు అతడే భూమిని విస్తరింపజేసెను || 1 ||

ఉత స్వయా తన్వాః సం వదే తత్కదా న్వగన్తర్వరుణే భువాని ।

కిం మే హవ్యమహ్వాణానో జుషేత కదా మృశీకం సుమనా అభి ఖ్యమ్ || 2 ||

పదపాఠము : ఉత । స్వయా । తన్వా । సమ్ । వదే । తత్ । కదా । ను । అన్తః । వరుణే । భువాని । కిమ్ । మే । హవ్యమ్ । అహ్వాణానః । జుషేత । కదా । మృశీకమ్ । సుమనాః । అభి । ఖ్యమ్ ।

ప్రతిపదార్థము: వరుణున్ని దర్శించుకోవాలనే ఋషి ఈ విధంగా ప్రశ్నించు కుంటున్నాడు; స్వయా = నాతో; తన్వా = నేను (శరీరముచేత); సం+వదే = మాట్లాడుకుందునా?; ఉత = లేక; తత్ = ఆ వరుణుడి తోనే (మాట్లాడుదునా?); కదా ను = ఎప్పుడు; వరుణే = వరుణుడేవుడి యొక్క; అన్తః = అన్తఃకరణములో; భువాని = ఉండును? (స్థానాన్ని సంపాదించు కొందును?); మే = నా యొక్క; హవ్యమ్ = హవ్యమును (స్తోత్రమును); అహ్వాణానః = కోపగించుకోకుండా; కిమ్ = ఏ కారణము చేత; జుషేత = స్వీకరించెదడు?; సుమనాః = మంచి మనస్సుతో; కదా = ఎప్పుడు; మృశీకమ్ = సర్వసఖప్రదాతయైన వరుణుణ్ణి; అభి+ఖ్యమ్ = చూడగలిగెదను?.

తాత్పర్యము : వరుణున్ని దర్శించుకోవాలనే ఋషి ఈ విధంగా ప్రశ్నించు- కుంటున్నాడు. నాతో నేను మాట్లాడుకుందునా? లేక ఆ వరుణుడితో

మాట్లాడుదునా? ఎప్పుడు వరుణదేవుడి యొక్క అంతఃకరణములో ఉండును? స్థానాన్ని సంపాదించుకొందును? నా యొక్క హవ్యమును (స్తోత్రమును) కోపించుకోకుండా ఏ కారణము చేత స్వీకరించెదడు? మంచి మనస్సుతో ఎప్పుడు సర్వసుఖప్రదాతయైన వరుణుణ్ణి చూడగలిగెదను? || 2 ||

పుచ్చే తదేనో వరుణ దిదృక్షూ-పో ఏమి చికితుషో విప్రుచ్చమ్ ।
సమానమిన్మే కవయశ్చిదాహు రయం హ తుభ్యం వరుణో హ్యణీతే ||3||

పదపాఠము : పుచ్చే । తత్ । ఏనః । వరుణ । దిదృక్షు । ఉపో ఇతి । ఏమి । చికితుషః । విప్రుచ్చమ్ । సమానమ్ । ఇత్ । మే । కవయః । చిత్ । ఆహుః । అయమ్ । హ । తుభ్యమ్ । వరుణః । హ్యణీతే ।

ప్రతిపదార్థము : వరుణ = ఓ వరుణదేవుడా!; దిదృక్షు = నిన్ను చూడాలనే కోరికకలిగిన నేను; తత్ = ఆ యొక్క (నాకు నీవు దర్శనము ఇవ్వకపోవడానికి కారణమైన); ఏనః = పాపము గురించి; పుచ్చే = అడుగుతున్నాను; (ఏ పాపము వలన నేను నీ యొక్క కోపపాశములలో బద్ధుడనైతి నో ఆ పాపమేమిటో చెప్పుము); (నేను) విప్రుచ్చమ్ = వివిధ ప్రకారములుగా అడుగుటకు; చికితుషః = విద్వజ్జనుల యొక్క; ఉపో+ఏమి = సమీపమునకు వెళ్ళాను; కవయః+చిత్ = క్రాంతదర్శులైన విద్వాంసులు; (అందరూ) మే = నాకు; సమానమ్+ఇత్ = ఒకేవిధముగా; ఆహుః = చెప్పారు; (ఏమనగా) (ఓ స్తుతికర్తా!) తుభ్యమ్ = నీ యందు; అయం వరుణః = ఈ వరుణుడు; హ = నిశ్చయముగా; హ్యణీతే = కుపితుడై ఉన్నాడు.

తాత్పర్యము : ఓ వరుణదేవుడా! నిన్ను చూడాలనే కోరికకలిగిన నేను ఆ యొక్క నాకు నీవు దర్శనము ఇవ్వకపోవడానికి కారణమైన పాపము గురించి తెలుసుకోవాలని అడుగుతున్నాను. ఏ పాపము వలన నేను నీ యొక్క

కోపపాశములలో బద్ధుడనైతి నో ఆ పాపమేమిటో చెప్పుము. నేను వివిధ ప్రకారములుగా అడుగుటకు విద్యజ్ఞుల యొక్క సమీపమునకు వెళ్ళాను. క్రాంతదర్శులైన విద్వాంసులు అందరూ నాకు ఒకేవిధముగా చెప్పారు. ఏమనగా ఓ స్తుతికర్తా! నీ యందు ఈ వరుణుడు నిశ్చయముగానే కుపితుడై ఉన్నాడు. ||3||

కిమాగ ఆస వరుణ జ్యేష్ఠం యతోత్తారం జిఘాంససి సఖాయమ్ ।
ప్రతన్నే వోచో దూళభ స్వధావో అవ త్వానేనా నమసా తుర ఇయామ్ ||4||

పదపాఠము : కిమ్ । ఆగః । ఆస । వరుణ । జ్యేష్ఠమ్ । యత్ । స్తోతారమ్ । జిఘాంససి । సఖాయమ్ । ప్ర । తత్ । మే । వోచః । దుఃఽదభ । స్వధాఽవః । అవ । త్వా । అనేనాః । నమసా । తురః । ఇయామ్.

ప్రతిపదార్థము : వరుణ = ఓ వరుణుడా!; జ్యేష్ఠమ్ = గొప్పనైన; కిమ్+ఆగః = ఏ అపరాధము; ఆస = (నా చేత చేయబడి) ఉండెను; యత్ = ఏ అపరాధము చేత; సఖాయమ్ = మిత్రుడనైన; స్తోతారమ్ = స్తోత్రము చేయువాడనైన; (నన్ను) జిఘాంససి = చంపాలనుకుంటున్నావు; దూళభ = ఓ శత్రువులచేత బాధించబడనివాడా!; స్వధావః = ఓ తేజోమయుడా!; తత్ = ఆ అపరాధ మును; మే = నాకు; ప్ర+వోచః = చెప్పుము; (నీవు చెప్పిన ఎడల దానికి ప్రాయశ్చిత్తమును చేసుకుని); అనేనాః = (పాపరహితుడనై) అపరాధ రహితుడనై; తురః = శీఘ్రముగానే; నమసా = నమ్రుడనై నమస్కార యుక్తుడనై (హవిస్సులతో కూడి); త్వా = నిన్ను; అవ+ఇయామ్ = పొందెదను గాక.

తాత్పర్యము : ఓ వరుణుడా! గొప్పనైన ఏ అపరాధము నా చేత చేయబడి ఉండెను. ఏ అపరాధముచేత మిత్రుడనైన స్తోత్రము చేయువాడనైన నన్ను చంపాలనుకుంటున్నావు. ఓ శత్రువులచేత బాధించబడనివాడా! ఓ తేజోమయుడా! ఆ అపరాధమును నాకు చెప్పుము. నీవు చెప్పిన ఎడల దానికి ప్రాయశ్చిత్తమును

చేసుకుని పాపరహితుడనై అపరాధరహితుడనై శీఘ్రముగానే నష్టుడనై
నమస్కారయుక్తుడనై హవిస్సులతో కూడి నిన్ను పొందెదను గాక. || 4 ||

అవ ద్రుగ్ధాని పిత్ర్యా సృజా నోఅవ యా వయం చక్రమా తనూభిః ।

అవ రాజన్పశుత్వపం న తాయుమ్ సృజా వత్సం న దామ్నో వసిష్ఠమ్ || 5 ||

పదపాఠము : అవ । ద్రుగ్ధాని । పిత్ర్యా । సృజ । నః । అవ । యా । వయమ్ । చక్రమ ।
తనూభిః । అవ । రాజన్ । పశుత్వపమ్ । న । తాయుమ్ । సృజ । వత్సమ్ । న ।
దామ్నః । వసిష్ఠమ్.

ప్రతిపదార్థము : ఓ వరుణుడా!; పిత్ర్యా = పిత్రాది పూర్వజులద్వారా చేయబడిన;
నః = మా యొక్క, ద్రుగ్ధాని = ద్రోహములను (బంధనకారణములైన పాపములను);
అవ+సృజ = క్షమించుము (వదిలి వేయుము); వయం+చ = మేము; యా = ఆ
ద్రోహములను (బంధనకారణములైన పాపములను); తనూభిః = శరీరముచేత;
చక్రమ = చేసామో; (వాటిని కూడా); అవ (సృజ) = క్షమించుము (వదిలి
వేయుము); రాజన్ = ఓ స్వామీ, వరుణుడా; పశుత్వపమ్ = పశువులను
తృప్తిపరచు; న+తాయుమ్ = దొంగవలె; (గోవులను దొంగిలించి ప్రాయశ్చిత్తముగా
వాటికి గడ్డిని వేసే తృప్తిపరచే దొంగవలె); దామ్నః = తాళ్ళతో బంధించబడిన;
వత్సమ్ = లేగదూడ వంటి; వసిష్ఠమ్ = విసిష్ఠుడనైన నన్ను; అవ+సృజ =
క్షమించుము (వదిలి వేయుము).

తాత్పర్యము : ఓ వరుణుడా! పిత్రాది పూర్వజులద్వారా చేయబడిన మా యొక్క
ద్రోహములను బంధనకారణములైన పాపములను క్షమించుము వదిలి వేయుము.
మేము ఏ ద్రోహములను బంధనకారణములైన పాపములను ఈ శరీరముచేత
చేసామో వాటిని కూడా క్షమించుము వదిలి వేయుము. ఓ స్వామీ, వరుణుడా
పశువులను తృప్తిపరచు దొంగవలె గోవులను దొంగిలించి ప్రాయశ్చిత్తముగా వాటికి

గడ్డిని వేసే తృప్తిపరచే దొంగవలె తాళ్ళతో బంధించబడిన లేగదూడవంటి
వసిష్ఠుడనైన నన్ను క్షమించుము వదిలి వేయుము || 5 ||

న స సో దక్షో వరుణ ధ్రుతిః సా సురా మన్యుర్విభీదకో అచిత్తిః ।
అస్తి జ్యాయాన్కనీయస ఉపారే స్వప్నశ్చనేదన్యతస్య ప్రయోతా || 6 ||

పదపాఠము : న । సః । స్వః । దక్షః । వరుణ । ధ్రుతిః । సా । సురా । మన్యుః ।
విభీదకః । అచిత్తిః । అస్తి । జ్యాయాన్ । కనీయసః । ఉప2అరే । స్వప్నః । చన ।
ఇత్ । అన్యతస్య । ప్ర2యోతా.

ప్రతిపదార్థము : వరుణ = ఓ వరుణుడా!; స్వః+దక్షః = పురుషుడి యొక్క తన
బలము (పాపప్రవృత్తిలో కారణము); న = కానేరదు; ధ్రుతిః = పుట్టుకతో
ప్రాప్తించిన దైవగతి కారణము కావచ్చేమో; సా చ = పుట్టుకతో ప్రాప్తించిన దైవగతి
అనేది; సురా = ప్రమాదకారియైన సురాపానము; మన్యుః = క్రోధము; విభీదకః =
జూదమాడుట; అచిత్తిః = అజ్ఞానము; (మొదలగు వాటిలో దేనితోనైన పాపప్రవృత్తి
కలుగవచ్చు) కనీయసః = అల్పుడైన, హీనుడైన, పురుషుడు పాపప్రవృత్తిని; ఉపారే
= సమీపించినపుడు; (అతడికి సమీపముగా) జ్యాయాన్ = (పాపప్రవృత్తిని
నియంత్రించు వాడైన) జ్యేష్ఠుడు లేదా దేవుడు; అస్తి = ఉంటాడు; (అతడే వాడిని
పాపప్రవృత్తిలో ఉంచుతాడు లేదా పాపప్రవృత్తినుండి బయట పడవేస్తాడు)
స్వప్నః+చన+ఇత్ = స్వప్నము అనగా మానసిక భావనలు కూడా; అన్యతస్య =
పాపము చేయువాడికి; ప్రయోతా = ప్రేరకములు అవుతాయి.

తాత్పర్యము : ఓ వరుణుడా! పురుషుడి యొక్క తన బలము పాపప్రవృత్తిలో
కారణము కానేరదు. పాపప్రవృత్తిలో పుట్టుకతో ప్రాప్తించిన దైవగతి కారణము
కావచ్చేమో? పుట్టుకతో ప్రాప్తించిన దైవగతి అనేది ప్రమాదకారియైన
సురాపానము, క్రోధము, జూదమాడుట అజ్ఞానము మొదలగు వాటివలన

కలుగును వీటిలో దేనితోనైన పాపప్రవృత్తి కలుగవచ్చు. అల్పదైన, హీనుడైన, పురుషుడు పాపకార్యమును సమీపించినపుడు అతడికి సమీపముగా పాపప్రవృత్తిని నియంత్రించు వాడైన జ్యేష్ఠుడు లేదా దేవుడు ఉంటాడు. అతడే వాడిని పాపప్రవృత్తిలో ఉంచుతాడు లేదా పాపప్రవృత్తినుండి బయట పడవేస్తాడు. అంతే కాక స్వప్నము అనగా మానసిక భావనలు కూడా పాపము చేయువాడికి ప్రేరకములు అవుతాయి || 6 ||

అరం దాసో న మీళ్లుషే కరాణి అహం దేవాయ భూర్లయేనాగాః ।
అచేతయదచితో దేవో అర్యో గృత్సమ్ రాయే కవితరో జునాతి || 7 ||

పదపాఠము : అరమ్ । దాసః । న । మీళ్లుషే । కరాణి । అహమ్ । దేవాయ । భూర్లయే । అనాగాః । అచేతయత్ । అచితః । దేవః । అర్యః । గృత్సమ్ । రాయే । కవితరః । జునాతి.

ప్రతిపదార్థము : మీళ్లుషే = కోరికలను (వర్షించేవాడైన) తీర్చువాడైన; భూర్లయే = జగత్తును భరించేవాడైన; దేవాయ = దానము మొదలగు దివ్యగుణములు కలిగిన వాడైన వరుణదేవుడికి; అనాగాః = (వరుణిడి ప్రసాదము చేత) పాపరహితుడనై నిరపరాధినై; అహమ్ = నేను; అరమ్ = చాలినంత (మిక్కిలి సేవ); కరాణి = చేస్తాను; దాసః న = దాసుడి వలె (భృత్యుడు స్వామిని సేవించినట్లుగా సేవిస్తాను); అర్యః = విశ్వానికి ఈశుడైన; దేవః = వరుణదేవుడు; అచితః = అజ్ఞానులమైన మమ్మల్ని; అచేతయత్ = జ్ఞానవంతులుగా చేయుగాక; గృత్సమ్ = స్తుతించువారిని; కవితరః = మహావిచక్షణుడైన జ్ఞానవంతుడైన వరుణదేవుడు; రాయే = సంపదకొరకై; జునాతి = ప్రేరేపించుగాక (ధనధాన్యాది సంపదలను ఇచ్చుగాక) .

తాత్పర్యము : కోరికలను (వర్షించేవాడైన) తీర్చువాడైన జగత్తును భరించేవాడైన దానము మొదలగు దివ్యగుణములు కలిగిన వాడైన వరుణదేవుడికి (వరుణిడి ప్రసాదము చేత) పాపరహితుడనై నిరపరాధినై నేను చాలినంత మిక్కిలి సేవ చేస్తాను దాసుడి వలె భృత్యుడు స్వామిని సేవించినట్టుగా సేవిస్తాను. విశ్వానికి ఈశుడైన వరుణదేవుడు అజ్ఞానులమైన మమ్మల్ని జ్ఞానవంతులుగా చేయుగాక. స్తుతించువారిని మహావిచక్షణుడైన జ్ఞానవంతుడైన వరుణదేవుడు సంపదకొరకై ప్రేరేపించుగాక (ధనసంపదలను ఇచ్చుగాక) || 8 ||

అయం సు తుభ్యం వరుణ స్వధావో

హృది స్తోమ ఉపశ్రితశ్చిదస్తు ।

శం నః క్షేమే శము యోగే నో అస్తు

యూయం పాత స్వస్తిభిః సదా నః ॥ 9 ॥

పదపాఠము : అయమ్ । సు । తుభ్యమ్ । వరుణ । స్వధావః । హృది । స్తోమః । ఉపఽస్య ఇతః । చిత్ । అస్తు । శమ్ । నః । క్షేమే । శమ్ । ఉఽ ఇతి । యోగే । నః । అస్తు । యూయమ్ । పాత । స్వస్తిభిః । సదా । నః ।

ప్రతిపదార్థము : వరుణ = వరుణదేవుడా!; స్వధావః = అన్నాదుల ప్రసాదించు వాడా!; తుభ్యమ్ = నీ కొరకై చేయు; అయమ్ = ఈ సూక్తాత్మక మైన; స్తోమః = స్తోత్రము; (నీ యొక్క) హృది = హృదయమునందు; సు = మంచిగా; ఉపశ్రితః అస్తు = ఉండుగాక; చిత్ = ఓ చేతనరూపుడా!; నః = మాకు; శమ్ = శాంతి; అస్తు = అగుగాక; ఉ = మరియు; నః = మాకు; యోగే క్షేమే చ⁸ = అప్రాప్తమైనది ప్రాప్తి, ప్రాప్తించినవాటి రక్షణ; అస్తు = అగుగాక; (ఓ వరుణాది దేవతలారా!)

⁸ అప్రాప్తస్య ప్రాపణం యోగః, ప్రాప్తస్య రక్షణం క్షేమః

యూయమ్ = మీరు; నః = మమ్మల్ని; స్వస్తిభిః = మంగళకరము లైన ఆశీర్వాదముల చేత; సదా = ఎల్లప్పుడు; పాత = రక్షించుదురు గాక.

తాత్పర్యము : వరుణదేవుడా! అన్నాదుల ప్రసాదించువాడా! నీ కొరకై చేయు ఈ సూక్తాత్మకమైన స్తోత్రము నీ యొక్క హృదయమునందు మంచిగా ఉండుగాక. ఓ చేతనరూపుడా! మాకు ఉపద్రవముల నుండి శాంతి అగుగాక మరియు మాకు అప్రాప్తమైనదాని ప్రాప్తి, ప్రాప్తించినవాటి రక్షణ అగుగాక ఓ వరుణాది దేవతలారా! మీరు మమ్మల్ని మంగళకరములైన ఆశీర్వాదముల చేత ఎల్లప్పుడు రక్షించుదురు గాక || 9 ||

సోమసూక్తము

(ఋగ్వేదము - 9 వ మండలము; 80 వ సూక్తము)

(7 వ అష్టకము; 3 వ అధ్యాయము; 5 వ వర్గము)

(ఋషి - వసుర్భారద్వాజః దేవతా - పవమానః సోమః ఛందః - జగతీ
స్వరః - నిషాదః)

సోమస్య ధారా పవతే నృచక్షస ఋతేన దేవాన్సవతే దివస్పరి ।

బృహస్పతే రవధేనా వి దిద్యుతే సముద్రాసో న సవనాని వివ్యచుః ॥1॥

పదపాఠము : సోమస్య । ధారా । పవతే । నృచక్షసః । ఋతేన । దేవాన్ హవతే ।
దివః । పరి । బృహస్పతేః । రవధేన । వి । దిద్యుతే । సముద్రాసః । న । సవనాని ।
వివ్యచుః.

ప్రతిపదార్థము : నృచక్షసః = పరమాత్మయొక్క ఉపాసకుల యొక్క; ఋతేన =
యజ్ఞముచేత; దేవాన్ = సోమభాజులైన ఇంద్రాదులను; హవతే = అర్చిస్తున్న;
సోమస్య = నూరి పిప్పిచేసి పిండగా వచ్చిన అభిషవనయోగ్యమైన సోమము
యొక్క; ధారా=ధారలు; పవతే=పవిత్రీకరిస్తాయి; దివస్పరి = ద్యులోకములో
ఉండేటటువంటి; బృహస్పతేః = వాక్పతియైన మంత్రపాలకుడైన స్తోత్ర యొక్క;
సవనాని = యజ్ఞసంబద్ధములైన; రవధేన = మంత్రముల ఘోషముల ద్వారా;
సముద్రాసః న=సముద్రములవలె (పుథివిని); విదిద్యుతే=విశేషముగా ప్రకాశింప
జేస్తాయి; (మరియు) వివ్యచుః = వ్యాపింపజేస్తాయి.

తాత్పర్యము : పరమాత్మయొక్క ఉపాసకుల యొక్క యజ్ఞముచేత సోమభాజులైన
ఇంద్రాదులను అర్చిస్తున్న నూరి పిప్పిచేసి పిండగా వచ్చిన అభిషవనయోగ్యమైన
సోమము యొక్క ధారలు పవిత్రీకరిస్తాయి. ద్యులోకములో ఉండేటటువంటి

వాక్పతియైన మన్మథులకుడైన స్తోత్ర యొక్క యజ్ఞసంబద్ధములైన మంత్రముల
ఘోషముల ద్వారా (ప్రతివిని) సముద్రముల వలె విశేషముగా ప్రకాశింపజేస్తాయి,
మరియు వ్యాపింపజేస్తాయి || 1 ||

యం త్వా వాజిన్నఘ్నా అభ్యనూషతా-

యోహతం యోనిమా రోహసి ద్యుమాన్ ।

మఘోనామాయుః ప్రతిరన్మహి శ్రవ

ఇన్ద్రాయ సోమ పవసే వృషో మదః ॥ 2 ॥

పదపాఠము : యమ్ । త్వా । వాజిన్ । అఘ్నాః । అభి । అనూషత । ఆయుః ౭ హతమ్
। యోనిమ్ । ఆ । రోహసి । ద్యుమాన్ । మఘోనామ్ । ఆయుః । ప్రతిరన్ ।
మహి । శ్రవ । ఇన్ద్రాయ । సోమ । పవసే । వృషో । మదః ॥

ప్రతిపదార్థము : వాజిన్ = హే బలస్వరూప సోమ! యం అఘ్నాః = హననము
చేయకూడనటువంటి గోవులు; త్వా = నిన్ను; అభ్యనూషత = స్తవనము
చేస్తున్నాయి (ఆశీర్వాదము ఇస్తున్నట్లుగా శబ్దము చేస్తున్నాయి); త్వం = నువ్వు;
అయోహతమ్ = హిరణ్యయమైన చేతులద్వారా సంస్కరించబడిన (అయ చ
హిరణ్యనామ); యోనిమ్ = స్థానమును; ద్యుమాన్ = ప్రకాశిస్తున్న వాడివై;
ఆరోహసి = చేరుకుంటావు; మదః = సకలజనాహ్లాదకుడివైన; వృషో =
కామనావర్షకుడివైన; సోమ = ఓ సోముడా! మఘోనామ్ = హవిస్సులర్పిస్తున్న
ఉపాసకులయొక్క; ఆయుః = ఆయుష్షును; మహి = గొప్పగా; శ్రవః = అన్నమును
లేదా యశస్సును; ప్రతిరన్ = పెంచుతూ; ఇన్ద్రాయ = ఇంద్రుడి కొరకై; పవసే =
పవిత్రతను కలిగించువాడవు.

తాత్పర్యము : హే బలస్వరూప సోమ! హననము చేయకూడనటువంటి గోవులు
నిన్ను స్తవనము చేస్తున్నాయి (ఆశీర్వాదము ఇస్తున్నట్లుగా శబ్దము చేస్తున్నాయి).

నువ్వు హిరణ్మయమైన చేతులద్వారా సంస్కరించబడిన స్థానమును ప్రకాశిస్తున్న వాడివై చేరుకుంటావు. సకలజనాప్లదకుడివైన కామనావర్షకుడివైన ఓ సోముడా! హవిస్సులర్పిస్తున్న ఉపాసకులయొక్క ఆయుష్షును గొప్పగా అన్నమును లేదా యశస్సును పెంచుతూ ఇంద్రుడి కొరకై పవిత్రతను కలిగించువాడవౌతున్నావు॥2॥

ఏన్ద్రస్య కుక్షౌ పవతే మదిన్తమ ఊర్జం వసానః శ్రవసే సుమజ్గలః ।

ప్రత్యజ్ఞ విశ్వా భువనాభి పప్రథే క్రీళన్తరిరత్యః స్యన్దతే వృషా ॥ 3 ॥

పదపాఠము : ఆ । ఇన్ద్రస్య । కుక్షౌ । పవతే । మదిన్తమః । ఊర్జమ్ । వసానః । శ్రవసే । సుమజ్గలః । ప్రత్యజ్ఞే । సః । విశ్వా । భువనా । అభి । పప్రథే । క్రీళన్ । హరిః । అత్యః । స్యన్దతే । వృషా ।

ప్రతిపదార్థము : ఈ సోముడు, ఇన్ద్రస్య = ఇంద్రుడి; కుక్షౌ = ఉదరములో; ఆ+పవతే = ప్రసరించును; శ్రవసే = అన్నసిద్ధి కొరకై; మదిన్తమః = అన్ని విధములుగా ఆమోదదాయకుడై; ఊర్జం వసానః = బలకరమైన రసయుక్తుడై; సుమజ్గలః = మంగళప్రదుడై (ఉన్నాడు); సః = ఆ సోముడు; ప్రత్యజ్ఞే = సర్వ వ్యాపకుడై; విశ్వా భువనా = సకలలోకలోకాంతరములలోని ప్రాణులయందు; అభిపప్రథే = విస్తరించి ఉంటాడు; క్రీళన్ = యజ్ఞ వేదికలో క్రీడిస్తూ; హరిః = హరితవర్ణయుక్తుడై; అత్యః = గతిశీలకుడై; వృషా = వర్షకుడై; స్యన్దతే = తన వ్యాపకశక్తితో సర్వత్ర పరిపూర్ణుడౌతున్నాడు.

తాత్పర్యము : ఈ సోముడు ఇంద్రుడి ఉదరములో ప్రసరించును. అన్నసిద్ధి కొరకై అన్నివిధములుగా ఆమోదదాయకుడై బలకరమైన రసయుక్తుడై మంగళ ప్రదుడై (ఉన్నాడు). ఆ సోముడు సర్వవ్యాపకుడై సకలలోక లోకాంతరములలోని ప్రాణులయందు విస్తరించి ఉంటాడు. యజ్ఞ వేదికలో క్రీడిస్తూ హరితవర్ణ యుక్తుడై గతిశీలకుడై వర్షకుడై తన వ్యాపకశక్తితో సర్వత్ర పరిపూర్ణుడౌతున్నాడు

తం త్వా దేవేభ్యో మధుమత్తమం
 నరఃసహస్రధారం దుహతే దశ క్షిపః
 నృభిః సోమ ప్రచ్యుతో గ్రావభిః సుతా
 విశ్వాన్దేవాః ఆ పవస్వా సహస్రజిత్ || 4 ||

పదపాఠము : తమ్ । త్వా । దేవేభ్యః । మధుమత్ ౨ తమమ్ । నరః । సహస్ర ౨ ధారమ్
 । దుహతే । దశ । క్షిపః । నృ ౨ భిః । సోమ । ప్ర ౨ చ్యుతః । గ్రావ ౨ భిః । సుతః । విశ్వాన్
 । దేవాన్ । ఆ । పవస్వ । సహస్ర ౨ జిత్.

ప్రతిపదార్థము : ఓ సోముడా! తం త్వా = ఆ విధమైన నిన్ను; దేవేభ్యః = దేవతలకై;
 మధుమత్తమమ్ = మధురతరమైన; సహస్రధారమ్ = వివిధానన్ద వర్షకునిగా; నరః
 = ఋత్విగాది నరులు; దశ క్షిపః = పది వేళ్ళతో; దుహతే = పితుకుతారు; సోమ
 = ఓ సోముడా! నువ్వు; నృభిః = మనుష్యులచేత; గ్రావభిః = రాళ్ళచేత; ప్రచ్యుతః
 = నూరబడెదవు; సుతః = పిండబడెదవు; సహస్రజిత్ = సకలధనముల విజేతవు;
 విశ్వాన్ దేవాన్ = విశ్వములోని దేవతలనందరిని; ఆ పవస్వ = పునీతులను
 చేయుము.

తాత్పర్యము : ఓ సోముడా! ఆ విధమైన నిన్ను దేవతలకై మధురతరమైన
 వివిధానన్దవర్షకునిగా ఋత్విగాది నరులు పది వేళ్ళతో పితుకుతారు. ఓ సోముడా!
 నువ్వు మనుష్యులచేత రాళ్ళచేత నూరబడెదవు, పిండబడెదవు. సకలధనముల
 విజేతవు, విశ్వములోని దేవతలనందరిని పునీతులను చేయుము

తం త్వా హస్తినో మధుమన్తమద్రిభిః
 దుహన్త్యప్ను వృషభం దశ క్షిపః ।
 ఇన్ద్రం సోమ మాదయన్దైవ్యం జనం
 సిన్ధోరివోర్మిః పవమానో అర్షసి || 5 ||

పదపాఠము : తమ్ । త్వా । హస్తినః । మధుమంతమ్ । అద్రిభిః । దుహన్తి ।
అప్ సు । వృషభమ్ । దశ । క్షిపః । ఇన్ద్రమ్ । సోమ । మాదయన్ । దైవ్యమ్ । జనమ్
। సిన్ధోఽశ్వ । ఊర్మిః । పవమానః । అర్షసి .

ప్రతిపదార్థము : ఓ సోముడా! తం = ఆ విధమైన; మధుమంతం = మధురమైన;
వృషభమ్ = కోరికలను వర్షించే; త్వా = నిన్ను; హస్తినః = స్వచ్ఛమైన హస్తముల
యొక్క; దశ క్షిపః = పది వేళ్ళతో; అద్రిభిః = రాళ్ళతో; అప్పు = నీటి యందు;
దుహన్తి = పిండుతున్నారు; సోమ = ఓ సోముడా!; ఇన్ద్రం = ఇంద్రుడిని; దైవ్యం
జనమ్ = ఇతర దేవతల సమూహమునకు; మాదయన్ = బ్రహ్మనస్థమును
కలుగజేయుటకు; సిన్ధోరివ ఊర్మిః = సముద్రపు అలల వలె; పవమానః =
పవిత్రీకరిస్తూ; అర్షసి = ఉన్నావు.

తాత్పర్యము : ఓ సోముడా! ఆ విధమైన మధురమైన కోరికలను వర్షించే నిన్ను
స్వచ్ఛమైన హస్తముల యొక్క పది వేళ్ళతో రాళ్ళతో నీటి యందు పిండుతున్నారు.
ఓ సోముడా! ఇంద్రుడిని మరియు ఇతర దేవతల సమూహమును బ్రహ్మనస్థమును
కలుగజేయుచూ సముద్రపు అలల వలె పవిత్రీకరిస్తూ ఉన్నావు ॥ 5 ॥

అక్షస్సూక్తము

(ఋగ్వేదము - 10 వ మండలము; 34 వ సూక్తము)

(7 వ అష్టకము; 8 వ అధ్యాయము; 3 వ వర్గము)

(ఋషిః - కవశ ఐలూషః; అక్షో మౌజవాన్ వా; దేవతా - అక్షాః, కృషిః; ఛందః - త్రిష్టుప్ (జగతీ 7); స్వరః - ధైవతః)

ప్రావేపా మా బృహతో మాదయన్తి ప్రవాతేజా ఇరిణే వర్వతానాః ।

సోమస్యేవ మౌజవతస్య భక్షో విభీదకో జాగృవిర్మహ్యమచ్ఛాన్ ॥ 1 ॥

పదపాఠము : ప్రావేపాః । మా । బృహతః । మాదయన్తి । ప్రవాతేజాః । ఇరిణే । వర్వతానాః । సోమస్యైవ । మౌజవతస్య । భక్షః । విభీదకః । జాగృవిః । మహ్యమ్ । అచ్ఛాన్.

ప్రతిపదార్థము : బృహతః = పెద్దవైన; ప్రావేపాః = విభీతకవృక్షఫలములు (అక్షాః = ప్రవేపిణః ప్రకమ్పనశీలాః “ప్రవేపిణో మహతో విభీదకస్య ఫలాని” [నిరుంఘా] ప్రవాతేజాః = పర్వతపు నిమ్నస్థానములయందు పుట్టిన (“ప్రవాతేజాః ప్రవణే జాః” [నిరుంఘా]); ఇరిణే = జూదపటమునందు; వర్వతానాః = ఉండునవి; మా(మాం)=నన్ను; మాదయన్తి సంతోషపరుస్తాయి; మౌజవతస్య = మూజవతిపర్వతముయొక్క; సోమస్య = సోమలతలయొక్క; ఇవ భక్షః = భక్షము వలె (రసము వలె); జాగృవిః = జూదరులను మోలుకొలిపి; విభీదకః = విభీదకవృక్షము నుండి చేసిన పాచికలు; మహ్యమ్ = నన్ను; అచ్ఛాన్ = ప్రేరేపించుచున్నవి ॥౧॥

తాత్పర్యము : మౌజవత పర్వతమునందు పుట్టిన ఉత్కృష్టమైన సోమలతల సోమరసాపానము దేవతలను ఎలా అయితే సంతోషపరుస్తుందో అదేవిధముగా

విభీతకవృక్షమునుండి తయారు చేసిన పాచికలు జూదరులను మేలుకొలిపి నన్ను ప్రేరేపించుచున్నవి. || 1 ||

న మా మిమేథ న జిహీశ ఏషా శివా సఖిభ్య ఉత మహ్యమాసీత్ ।
అక్షస్యాహమేకపరస్య హేతో రనువ్రతామప జాయామరోధమ్ || 2 ||

పదపాఠము : న । మా । మిమేథ । న । జిహీశే ఏషా । శివా । సఖిభ్యః । ఉత । మహ్యమ్ । ఆసీత్ । అక్షస్య । అహమ్ । ఏకపరస్య । హేతోః । అనువ్రతామ్ । అప । జాయామ్ । అరోధమ్ ।

ప్రతిపదార్థము : ఏషా = నా భార్య; మా (మాం) = జూదరినైన నన్ను; న మిమేథ = కోపగించుకోదు; న జిహీశే = సిగ్గుపడేట్టుచేయలేదు, అనాదరము చేయలేదు ("హేడ్స్ అనాదరే"); సఖిభ్యః = నా తోటి జూదురుల యందు; ఉత మహ్యమ్ = నా యందు; శివా ఆసీత్ = సుఖకరియై ఉండెను. అక్షస్య ఏకపరస్య హేతోః - ద్యూత మొక్కటియే ప్రధానమైన కారణముగా; అహమ్ = నేను; అనువ్రతాం = అనుకూలవతియైన; జాయామ్ = భార్యాను; అపఅరోధమ్ = విడిచిపెడితిని.

తాత్పర్యము : నేను జూదరినైనప్పటికీ నా భార్య నన్ను ఎప్పుడూ కోపగించుకోలేదు మరియు నన్ను అగౌరవపరచలేదు. నా తోటిజూదరుల యందు మరియు నా యందు అనుకూలవతియై ఉండెను. పాచికలాడుటయే ముఖ్యమైన పనికి కలిగిన నేను అనుకూలవతియైన భార్యను వదులుకుంటిని.

ద్వేష్టి శ్వశూరప జాయా రుణద్ధి న నాథితో విన్దతే మర్దితారమ్ ।
అశ్వసేవ జరతో వస్త్వస్య నాహం విన్దామి కితవస్య భోగమ్ || 3 ||

పదపాఠము : ద్వేష్టి । శ్వశ్రూః । అప । జాయా । రుణద్ధి । న । నాథితః । విన్దతే । మర్దితారమ్ । అశ్వస్య ఇవ । జరతః । వస్త్వస్య । న । అహమ్ । విన్దామి । కితవస్య । భోగమ్ ।

ప్రతిపదార్థము : శ్వశ్రూః = జూదరియొక్క అత్తగారు; ద్వేష్టి = నిందించును; జాయా = జూదరియొక్క భార్య; అపరుణద్ధి = అడ్డుపడుచున్నది; నాథితః = ధనమును యాచించినప్పటికీ; మర్దితారం = సుఖాన్ని కలిగించే ధనదాతను; న విన్దతే = పొందలేక పోవుచున్నాడు; వస్త్వస్య = విలువగలదైనపట్టికీ; అశ్వస్య జరతః ఇవ = ముసలి గుఱ్ఱము వలె; భోగం న విన్దామి = సౌఖ్యమును పొందలేక పోతున్నాను. కితవస్య = జూదరినైన నాకు; భోగం = సుఖమునెవ్వరు ఇచ్చెదరు.

తాత్పర్యము : జూదరి యొక్క అత్తగారు నిందిస్తున్నారు మరియు భార్య కూడా జూదరిని అడ్డుకుంటున్నది. జూదరి ధనమును యాచించినప్పటికీ సుఖమును కలిగించే ధనదాతను పొందలేక పోవుచున్నాడు. విలువగలదైనపట్టికీ ముసలిదైన గుఱ్ఱము వలె జూదరి సుఖమును పొందలేకపోవుచున్నాడు. జూదరికి సుఖమును ఇచ్చునది ఎవరు? || 3 ||

అన్యే జాయాం పరి మృశన్త్యస్య యస్యాగృధద్వేదనే వాజ్యగక్షః ।

పితా మాతా భ్రాతర ఏనమాహుర్న జానీమో నయతా బద్ధమేతమ్ ||4||

పదపాఠము : అన్యే । జాయామ్ । పరి । మృశన్తి । అస్య । యస్య । అగృధత్ । వేదనే । వాజీ । అక్షః । పితా । మాతా । భ్రాతరః । ఏనమ్ । ఆహుః । న । జానీమః । నయత । బద్ధమ్ । ఏతమ్ ।

ప్రతిపదార్థము : యస్య = జూదరి యొక్క; వాజీ = బలయుతమైన; అక్షః = పాచికలు; వేదనే = ధనముపై (ద్యూతధనముపై); అగృధత్ = అభికాంక్షను

పెంచుతున్నాయి. అస్య జాయామ్ = ఈ జూదరి యొక్క భార్యను; అన్యే = ఇతరజూదరులు; పరిమృశన్తి = వస్త్రములను కేశములను ఆభరణాదికములను లాగుతూ స్పృశిస్తున్నారు; పితా మాతా భ్రాతరః = జూదరి యొక్క తండ్రి తల్లి అన్నదమ్ములు; న జానీమః ఏనమ్ ఆహుః = ఇతడెవరో మాకు తెలియదని ఇతడిని మేమెరుగమని చెబుతున్నారు; ఏతం బద్ధం నయత = ఓ జూదరులారా బద్ధుడైన వీడిని తీసుకెళ్ళండి.

తాత్పర్యము : జూదరి యొక్క ఈ బలయుతమైన పాచికలు ధనముపై ఆశను పెంచుతున్నాయి. ఇతర జూదరులు ఈ జూదరి భార్యయొక్క వస్త్రములను కేశములను ఆభరణాదికములను లాగుతూ స్పృశిస్తున్నారు. జూదరి యొక్క తండ్రి తల్లి అన్నదమ్ములు ఇతడెవరో మాకు తెలియదని ఇతడిని మేమెరుగమని చెబుతున్నారు. ఓ జూదరులారా బద్ధుడైన వీడిని తీసుకెళ్ళండి.

యదాదీధ్యే న దవిషాణ్యేభిః పరాయద్భ్యోఽవ హీయే సఖిభ్యః ।

న్యప్తాశ్చ బభ్రవో వాచమక్రతః ఏమీదేషాం నిష్క్రతం జారిణీవ ॥౧॥

పదపాఠము : యత్ । ఆదీధ్యే । న । దవిషాణి । ఏభిః । పరాయత్ ౭భ్యః । అవ । హీయే । సఖి ౭భ్యః । ని ౭ఉప్తాః । చ । బభ్రవః । వాచమ్ । అక్రత । ఏమి । ఇత్ । ఏషామ్ । నిః ౭క్రతమ్ । జారిణీ ౭ఇవ.

ప్రతిపదార్థము : యత్ = ఎప్పుడైతే; ఆదీధ్యే = తలుచుకుంటానో; ఏభిః = ఈ అక్షములతో; న దవిషాణి = దూషించను లేదా పరితపించను; పరాయద్భ్యః = స్వయముగా జూదశాలకు వెళుతున్న; సఖిభ్యః = సఖులైన జూదరులయందు; అవహీయే = స్తబ్ధుడనై దూరముగా ఉండిపోతానో; బభ్రవః = బభ్రువర్ణ (కపిలవర్ణ) అక్షములు; న్యప్తాఃచ = జూదపటము పై వేయబడి; వాచమ్ అక్రత = శబ్దము చేయుచున్నవి; తదా = అప్పుడు (సంకల్పమును విడిచి పాచికల వ్యసనముతో

కూడుకున్న నేను); ఏషాం = పాచికలయొక్క; నిష్క్రతం = స్థానమునకు; జారిణీ
ఇవ = కావవ్యసని యైన వేశ్యవలె; ఏమి ఏవ = కచ్చితముగా వెళతాను ||౫||

తాత్పర్యము : పాచికలను తలుచుకున్నప్పుడు, పాచికలతో పరితపించనని
స్తబ్ధుడనై స్వయంగా జూదశాలకు వెళుతున్న జూదరులనుండి దూరముగా
ఉండిపోతానని సంకల్పము చేసుకున్నప్పటికీ, బభ్రువర్ణముగల అక్షములు
ఎప్పుడైతే జూదపటముపై వేయపడి శబ్దము చేయుచున్నవో అప్పుడు
సంకల్పమును విడిచి పాచికలవ్యసనముతో కూడుకున్న నేను వేశ్యవలె జూదశాలకు
వెళ్ళనే వెళతాను. || 5 ||

సభామేతి కితవః పృచ్ఛమానో జేష్యామీతి తన్వాః శూశుజానః ।
అక్షాసో అస్య వి తిరన్తి కామం ప్రతిదీప్నే దధత ఆ కృతాని || 6 ||

పదపాఠము : సభామ్ । ఏతి । కితవః । పృచ్ఛమానః । జేష్యామి । ఇతి । తన్వా ।
శూశుజానః । అక్షాసః । అస్య । వి । తిరన్తి । కామమ్ । ప్రతిదీప్నే । దధతః । ఆ ।
కృతాని.

ప్రతిపదార్థము : తన్వా = శరీరముతో; శూశుజానః = ప్రకాశిస్తున్న; కితవః =
ద్యూతక్రీడానిపుణుడు; జేష్యామి = జయిస్తానని; పృచ్ఛమానః = అడుగుతూ;
సభామ్ = జూదశాలకు; ఏతి = వెళుతున్నాడు; ప్రతిదీప్నే కృతాని = ప్రత్యర్థిని
లక్ష్యముగా చేసుకునిజూదశాలలలోని పాచికక్రీడయందు చేయు కర్మలు; ఆ
దధతః = జయించడానికి వీలుగా ఉన్నటువంటివిగా ధరించినటువంటి; అక్షాసః =
పాచికలు; అస్య కామమ్ = ద్యూతక్రీడయందు జయమనే ఈ జూదరి కోరికను; వి
తిరన్తి = వృద్ధిచేయుచున్నవి.

తాత్పర్యము : ప్రకాశవంతమైన శరీరముకలిగిన ద్యూతక్రీడానిపుణుడు నేను ద్యూతక్రీడయందు జయమును పొందుతానని చెబుతూ జూదశాలకు వెళుతున్నాడు. ప్రత్యర్థిని లక్ష్యముగా చేసుకుని జూదశాలలలోని పాచికక్రీడయందు చేయు కర్మలు జయించడానికి వీలుగా ఉన్నటువంటివిగా ధరించినటువంటి పాచికలు ద్యూతక్రీడయందు జయము అనే ఈ జూదరి కోరికను వృద్ధిచేయుచున్నవి. || 6 ||

అక్షాస ఇదఙ్కుశినో నితోదినో నికృత్వానస్తపనాస్తాపయిష్ణవః ।

కుమారదేష్టా జయతః పునర్హణో మధ్వా సమ్మక్తాః కితవస్య బర్హణా || 7 ||

పదపాఠము : అక్షాసః । ఇత్ । అఙ్కుశినః । నితోదినః । నికృత్వానః । తపనాః । తాపయిష్ణవః । కుమారదేష్టాః । జయతః । పునఃఽహనః । మధ్వా । సమ్మక్తాః । కితవస్య । బర్హణా

ప్రతిపదార్థము : అక్షాసః ఇత్ = అక్షములే; అఙ్కుశినః = అంకుశములై; నితోదినః = కొరడాలై; నికృత్వానః = పరాజయ ఛేదకములై ఉన్నవి; తపనాః = పరాజయమునందు జూదరిని తపింపజేయునవై; తాపయిష్ణవః = అన్నింటినీ పోగొట్టుకోవడం చేత కుటుంబమునకు సంతాపమును కలిగించేవియై ఉన్నవి. కుమారదేష్టాః = కుమారులకు ధనమును ఇచ్చినట్టు ఇచ్చి తిరిగి తీసుకొన్నట్టు ధనాన్ని ఇచ్చి తిరిగి తీసుకుంటుంది. “దేష్టం దాతుం యోగ్యమ్” [ఋం౨౧౯౧౪ దయానన్దః] [‘whose gifts are like those of children,’ i.e. ‘who gives and takes back’ Monier Williams], మధ్వా = తేనె వంటి మాటలు కలిగి; జయతః = జయిస్తున్నటువంటి; కితవస్య = జూదరి యొక్క; బర్హణా సమ్మక్తాః = సమూహముతో యుక్తముగా; పునర్హణాః = మరల మరల చంపుతుంది.

తాత్పర్యము : ఈ అక్షములే అంకుశములై కొరడాలై పరాజయ ఛేదకములై ఉన్నవి. పరాజయమునందు జూదరిని తపింపజేయునవై అన్నింటినీ పోగొట్టుకోవడం చేత కుటుంబమునకు సంతాపమును కలిగించేవియై ఉన్నవి. అంతే కాక కుమారులకు ధనమును ఇచ్చినట్టు ఇచ్చి తిరిగి తీసుకొన్నట్టు ధనాన్ని ఇచ్చి తిరిగి తీసుకుంటుంది. తేనె వంటి మాటలు కలిగి జయిస్తున్నటువంటి జూదరి యొక్క సమూహముతో యుక్తముగా మరల మరల చంపుతుంది ||7||

త్రిపశ్చాశః క్రీళతి వ్రాత ఏషాం దేవ ఇవ సవితా సత్యధర్మా ।

ఉగ్రస్య చిన్మన్యవే నా నమస్తే రాజా చిదేభ్యో నమ ఇత్సణోతి ॥ 8 ॥

పదపాఠము : త్రిపశ్చాశః । క్రీళతి । వ్రాతః । ఏషామ్ । దేవః ౨ ఇవ । సవితా । సత్యధర్మా । ఉగ్రస్య । చిత్ । మన్యవే । న । నమస్తే । రాజా । చిత్ । ఏభ్యః । నమః । ఇత్ । కృణోమి.

ప్రతిపదార్థము : ఏషాం = ఏ అక్షములయొక్క; త్రిపశ్చాశః = 53 అను సంఖ్య గల; వ్రాతః = సమూహము; సత్యధర్మా = సత్యమే ధర్మముగా కలిగి జగత్తుకు ప్రేరకుడైన; సవితాదేవః ఇవ = సూర్యుడి వలె; క్రీడతి = జూదపటముపై విహరిస్తాయి; ఉగ్రస్య చిత్ = క్రూరుడైనవానికి; మన్యవే = కోపముకలిగిన వానికి; న నమస్తే = లొంగవు; రాజా చిత్ = జగత్తునకు ఈశ్వరుడైన రాజు కూడా ఏభ్యః = ఈ పాచికలకు; నమః ఇత్ కృణోతి = నమస్కరిస్తాడు.

తాత్పర్యము : 53 సంఖ్య కలిగి అక్షముల సమూహము సత్యమే ధర్మముగా కలిగి జగత్తుకు ప్రేరకుడైన సూర్యుడి వలె జూదపటముపై విహరిస్తాయి. క్రూరుడైనవానికైనా కోపముకలిగినవానికైనా ఈ పాచికలు లొంగవు, చివరకు జగత్తునకు ఈశ్వరుడైన రాజు కూడా ఈ పాచికలను ఆడే సమయములో వాటికి నమస్కరిస్తాడే తప్ప అవమానపరచడు || 8 ||

నీచా వర్తన్త ఉపరి స్ఫురన్త్య హస్తాసో హస్తవన్తం సహన్తే ।

దివ్యా అఙ్గారా ఇరిణే న్యప్తాః శీతాః సన్తో హృదయం నిర్దహన్తి ॥ 9 ॥

పదపాఠము : నీచాః । వర్తన్తే । ఉపరి । స్ఫురన్తి । అహస్తాసః । హస్తవన్తమ్ । సహన్తే । దివ్యాః । అఙ్గారాః । ఇరిణే । నిర్దహన్తాః । శీతాః । సన్తః । హృదయమ్ । నిః । దహన్తి ।

ప్రతిపదార్థము : నీచా వర్తన్తే = ఈ పాచికలు ఒక్కొక్కసారి జాదరి వద్ద తలవంచుకున్నట్టుగా స్వాధీనమై ఉంటాయి. ఉపరి స్ఫురన్తి = కొన్న సందర్భాలలో పైకి వెళ్ళినట్టుగా పరాజయకారణములవుతాయి. అహస్తాసః = చేతులు లేకున్నప్పటికీ; హస్తవన్తం = చేతులు కలిగిన జాదరిని; సహన్తే = అణిచి వేస్తాయి; దివ్యాః = దివ్యమైన అలౌకికమైన; అఙ్గారాః = నిప్పుకణికల వంటి పాచికలు; ఇరిణే = ఇంధనరహితమైన జూదపటముపై; న్యప్తాః = విసిరి వేయబడి; శీతాః సన్తః = శీతస్పర్శను కలిగిఉన్నప్పటికీ; హృదయం నిర్దహన్తి = హృదయాన్ని దహించివేస్తాయి.

తాత్పర్యము : ఈ పాచికలు ఒక్కొక్కసారి జాదరికి స్వాధీనమై ఉంటాయి, ఒక్కొక్కసారి పరాజయకారణములవుతాయి. ఈ పాచికలకు చేతులు లేకున్నప్పటికీ, చేతులు కలిగి చేతులనుండి విసిరివేస్తూ అణిచివేస్తాయి. దివ్యమైన అలౌకికమైన నిప్పుకణికలవంటి పాచికలు ఇంధనరహితమైన జూదపటముపై విసిరివేయబడి శీతస్పర్శను కలిగిఉన్నప్పటికీ పరాజయముచేత కలిగే తాపముతో హృదయాన్ని దహించివేస్తాయి ॥ 9 ॥

జాయా తప్యతే కితవస్య హీనా మాతా పుత్రస్య చరతః క్వ స్వీత్ ।

ఋణావా బిభ్యద్ధనమిచ్ఛమానోఽన్యేషామస్తముప నక్తమేతి ॥10 ॥

పదపాఠము : జాయా । తప్యతే । కితవస్య । హీనా । మాతా । పుత్రస్య । చరతః । క్వ
 । స్వితే । ఋణావా । బిభ్యత్ । ధనమ్ । ఇచ్చమానః । అన్యేషామ్ । అస్తమ్ । ఉప
 నక్తమ్ । ఏతి.

ప్రతిపదార్థము : కితవస్య హీనా జాయా తప్యతే = జూదరి ద్వారా వదిలివేయబడ్డ
 భార్య భర్త వియోగముతో తపిస్తుంది; మాతా = జూదరి తల్లి కూడా; క్వస్వితే
 చరతః పుత్రస్య = ఎక్కడెక్కడో తిరుగుతున్న జూదరియైన కొడుకు కోసము
 దుఃఖిస్తుంది; ఋణావా = పాచికల ఆటలో ఓడిన జూదరి ఋణగ్రస్తుడై; బిభ్యత్
 = భయముచేత; ధనమ్ ఇచ్చమానః = ఋణదాతల వద్ద ధనాన్ని కోరుకుంటూ
 అన్యేషామ్ = దొంగతనానికై ఇతరుల; అస్తం = ఇళ్ళకు; నక్తమ్ = రాత్రులయందు
 ఉప ఏతి = వెళతాడు.

తాత్పర్యము : జూదరి ద్వారా విడిచివేయబడ్డ భార్య ఎక్కడెక్కడో తిరుగుతున్న భర్త
 వియోగముతో తపిస్తుంది. జూదరి తల్లికూడా ఎక్కడెక్కడో తిరుగుతున్న
 జూదరియైన కొడుకు కోసము దుఃఖిస్తుంది. పాచికల ఆటలో ఓడిన జూదరి
 ఋణగ్రస్తుడై భయముచేత ఋణదాతల వద్ద ధనాన్ని కోరుకుంటూ
 తిరుగుతుంటాడు. రాత్రులయందు దొంగతనానికై ఇతరుల ఇళ్ళకు వెళతాడు.

స్త్రియం దృష్ట్వా య కితవం తతాపా-

న్యేషాం జాయాం సుకృతం చ యోనిమ్ ।

పూర్వాహ్ణే అశ్వాన్యయుజే హి బభూ-

న్తో అగ్నేరస్తే వృషలః పపాద ॥ 11 ॥

పదపాఠము : స్త్రియమ్ । దృష్ట్వా య । కితవమ్ । తతాప । అన్యేషామ్ । జాయామ్ ।
 సుకృతమ్ । చ । యోనిమ్ । పూర్వాహ్ణే । అశ్వాన్ । యుయుజే । హి । బభూన్ ।
 సః । అగ్నేః । అస్తే । వృషలః । పపాద.

ప్రతిపదార్థము : కితవమ్ = జాదరి (విభక్తివ్యత్యయశ్చాన్దసః ఇచ్చట విభక్తివ్యత్యయమున్నది); స్త్రియం = తన భార్యను దృష్ట్యాయ = చూసి; అన్యేషాం = ఇతరుల యొక్క; జాయాం = భార్యలను; సుకృతం = సంతోషముగా అలంకృతులైన; యోనిం చ = “యోనిః గృహనామ” [నిఘంంతృ] సుశోభితగృహములతో యుక్తమైన; తతాప = తపించెను; పూర్వాహ్ణి = మరుసటి ఉదయముననే బభ్రూన్ అశ్వాన్ = బభ్రువర్ణముతో కూడిన పాచికలను; యుయుజే = సిద్ధము చేసెను; సః వృషలః = ఆ జూదరి; అగ్నేః అన్తే = చలితో పీడింపబడి అక్కడే అగ్నికి సమాపమున; పపాద = నిదురించెను.

తాత్పర్యము : పాచికలాడుతూ అంతయునూ కోల్పోయిన జూదరి యొక్క స్థితి చూసి దుఃఖిస్తున్న తన భార్యను చూసి, మంచిగా అలంకరించబడి ఉన్న గృహములతో కూడి అవిభక్తులైన ఇతరుల భార్యలను సంతోషముగా అలంకృతులై ఉండుట చూసి పరితపించెను. మరుసటి రోజు ఉదయమునే బభ్రువర్ణపు పాచికలను జూదము కొరకై సిద్ధము చేసెను. ఇలా మూర్ఖుడైన ఆ జూదరి ఆ రాత్రి చలితో పీడింపబడిన వాడై ఆ జూదశాలలోనే అగ్నిసమాపమున నిదురించెను. ||11||

యో వః సేనానీరృహతో గణస్య రాజా వ్రాతస్య ప్రథమో బభూవ ।

తస్మై కృణోమి న ధనా రుణధ్ని దశాహం ప్రాచీస్తద్యతం వదామి ||12||

పదపాఠము : యః । వః । సేనా 2 నీః । మహతః । గణస్య । రాజా । వ్రాతస్య । ప్రథమః । బభూవ । తస్మై । కృణోమి । న । ధనా । రుణధ్ని । దశ । అహమ్ । ప్రాచీః । తత్ । ఋతమ్ । వదామి.

ప్రతిపదార్థము : వః = హే పాచికలారా! మీ యొక్క; మహతః గణస్య = గొప్ప సమూహమునకు; యః సేనానీః బభూవ = సేనానాయకుడిగా ఏ పాచిక ఉండెనో; వ్రాతస్య = ఆ గొప్ప సమూహమునకు; రాజా = ఏ పాచిక ప్రభువుగా ఉండెనో;

తస్మై కృణోమి = ఆ పాచికకు అంజలిని ఘటిస్తున్నాను; ధనా = పాచికలకొరకై ధనమును; అహం న రుణధ్మి = నేను పందెం గా పెట్టను; దశ = నా పది వేళ్ళను; ప్రాచీః = తూర్పుముఖముగా చేసి; అహమ్ = నేను; ఋతం = సత్యమును; వదామి = చెబుచున్నాను. నేను అబద్ధం చెప్పుట లేదు.

తాత్పర్యము : హే పాచికలారా! మీ యొక్క గొప్ప సమూహమునకు సేనానాయకుడిగా ఏ పాచిక ఉండెనో ఆ గొప్ప సమూహమునకు ఏ పాచిక ప్రభువుగా ఉండెనో ఆ పాచికకు అంజలిని ఘటిస్తున్నాను నమస్కరిస్తున్నాను, ఇకపై నేను పాచికలకొరకై ధనమును పందెం గా పెట్టను నా పది వేళ్ళను తూర్పుముఖముగా చేసి నమస్కరిస్తున్నాను. నేను సత్యమునే చెబుచున్నాను, అబద్ధం చెప్పుట లేదు || 12 ||

అక్షైర్మా దీవ్యః కృషిమితృషస్వ విత్తే రమస్వ బహు మన్యమానః ।
తత్ర గావః కితవ తత్ర జాయా తన్మే వి చష్టే సవితాయమర్యః || 13 ||

పదపాఠము : అక్షైః । మా । దీవ్యహా । కృషిమ్ । ఇత్ । కృషస్వ । విత్తే । రమస్వ । బహు । మన్యమానః । తత్ర । గావః । కితవ । తత్ర । జాయా । తత్ । మే । వి । చష్టే । సవితా । అయమ్ । అర్యః ।

ప్రతిపదార్థము : కితవ = హే ద్యూతవ్యసనీ! జూదరీ; అక్షైః = పాచికలతో; మా దీవ్యః = జూదమాడవద్దు. కృషిమ్ ఇత్ వ్యవసాయమును మాత్రమే; కృషస్వ = చేయుము; విత్తే = వ్యవసాయముతో సంపాదించిన ధనముతో; రమస్వ = ఆనందమును సుఖమును అనుభవించుము; బహు మన్యమానః = నిన్ను నువ్వు భాగ్యవంతుడిగా భావించుము; తత్ర గావః = అచ్చట వ్యవసాయము నందు ఆవులు మొదలగు పశుసంపద ఉన్నది; తత్ర జాయా = అచ్చటనే నీ భార్య సురక్షితయై ప్రసన్నవతియై ఉన్నది; తత్ = ఆ ధర్మరహస్యమును; అయమ్ సవితా = శృతి

స్మృతికర్తయయిన మరియు అందరికీ ప్రేరకుడయిన; అర్యః = ఈశ్వరుడు; మే = నాకు; వి చష్టే = ఈ విధముగా లోకములకు ఉపదేశమీయమని చెప్పియున్నాడు.

తాత్పర్యము : హే ద్యూతవ్యసనీ! జూదరీ! పాచికలతో జూదమాడవద్దు. వ్యవసాయమును మాత్రమే చేయుము. వ్యవసాయముతో సంపాదించిన ధనముతో ఆనందమును సుఖమును అనుభవించుము. నిన్ను నువ్వు భాగ్యవంతుడిగా భావించుము. అచ్చట వ్యవసాయమునందు ఆవులు మొదలగు పశుసంపద ఉన్నది. అచ్చటనే నీ భార్య సురక్షితయై ప్రసన్నవతియై ఉన్నది. ఆ ధర్మరహస్యమును శృతి స్మృతికర్తయయిన మరియు అందరికీ ప్రేరకుడయిన ఈశ్వరుడు నాకు ఈ విధముగా లోకములకు ఉపదేశమీయమని చెప్పియున్నాడు ||13 ||

మిత్రం కృణుధ్వం ఖలు మృశతా నో మా నో ఘోరేణ చరతాభి ధృష్టు ని వో ను మన్యుర్విశతామరాతిరన్యో బభ్రూణాం ప్రసితౌ న్వస్తు ||14 ||

పదపాఠము : మిత్రమ్ । కృణుధ్వమ్ । ఖలు । మృశత । నః । మా । నః । ఘోరేణ । చరత । అభి । ధృష్టు । ని । వః । ను । మన్యుః । విశతామ్ । అరాతిః । అన్యః । బభ్రూణామ్ । ప్రసితౌ । ను । అస్తు.

ప్రతిపదార్థము : మిత్రం కృణుధ్వం ఖలు = హే పాచికలారా! మీరు మాతో మైత్రిని ఏర్పరచుకొనుము. నః మృశత = మమ్ములను సుఖపెట్టుము; నః = మమ్మల్ని; ఘోరేణ = భరింపరాని విధముగా; ధృష్టు = బలవంతముగా; మా అభి చరత = ప్రవర్తించవద్దు; వః = మీ యొక్క మన్యుః = క్రోధమును; ను అరాతిః = మా శత్రువులపై; ని విశతామ్ = ఉంచుదురు గాక; అన్యః అరాతిః = మా శత్రువులు; బభ్రూణాం = బభ్రువర్ణపు పాచికలయొక్క; ప్రసితౌ = బంధనమునందు “ప్రసీతిః ప్రసయనాత్ తన్తుర్వా జాలం వా” [నిరుంఁ1౧౨]; ను = శీఘ్రమేవ; అస్తు = ఉందురు గాక.

తాత్పర్యము : హే పాచికలారా! మీరు మాతో మైత్రిని ఏర్పరచుకొనుము. జూదమునుండి నేను విరక్తుడనైతిని నాపై ద్వేషము పెంచుకొనకుము, నా పై మీ కృపను ఉంచుము. మమ్ములను సుఖపెట్టుము మాపై భరింపరాని విధముగా బలవంతముగా ప్రవర్తించవద్దు, మీ యొక్క క్రోధమును మా శత్రువులపై ఉంచుదురు గాక. మా శత్రువులు బభ్రువర్ణపు పాచికలయొక్క బంధనమునందు శీఘ్రమేవ ఉందురు గాక ||14 ||

పురుష సూక్తము

(ఋగ్వేదము - 10 వ మండలము; 90 వ సూక్తము)

(8 వ అష్టకము; 4 వ అధ్యాయము; 17 వ వర్గము)

(ఋషి:-నారాయణః; దేవతా:-పురుషః; ఛందః:-నిచ్చదనుష్టుప్; స్వరః:-గానారః)

సహస్రశీర్షా పురుషః సహస్రాక్షః సహస్రపాత్ ।

స భూమిం విశ్వతో వృత్వాత్యతిష్ఠద్దశాఙ్గులమ్ ॥ 1 ॥

పదపాఠము : సహస్రశీర్షా । పురుషః । సహస్రఅక్షః । సహస్రపాత్ । సః । భూమిమ్ । విశ్వతః । వృత్వా । అతి । అతిష్ఠత్ । దశఅఙ్గులమ్.

ప్రతిపదార్థము : పురుషః = జగత్తునకు పరమాత్మ; సహస్రశీర్షా = అసంఖ్యాకమైన శిరస్సులు కలవాడు; సహస్రాక్షః = అసంఖ్యాకములైన కళ్ళు కలవాడు; సహస్రపాత్ = అసంఖ్యాకమైన గతి కలవాడు; సః = ఆయన; భూమిం = భూమిని; విశ్వతః = అన్నివైపులనుండి; వృత్వా = వ్యాపించి; దశాఙ్గులమ్ = పది అంగుళములు ఎక్కువగా వ్యాపించి; అత్యతిష్ఠత్ = నిలబడ్డాడు.

తాత్పర్యము : జగత్తునకు పరమాత్మయైన పరమపురుషుడు, ఆదిపురుషుడు, పరమేశ్వరుడు, అసంఖ్యాకమైన శిరస్సులు కలవాడు, అనంతమైన జ్ఞాన వంతుడు, అసంఖ్యాకములైన కళ్ళు కలవాడు, అనంతమైన దర్శనశక్తిమంతుడు మరియు అసంఖ్యాకమైన గతి కలవాడు. ఆయన భూమినంతటినీ అన్నివైపుల నుండి వ్యాపించి పది అంగుళములు ఎక్కువగా అధిగమించి నిలబడ్డాడు ॥1॥

పురుష ఏవేదం సర్వం యద్భూతం యచ్ఛ భవ్యమ్ ।

ఉతామృతత్వస్యేశానో యదన్నేనాతిరోహతి ॥ 2 ॥

పదపాఠము : పురుషః । ఏవ । ఇదమ్ । సర్వమ్ । యత్ । భూతమ్ । యత్ । చ । భవ్యమ్ । ఉత । అమృతత్వస్య । ఈశానః । యత్ । అన్నేన । అతిరోహతి

ప్రతిపదార్థము : ఇదం సర్వం = దృశ్యమానమైన జగత్తంతా; పురుషః ఏవ = పరమపురుషుడే; పరమాత్మయే; యత్ భూతం = ఏదైతే భూతకాలములో ఉన్నదో; యత్ చ భవ్యమ్ = ఇక ఏదైతే భవిష్యత్తులో ఉండబోతుందో; ఉత = మరియు దీనికి అతిరిక్తమైనది; అమృతత్వస్య = మరణము లేని ఉన్నతస్థితికి; ఈశానః = అధిష్ఠాతా; అధిపతి; యత్ = ఏదైతే; అన్నేన = అన్నము చే; భోగ్యవస్తువు చేత; అతిరోహతి = అతిక్రమించి ఉన్నాడో.

తాత్పర్యము : దృశ్యమానమైన జగత్తంతా పరమపురుషుడే, పరమాత్మయే అనగా పరమాత్మస్వరూపమే. ఏదైతే భూతకాలములో ఉన్నదో, ఇక ఏదైతే భవిష్యత్తులో ఉండబోతుందో అంతా పరమాత్మస్వరూపమే అయి ఉన్నది. మరియు దీనికి అతిరిక్తమైన మరణము లేని ఉన్నతస్థితికి కూడా అధిష్ఠాతా, అధిపతి ఈయనే అయి ఉన్నాడు. ఏదైతే అన్నము చే, భోగ్యవస్తువు చేత అతిక్రమించి ఉన్నాడో అది కూడా ఈయనే ॥ 2 ॥

ఏతావానస్య మహిమాతో జ్యాయాఽశ్చ పురుషః ।

పాదోఽస్య విశ్వా భూతాని త్రిపాదస్యామృతం దివి ॥ 3 ॥

పదపాఠము : ఏతావాన్ । అస్య । మహిమా । అతః । జ్యాయాన్ । చ । పురుషః । పాదః । అస్య । విశ్వా । భూతాని । త్రిపాత్ । అస్య । అమృతమ్ । దివి.

ప్రతిపదార్థము : ఏతావాన్ = ఇచ్చట కనిపిస్తున్న జడజంగమరూపమైనదంతా; అస్య మహిమా = ఈ పరమపురుషుడైన పరమాత్మయొక్క మహిమయే; అతః = దీనికన్నా; జ్యాయాన్ పురుషః = పరమపురుషుడైన పరమాత్మ అధికుడు;

విశ్వాభూతాని = సమగ్ర సృష్టి; అస్య పాదః = పరమాత్మ యొక్క నాలుగవ వంతు; అస్య = పరమాత్మ యొక్క; త్రిపాత్ = మూడవ వంతు; అమృతం దివి = అమృతరూపముగా ద్యులోకమున ఉన్నది.

తాత్పర్యము : ఇచ్చట కనిపిస్తున్న జడజంగమరూపమైనదంతా ఈ పరమపురుషుడైన పరమాత్మయొక్క మహిమయే అనగా సామర్థ్యమే. జడజంగమరూపమైన దానికన్నా పరమపురుషుడైన పరమాత్మ అధికుడు మరియు శ్రేష్ఠుడు. ఈ సమగ్ర సృష్టిలోని ప్రాణులు పరమాత్మ యొక్క నాలుగవ వంతు అయితే పరమాత్మ యొక్క మూడవ వంతు అమృతరూపముగా నాశరహితముగా ద్యులోకమున ఉన్నది ||3||

త్రిపాదూర్ధ్వ ఉదైత్పురుషః పాదోఽస్యేహాభవత్పునః ।

తతో విష్వక్ష్వాక్రామత్సానానశనే అభి ॥ 4 ॥

పదపాఠము : త్రిపాత్ । ఊర్ధ్వ । ఉత్ । ఐత్ । పురుషః । పాదః । అస్య । ఇహ । అభవత్ । పునరితి । తతః । విష్వక్ । వి । అక్రామత్ । సానానశనే ఇతి । అభి

ప్రతిపదార్థము : త్రిపాత్ = మూడు వంతులుగా ఉన్న; పురుషః = అమృతరూపమైన పరమాత్మ; ఊర్ధ్వః = నశ్వరమైన సంసారముకన్నా ఊర్ధ్వవర్తియై లేదా ద్యులోకవర్తియై; ఉదైత్ = వ్యాపించుచున్నాడు; అస్య = ఈ భగవంతుని యొక్క; పాదః = పావు వంతు; ఇహ = ఇక్కడ సంసారరూపమైనదిగా; పునః = మరల; అభవత్ = ఆవిర్భవించెను; తతః = ఆ తరువాత; సానానశనే (స+అశన+అనశనే) = చైతన్యము కలిగినప్రతిపదార్థములలో మరియు చైతన్యములేని జడప్రతిపదార్థములలో; విష్వక్ = వివిధరూపములలో; అభి వ్యక్రామత్ = వ్యాపించి ఉన్నాడు.

తాత్పర్యము : మూడు వంతులుగా ఉన్న అమృతరూపమైన పరమాత్మ నశ్వరమైన సంసారముకన్నా ఊర్ధ్వవర్తియై లేదా ద్యులోకవర్తియై వ్యాపించు చున్నాడు. ఈ భగవంతుని యొక్క పాపు వంతు ఇక్కడ సంసారరూపమై నదిగా మరల ఆవిర్భవించెను. ఆ తరువాత చైతన్యము కలిగిన ప్రతి పదార్థములలోనూ మరియు చైతన్యములేని జడప్రతిపదార్థముల లోనూ వివిధరూపములలో అంతటా వ్యాపించి ఉన్నాడు || 4 ||

తస్మాద్విరాళజాయత విరాజో అధి పురుషః ।

స జాతో అత్యరిచ్యత పశ్చాద్భూమిమథో పురః || 5 ||

పదపాఠము : తస్మాత్ । విరాట్ । అజాయత । విరరాజః । అధి । పురుషః । సః । జాతః । అతి । అరిచ్యత । పశ్చాత్ । భూమిమ్ । అథో ఇతి । పురః.

ప్రతిపదార్థము : తతః = పైన నిరూపించిన పరమాత్మ నుండి; విరాట్ = వ్యక్తమైన జగత్తు అనగా ప్రకృతి అనగా బ్రహ్మాండము; అజాయత = ఉత్పన్న మైనది; విరాజః అధి = వ్యక్తమైన జగత్తుతోపాటు అనగా బ్రహ్మాండముతో పాటు; పురుషః = దేహాభిమానము కలిగిన జీవాత్మ; జాతః = పుట్టిన; సః = ఆ జీవాత్మ; భూమిమ్ = భూమిని; పశ్చాత్ = పార్శ్వభాగమును; అథః = క్రిందిభాగమును; పురః = పూర్వభాగమును; అత్యరిచ్యత (అతి+అరిచ్యత) = సర్వత్ర వ్యాపించెను.

తాత్పర్యము : ఆ పరమాత్మ నుండి విరాట్ దేహము (వ్యక్తమైన జగత్తు అనగా ప్రకృతి అనగా బ్రహ్మాండము) ఉద్భవించెను, తరువాత దేహాభిమానియైన జీవాత్మ ఉదయించి భూమియొక్క అన్ని పార్శ్వములయందు అనేక జీవుల రూపములో వ్యాపించెను. (ప్రథమజీవుడు బ్రహ్మయని పితామహుడని ధాతయని పిలవబడెను)

యత్పురుషేణ హవిషా దేవా యజ్ఞమతన్వత ।

వసంతో అస్యాసీదాజ్యం గ్రీష్మ ఇధ్మః శరద్ధవిః ॥ 6 ॥

పదపాఠము : యత్ । పురుషేణ । హవిషా । దేవాః । యజ్ఞమ్ । అతన్వత । వసంతః । అస్య । ఆసీత్ । ఆజ్యమ్ । గ్రీష్మః । ఇధ్మః । శరత్ । హవిః .

ప్రతిపదార్థము : యత్ = ఎప్పుడైతే; దేవాః = దేవతలు (దివ్యశక్తికలిగిన వారు); పురుషేణ హవిషా = పురుషుడనేడి హవిస్సు ద్వారా; యజ్ఞమ్ = సృష్టిరూపమైన యజ్ఞమును; అతన్వత = సుసంపన్నం చేశారో (అప్పుడు); అస్య = ఈ యజ్ఞమునకు; వసంతః = వసంతముతువు; ఆజ్యమ్ = ఆజ్యముగాను (నెయ్యిగానూ) గ్రీష్మః = గ్రీష్మముతువు; ఇధ్మః = వంటచెరుకుగాను; శరత్ = శరద్ధుతువు; హవిః = పురోడాశాది హవిస్సుగాను ఆసీత్ = అయ్యెను.

తాత్పర్యము : ఎప్పుడైతే దేవతలు పురుషుడనే హవిస్సు ద్వారా సృష్టిరూపమైన మానసయజ్ఞమును చేయాలనే సంకల్పము చేసిరో అప్పుడు వసంతముతువు నెయ్యి అనే, గ్రీష్మముతువు వంటచెరుకు అనే, శరద్ధుతువు నైవేద్యము అనే యజ్ఞసాధనములుగా ప్రవర్తించినవి. (వసంతముతువులో ఔషధములు ఉత్పన్నమవుతాయి, గ్రీష్మముతువులో ఔషధములు పెరుగుతాయి, శరద్ధుతువులో ఔషధములు సమృద్ధిగా తయారవుతాయి కావున దేవతల యొక్క మానసిక యజ్ఞము గా భావించబడినది.) ॥ 6 ॥

తం యజ్ఞం బర్హిషి ప్రౌక్షన్పురుషం జాతమగ్రతః ।

తేన దేవా అయజంత సాధ్యా ఋషయశ్చ యే ॥ 7 ॥

పదపాఠము : తమ్ । యజ్ఞమ్ । బర్హిషి । ప్ర । ఔక్షన్ । పురుషమ్ । జాతమ్ । అగ్రతః । తేన । దేవాః । అయజంత । సాధ్యాః । ఋషయః । చ । యే .

ప్రతిపదార్థము : తం = ఆ; యజ్ఞం = యజ్ఞసాధనభూతమైనట్టి; అగ్రతః = మొదట; జాతం = ఉత్తపన్నమైనట్టి; పురుషమ్ = పురుషుడిగా ఉత్తన్నమైన జీవాత్మను; బర్హిషి = మానసిక యజ్ఞములో; ప్రాక్షన్ = ప్రోక్షణచేసిరి అనగా సంస్కరించిరి; సాధ్యాః = జ్ఞానులు; యే ఋషయః చ = ఏ ఋషులు గలరో; దేవాః = (ఆ) దేవతలు; తేన = ఆ పురుషుడైన జీవాత్మచేత; అయజన్త = మానసిక యాగమును చేసిరి.

తాత్పర్యము : ఆ యజ్ఞసాధనభూతమైనట్టి మొదట పురుషుడిగా ఉత్తన్నమైనట్టి జీవాత్మను మానసిక యజ్ఞములో ప్రోక్షణపూర్వకముగా సంస్కరించిరి అనగా లీనము చేసిరి. జ్ఞానులు ఏ ఋషులు గలరో మరియు ఆ దేవతలు ఆ పురుషుడైన జీవాత్మచేత మానసిక యాగమును చేసిరి (మానసయజ్ఞములో దేవతలు ముందుగా ఉత్తన్నమైన తమ తమ దేహములలోనున్న జీవాత్మను సమర్పించి భగవంతుడిని పూజించిరి) || 7 ||

తస్మాద్యజ్ఞాత్పరహతః సమ్భృతం పృషదాజ్యమ్ ।

పశూన్తాఃశ్చక్రే వాయవ్యానారణ్యాన్గ్రామ్యాశ్చ యే ॥ 8 ॥

పదపాఠము : తస్మాత్ । యజ్ఞాత్ । సర్వఽహతః । సమ్భృతమ్ । పృషత్ ఽఆజ్యమ్ । పశూన్ । తాన్ । చక్రే । వాయవ్యాన్ । ఆరణ్యాన్ । గ్రామ్యాః । చ । యే ।

ప్రతిపదార్థము : సర్వహతః = సర్వము హోమము చేయబడి ఉండినటువంటి; తస్మాత్ యజ్ఞాత్ = ఆ మానసయజ్ఞము నుండి; పృషదాజ్యం = పెరుగుకలిపిన నెయ్యి; (“అన్నం హి పృషదాజ్యమ్” [శం ౯.౧౨.౪౮] “రస ఆజ్యమ్” [శం ౩.౭.౧౧౩]) సమ్భృతమ్ = సంపాదించబడినది; వాయవ్యాన్ = వాయువునందు సంచరించునట్టి పక్షులను; ఆరణ్యాన్ = అరణ్యమునందు సంచరించునట్టి

జింకలు, పులులు, ఏనుగులు మొదలగు జంతువులను; యే చ = ఏవైతే; గ్రామ్యాః = గ్రామమునందు సంచరించునట్టివియు అయిన ఆవు, గుఱ్ఱము మొదలగు సాధుజంతువులను; తాన్ పశూన్ = మిగిలిన పశువులను; చక్రే = సృజించెను.

తాత్పర్యము : సర్పము హోమము చేయబడి ఉండినటువంటి ఆ మానసయజ్ఞము నుండి పెరుగుకలిపిన నెయ్యి సంపాదించబడినది. ఆ మానసయజ్ఞమునుండి ప్రేరితుడైన భగవతుండు వాయువునందు సంచరించునట్టి పక్షులను, అరణ్యమునందు సంచరించునట్టి జింకలు, పులులు, ఏనుగులు మొదలగు జంతువులను, ఏవైతే గ్రామమునందు సంచరించునట్టివియు అయిన ఆవు, గుఱ్ఱము మొదలగు సాధుజంతువులను మరియు మిగిలిన పశువులను సృజించెను || 8 ||

తస్మాద్యజ్ఞాత్సర్వహుత ఋచ: సామాని జజ్ఞిరే ।

ఛన్దాంసి జజ్ఞిరే తస్మాద్యజ్ఞస్తస్మాదజాయత ॥ 9 ॥

పదపాఠము : తస్మాత్ । యజ్ఞాత్ । సర్వహుతః । ఋచః । సామాని । జజ్ఞిరే । ఛన్దాంసి । జజ్ఞిరే । తస్మాత్ । యజ్ఞః । తస్మాత్ । అజాయత.

ప్రతిపదార్థము : సర్వహుతః = సర్పము హోమము చేయబడి ఉండినటువంటి; తస్మాత్ యజ్ఞాత్ = ఆ మానసయజ్ఞము నుండి; ఋచః = ఋగ్వేదమంత్రములు; సామాని = సామవేదమంత్రములు; జజ్ఞిరే = ఉద్భవించాయి; తస్మాత్ = ఆ యజ్ఞము నుండి; ఛన్దాంసి = గాయత్ర్యాది ఛందస్సులు; జజ్ఞిరే = ఉద్భవించాయి; తస్మాత్ = ఆ యజ్ఞమునుండి; యజ్ఞః = యజుర్వేదమంత్రములు; అజాయత = ఉద్భవించాయి.

తాత్పర్యము : సర్వము హోమము చేయబడి ఉండినటువంటి ఆ మానసయజ్ఞము నుండి ఋగ్వేదమంత్రములు సామవేదమంత్రములు ఉద్భవించాయి. ఆ యజ్ఞము నుండి గాయత్ర్యాది ఛందస్సులు ఉద్భవించాయి. మరియు ఆ యజ్ఞమునుండియే యజుర్వేదమంత్రములు కూడా ఉద్భవించాయి (ఆ యజ్ఞముచే ప్రసన్నుడైన భగవంతునిచే ఋగ్యజుస్సామవేదములును గాయత్ర్యాది ఛందస్సులును ఉపదేశించబడినవి)

తస్మాదశ్వా అజాయంత యే కే చోభయాదతః ।

గావో హ జజ్ఞిరే తస్మాత్తస్మాజ్జాతా అజావయః ॥ 10 ॥

పదపాఠము : తస్మాత్ । అశ్వాః । అజాయంత । యే । కే । చ । ఉభయాదతః । గావః । హ । జజ్ఞిరే । తస్మాత్ । తస్మాత్ । జాతాః । అజావయః ।

ప్రతిపదార్థము : తస్మాత్ = ఆ మానసయజ్ఞమునుండి; అశ్వాః = గుఱ్ఱములు; యే కే చ = ఏవైతే అశ్వము వలె ఉన్నవో గాడిద, కంచరగాడిద మొదలగునవి; అజాయంత = పుట్టినవి; ఉభయాదతః = పై భాగమున మరియు క్రింది భాగమున రెండువరుసలలో దంతములు గల ఏవైతే ప్రాణులు కలవో (అవియును పుట్టినవి.) తస్మాత్ = ఆ మానసయజ్ఞమునుండి; గావః = ఆవులు; హ = ఆవుల వంటి ఇతరజంతువులు; జజ్ఞిరే = పుట్టినవి; తస్మాత్ = ఆ మానసయజ్ఞమునుండి; అజావయః (అజా+ఆవయః) = మేకలు; గొట్టెలు మొదలగునవి; జాతాః = పుట్టినవి.

తాత్పర్యము : ఆ మానసయజ్ఞమునుండి గుఱ్ఱములు మరియు ఏవైతే అశ్వము వలె ఉన్నవో గాడిద, కంచరగాడిద మొదలగునవి పుట్టినవి. పై భాగమున మరియు క్రింది భాగమున రెండువరుసలలో దంతములు గల ఏవైతే ప్రాణులు కలవో అవియును పుట్టినవి. ఆ మానసయజ్ఞమునుండి ఆవులు, మరియు ఆవుల వంటి ఇతర

జంతువులు పుట్టినవి. ఆ మానసయజ్ఞమునుండియే మేకలు, గొట్టెలు మొదలగునవి కూడా పుట్టినవి || 10 ||

యత్పురుషం వ్యదధుః కతిథా వ్యకల్పయన్ ।

ముఖం కిమస్య కౌ బాహూ కా ఊరూ పాదా ఉచ్యేతే ||11||

పదపాఠము : యత్ । పురుషమ్ । వి । అదధుః । కతిథా । వి । అకల్పయన్ । ముఖమ్ । కిమ్ । అస్య । కౌ । బాహూ ఇతి । కౌ । ఊరూ ఇతి । పాదౌ । ఉచ్యేతే ఇతి.

ప్రతిపదార్థము : యత్ = ఎప్పుడు; పురుషం = పురుషుడిని; వ్యదధుః = భావించి నిర్ధారించారో (అప్పుడు); కతిథా = ఎన్నిరకములుగా; వ్యకల్పయన్ = భావించారు; అస్య = పురుషుడి యొక్క ముఖం = ముఖము; కిమ్ = ఏది; ఆసీత్ = అయి ఉన్నది; కౌ = ఏవి; బాహూ = భుజములుగా; కౌ ఊరూ = ఏవి తొడలుగా; పాదా = ఏవి పాదములుగా; ఉచ్యేతే = చెప్పబడ్డవి.

తాత్పర్యము : ఎప్పుడైతే మానసయజ్ఞమునందు పురుషుడు భావించబడ్డాడో అప్పుడు ఆ పురుషుడిని ఎన్ని విధములుగా భావించారు? ఆ పురుషుడి యొక్క ముఖము ఏదై ఉన్నది? భుజములుగా, తొడలుగా, పాదములుగా ఏవి భావించబడ్డవి? అని ప్రశ్న వేయబడుచున్నది || 11 ||

బ్రాహ్మణోఽస్య ముఖమాసీద్బాహూ రాజన్యః కృతః ।

ఊరూ తదస్య యద్వైశ్యః పద్భ్యాం శూద్రో అజాయత ||12||

పదపాఠము : బ్రాహ్మణః । అస్య । ముఖమ్ । ఆసీత్ బాహూ ఇతి । రాజన్యః । కృతః । ఊరూ ఇతి । తత్ । అస్య । యత్ । వైశ్యః । పత్భ్యామ్ । శూద్రః । అజాయత.

ప్రతిపదార్థము : అస్య = ఈ పురుషుడి యొక్క; బ్రాహ్మణః = విద్యాది గుణము కలిగిన బ్రాహ్మణత్వ జాతివిశిష్టుడైన వాడు; ముఖమ్ = ముఖమై; ఆసీత్ = ఉన్నాడు; రాజన్యః = వీర్యాదిగుణము కలిగిన క్షత్రియత్వ జాతివిశిష్టుడైన వాడు; బాహూ = బాహువులుగా; కృతః = చేయబడినాడు; వైశ్యః యత్ = వ్యాపారాది ధర్మము కలిగిన వైశ్యత్వ జాతివిశిష్టుడైన వాడు; అస్య = ఈ పురుషుడి యొక్క; ఊరూ = తొడలుగా భావించబడినాడు; శూద్రః = సేవ్యాదిగుణము కలిగిన శూద్రత్వ జాతివిశిష్టుడైన వాడు; పద్భ్యాం = పాదములుగ; అజాయత = అయ్యెను (భావింపబడినవాడాయెను).

తాత్పర్యము : ఈ పురుషుడి యొక్క విద్యాది గుణము కలిగిన బ్రాహ్మణత్వ జాతివిశిష్టుడైన వాడు ముఖమై ఉన్నాడు. (తపఃశీలత్వము, సంజ్ఞానేంద్రియ త్వము, త్యాగవృత్తిత్వము అనే ముఖము యొక్క గుణములు బ్రాహ్మణుడిలో కనిపించవలెను) వీర్యాదిగుణము కలిగిన క్షత్రియత్వ జాతివిశిష్టుడైన వాడు బాహువులుగా చేయబడినాడు. (శోధన-రక్షణ-త్రాణములు అనే బాహువుల యొక్క గుణములు క్షత్రియుడిలో కనిపించవలెను) వ్యాపారాది ధర్మము కలిగిన వైశ్యత్వ జాతివిశిష్టుడైన వాడు ఈ పురుషుడి యొక్క తొడలుగా భావించబడినాడు. (మధ్యవర్తిత్వము, ధన-ధాన్య-పశుసంగ్రహముల యొక్క పాత్రనుగుణముగా విభజనము అనే తొడల యొక్క గుణములు వైశ్యుడిలో కనిపించవలెను) సేవ్యాదిగుణము కలిగిన శూద్రత్వ జాతివిశిష్టుడైన వాడు పాదములుగ అయ్యెను (భావింపబడిన వాడాయెను) (శ్రమప్రకృతి కలిగినవి పాదములు, ఆ గుణములు శూద్రుడిలో కనిపించవలెను.) అని పూర్వప్రశ్నను సమాధానము చెప్పబడినది ||12||

చంద్రమా మనసో జాతశ్చక్షోః సూర్యో అజాయత ।

ముఖాదిన్ద్రశ్చాగ్నిశ్చ ప్రాణాద్వాయురజాయత ॥ 13 ॥

పదపాఠము : చన్దమా । మనసః । జాతః । చక్షోః । సూర్యః । అజాయత । ముఖాత్ । ఇన్ద్రః । చ । అగ్నిః । చ । ప్రాణాత్ । వాయుః । అజాయత.

ప్రతిపదార్థము : చన్దమాః = చంద్రుడు; మనసః = మనస్సునుండి; జాతః = పుట్టెను; సూర్యః = సూర్యుడు; చక్షోః = కంటినుండి; అజాయత = పుట్టెను; ముఖాత్ = ముఖమునుండి; ఇన్ద్రః = ఇంద్రుడు; అగ్నిః చ = మరియు అగ్ని ఉద్భవించారు; ప్రాణాత్ = ప్రాణశక్తినుండి వాయుః = వాయువు; అజాయత = ఉద్భవించెను.

తాత్పర్యము : ఈ పురుషుడి మనస్సు నుండి చంద్రుడు పుట్టెను. కంటి నుండి సూర్యుడు పుట్టెను. ముఖము నుండి ఇంద్రుడు మరియు అగ్ని ఉద్భవించారు. ప్రాణశక్తి నుండి వాయువు ఉద్భవించెను. (ఈ మానసయజ్ఞమునందు భావింపబడిన పురుషునకు చంద్రుడు మనస్సుగా, సూర్యుడు కళ్ళుగా, ఇంద్రాగ్నులు ముఖముగా, వాయువు ప్రాణముగా భావింపబడినవి అని పూర్వప్రశ్నను సమాధానము చెప్పబడినది) || 13 ||

నాభ్యా ఆసీదన్తరిక్షం శీర్ష్ణా థ్యౌః సమవర్తత ।

పద్భ్యాం భూమిర్దిశః శ్రోత్రాత్తథా లోకాః అకల్పయన్ ||14 ||

పదపాఠము : నాభ్యా । ఆసీత్ । అన్తరిక్షమ్ । శీర్ష్ణః । థ్యౌః । సమ్ । అవర్తత । పత్ ౭భ్యామ్ । భూమిః । దిశః । శ్రోత్రాత్ । తథా । లోకాన్ । అకల్పయన్ ||౧౪||

ప్రతిపదార్థము : నాభ్యా = నాభినుండి అన్తరిక్షమ్ = ఈ అంతరిక్షము; ఆసీత్ = అయ్యెను (ఉద్భవించెను) శీర్ష్ణః = శిరస్సు నుండి; థ్యౌః = ద్యులోకము; సమవర్తత = సముద్భవించింది; పద్భ్యాం = పాదాలనుండి; భూమిః = భూమి; శ్రోత్రాత్ =

చెవినుండి; దిశః = దిక్కులు; తథా = అదేవిధంగా; లోకాన్ = లోకాలన్నీ; అకల్పయన్ = సృజించబడినవి (భావించబడినవి) .

తాత్పర్యము : ఈ పురుషుడి నాభి నుండి ఈ అంతరిక్షము అయ్యెను (ఉద్భవించెను). శిరస్సు నుండి ద్యులోకము సముద్భవించింది. పాదాల నుండి భూమి, చెవి నుండి దిక్కులు అదేవిధంగా లోకాలన్నీ సృజించబడినవి (భావించబడినవి) (ఆ మానసయజ్ఞమునందు పురుషునకు ఆయాలోకములు అవయవములాయను. ఈ పురుషుడి నాభినుండి ఉద్భవించిన అంతరిక్షమును చూసి అవకాశప్రదానశక్తిని తెలుసుకోవలయును. శిరస్సునుండి ఉద్భవించిన సర్వలోకమును చూసి ఈయన ఉత్కృష్టశక్తిని తెలుసుకోవలయును. పాదములనుండి ఉద్భవించిని భూమిని చూసి ఈయన స్థిరత్వకారణశక్తిని తెలుసుకోవలయును. చెవి నుండి ఉద్భవించిన దిక్కులనుండి మిగిలిని లోకాలను చూసి ఈయన మహద్వాప్యకశక్తిని అనుభవించవలయును) ||14 ||

సప్తాస్యాసన్పరిధయస్త్రిః సప్త సమిధః కృతాః ।

దేవా యద్యజ్ఞం తన్వానా అబధ్నన్పురుషం పశుమ్ ||15 ||

పదపాఠము : సప్త । అస్య । ఆనన్ । పరిఽధయః । త్రిః । సప్త । సమ్ఽఇధః । కృతాః । దేవాః । యత్ । యజ్ఞమ్ । తన్వానాః । అబధ్నన్ । పురుషమ్ । పశుమ్

ప్రతిపదార్థము : దేవాః = దేవతలు; యత్ = ఏ; యజ్ఞం = మానసయజ్ఞమును; తన్వానాః = విస్తరిస్తూ (చేయుచూ); పురుషం = పురుషుడిని; పశుం = పశువుగా; అబధ్నన్ = బంధించారో (ఇతరవిషయాలలో ప్రవేశించకుండా స్వాధీనపరుచుకున్నారు) (సర్వద్రష్టారం పరమాత్మానం స్వాత్మని బధ్నన్తి ధారయన్తి “బన్ధ బన్ధనే”); అస్య = ఈ పురుషుడి మానసయజ్ఞమునకు; సప్త పరిధయః = ఏడు పరిధులు (ప్రాణ-అపాన-వ్యాన-ఉదాన-సమానములనే పంచప్రాణములు,

అహంకారము, బుద్ధి అనేవి ఏడు) ఆసన్ = ఉండెను; త్రిః సప్త = (త్రిగుణీకృతసప్తసంఖ్యాకాః) మూడు ఏడుల గుణనము; (పృథివీ-అప్-తేజః-వాయుః-ఆకాశః అనే పంచభూతములు, శబ్ద-స్పర్శ-రూప-రస-గంధములనేడి పంచతన్మాత్రలు, వాక్-పాణి-పాయు-పాద-ఉపస్థలు అనే పంచ కర్మేంద్రియములు, శ్రోత్ర-త్వక్-చక్షుః-జిహ్వ-ఘ్రాణములనే పంచజ్ఞానేంద్రియములు మరియు మనస్సు అనే ఇరవదియొక్క తత్త్వములు) సమిధః = సమిధలుగా కృతాః — చేయబడినవి (సమిధ్యన్తే హూయన్తే తస్మాత్ సమిధః).

తాత్పర్యము : దేవతలు ఏ మానసయజ్ఞమును విస్తరిస్తూ (చేయుచూ) పురుషుడిని పశువుగా బంధించారో (ఇతరవిషయాలలో ప్రవేశించకుండా స్వాధీనపరుచు కున్నారు) ఈ పురుషుడి మానసయజ్ఞమునకు ప్రాణ-అపాన-వ్యాన-ఉదాన-సమానములనే పంచప్రాణములు, అహంకారము, బుద్ధి అనేవి ఏడు పరిధులు ఉండెను. పృథివీ-అప్-తేజః-వాయుః-ఆకాశః అనే పంచభూతములు, శబ్ద-స్పర్శ-రూప-రస-గంధములనేడి పంచతన్మాత్రలు, వాక్-పాణి-పాయు-పాద-ఉపస్థలు అనే పంచ కర్మేంద్రియములు, శ్రోత్ర-త్వక్-చక్షుః-జిహ్వ-ఘ్రాణములనే పంచజ్ఞానేంద్రియములు మరియు మనస్సు అనే ఇరవదియొక్క తత్త్వములు సమిధలుగా చేయబడినవి. ఇలా దేవతలచే చెయ్యబడిన మానసయజ్ఞముందు పంచభూతాదులు సాధనములైనవని పూర్వ ప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పబడినది.

॥15॥

యజ్ఞేన యజ్ఞమయజన్త దేవాస్తాని ధర్మాణి ప్రథమాన్యాసన్ ।

తే హ నాకం మహిమానః సచన్త యత్ర పూర్వే సాధ్యాః సన్తి దేవాః ॥16॥

పదపాఠము : యజ్ఞేన । యజ్ఞమ్ । అయజన్త । దేవాః । తాని । ధర్మాణి । ప్రథమాని । ఆసన్ । తే । హ । నాకమ్ । మహిమానః । సచన్త । యత్ర । పూర్వే । సాధ్యాః । సన్తి । దేవాః ॥౧౬॥

ప్రతిపదార్థము : దేవాః = ప్రజాపతిప్రాణరూపులైన దేవతలు; యజ్ఞేన = పూర్వోక్తకమైన మానసయజ్ఞము చేత; యజ్ఞమ్ = పూర్వోక్త యజ్ఞస్వరూపమైన పురుషుడిని; అయజ్ఞంత = పూజించారు. తాని = ఆ జగద్రూపవికారకములైన ధర్మములు; ప్రథమాని = ముఖ్యములు; ఆసన్ = అయినవి. యత్ర = ఎక్కడైతే విరాట్పురుషప్రాప్తి జరిగినదో ఆ స్వర్గమునందు పూర్వే = ప్రాచీనులగు దేవాః = దేవతలు; సాధ్యా = జ్ఞానులు; సన్తి = ఉన్నారో; నాకం = అలంటి స్వర్గమును; తే = ఆ భగవదుపాసకులు; జీవన్ముక్తులు; మహిమానః = మహిమాన్వితులు, మహాత్ములు; హ = నిశ్చయముగా; సచన్త = పొందువారవుతున్నారు ||౧౬||

తాత్పర్యము : ప్రజాపతిప్రాణరూపులైన దేవతలు పూర్వోక్తకమైన మానస-యజ్ఞముచేత పూర్వోక్త యజ్ఞస్వరూపమైన పురుషుడిని పూజించారు. ఆ జగద్రూపవికారకములైన ధర్మములు ముఖ్యములు అయినవి. ఎక్కడైతే విరాట్పురుషప్రాప్తి జరిగినదో ఆ స్వర్గమునందు ప్రాచీనులగు జ్ఞానులు దేవతలు ఉన్నారో అలంటి స్వర్గమును భగవదుపాసకులు, జీవన్ముక్తులు, మహిమాన్వితులు, మహాత్ములు నిశ్చయముగా పొందువారవుతున్నారు. ||౧౬||

సరమాపణీసూక్తము

(ఋగ్వేదము - 10 వ మండలము; 108 వ సూక్తము)

(8 వ అష్టకము; 6 వ అధ్యాయము; 5 వ వర్గము)

(ఋషి - పణయోఽసురాః దేవతా - సరమా ఛన్దః - విరాట్రిష్టప్
స్వరః - ధైవతః)

కిమిచ్చన్తీ సరమా ప్రేదమానడ్దూరే హ్యధ్వా జగురిః పరాచైః ।

కాస్మేహితిః కా పరితక్త్యాసీత్ కథం రసాయా అతరః పయాంసి ॥1॥

పదపాఠము : కిమ్ । ఇచ్చన్తీ । సరమా । ప్ర । ఇదమ్ । ఆనట్ । దూరే । హి । అధ్వా ।
జగురిః । పరాచైః । కా । అస్మేహితిః । కా । పరితక్త్యా । ఆసీత్ । కథమ్ ।
రసాయాః । అతరః । పయాంసి.

ప్రతిపదార్థము : సరమా = (సరణశీలా “సరమా సరణాత్” [నిరుం ౧౧.౨౫])
సరళశీలము కలిగిది కావున ‘సరమా’ అను పేరు కలిగిన దేవతల శునకము;
కిమ్+ఇచ్చన్తీ = ఏ కోరికతో; ఇదం = మన ఈ స్థావరమునకు; ప్ర+ఆనట్ =
చేరుకున్నది?; పరాచైః = తిరిగివెళ్ళటము లేనిది; జగురిః = ఎంతప్రయత్నించినా
తిరిగి వెళ్ళుటకు సాధ్యం కాని ఈ ప్రయాణానికి; దూరే హి+అధ్వా = దూరమైన
మార్గము కదా; కా = ఎలాంటి అస్మే హితిః = మనలకు ప్రయోజనము; పరితక్త్యా
= రాత్రి (“తక్త్యా రాత్రిః” [నిం ౧౧.౨౫]); భ్రమణము (పరితకనం పరితో గమనం
భ్రమణం వా); కా ఆసీత్ = ఎందుకొరకు జరిగినది; కథం చ = ఏ విధముగా
రసాయాః = శబ్దముతో కూడిన (“రసా నదీ రసతేః శబ్దకర్మణః” [నిరుం
౧౧.౨౫]); శతయోజనవిస్తీర్ణమైన అంతరిక్షనది యొక్క; పయాంసి =
జలములను; అతరః = దాటావు?.

తాత్పర్యము : సరళశీలము కలిగిది కావున 'సరమా' అను పేరు కలిగిన దేవతల శునకము, ఏ కోరికతో మన ఈ స్థావరమునకు చేరుకున్నది? తిరిగివెళ్ళటము లేనిది మరియు ఎంత ప్రయత్నించినా తిరిగి వెళ్ళుటకు సాధ్యం కాని ఈ ప్రయాణానికి దూరమైన మార్గము కదా ఇచ్చటికి ఎలా చేరుకున్నావు అని ప్రశ్నించాలనుకుని పణులు సరమను నీయొక్క ఈ భ్రమణము వలన మాకు ఏమిటి ప్రయోజనము? మరియు ఎందుకొరకు జరిగినది? శబ్దముతో కూడిన శతయోజనవిస్తీర్ణమైన అంతరిక్ష నది యొక్క జలములను ఏ విధముగా దాటావు? అని ప్రశ్నించారు ||1||

ఇంద్రస్య దూతీరిషితా చరామి మహ ఇచ్చన్తీ పణయో నిధీన్యః ।
అతిష్కదో భియసా తన్న ఆవత్ తథా రసాయా అతరం పయాంసి||2||

పదపాఠము : ఇంద్రస్య । దూతీః । ఇషితా । చరామి । మహాః । ఇచ్చన్తీ । పణయః । నిధీన్ । వః । అతిష్కదః । భియసా । తమ్ । నః । ఆవత్ । తథా । రసాయాః । అతరమ్ । పయాంసి.

ప్రతిపదార్థము : పణయః = పణులనే పేరుకలిగిన అసురులారా! ("పణయో దేవానాం గోరక్షకాః" [జైం ౨౪౪౦] "పణీనైవ గోపాలేన వణిగనేనేవ" [ఋం ౧౩౨౧౧౦ దయానందః]) ఇంద్రస్య = ఇంద్రుడి; దూతీః = దూతిగా; ఇషితా = ప్రేరేపించబడినదానినై; చరామి = వచ్చాను; (మీ ఈ స్థానానికి చేరుకున్నాను); వః = మీ యొక్క మహాః = గొప్పనైన; నిధీన్ = బృహస్పతియొక్క గో నిధిని; ఇచ్చన్తీ = కోరి; చరామి = వచ్చాను; (మీ ఈ స్థానానికి చేరుకున్నాను); భియసా = భయముతో; అతిష్కదః = దాటగలిగాను; తత్+నః = ఆ ఇంద్రుడు నన్ను; ఆవత్ = రక్షించాడు; తథా = ఈ విధముగా; రసాయాః = నదియొక్క; పయాంసి = జలములను; అతరమ్ = దాటాను.

తాత్పర్యము : పణులనే పేరుకలిగిన అసురులారా! ఇంద్రుడి దూతిని ఇంద్రుడి చేత ప్రేరేపించబడినదానినై వచ్చాను. మీ వద్దనున్న గొప్పనైన బృహస్పతియొక్క గోనిధిని కోరి వచ్చాను. (మీ ఈ స్థానానికి చేరుకున్నాను), భయముతోనే ఈ నదిని దాటగలిగాను. కాని ఆ ఇంద్రుడు నన్ను రక్షించాడు. ఈ విధముగా నది యొక్క జలములను దాటుకుంటూ ఈ స్థానమునకు చేరుకున్నాను || 2 ||

కీదృజ్జిన్తః సరమే కా దృశీకా యస్యేదం దూతీరసరః పరాకాత్ |

ఆ చ గచ్ఛాన్మిత్రమేనా దధామా థాగవాం గోపతిర్వో భవతి || 3 ||

పదపాఠము : కీదృక్ | ఇన్తః | సరమే | కా | దృశీకా | యస్య | ఇదమ్ | దూతీః | అసరః | పరాకాత్ | ఆ | చ | గచ్ఛాత్ | మిత్రమ్ | ఏన | దధామ | అథ | గవామ్ | గోపతిః | నః | భవతి.

ప్రతిపదార్థము : సరమే! = ఓ సరమా! పరాకాత్ = అంత దూరము నుండి; ఇదమ్ = మా ఈ స్థానమునకు; అసరః = వచ్చావో; ఇన్తః = ఆ ఇంద్రుడు; కీదృజ్ = ఎలాంటి వాడు (పరాక్రమవంతుడు); కా దృశీకా = అతని దర్శనశక్తి (దృష్టి) ఎటువంటిది; యస్య దూతీః = ఎవరిదూతివో; ఆ+గచ్ఛాత్+చ = అతడే వచ్చుగాక; ఏన = అతడినే; మిత్రం = మిత్రుడిగా; దధామ = స్వీకరిస్తాము; అథ = మరియు; నః గవామ్ = మా గోవులకు; గోపతిః = స్వామి; భవతి = అయ్యేదడుగాక.

తాత్పర్యము : ఓ సరమా! అంత దూరము నుండి మా ఈ స్థానమునకు వచ్చావో ఆ ఇంద్రుడు ఎలాంటి వాడు. (ఎలాంటి పరాక్రమవంతుడు) అతని దర్శనశక్తి (దృష్టి) ఎటువంటిది. అని పణులు సరమను ప్రశ్నించారు. 'ఎవరిదూతివో అతడే వచ్చుగాక, అతడినే మిత్రుడిగా స్వీకరిస్తాము, మరియు అతను మా గోవులకు స్వామి అయ్యేదడుగాక' అని పణులు పరస్పరము మాట్లాడుకున్నారు || 3 ||

నాహం తం వేద దభ్యం దభత్ప్ర యస్యేదం దూతీరసరం పరాకాత్ ।
న తం గూహంతి ప్రవతో గభీరా హతా ఇన్ద్రేణ పణయః శయధ్యే ॥4॥

పదపాఠము : న । అహమ్ । తమ్ । వేద । దభ్యమ్ । దభత్ । సః । యస్య । ఇదమ్ ।
దూతీః । అసరమ్ । పరాకాత్ । న । తమ్ । గూహంతి । ప్రవతః । గభీరాః । హతాః ।
ఇన్ద్రేణ । పణయః । శయధ్యే.

ప్రతిపదార్థము : అహం = నేను; తం = ఇంద్రుణ్ణి; దభ్యం = హింసించగలవాణిని;
న వేద = ఎరుగను; సః = అతడే; దభత్ = అందరినీ చంపగలడు; యస్య దూతీః
= ఎవరి దూతినై; పరాకాత్ = చాలా దూరమునుండి ఇదమ్ అసరమ్ = ఇచ్చటికి
వచ్చానో; తం = అతడిని; గభీరాః = గంభీరమైన; ప్రవతః = ప్రవణశీలములైన
నదులు; న గూహంతి = దాచలేవు; పణయః = ఓ పణులారా! ఇన్ద్రేణ = ఇంద్రుడు
చేత హతాః = చంపబడి; శయధ్యే = భుశాయులగుదురు గాక! (చంపబడెదరు
గాక).

తాత్పర్యము : నేను ఇంద్రుణ్ణి హింసించగలవాడిని ఎరుగను. అతడే అందరినీ
చంపగలడు. ఎవరి దూతినై చాలా దూరమునుండి ఇచ్చటికి వచ్చానో అతడిని
గంభీరమైన ప్రవణశీలములైన నదులు దాచలేవు (ఏమీ చేయలేవు). ఓ పణులారా!
ఇంద్రుడు చేత చంపబడి శయనించెదరు గాక! ॥ 4 ॥

ఇమా గావః సరమే యా ఐచ్చః పరి దివో అన్తాస్త్యభగే పతన్తీ ।
కస్త ఏనా అవ సృజాదయుధ్యతాస్మాకమాయుధా సంతి తిగ్మా ॥5॥

పదపాఠము : ఇమాః । గావః । సరమే । యాః । ఐచ్చః । పరి । దివః । అన్తాన్ ।
సుభగే । పతన్తీ । కః । తే । ఏనాః । అవ । సృజాత్ । అయుధ్యే । ఉత । అస్మాక్మ్ ।
ఆయుధా । సంతి । తిగ్మా.

ప్రతిపదార్థము : సుభగే = ఓ సౌభాగ్యవతీ! సరమే = సరమా! దివః అన్తాన్ = ద్యులోకము వరకు వ్యాపించిన; పరి పతన్తి = (గోవులు ఎక్కడున్నాయో అని వెతుకుతూ) వచ్చినదానా; ఇమాః = ఇచ్చట కనిపిస్తున్న; యాః = ఏవైతే; గావః = గోవులను; ఐచ్చః = కోరుకుంటున్నావో; కః ఏనాః = ఎవడు ఈ గోవులను; తే = నీ కొరకై; అయుధ్యే = యుద్ధము చేయకుండా; అవ సృజాత్ = విడిచిపెడతారు; ఉత అస్మాక్మ్+ఆయుధా అపి = మా ఆయుధములు కూడా; తిగ్మా సన్తి = తీక్షణములుగా ఉన్నవి. (అని తెలుసుకో).

మన్తార్థము : ఓ సౌభాగ్యవతీ! సరమా! ద్యులోకము వరకు వ్యాపించిన గోవులు ఎక్కడున్నాయో అని వెతుకుతూ ఇచ్చటికి వచ్చినదానా ఇచ్చట కనిపిస్తున్న ఏవైతే గోవులను కోరుకుంటున్నావో, ఎవడు ఈ గోవులను నీ కొరకై, యుద్ధము చేయకుండా విడిచిపెడతారు? మరియు మా ఆయుధములు కూడా తీక్షణములుగా ఉన్నవి. (అని తెలుసుకో) || 5 ||

అసేన్యా వః పణయో వచాన్య-నిషవ్యాస్తన్వః సన్తు పాషీః ।

అధృష్టో వ ఏతవా అస్తు పన్థా బృహస్పతిర్వ ఉభయా న మృళాత్ ||6||

పదపాఠము : అసేన్యాః । వః । పణయః । వచాన్యై । అనిషవ్యాః । తన్వః । సన్తు । పాషీః । అధృష్టః । వః । ఏతవై । అస్తు । పన్థాః । బృహస్పతిః । వః । ఉభయా । న । మృళాత్.

ప్రతిపదార్థము : పణయః = ఓ పణులారా! వః = మీ యొక్క; వచాన్యై = మాటలు; అసేన్యా = సేనా (బల) రహితములు; అన్తములైనవి; తన్వః = మీ శరీరములు; పాషీః = పాపయుక్తములైనందువలన; అనిషవ్యాః = పరాక్రమరాహిత్యము చేత శస్త్రధారణయోగ్యములు కాకుండా; సన్తు = ఉండుగాక; వః = మీ యొక్క; పన్థాః = మార్గములు; ఏతవై = వెళ్ళుటకు; అధృష్టః = అసమర్థములై; అస్తు =

ఉండుగాక; వః ఉభయా = పూర్వోక్తములైన పాపయుక్తములు మరియు పరాక్రమరాహిత్యము చేత శస్త్రధారణయోగ్యములు కాకుండుట అను రెండు విధములైన మీ దేహముల కారణముగా; బృహస్పతిః = ఇంద్రునిచేత ప్రేరితుడైన బృహస్పతి; న మృతాత్ = సుఖపడనివ్వడు మరియు బాధపెట్టువాడౌతాడు.

మంత్రార్థము : ఓ పణులారా! మీ యొక్క మాటలు సేనా (బల) రహితములు, అర్హములైనవి. మీ శరీరములు పాపయుక్తములైనందు వలన పరాక్రమరాహిత్యము చేత శస్త్రధారణయోగ్యములు కాకుండుగాక. మీ యొక్క మార్గములు వెళ్ళుటకు అసమర్థములై ఉండుగాక. పూర్వోక్తములైన పాపయుక్తములు మరియు పరాక్రమరాహిత్యము చేత శస్త్రధారణయోగ్యములు కాకుండుట అను రెండు విధములైన మీ దేహముల కారణముగా ఇంద్రునిచేత ప్రేరితుడైన బృహస్పతి సుఖపడనివ్వడు మరియు బాధపెట్టువాడౌతాడు || 6 ||

అయం నిధిః సరమే అద్రిబుధ్నో గోభిరశ్వేభిర్వసుభిర్వృష్టః ।

రక్షన్తి తం పణయో యే సుగోపా రేకు పదమలకమా జగన్ ॥7॥

పదపాఠము : అయమ్ । ని2ధిః । సరమే । అద్రి2బుధ్నః । గోభిః । అశ్వేభిః । వసుభిః । ని2బుష్టః । రక్షన్తి । తమ్ । పణయః । యే । సుగోపాః । రేకు । పదమ్ । అలకమ్ । ఆ । జగన్ ।

ప్రతిపదార్థము : సరమే = ఓ సరమా! అయం నిధిః = మా ఈ కోశము; అద్రిబుధ్నః = పర్వతముల మధ్య బంధింపబడియున్నది (అద్రిర్బుధ్నకో యస్య తాదృశః); గోభిః = గోవులతో; అశ్వేభిః = అశ్వములతో; వసుభిః = ధనముతో; నృష్టః = నిండి ఉన్నది; తం = దానిని; యే సుగోపాః = శోభనరక్షకులు అనే ఉపాధి కలిగిన; పణయః = పణులు; రక్షన్తి = రక్షిస్తూ ఉంటారు; రేకు = శంకించదగిన (రేకు

శంకాయామ్) (గోవుల శబ్దములతో యుక్తమై); పదమ్ = మా చే రక్షించబడుతున్న ఈ స్థానమునకు; అలకమ్ = వ్యర్థముగా; ఆ జగన్ = వచ్చావు.

తాత్పర్యము : ఓ సరమా! మా ఈ కోశము పర్వతముల మధ్య బంధింపబడియున్నది. గోవులతో, అశ్వములతో, ధనముతో నిండి ఉన్నది. దానిని శోభనరక్షకులు అనే ఉపాధి కలిగిన పణులనే మాచే రక్షించబడుతూ ఉంది. శంకించదగినదై (గోవుల శబ్దములతో యుక్తమై) మా చే రక్షించబడుతున్న ఈ స్థానమునకు నీవు వ్యర్థముగా వచ్చావు ||7||

ఏహ గమన్పుషయః సోమశితా అయాస్యో అజ్గిరసో నవగ్వః ।
త ఏతమూర్వం వి భజన్త గోనామథైతద్వచః పణయో వమన్నిత్ ||8||

పదపాఠము : ఆ । ఇహ । గామన్ । ఋషయః । సోమశితాః । అయాస్యః । అజ్గిరసః । నవగ్వః । తే । ఏతమ్ । ఊర్వమ్ । వి । భజన్త । గోనామ్ । అథ । ఏతత్ । వచః । పణయః । వమన్ । ఇత్.

ప్రతిపదార్థము : పణయః = ఓ పణులారా! సోమశితాః = సోమపానమత్తులైన; నవగ్వః = తొమ్మిది గతులు కలిగిన; అజ్గిరసః ఋషయః = అంగిరస ఋషులు; అయాస్యః = వారిలో ప్రథముడైన అయాస్యుడు; ఇహ = ఈ మీ యొక్క స్థానమునకు; ఆ+గామన్ = రావచ్చు; తే = వారు; ఏతం = ఈ; గోనామ్ = గోవుల; ఊర్వం = సమూహమును; వి+భజన్త = విభజించవచ్చు; అథ = ఇకపై; పణయః = ఓ పణులారా! మీరు; ఏతత్+వచః = పూర్వము మీరు పలికిన మాటలు; వమన+ఇత్ = పరిత్యజించండి. (మీ ఈ గర్వవచనములను వమనము వలె వదిలివేయండి).

తాత్పర్యము : ఓ పణులారా! సోమపానమత్తులైన తొమ్మిది గతులు కలిగిన అంగిరస సత్రములో ఉన్న ఋషులు వారిలో ఒకడైన అయాస్వ్యుడు మీ యొక్క ఈ స్థానమునకు రావచ్చు. వారు ఈ గోవుల సమూహమును విభజించవచ్చు. ఇకపై ఓ పణులారా! మీరు పూర్వము పలికిన మాటలు పరిత్యజించండి. (మీ ఈ గర్వవచనములను వమనము వలె వదిలివేయండి) || 8 ||

ఏవా చ త్వం సరమ ఆజగన్థ ప్రబాధితా సహసా దైవ్యేన ।

స్వసారం త్వా కృణవై మా పునర్గా అప తే గవాం సుభగే భజామ ॥9॥

పదపాఠము : ఏవ । చ । త్వమ్ । సరమే । ఆజగన్థ । ప్రబాధితా । సహసా । దైవ్యేన । స్వసారమ్ । త్వా । కృణవై । మా । పునః । గాః । అప । తే । గవామ్ । సుభగే । భజామ.

ప్రతిపదార్థము : సరమే = ఓ సరమా! త్వం = నీవు; దైవ్యేన = దేవసంబద్ధమైన; సహసా = బలము చేత; ప్రబాధితా చ = ప్రేరేపించబడినదానివై ('వలపురమునకు వెళ్ళి అక్కడ ఉన్న గోవులను చూచి తిరిగి రా' అనే ఇంద్రుడి మాటలచేత పీడింపబడినదానవై) ఆజగన్థ = ఇచ్చటికి వచ్చావు; త్వా = నిన్ను; స్వసారమ్ = చెల్లెలిగా; కృణవై = చేసుకుంటున్నాము; పునః = తిరిగి ఇంద్రుడి వద్దకు; మా గాః = వెళ్లకుము; అప = కావున; సుభగే = ఓ సౌభాగ్యవతీ! తే = నిన్ను (ఆ గోవులు ఉన్న పర్వతము వద్దకు తీసుకువెళ్ళి); గవాం = గోవులను; భజామ = నీకు యథాయోగ్యమైన లేదా యథేచ్ఛమైన గోవులను విభజించి ఇస్తాము.

తాత్పర్యము : ఓ సరమా! నీవు దేవసంబద్ధమైన బలము చేత ప్రేరేపించబడినదానివై ('వలపురమునకు వెళ్ళి అక్కడ ఉన్న గోవులను చూచి తిరిగి రా' అనే ఇంద్రుడి మాటలచేత పీడింపబడినదానవై) ఇచ్చటికి వచ్చావు. నిన్ను చెల్లెలిగా చేసుకుంటున్నాము. తిరిగి ఇంద్రుడి వద్దకు వెళ్లకుము. కావున ఓ సౌభాగ్యవతీ!

నిన్ను (ఆ గోవులు ఉన్న పర్వతము వద్దకు తీసుకువెళ్ళి), నీకు యథాయోగ్యమైన లేదా యథేచ్ఛమైన గోవులను విభజించి ఇస్తాము ||9||

నాహం వేద భ్రాతృత్వం నో స్వస్మత్వమ్ ఇన్దో విదురజ్గిరసశ్చ ఘోరాః ।
గోకామా మే అచ్చదయన్యదాయమ్ అపాత ఇత పణయో వరీయః||10||

పదపాఠము : న । అహమ్ । వేద । భ్రాతృత్వమ్ । నో ఇతి । స్వస్మత్వమ్ । ఇన్ద్రః । విదుః । అజ్గిరసః । చ । ఘోరాః । గోకామాః । మే । అచ్చదయన్ । యత్ । ఆయమ్ । అప । అతః । ఇత । పణయః । వరీయః ।

ప్రతిపదార్థము : పణయః = ఓ పణులారా! అహం = నేను; భ్రాతృత్వం = భ్రాతృత్వమును (భ్రాతృభావమును); న వేద = ఎరగను; స్వస్మత్వమ్ = స్వస్మత్వమును (సోదరీభావమును) నో వేద = ఎరగను; ఇన్ద్రః = ఇంద్రుడు; ఘోరాః = శత్రువులకు భయంకరులైన; అజ్గిరసః చ = అంగిరసఋషులవారు; విదుః = తెలుసుకున్నారు; యత్ = నేను ఇచ్చట ఏదైతే (తెలుసుకున్నానో అ సమాచారమును ఇంద్రాదులకు); ఆయమ్ = చేరవేస్తాను (అయ గతౌ); మే = నా యొక్క; గోకామాః = మీ చేత అపహరించబడిన గోవులను కోరుకునే ఇంద్రాదులు; అచ్చదయన్ = మీ స్థానమును కప్పివేస్తారు (ఆక్రమిస్తారు); అతః = అందువలన; వరీయః = ఉత్కృష్టమైన గోవుల బృందమును వదిలి అతి దూరదేశమునకు; అప ఇత = ఇచ్చటి నుండి వెళ్ళిపోండి.

తాత్పర్యము : ఓ పణులారా! నేను భ్రాతృభావమును ఎరగను మరియు సోదరీభావమును ఎరగను. ఇంద్రుడు మరియు శత్రువులకు భయంకరులైన అంగిరసఋషులవారు ఇందంతయూ తెలుసుకున్నారు. నేను ఇచ్చట ఏదైతే (తెలుసుకున్నానో అ సమాచారమును ఇంద్రాదులకు) చేరవేస్తాను. మీ చేత అపహరించబడిన గోవులను కోరుకునే ఇంద్రాదులు మీ స్థానమును కప్పివేస్తారు.

(ఆక్రమిస్తారు) అందువలన ఉత్కృష్టమైన గోవుల బృందమును వదిలి దూరదేశమునకు ఇచ్చటనుండి వెళ్ళిపోండి ||10||

దూరమిత పణయో వరీయ ఉద్గావో యన్తు మినతీర్ముతేన ।
బృహస్పతిర్యా అవిన్దన్నిగూళ్ళాః సోమో గ్రావాణ ఋషయశ్చ విప్రాః||11||

పదపాఠము : దూరమ్ । ఇత । పణయః । వరీయః । ఉత్ । గావః । యన్తు । మినతీః ।
ముతేన । బృహస్పతిః । యాః । అవిన్దత్ । నిఽగూళ్ళాః । సోమః । గ్రావాణః ।
ఋషయః । చ । విప్రాః.

ప్రతిపదార్థము : పణయః = ఓ పణులారా! వరీయః = శ్రేష్ఠమైన; దూరం =
దూరదేశమునకు; ఇత = ఇచ్చటి నుండి; గచ్ఛత = వెళ్ళిపోము; గావః = మీ చే
అపహరించబడిన గోవులు; ముతేన = నిజముగా; మినతీః = ద్వారాన్ని మూసి
ఉంచిన పర్వతమును బద్దలు కొడుతూ; ఉత్ యన్తు = ఉన్నతమైన ఏదైన
స్థానమునకు వెళ్ళిపోండి; సోమః = సోమలతను; గ్రావాణః = సోమలతలను పిప్పి
చేసే కల్పములను; విప్రాః చ = మేధావులైన; ఋషయః = అంగిరసాది ఋషులు;
యాః నిగూళ్ళాః = ఏవైతే గోవులను దాచి ఉంచారో వాటిని; బృహస్పతిః =
బృహస్పతి; అవిన్దత్ = పొందుతాడు.

తాత్పర్యము : ఓ పణులారా! శ్రేష్ఠమైన దూరదేశమునకు ఇచ్చటి నుండి
వెళ్ళిపోము. మీచే అపహరించబడిన గోవులు నిజముగా ద్వారాన్ని మూసి ఉంచిన
పర్వతమును బద్దలు కొడుతూ ఉన్నతమైన ఏదైన స్థానమునకు వెళ్ళిపోండి.
సోమలతను, సోమలతలను పిప్పి చేసే కల్పములను మేధావులైన అంగిరసాది
ఋషులు ఏవిధంగానైతే పొందుతారో ఆ విధముగా మీరు ఏవైతే గోవులను దాచి
ఉంచారో వాటిని బృహస్పతి పొందుతాడు ||11||

హిరణ్యగర్భసూక్తము

(బుద్ధగేదము - 10 వ మండలము; 121 వ సూక్తము)

(8 వ అష్టకము; 7 వ అధ్యాయము; 3 వ వర్గము)

(బుద్ధి - హిరణ్యగర్భః ప్రాజాపత్యః; దేవతా - కః; ఛందః - త్రిష్టుప్
స్వరః - దైవతః)

హిరణ్యగర్భః సమవర్తతాగ్రే భూతస్య జాతః పతిరేక ఆసీత్ ।

స దాధార పృథివీం ద్యాముతేమాం కస్మై దేవాయ హవిషా విధేమ ॥1॥

పదపాఠము : హిరణ్యగర్భః । సమ్ । అవర్తత । అగ్రే । భూతస్య । జాతః । పతిః ।
ఏకః । ఆసీత్ । సః । దాధార । పృథివీమ్ । ద్యామ్ । ఉత । ఇమామ్ । కస్మై । దేవాయ
। హవిషా । విధేమ ।

ప్రతిపదార్థము : హిరణ్యగర్భః = హిరణ్యమయమైన అండము యొక్క
గర్భభూతుడైన ప్రజాపతియే హిరణ్యగర్భుడు, (ప్రజాపతియైన హిరణ్యగర్భః
ప్రజాపతేరనురూపత్వాయ [తై.సం 5.5.1.2.]) హిరణ్యమయమైన అణ్డము
గర్భముగా కడుపునందు ధరించిన పరమాత్మ, (హిరణ్యయోఽణ్డో
గర్భవద్యస్యోదరే వర్తతే సోఽసౌ సూత్రాత్మా హిరణ్యగర్భః) లేదా ప్రశామయమైన
సూర్యాదులు గర్భముగా అనగా మధ్యభాగములో కలిగిన పరమాత్మ (“హిరణ్యో
హిరణ్యమయో” [నిరుం ౧౦|౨౩], హిరణ్యాః ప్రకాశమయాః సూర్యాదయో గర్భే
గర్భవద్యశే మధ్యేఽస్య స హిరణ్యగర్భః “హిరణ్యాని సూర్యాది తేజాంసి గర్భే యస్య
స పరమాత్మా” [యజుం ౨౫|౧౦]); అగ్రే = ప్రపంచోత్పత్తికి పూర్వము అనగా
సృష్టికి పూర్వము; సమ్+అవర్తత = ఉన్నాడు, సృష్టిచేయగలవాడినుండి
ఉద్భవించాడు; జాతః = హిరణ్యగర్భుడు ఉత్పన్నుడైన వెంటనే (హిరణ్యగర్భుడే
పరమాత్మ అయినప్పటికీ ఆయన ఉపాధిభూతములైనటువంటి ఆకాశాదులు

ఈయన నుండియే ఉత్పన్నమైనవి వాటికి ఉపహితుడైనవాడు ఈయనే అయినప్పటికీ ఉత్పన్నుడైనాడనే చెప్పబడింది) ఏకః = ఒకడే ఉన్నందువల్ల అద్వితీయుడై; భూతస్య = జడజఙ్గమరూపమైన బ్రహ్మాండాది సర్వ జగత్తుకు; పతిః = శాసకుడు అనగా అధిపతి; ఆసీత్ = అయ్యాడు; సః ఇమాం = అధిపతియే కాక ఈ దృశ్యమైనమైనటువంటి; పృథివీమ్ ఉత ద్యామ్ = భూమిని; అంతరిక్షమును, ద్యులోకమును; దాధార = ధరించి ఉన్నాడు, (“పృథివీతి అంతరిక్షనామ్” [నిఘం ౧౩]); కస్మై = ఆనందరూపుడైన హిరణ్యగర్భుడైన ప్రజాపతికి (“కచతి దీప్యతే స్వేన జ్యోతిషౌ జ్యోతిర్మయత్వాత్” [శబ్దకల్పద్రుమః], “ప్రజాపతిర్వైః కః” [ఐతరేయ ౨౩౭] “సుఖం వై కః” [గో. ఉ. ౬౩]) దేవాయ = దానాదిగుణయుక్తుడైనవాడికి; హవిషా = పురోడాశాది హవిస్సులతో ఆహుతులతో; విధేమ = ఆరాధిస్తాము.

తాత్పర్యము : హిరణ్యమయమైన అండము యొక్క గర్భభూతుడైన ప్రజాపతియే హిరణ్యగర్భుడు లేదా హిరణ్యమయమైన అణ్డము గర్భముగా కడుపునందు ధరించిన పరమాత్మ లేదా ప్రశామయమైన సూర్యాదులు గర్భముగా అనగా మధ్యభాగములో కలిగిన పరమాత్మ ప్రపంచోత్పత్తికి పూర్వము అనగా సృష్టికి పూర్వము సృష్టిచేయగలవాడి నుండి ఉద్భవించాడు. హిరణ్యగర్భుడు ఉత్పన్నుడైన వెంటనే ఒకడే ఉన్నందువల్ల అద్వితీయుడై జడజఙ్గమరూపమైన బ్రహ్మాండాది సర్వ జగత్తుకు; శాసకుడు అనగా అధిపతి అయ్యాడు. అధిపతియే కాక ఈ దృశ్యమైనమైనటువంటి భూమిని, అంతరిక్షమును, ద్యులోకమును ధరించి ఉన్నాడు. అలాంటి ఆనందరూపుడైన హిరణ్యగర్భుడైన ప్రజాపతికి దానాదిగుణయుక్తుడైనవాడికి పురోడాశాది హవిస్సులతో ఆహుతులతో ఆరాధిస్తాము ||1||

య ఆత్మదా బలదా యస్య విశ్వ ఉపాసతే ప్రశిషం యస్య దేవాః ।
యస్య ఛాయామృతం యస్య మృత్యుః కస్మై దేవాయ హవిషా విధేమ ||2||

పదపాఠము : యః । ఆత్మదాః । బలదాః । యస్య । విశ్వే । ఉపదాసతే ।
ప్రదశిషమ్ । యస్య । దేవాః । యస్య । ఛాయామ్ । ఋతమ్ । యస్య । మృత్యుః ।
కస్మై । దేవాయ । హవిషా । విధేమ.

ప్రతిపదార్థము : యః = ఏ ప్రజాపతి; ఆత్మదాః = ప్రాణమును పోసి జీవనాన్ని
ఇస్తాడో; బలదాః = బలమును ఇస్తాడో; యస్య = ఎవరియొక్క; ప్రశిషం =
ఆజ్ఞలను; విశ్వే = విశ్వములోని సకలజనులు; ఉపాసతే = సేవిస్తారో ఆచరిస్తారో;
యస్య = ఎవరియొక్క ఆజ్ఞలను; దేవాః = దేవతలు కూడా అనుసరిస్తారో;
అమృతమ్ = మరణరహిత శాశ్వతస్థితి; మృత్యుః = మృత్యువు; యస్య = ఎవరి
యొక్క; ఛాయా = నీడయో; కస్మై = ఆనందరూపుడైన హిరణ్యగర్భుడైన
ప్రజాపతికి; దేవాయ = దానాదిగుణయుక్తుడైనవాడికి; హవిషా = పురోడాశాది
హవిస్సులతో ఆహుతులతో; విధేమ = ఆరాధిస్తాము

తాత్పర్యము : ఏ ప్రజాపతి ప్రాణమును పోసి జీవనాన్ని ఇస్తాడో మరియు బలమును
ఇస్తాడో, ఎవరియొక్క ఆజ్ఞలను విశ్వములోని సకలజనులు మరియు దేవతలు
కూడా ఆచరిస్తారో అనుసరిస్తారో, మరణరహిత శాశ్వతస్థితి మరియు మృత్యువు
ఎవరి యొక్క నీడవలె వెంటే ఉంటాయో అలాంటి ఆనందరూపుడైన
హిరణ్యగర్భుడైన ప్రజాపతికి దానాదిగుణయుక్తుడైనవాడికి పురోడాశాది
హవిస్సులతో ఆహుతులతో ఆరాధిస్తాము ॥ 2 ॥

యః ప్రాణతో నిమిషతో మహిత్యైక ఇద్రాజా జగతో బభూవ ।

య ఈశే అస్య ద్విపదశ్చతుష్పదః కస్మై దేవాయ హవిషా విధేమ ॥3॥

పదపాఠము : యః । ప్రాణతః । నిమిషతః । మహిత్యా । ఏకః । ఇత్ । రాజా ।
జగతః । బభూవ । యః । ఈశే । అస్య । ద్విపదః । చతుఃపదః । కస్మై । దేవాయ
। హవిషా । విధేమ.

ప్రతిపదార్థము : యః = ఎవరైతే; మహిత్యా = స్వమహత్త్వము చేత; ప్రాణతః = శ్వాసోచ్ఛ్వాసలు తీసుకోగల; నిమిషతః = రెప్పపాటుకలిగిన; జగతః = ప్రాణములు కలిగిన జీవులకు; ఏకః ఇత్ = ఒక్కడే; రాజా = రాజుగా; శాసకుడిగా; బభూవ = అయ్యాడో; యః = ఎవరైతే; అస్య = ఈ; ద్విపదః = రెండు పాదముల జీవులను; చతుష్పదః = నాలుగు పాదముల జీవులను; ఈశే = పాలిస్తాడో; కస్మై = ఆనందరూపుడైన హిరణ్యగర్భుడైన ప్రజాపతికి; దేవాయ = దానాదిగుణయుక్తుడైనవాడికి; హవిషా = పురోడాశాది హవిస్సులతో ఆహుతులతో; విధేమ = ఆరాధిస్తాము.

తాత్పర్యము : ఎవరైతే స్వమహత్త్వము చేత శ్వాసోచ్ఛ్వాసలు తీసుకోగల, రెప్పపాటుకలిగిన, ప్రాణిలోకమునకు ఒక్కడే రాజుగా, శాసకుడిగా అయ్యాడో, ఎవరైతే ఈ రెండు పాదముల జీవులను మరియు నాలుగు పాదముల జీవులను పాలిస్తాడో అలాంటి ఆనందరూపుడైన హిరణ్యగర్భుడైన ప్రజాపతికి దానాదిగుణయుక్తుడైనవాడికి పురోడాశాది హవిస్సులతో ఆహుతులతో ఆరాధిస్తాము || 3 ||

యస్యేమే హిమవంతో మహిత్యా యస్య సముద్రం రసయా సహాహుః ।
యస్యేమాః ప్రదిశో యస్య బాహూ కస్మై దేవాయ హవిషా విధేమ ॥4॥

పదపాఠము : యస్య । ఇమే । హిమవంతః । మహిత్యా । యస్య । సముద్రమ్ । రసయా । సహ । ఆహుః । యస్య । ఇమాః । ప్రదిశః । యస్య । బాహూ ఇతి । కస్మై । దేవాయ । హవిషా । విధేమ ।

ప్రతిపదార్థము : ఇమే హిమవంతః = ఈ దృశ్యమానమవుతున్న హిమాలయపర్వతములు; యస్య = ఏ ప్రజాపతి యొక్క; మహిత్యా = మహత్త్వముగా ఐశ్వర్యరూపమైన సృష్టిగా; ఆహుః = చెప్పబడతాయో; రసయా

సహ = నదులతో కూడుకుని (రసో జలమ్, తద్వతీ రసా నదీ); సముద్రమ్ = సప్త సముద్రములను; యస్య = ఎవరి యొక్క మహాభాగ్యములైన సృష్టియని; ఆహుః = చెబుతారో; యస్య చ = ఎవరి యొక్క; ఇమాః ప్రదిశః = ఈ తూర్పు మొదలగు దశ దిక్కులు; యస్య = ఎవరియొక్క; బాహూ = భుజములుగా (చెప్పబడతాయో అలాంటి); కస్మై = ఆనందరూపుడైన హిరణ్యగర్భుడైన ప్రజాపతికి; దేవాయ = దానాదిగుణయుక్తుడైనవాడికి; హవిషా = పురోడాశాది హవిస్సులతో ఆహుతులతో; విధేమ = ఆరాధిస్తాము.

తాత్పర్యము : ఈ దృశ్యమానమవుతున్న హిమాలయపర్వతములు ఏ ప్రజాపతి యొక్క మహత్వముగా ఐశ్వర్యరూపమైన సృష్టిగా చెప్పబడతాయో, నదులతో కూడుకుని సప్త సముద్రములను ఎవరి యొక్క మహాభాగ్యములైన సృష్టియని చెబుతారో, ఈ తూర్పు మొదలగు దశ దిక్కులు ఎవరియొక్క భుజములుగా చెబుతారో అలాంటి ఆనందరూపుడైన హిరణ్యగర్భుడైన ప్రజాపతికి దానాదిగుణయుక్తుడైనవాడికి పురోడాశాది హవిస్సులతో ఆహుతులతో ఆరాధిస్తాము || 4 ||

యేన థ్యోరుగ్రా పృథివీ చ దృశ్వా యేన స్వస్తభితం యేన నాకః ।
యో అన్తరిక్షే రజసో విమానః కస్మై దేవాయ హవిషా విధేమ ॥ 5 ॥

పదపాఠము : యేన । థ్యోః । ఉగ్రా । పృథివీ । చ । దృశ్వా । యేన । స్వగరితి స్వః । స్తభితమ్ । యేన । నాకః । యః । అన్తరిక్షే । రజసః । వి2మానః । కస్మై । దేవాయ । హవిషా । విధేమ.

ప్రతిపదార్థము : యేన = ఏ ప్రజాపతిచేత; థ్యోః = అంతరిక్షము; ఉగ్రా = చాలా ఎత్తుగా నిగూఢముగా ఎత్తబడినదో; పృథివీ చ = భూమి కూడా; దృశ్వా = కఠోరముగా దృఢముగా స్థిరీకరించబడినదో; యేన = ఎవరిచేత; స్వః =

స్వర్గలోకము; స్తభితమ్ = స్థిరముగా ఉంచబడినదో; యేన = ఎవరిచేత; నాకః = సూర్యుడు (అంతరిక్షమునందు ఉంచబడినాడో); యః = ఏ ప్రజాపతి; రజసః = నీటిని; అంతరిక్షే = అంతరిక్షమునందు; విమానః = సృజించాడో (అలాంటి); కస్మై = ఆనందరూపుడైన హిరణ్యగర్భుడైన ప్రజాపతికి; దేవాయ = దానాదిగుణయుక్తుడైనవాడికి; హవిషా = పురోడాశాది హవిస్సులతో ఆహుతులతో; విధేమ = ఆరాధిస్తాము.

తాత్పర్యము : ఏ ప్రజాపతిచేత అంతరిక్షము చాలా పైకి నిగూఢముగా ఎత్తబడినదో, భూమి కూడా కఠోరముగా దృఢముగా స్థిరీకరించబడినదో ఎవరిచేత స్వర్గలోకము స్థిరముగా ఉంచబడినదో ఎవరిచేత సూర్యుడు అంతరిక్షమునందు ఉంచబడినాడో, ఏ ప్రజాపతి నీటిని అంతరిక్షమునందు సృజించాడో అలాంటి ఆనందరూపుడైన హిరణ్యగర్భుడైన ప్రజాపతికి దానాదిగుణయుక్తుడైనవాడికి పురోడాశాది హవిస్సులతో ఆహుతులతో ఆరాధిస్తాము || 5 ||

యం క్రన్దసీ అవసా తస్తభానే అభ్యేక్షేతాం మనసా రేజమానే ।
యత్రాధి సూర ఉదితో విభాతి కస్మై దేవాయ హవిషా విధేమ || 6 ||

పదపాఠము : యమ్ । క్రన్దసీ ఇతి । అవసా । తస్తభానే ఇతి । అభి । ఐక్షేతామ్ । మనసా । రేజమానే । యత్ర । అధి । సూరః । ఉత్ ౭ ఇతః । వి౭భాతి । కస్మై । దేవాయ । హవిషా । విధేమ.

ప్రతిపదార్థము : అవసా = లోకరక్షణకొరకై; తస్తభానే = (ప్రజాపతిచేత) స్థిరీకరించబడిన; రేజమానే = ప్రకాశిస్తున్న; క్రన్దసీ = ద్యావాపృథివీలు; (రోదసీద్యావాపృథివ్యా “క్రన్దసీ రోదసీ”) యమ్ = ఏ ప్రజాపతిని; మనసా = బుద్ధిచేత; అభి+ఐక్షేతామ్ = చూస్తున్నాయో; యత్ర = ఎవరి యొక్క; అధి = అధారముగా; సూరః = సూర్యుడు; ఉదితః = ఉదయిస్తూ; విభాతి = వెలిగి

పోతున్నాడో; కస్మై = ఆనందరూపుడైన హిరణ్యగర్భుడైన ప్రజాపతికి; దేవాయ = దానాదిగుణయుక్తుడైనవాడికి; హవిషా = పురోడాశాది హవిస్సులతో ఆహుతులతో; విధేమ = ఆరాధిస్తాము.

తాత్పర్యము : లోకరక్షణకొరకై ఎవరిచేతనైతే స్థిరీకరించబడి ప్రకాశిస్తున్న ద్యావాప్రథివీలు ఏ ప్రజాపతిని బుద్ధిచేత చూస్తున్నాయో, ఎవరి యొక్క అధారముగా సూర్యుడు ఉదయిస్తూ వెలిగిపోతున్నాడో, అలాంటి ఆనందరూపుడైన హిరణ్యగర్భుడైన ప్రజాపతికి దానాదిగుణయుక్తుడైనవాడికి పురోడాశాది హవిస్సులతో ఆహుతులతో ఆరాధిస్తాము || 6 ||

ఆపో హ యద్భుహతీర్విశ్వమాయన్ గర్భం దధానా జనయన్తీరగ్నిమ్ ।
తతో దేవానాం సమవర్తతాసురేకః కస్మై దేవాయ హవిషా విధేమ || 7 ||

పదపాఠము : ఆపః । హ । యత్ । బృహతీః । విశ్వమ్ । ఆయన్ । గర్భమ్ । దధానాః । జనయన్తీః । అగ్నిమ్ । తతః । దేవానామ్ । సమ్ । అవర్తత । అసుః । ఏకః । కస్మై । దేవాయ । హవిషా । విధేమ.

ప్రతిపదార్థము : హ యత్ = నిశ్చయముగా ఎప్పుడైతే; గర్భం = హిరణ్మయాండము గర్భముగా కలిగిన ప్రజాపతిని; దధానాః = ధారణచేసి; అగ్నిం = అగ్నిని ప్రధానముగా చేసుకుని భూతస్పృష్టి అంతయునూ; జనయన్తీః = జనింపజేసే; బృహతీః = మహిమాన్వితమైన; ఆపః = జలరాశి; విశ్వమ్ = సమస్త విశ్వమును; ఆయన్ = వ్యాపించినదో; తతః = అప్పుడు; దేవానామ్ = దేవతలయొక్క; అసుః = ప్రాణభూతమైన; ఏకః = ఒకే ఒక్క ప్రజాపతి; సమ్ అవర్తత = ఉత్పన్నుడైనాడు, ఉద్భవించాడు; (ఈవిధంగా ఉత్పన్నుడైన) కస్మై = ఆనందరూపుడైన హిరణ్యగర్భుడైన ప్రజాపతికి; దేవాయ =

దానాదిగుణయుక్తుడైనవాడికి; హవిషా = పురోడాశాది హవిస్సులతో ఆహుతులతో; విధేమ = ఆరాధిస్తాము.

తాత్పర్యము : నిశ్చయముగా ఎప్పుడైతే హిరణ్యయాండము గర్భముగా కలిగిన ప్రజాపతిని (హిరణ్యగర్భుడిని) ధారణచేసి అగ్నిని (అగ్నిని ఉపలక్షణముగా చేసుకుని ఆకాశము, వాయువు, అగ్ని, జలము, పృథివీ అనే పంచభూతముల యొక్క గ్రహణము చేసుకోవాలి) జనింపజేస్తూ మహిమాన్వితమైన జలరాశి సమస్త విశ్వమును వ్యాపించినదో అప్పుడు దేవతలయొక్క ప్రాణభూతమైన ఒకే ఒక్క ప్రజాపతి (హిరణ్యగర్భుడు) ఉత్పన్నుడైనాడు, ఉద్భవించాడు, ఈవిధంగా ఉత్పన్నుడైన ఆనందరూపుడైన హిరణ్యగర్భుడైన ప్రజాపతికి దానాదిగుణయుక్తుడైనవాడికి పురోడాశాది హవిస్సులతో ఆహుతులతో ఆరాధిస్తాము ||7||

**యశ్చిదాపో మహినా పర్యపశ్యత్ దక్షం దధానా జనయన్తీర్యజ్ఞమ్ ।
యో దేవేష్వధి దేవ ఏక ఆసీత్ కస్మై దేవాయ హవిషా విధేమ ||8||**

పదపాఠము : యః । చిత్ । ఆపః । మహినా । పరిఅపశ్యత్ । దక్షమ్ । దధానాః । జనయన్తీః । ర్యజ్ఞమ్ । యః । దేవేషు । అధి । దేవః । ఏకః । ఆసీత్ । కస్మై । దేవాయ । హవిషా । విధేమ.

ప్రతిపదార్థము : ర్యజ్ఞం = హిరణ్యగర్భప్రజాపతి యొక్క సృష్ట్యుత్పత్తి రూపమైన ర్యజ్ఞమును; జనయన్తీః = ఉత్పన్నము చేసే; దక్షం = సృష్ట్యుత్పత్తిప్రక్రియలో దక్షుడైన ప్రపంచాత్మగా వర్తిల్లే ప్రజాపతిని (ఆత్మయందు); దధానా = ధరించు; ఆపః = జలములను (ప్రళయకాలమునందు కూడా); మహినా = స్వమహత్త్వముతో; యః చిత్ = ఏ ప్రజాపతి; పరి+అపశ్యత్ = అన్నివైపులా దర్శించాడో; యః చ = ఏ ప్రజాపతి; దేవేషు అధి = దేవతలపై; దేవః = దేవుడిగా

ఉండెనో, అతడు; ఏకః = అద్వితీయుడై; ఆసీత్ = ఉండెను; (అటువంటి) కస్మై
= ఆనందరూపుడైన హిరణ్యగర్భుడైన ప్రజాపతికి; దేవాయ
దానాదిగుణయుక్తుడైనవాడికి; హవిషా = పురోడాశాది హవిస్సులతో
ఆహుతులతో; విధేమ = ఆరాధిస్తాము.

తాత్పర్యము : హిరణ్యగర్భప్రజాపతి యొక్క సృష్టుత్పత్తి రూపమైన యజ్ఞమును
ఉత్పన్నము చేసే సృష్టుత్పత్తిప్రక్రియలో దక్షుడై ప్రపంచాత్మగా వర్ధిల్లే ప్రజాపతిని
(ఆత్మయందు) ధరించు జలములను (ప్రళయకాలమునందు కూడా)
స్వమహత్త్వముతో ఏ ప్రజాపతి అన్నివైపులా దర్శించాడో, ఏ ప్రజాపతి దేవతలకు
దేవుడిగా ఉండెనో, అతడు అద్వితీయుడై ఉండెను, అటువంటి ఆనందరూపుడైన
హిరణ్యగర్భుడైన ప్రజాపతికి దానాదిగుణయుక్తుడైనవాడికి పురోడాశాది
హవిస్సులతో ఆహుతులతో ఆరాధిస్తాము || 8 ||

మా నో హింసీజ్ఞనితా యః పృథివ్యా యో వా దివం సత్యధర్మా జజాన
యశ్చాపశ్చన్ద్రా బృహతీర్జజాన కస్మై దేవాయ హవిషా విధేమ || 9 ||

పదపాఠము : మా । నః । హింసీత్ । జనితా । యః । పృథివ్యాః । యః । వా । దివమ్
। సత్యధర్మా । జజాన । యః । చ । అపః । చన్ద్రాః । బృహతీః । జజాన । కస్మై ।
దేవాయ । హవిషా । విధేమ.

ప్రతిపదార్థము : ఆ హిరణ్యగర్భప్రజాపతి; నః = మమ్మల్ని; మా హింసీత్ =
హింసించకుండు గాక; యః = ఎవరైతే; పృథివ్యాః = పృథివీలోకమును; జనితా =
సృజించెనో; యః వా = ఎవరైతే (“వా సముచ్చయార్థే” [నిరుం ౧౫]); సత్యధర్మా
= సత్యనియమములను ధరిస్తూ (ధారణక్షమా యుక్తుడై); దివం =
ద్యులోకమును (ఆకాశమును ఉపలక్షణముగా చేసుకుని వాయువు, అగ్ని, జలము,
పృథివీ అనే పంచభూతముల యొక్క గ్రహణము చేసుకోవాలి) జజాన =

సృజించెనో; యః చ = ఎవరైతే; బృహతీః = గొప్పనైన; చన్దాః = ఆహ్లాదకరమైన; ఆపః = జలములను; అంతరిక్షమును; ('ఆపోఽంతరిక్షనామ్' [నిఘం ౧౩]) జజాన = సృజించెనో; అలాంటి కస్తూ = ఆనందరూపుడైన హిరణ్యగర్భుడైన ప్రజాపతికి; దేవాయ = దానాదిగుణయుక్తుడైనవాడికి; హవిషా = పురోడాశాది హవిస్సులతో ఆహుతులతో; విధేమ = ఆరాధిస్తాము

తాత్పర్యము : ఆ హిరణ్యగర్భప్రజాపతి మమ్మల్ని హింసించకుండు గాక. ఎవరైతే పృథివీలోకమును సృజించెనో, ఎవరైతే సత్యనియమములను ధరిస్తూ (ధారణక్షమా యుక్తుడై) ద్యులోకమును సృజించెనో, ఎవరైతే గొప్పనైన ఆహ్లాదకరమైన జలములను లేదా అంతరిక్షమును సృజించెనో, అలాంటి ఆనందరూపుడైన హిరణ్యగర్భుడైన ప్రజాపతికి దానాదిగుణయుక్తుడైనవాడికి పురోడాశాది హవిస్సులతో ఆహుతులతో ఆరాధిస్తాము || 9 ||

ప్రజాపతే న త్వదేతాన్యన్యో

విశ్వా జాతాని పరి తా బభూవ ।

యత్కామాస్తే జాహుమస్తన్నో అస్తు

వయం స్యామ పతయో రయాణామ్ || 10 ||

పదపాఠము : ప్రజాపతే । న । త్వత్ । ఏతాని । అన్యః । విశ్వా । జాతాని । పరి । తా । బభూవ । యత్కామాః । తే । జాహుమః । తత్ । నః । అస్తు । వయమ్ । స్యామ । పతయః । రయాణామ్.

ప్రతిపదార్థము : ప్రజాపతే = ఓ హిరణ్యగర్భ ప్రజాపతీ! త్వత్ అన్యః = నీవు తప్ప ఇతరులు; ఏతాని = ఈ కనబడుతున్న వర్తమానకాలికమైన; తా = ఆ భూతకాలికమైన; విశ్వా = సమస్త; జాతాని = సృజించబడిన ప్రతిపదార్థములకు భిన్నమైనవేవీ; న పరి బభూవ = సృజించలేకపోయారు; వయమ్ = మేము;

యత్కామాః = ఏ కోరికలను (అభీష్టములను) ఉద్దేశించి; తే జుహుమాః = నీకు హవిస్సులు సమర్పిస్తున్నామో; తత్ నః అస్తు = ఆ కోరికలు (అభీష్టములు) మాకు సిద్ధించుగాక; (వయం) రయీణాం = సకల ఐశ్వర్యములకు; పతయః = అధికారులుగా; స్యామ = అయ్యెదము గాక.

తాత్పర్యము : ఓ హిరణ్యగర్భ ప్రజాపతీ! నీవు తప్ప ఇతరులు ఎవ్వరూ ఈ కనబడుతున్న వర్తమానకాలికమైన మరియు ఆ భూతకాలికమైన సమస్త సృజించబడిన ప్రతిపదార్థములకు భిన్నమైనవేవీ సృజించలేకపోయారు. మేము ఏ కోరికలను (అభీష్టములను) ఉద్దేశించి నీకు హవిస్సులు సమర్పిస్తున్నామో ఆ కోరికలు (ఆ అభీష్టములు) మాకు సిద్ధించుగాక, మేము సకల ఐశ్వర్యములకు అధికారులుగా అయ్యెదము గాక ||10 ||

ఝణఝణఝణఝణఝణఝణ

వాక్యూక్తము

(ఋగ్వేదము - 10 వ మండలము; 125 వ సూక్తము)

(8 వ అష్టకము; 7 వ అధ్యాయము; 11 వ వర్గము)

(ఋషి - వాగామృణీ దేవతా - వాగామృణీ ఛందః - విరాట్టిష్టుప్
స్వరః - ధైవతః)

అహం రుద్రేభిర్వసుభిశ్చరామ్యహమాదిత్యైరుత విశ్వదేవైః ।

అహం మిత్రావరుణోభా బిభర్మహమిన్ద్రాగ్నీ అహమశ్వినోభా ॥1॥

పదపాఠము : అహమ్ । రుద్రేభిః । వసుభిః । చరామి । అహమ్ । ఆదిత్యైః । ఉత
। విశ్వదేవైః । అహమ్ । మిత్రావరుణా । ఉభా । బిభర్మి । అహమ్ । ఇన్ద్రాగ్నీ ఇతి ।
అహమ్ । అశ్వినా । ఉభా ।

ప్రతిపదార్థము : అహమ్ = అమృణా మహర్షి కుమార్తె అయిన వాక్ అను నేను
జగత్తుకు కారణమైన బ్రహ్మతో సారూప్యతను పొంది; రుద్రేభిః = పదకొండు
రుద్రులరూపాలలో⁹; వసుభిః = అష్టవసువుల రూపాలలో¹⁰; చరామి =

⁹ “శివో మహేశ్వరః శంభుః శ్రీకంఠో భవ ఈశ్వరః,
మహాదేవః పశుపతిః నీలకంఠో వృషధ్వజః,
పరమేశ ఇమే రుద్రా ఏకాదశ సమీరితాః” అని శివతత్త్వరత్నాకరములో ఏకాదశరుద్రుల పేర్లు చెప్పబడ్డాయి.
“ఓం నమస్తేఽస్తు భగవన్ విశ్వేశ్వరాయ మహాదేవాయ త్ర్యంబకాయ త్రిపురాంతకాయ త్రికాగ్నికాలాయ
కాలాగ్నిరుద్రాయ నీలకంఠాయ మృత్యుంజయాయ సర్వేశ్వరాయ సదాశివాయ శ్రీమన్మహాదేవాయనమః”
అని రుద్రనమకంలో ఏకాదశరుద్రులు పరిగణించబడ్డారు.
మరో పక్షాన్ని అనుసరించి - 1. అజుడు, 2. ఏకాపాదుడు, 3. అహిర్బుధ్వుడు, 4. త్వష్ట, 5. రుద్రుడు, 6.
హరుడు, 7. శంభుడు, 8. త్ర్యంబకుడు, 9. అపరాజితుడు, 10. ఈశానుడు, 11. త్రిభువనుడు
ఏకాదశరుద్రులుగా పేర్కొనబడ్డారు. ఇంకా చాలా మతభేదాలు ఉన్నాయి. వాటి ప్రకారం పై పేర్లలో కొన్నింటికీ
బదులు వృషాకపి, కపర్ధి, శర్వుడు మొదలైన పేర్లు వినబడుతున్నాయి.

¹⁰ ధరో ధ్రువశ్చ సోమశ్చ అహశ్వేవానిలో అనలః
ప్రత్యుషశ్చ ప్రభాసశ్చ వసవో అష్టా ప్రక్షీర్తితాః - మహాభారతం - ఆది పర్వం - 66-18

సంచరిస్తాను; అహమ్ ఆదిత్యైః ఉత = నేను పన్నెండు ఆదిత్యులరూపాలలో¹¹
 కూడా సంచరిస్తున్నాను; విశ్వదేవైః = విశ్వదేవరూపాలలోనూ సంచరిస్తున్నాను.
 అహమ్ = బ్రహ్మీభూతురాలైన నేను; మిత్రావరుణా = మిత్రుడు మరియు
 వరుణుడు అనే; ఉభా = ఇద్దరిని; బిభర్మి = ధరిస్తున్నాను; ఇన్ద్రాగ్నీ = నేను
 ఇంద్రాగ్నులను కూడా ధరిస్తున్నాను; అహమ్ ఉభా అశ్వినా = నేను
 అశ్వినీదేవతలనుభయులనూ ధరిస్తున్నాను.

తాత్పర్యము : అమ్మణ మహర్షి కుమార్తె అయిన వాక్ అను నేను బ్రహ్మవిద్యలో
 నిష్ణాతురాలైన సచ్చిదానంద స్వరూపమైన పరమాత్మతో తాదాత్మ్యతను పొంది
 జగత్తులోని పదకొండు రుద్రులరూపాలలో, అష్టవసువుల రూపాలలో
 సంచరిస్తాను. అంతేకాక నేను పన్నెండు ఆదిత్యులరూపాలలో,
 విశ్వదేవరూపాలలోనూ సంచరిస్తున్నాను. ఈ విధముగా 33 కోటి¹² (వర్గముల)
 దేవతల రూపాలలో సంచరిస్తాను. బ్రహ్మీభూతురాలైన నేను మిత్రుడు మరియు
 వరుణుడు అనే ఇద్దరిని, ఇంద్రాగ్నులను మరియు అశ్వినీదేవతలను ఉభయులనూ
 ధరిస్తున్నాను ||1||

అహం సోమమాహనసం బిభర్మి-

హం త్వష్టారముత పూషణం భగమ్ ।

అహం దధామి ద్రవిణం హవిష్మతే

సుప్రావ్యే౩ యజమానాయ సున్వతే ॥ 2 ॥

¹¹ ధాతా మిత్రః ఆర్యమా శక్రో వరుణ స్వంశ ఏవచ,
 భగో వివస్వాన్ పూషా చ, సవితా దశమస్తథా,
 ఏకాదశస్తథా త్వష్టా, ద్వాదశో విష్ణురుచ్యతే,

జఘన్యజస్తు సర్వేషా మాదిత్యానా గుణాధికః - మహాభారతం, ఆదిపర్వం (65-15,16)

¹² వసువులు 8, రుద్రులు 11, ఆదిత్యులు 12 ఇంద్రుడు, ప్రజాపతి అనే ఇద్దరితో కలిపి 33 కోటి (వర్గము)
 అవుతుంది.

పదపాఠము : అహమ్ । సోమమ్ । ఆహనసమ్ । బిభర్మి । అహమ్ । త్వష్టారమ్ । ఉత । పూషణమ్ । భగమ్ । అహమ్ । దధామి । ద్రవిణమ్ । హవిష్మతే । సుప్ర॒అవ్యే । యజమానాయ । సున్వతే.

ప్రతిపదార్థము : అహమ్ = నేను; ఆహనసం = నూరి పిప్పిచేసి పిండగా వచ్చిన అభిషవన¹³యోగ్యమైన; సోమం = సోమరసాన్ని; బిభర్మి = భరిస్తున్నాను; అహం = నేను; త్వష్టారమ్ = జగన్నిర్మాణము చేయు త్వష్ట అను దేవతను; ఉత = మరియు; పూషణం = పోషణము చేయు దేవతయైన సూర్యుడిని; భగమ్ = ఐశ్వర్య దేవతయైన భగుణ్ణి; అహం = నేను; హవిష్మతే = హవిస్సును ప్రదానము చేసే; సుప్రావ్యే = దేవతలకు సుందరమైన హవిస్సులు సమర్పణ చేసే; సున్వతే = సోమరసమును తయారుచేసే; యజమానాయ = యజమానికి; ద్రవిణం = యజ్ఞము యొక్క ఫలరూపమైన ధనమును; దధామి = ధరిస్తున్నాను.

తాత్పర్యము : నేను నూరి పిప్పిచేసి పిండగా వచ్చిన అభిషవనయోగ్యమైన సోమరసాన్ని భరిస్తున్నాను. నేను జగన్నిర్మాణము చేయు త్వష్ట అను దేవతను మరియు పోషణ చేయు దేవతయైన సూర్యుడిని, ఐశ్వర్య దేవతయైన భగుణ్ణి భరిస్తున్నాను. నేను హవిస్సును ప్రదానము చేసే దేవతలకు సుందరమైన హవిస్సులు సమర్పణ చేసే సోమరసమును తయారుచేసే యజమానికి యజ్ఞము యొక్క ఫలరూపమైన ధనమును ధరిస్తున్నాను ॥ 2 ॥

అహం రాష్ట్రీ సంగమనీ వసూనాం చికితుషీ ప్రథమా యజ్ఞయానామ్
తాం మా దేవా వ్యదధుః పురుత్రా భూరిస్థాత్రాం భూర్యావేశయన్తిమ్॥3॥

పదపాఠము : అహమ్ । రాష్ట్రీ । సమ్ ౭ గమనీ । వసూనామ్ । చికితుషీ । ప్రథమా ।
యజ్ఞయానామ్ । తామ్ । మా । దేవాః । వి । అదధుః । పురు ౭ త్రా ।
భూరి ౭ స్థాత్రామ్ । భూరి । ఆ ౭ వేశయన్తీమ్ ।

ప్రతిపదార్థము : అహం = నేను; రాష్ట్రీ = జగద్రూపమైన రాష్ట్రమునకు స్వామినిని
("రాష్ట్రీ ఈశ్వరనామ" [నిఘం ౨౧౧౨]); జగదీశ్వరిని; వసూనాం =
సమస్తధనములను; సజ్గమనీ = కలిగించుదానను; చికితుషీ = జ్ఞానయుక్తమైన
బ్రహ్మను తెలుసుకున్నదానను; యజ్ఞయానాం = యజ్ఞము చేయు వ్యక్తులలో;
ప్రథమా = ముఖ్యమైనదానని; తాం = ఇలాంటి గుణవిశిష్టురాలైన నన్ను;
భూరిస్థాత్రామ్ = బహురూపములలో విశ్వమంతా స్థిరపడియున్న; భూరి =
అనేకములైన జడజఙ్గమపదార్థాలలో బహురూపములుగా; ఆవేశయన్తీమ్ =
ప్రవేశించియున్న; మా (మాం) = నన్ను; దేవాః = దేవతలు; పురుత్రా =
బహుస్థానములలో; వి+అదధుః = వినియోగించారు.

తాత్పర్యము : నేను జగద్రూపమైన రాష్ట్రమునకు స్వామినిని జగదీశ్వరిని.
సమస్తధనములను కలిగించుదానను. జ్ఞానయుక్తమైన బ్రహ్మను
తెలుసుకున్నదానను. యజ్ఞము చేయు వ్యక్తులలో ముఖ్యమైనదానని. ఇలాంటి
గుణవిశిష్టురాలైన నన్ను బహురూపములలో విశ్వమంతా స్థిరపడియున్న
అనేకములైన జడజఙ్గమపదార్థాలలో బహురూపములుగా ప్రవేశించియున్న నన్ను
దేవతలు బహుస్థానములలో వినియోగించారు ॥ 3 ॥

మయా సో అన్నమత్తి యో విపశ్యతి

యః ప్రాణీతి య ఈం శృణోత్యుక్తమ్ ।

అమన్తవో మాం త ఉప క్షీయన్తి

శ్రుధి శ్రుత శ్రద్ధివం తే వదామి ॥ 4 ॥

పదపాఠము : మయా । సః । అన్నమ్ । అత్తి । యః । విపశ్యతి । యః । ప్రాణీతి ।
యః । ఈమ్ । శృణోతి । ఉక్తమ్ । అమన్తవః । మామ్ । తే । ఉప । క్షీయన్తి । శ్రుధి ।
శ్రుత । శ్రద్ధివమ్ । తే । వదామి ।

ప్రతిపదార్థము : యః = ఎవరైతే; అన్నమ్ = అన్నమును (సాంసారిక భోగములను); అత్తి = భుజిస్తున్నాడో; సః = అతడు; మయా = భోక్తృశక్తిరూపమైన నా ద్వారానే ఆ అన్నాన్ని (సంసారిక భోగములను) భుజిస్తున్నాడు; యః = ఎవరైతే; విపశ్యతి = చూస్తున్నాడో; యః = ఎవరైతే; ప్రాణీతి = శ్వాసోచ్ఛ్వాసములను తీసుకుంటున్నాడో; ఉక్తం ఈమ్ శృణోతి = పలికిన మాటలు వింటున్నాడో; ఇవన్నియూ నా ద్వారానే చేయగలుగుతున్నాడు; మామ్ అమన్తవః = ఈవిధముగా అంతర్యామిగా ఉన్న నన్ను ఎవరైతే తెలుసుకోలేరో; తే = వారు; ఉప+క్షీయన్తి = అపక్షయమును పొందుతారు అనగా నశిస్తారు; శ్రుత = విశ్రుతుడైన ఓ సఖుడా! తే = నీకు; శ్రద్ధివం = శ్రద్ధాయుక్తమైన వచనములను; వదామి = చెబుతాను; శ్రుధి = శ్రద్ధగా వినుము.

తాత్పర్యము : ఎవరైతే అన్నమును (సాంసారిక భోగములను) భుజిస్తున్నాడో అతడు భోక్తృశక్తిరూపమైన నా ద్వారానే ఆ అన్నాన్ని (సంసారిక భోగములను) భుజిస్తున్నాడు. ఎవరైతే చూస్తున్నాడో నా ద్వారానే చూడగలుగుతున్నాడు. ఎవరైతే నిశ్వాసోచ్ఛ్వాసములను తీసుకుంటున్నాడో నా ద్వారానే శ్వసించగలుగుతున్నాడు. పలికిన మాటలు వింటున్నాడో నా ద్వారానే వినగలుగుతున్నాడు. అన్నియునూ నా ద్వారానే చేయగలుగుతున్నాడు. ఈవిధముగా అంతర్యామిగా ఉన్న నన్ను ఎవరైతే తెలుసుకోలేరో వారు అపక్షయమును పొందుతారు అనగా నశిస్తారు. కావున విశ్రుతుడైన ఓ సఖుడా! నీకు శ్రద్ధాయుక్తమైన వచనములను చెబుతాను శ్రద్ధగా వినుము ॥ 4 ॥

అహమేవ స్వయమిదం వదామి
జుష్టం దేవేభిరుత మానుషేభిః ।
యం కామయే తంతముగ్రం కృణోమి
తం బ్రహ్మణం తమృషిం తం సుమేధామ్ ॥ 5 ॥

పదపాఠము : అహమ్ । ఏవ । స్వయమ్ । ఇదమ్ । వదామి । జుష్టమ్ । దేవేభిః । ఉత
। మానుషేభిః । యమ్ । కామయే । తమ్ ॥ తమ్ । ఉగ్రమ్ । కృణోమి । తమ్ ।
బ్రహ్మణమ్ । తమ్ । ఋషిమ్ । తమ్ । సుమేధామ్ ।

ప్రతిపదార్థము : దేవేభిః = ఇంద్రాదిదేవతల చేత; ఉత మానుషేభిః = ఋషుల చేత
మరియు మనుష్యుల చేత; జుష్టమ్ = సేవించబడినదైన; ఇదమ్ = బ్రహ్మత్మకమైన
వస్తువు గురించి; అహమ్ ఏవ స్వయమ్ = నేనే స్వయంగా; వదామి =
తెలయజేయుచున్నాను; ఉపదేశిస్తున్నాను; యం = ఎవరినైతే; కామయే =
రక్షించాలని కోరుకుంటానో; తం తమ్ = వారిని; ఉగ్రమ్ = శ్రేష్ఠునిగా; కృణోమి =
సర్వోత్కృష్టునిగా చేస్తాను; తం = అతడిని; బ్రహ్మణమ్ = సృష్టికర్తగా; తమ్ =
అతడిని; ఋషిమ్ = భూత-భవిష్యత్-అతీంద్రియ-అర్థదర్శియైన ఋషిగా; తం
= మరియు అతడినే; సుమేధామ్ = గొప్ప ప్రజ్ఞావంతుడిగా చేస్తాను.

తాత్పర్యము : ఇంద్రాదిదేవతల చేత ఋషుల చేత మరియు మనుష్యుల చేత
సేవించబడినదైన బ్రహ్మత్మకమైన వస్తువు గురించి నేనే స్వయంగా
ఉపదేశిస్తున్నాను. నేను ఎవరినైతే రక్షించాలని కోరుకుంటానో వారిని శ్రేష్ఠునిగా
సర్వోత్కృష్టునిగా చేస్తాను. అతడిని సృష్టికర్తగా, అతడిని భూత-భవిష్యత్-
అతీంద్రియ-అర్థదర్శియైన ఋషిగా మరియు అతడినే గొప్ప ప్రజ్ఞావంతుడిగా
చేస్తాను ॥౫॥

అహం రుద్రాయ ధనురాతనోమి బ్రహ్మద్విషే శరవే హస్తవా ఉ ।

అహం జనాయ సమదం కృణోమ్యహం ద్యావాపృథివీ ఆ వివేశ ॥ 6 ॥

పదపాఠము : య । ధనుః । ఆ । తనోమి । బ్రహ్మైద్విషే । శరవే । హస్తవై । ఉఃC
ఇతి । అహమ్ । జనాయ । సమదమ్ । కృణోమి । అహమ్ । ద్యావాపృథివీ ఇతి ।
ఆ । వివేశ.

ప్రతిపదార్థము : బ్రహ్మద్విషే = బ్రహ్మను లేదా వేదాలను లేదా బ్రాహ్మణులను
ద్వేషించే; శరవే = క్రూర హింసకులు మరియు త్రిపురవాసులైన దైత్యులను; హస్తవై
ఉ = సంహరించుటకొరకై; (“తుమర్థే సే-సేన్-అసే-అసేన్-క్సే-కసేన్-అధ్యై-
అధ్యైన్-కధ్యై-కధ్యైన్-శధ్యై-శధ్యైన్-తవై-తవేజ్-తవేనః” [అష్టాం ౩౪౧F] అనే
సూత్రముచేత తవై ప్రత్యయము విహితమైనది) రుద్రాయ = మహాదేవుని యొక్క;
ధనుః ఆ+తనోమి = ధనుస్సును ఎక్కుపెడతాను; అహమ్ = నేను; జనాయ =
నన్ను స్తుతించువారిని రక్షించుటకై వారి శత్రువులతో; సమదం = యుద్ధమును;
కృణోమి = చేయుదును; అహం = నేను; ద్యావాపృథివీ = ద్యులోకములోనూ
పృథివీలోకములోనూ; ఆ+వివేశ = అంతర్యామిగా వ్యాపించి ఉంటాను.

తాత్పర్యము : బ్రహ్మను లేదా వేదాలను లేదా బ్రాహ్మణులను ద్వేషించేవారిని
హింసించేవారిని చివరకు క్రూర హింసకులై మరియు త్రిపురవాసులైన దైత్యులనైనా
సంహరించుటకై మహాదేవుని యొక్క ధనుస్సును ఎక్కుపెడతాను. నేను నన్ను
స్తుతించువారిని రక్షించుటకై వారి శత్రువులతో యుద్ధమును చేయుదును. నేను
ద్యులోకములోనూ పృథివీలోకములోనూ అంతర్యామిగా వ్యాపించి ఉంటాను ॥6॥

అహం సువే పితరమస్య మూర్ధన్మమ యోనిరప్స్వగంతః సముద్రే ।

తతో వి తిష్ఠే భువనాను విశ్వోతామూం ద్యాం వర్షణోప స్పృశామి ॥7॥

పదపాఠము : అహమ్ । సువే । పితరమ్ । అస్య । మూర్ధన్ । మమ । యోనిః ।
అప్ 2 సు । అన్తరితి । సముద్రే । తతః । వి । తిష్ఠే । భువనా । అను । విశ్వా । ఉత ।
అమూమ్ । ద్యామ్ । వర్షణా । ఉప । స్పృశామి ।

ప్రతిపదార్థము : అహమ్ = నేనే; అస్య = ఈ పరమాత్మ యొక్క; మూర్ధన్ =
శిరోస్థానీయమైన; పితరమ్ = ద్యులోకమును (ఆకాశమును) (“ద్యోః పితా”
[తై.బ్రా 3.7.5.4]); సువే = సృజిస్తాను; (“ఆత్మన ఆకాశః సమ్భూతః” [తై.ఆ
8.1.]); సముద్రే = పరమాత్మయందు; (సముద్రవంతి అస్మాత్ భూతజాతాని సః
సముద్రః పరమాత్మా) అప్పు అన్తః = వ్యాపనశీలములైన బుద్ధియందలి
బ్రహ్మచైతన్యము; మమ యోనిః = నా కారణమైనదే; తతః = అందువలన; విశ్వా
భువనా = విశ్వమందలి సమస్త లోకములలో అనగా పంచమహాభూతములలో;
అను = ప్రవేశించి; వి+తిష్ఠే = వివిధరూపములలో వ్యాపించి ఉంటాను; ఉత =
మరియు; అమూమ్ = ఈ యొక్క; ద్యామ్ = ద్యులోకమును అనగా ఆకాశమును;
వర్షణా = కారణభూతమైన మాయాత్మకమైన నా దేహము చేత; ఉప స్పృశామి =
స్పృశిస్తున్నాను.

తాత్పర్యము : నేనే ఈ పరమాత్మ యొక్క శిరోస్థానీయమైన ద్యులోకమును
(ఆకాశమును) సృజిస్తాను. పరమాత్మయందు గల వ్యాపనశీలములైన
బుద్ధియందలి బ్రహ్మచైతన్యము నా కారణమైనదే. అందువలన విశ్వమందలి సమస్త
లోకములలో ప్రవేశించి వివిధరూపములలో అనగా పంచమహాభూతములలో
వ్యాపించి ఉంటాను. ఈ యొక్క ద్యులోకమును అనగా ఆకాశమును
కారణభూతమైన మాయాత్మకమైన నా దేహము చేత స్పృశిస్తున్నాను ॥ 7 ॥

అహమేవ వాత ఇవ ప్ర వామ్యారభమాణా భువనాని విశ్వా ।

పరో దివా పర ఏనా పృథివ్యైతావతీ మహినా సం బభూవ ॥ 8 ॥

పదపాఠము : అహమ్ | ఏవ | వాతః ౭ ఇవ | ప్ర | వామి | ఆ ౭ రభమాణా | భువనాని
| విశ్వా | పరః | దివా | పరః | ఏనా | పృథివ్యా | ఏతావతీ | మహినా | సమ్ | బభూవ.

ప్రతిపదార్థము : విశ్వా భువనాని = విశ్వమందలి సమస్త లోకములను అనగా
పంచమహాభూతములను; ఆ+రభమాణా = కారణరూపముగా నిర్మాణము
చేస్తూ; అహమ్ ఏవ = నేనే; వాతః ఇవ = గాలి వలె స్వేచ్ఛగా స్వచ్ఛందంగా;
ప్ర+వామి = వ్యాపిస్తున్నాను. దివా పరః = ద్యులోకమునకంటే ఎత్తుగా; ఏనా = ఈ
యొక్క; పృథివ్యా = పృథివిని; పరః = అతిక్రమించి అనగా దాటి; మహినా = నా
యొక్క మహిమలతో; ఏతావతీ = ఇంత పరిమాణవతిగా; సం+బభూవ =
రూపుదిద్దుకున్నాను.

తాత్పర్యము : నేను విశ్వమందలి సమస్త లోకములను అనగా
పంచమహాభూతములను కారణరూపముగా నిర్మాణము చేస్తూ గాలి వలె స్వేచ్ఛగా
స్వచ్ఛందంగా వ్యాపిస్తున్నాను. ద్యులోకమునకంటే ఎత్తుగా ఈ యొక్క పృథివిని
అతిక్రమించి అనగా దాటి నా యొక్క మహిమలతో ఇంత పరిమాణవతిగా
రూపుదిద్దుకున్నాను || 8 ||

నాసదీయసూక్తము

(ఋగ్వేదం 10 మండలములోని 129 సూక్తము)

(8 వ అష్టకము; 7 వ అధ్యాయము; 17 వ వర్గము)

(ఋషిః - పరమేష్ఠి ప్రజాపతిః; దేవతా - భావవృత్తమ్; ఛందః - నిచ్చత్రిష్టుప్; స్వరః - ధైవతః)

నాసదాసీన్నో సదాసీత్తదానీం నాసీద్రజో నో వ్యోమా పరో యత్ ।

కిమావరీవః కుహ కస్య శర్మన్నమ్భః కిమాసీద్గహనం గభీరమ్ ॥1॥

పదపాఠము : న | అసత్ | ఆసీత్ | నో ఇతి | సత్ | ఆసీత్ | తదానీమ్ | న | ఆసీత్ |
రజః | నో ఇతి | విఽఽమ | పరః | యత్ | కిమ్ | ఆ | అవరీవరితి | కుహ | కస్య |
శర్మన్ | అమ్భః | కిమ్ | ఆసీత్ | గహనమ్ | గభీరమ్ .

ప్రతిపదార్థము : తదానీమ్ = సృష్టికి పూర్వమైన ప్రళయావస్థయందు; అసత్-న-
ఆసీత్ = శూన్యము యొక్క అభావము లేదు; సత్-నో-ఆసీత్ = సద్రూపమైనది
ఏదీ లేదు; రజః-న-ఆసీత్ = రజస్సు లేదు; పరః-వ్యోమ న-ఉ-యత్ =
వ్యోమమునకు పైభాగమున ఉన్నది అనగా ద్యులోకమునుండి సత్యలోకము వరకు
ఉన్న విశ్వమునకు రక్షకమైనది, సీమారూపమైనది, ఆవరించిన ఆకాశమూ ఏదీ
కూడా లేదు; కిమ్-ఆ-అవరీవః = ఆవరించేది లేనందున ఆవరణీయమైనది
కూడా లేదు; కుహ కస్య శర్మన్ = సుఖనిమిత్తమైన ఏ ప్రదేశమూ లేదు; గహనం
గభీరమ్-అమ్భః కిమ్-ఆసీత్ = గహనమైన గభీరమైన సూక్ష్మజలములు కూడా
ఉండే అవకాశమున్నదా?

తాత్పర్యము : ఇందులో సృష్టికి పూర్వము సమస్త ప్రపంచరహితమైన ప్రళయావస్థ
నిరూపించబడుతోంది. ప్రళయావస్థలో జగత్తుకు మూలకారణమైనది

అసద్రూపముగా అనగా చెవులపిల్లి కొమ్మువంటిది లేకుండా లేదు. అసలు లేనిదానినుండి సద్రూపమైన జగత్తు పుట్టదు. ఆత్మవలె సద్రూపంగా నిర్వచింపదగినదిగానూ లేదు. వ్యోమము అనగా అంతరిక్షము లేదు. వ్యోమమునకు పై భాగమున రూపవంతమైన జగత్తు మరియు రూపరహితమైన జగత్తు అనగా భూమి మొదలు పాతాళం వరకు అంతరిక్షం మొదలు సత్యలోకం వరకు గల లోకాలు లేవు. ఇలా చతుర్దశభువనగర్భమైన బ్రహ్మాండము స్వరూపపరముగా లేదనే భావము సిద్ధించినది. ఆవరింపబడేది లేనందువల్ల ఆవరించేది కూడా లేదు. ఆవరించేది ఎక్కడ ఉండి ఆవరిస్తుంది? ఆధారభూతమైన ప్రదేశం లేదు. సృష్టి అనేది జీవుల ఉపభోగం కోసమే కదా, కాని భోక్త లేనందున భోక్త అయిన ఏ జీవుని సుఖంకోసం ఆవరిస్తుంది? ఈ సృష్టి అంటేనే భూతములచే ఆవరించబడినది. ప్రళయదశలో భోక్తలయిన జీవులు ఉపాధులు లయం కావడం వల్ల ఈ సృష్టి గోచరించదు. భోక్త లేనప్పుడు ఆవరణానికి నిమిత్తం లేకపోవడంవల్ల ఆవరించడం సంభవించదు. అప్పుడు భోక్తలు మరియు దాని భోగ్యపదార్థమూ లేవని భావము. ఆవరణయుక్తమైన బ్రహ్మాండము లేనందున తదంతర్యతమైన జలతత్త్వము కూడా ఉండకూడదు, కాని 'ఆపో వా ఇదమగ్రే సలిలమాసీత్' అనే శ్రుతి ప్రమాణముననుసరించి సలిలము యొక్క సద్భావమును శంకించకూడదు ఎందుకనగా అప్పుడు గహనమైన ప్రవేశించుటకు శక్యంకాని అగాధమయిన నీరు గూడా లేదు ||1||

న మృత్యురాసీదమృతం న తర్హి న రాత్ర్యా అహ్న ఆసీత్ప్రకేతః ।

ఆనీదవాతం స్వధయా తదేకం తస్మాద్ధాన్యన్న పరః కిచ్చ నాస ॥ 2 ॥

పదపాఠము : న । మృత్యుః । ఆసీత్ । అమృతమ్ । న । తర్హి । న । రాత్ర్యాః । అహ్నః । ఆసీత్ । ప్రకేతః । ఆనీత్ । అవాతమ్ । స్వధయా । తత్ । ఏకమ్ । తస్మాత్ । హ । అన్యత్ । న । పరః । కిమ్ । చన । ఆస ।

ప్రతిపదార్థము : మృత్యుః-న-ఆసీత్ = సృష్టికి పూర్వము మృత్యువు లేదు; తర్హి = మృత్యువే లేనప్పుడు; అమృతం న = అమృతముండునా? రాత్ర్యాః అహ్నాః = రాత్రియొక్క మరియు పగటి యొక్క; ప్రకేతః = ప్రజ్ఞానమునకు పూర్వరూపము; న-ఆసీత్ = లేదు; తత్-ఏకమ్ = ఆ ఒక్క బ్రహ్మతత్త్వమే; అవాతమ్ = గాలి కూడా లేని దశలో; స్వధయా = తన ధారణశక్తితో; ఆసీత్ = ప్రాణయుక్తముగా ఉన్నది.; తస్మాత్-అన్యత్ = దానికి భిన్నమైనది; కిమ్-చన = ఏదీ కూడా లేదు; పరః-న-ఆస = బ్రహ్మతత్త్వమునకతిరిక్తమైన జగత్తు ఏదీ లేదు.

తాత్పర్యము : సృష్టికి పూర్వము మృత్యువు లేదు, ఎందుకనగా మరణించుటకు యోగ్యమైనవాడు లేడు, కాని మృత్యువునకు అభావకృతమైన అమృతము కూడా లేదు. మృత్యువును ఉద్దేశించియే అమృతము యొక్క కల్పన జరుగుతుంది కావున అమృతము అనగా మృత్యురాహిత్యము అనగా ప్రాణుల అవస్థానము కూడా లేదు. అన్నింటికీ అధికరణభూతమైనది కాలము ఉన్నదా అని ప్రశ్నవేస్తూ రాత్రి కాని పగలు కాని అచ్చట లేవు మరియు ప్రజ్ఞానము కాని అప్పుడు లేదు అంతేకాక రాత్రిపగలులకు కారణభూతమైన సూర్యచంద్రులు కూడా లేరు అని సమాధానము చెప్పబడింది. వాయు శూన్యమై ఉన్న ఆ ప్రదేశములో ఆత్మావలంబనతో శ్వాస-ప్రశ్వాసయుక్తమైన సకలవేదాంత ప్రసిద్ధమైన బ్రహ్మతత్త్వము మాత్రమే ఉన్నది. ఆ బ్రహ్మము కూడా మాయతో కూడి ఉండినది. ఇంతకంటే ఇతరమైన జగత్తు అచ్చట లేదు || 2 ||

తమ ఆసీత్తమసా గూఢమగ్రేఽప్రకేతం సలిలం సర్వమా ఇదమ్ ।

తుచ్ఛేనాభ్యపిహితం యదాసీత్తపసస్తన్మహినాజాయతైకమ్ ॥ 3 ॥

పదపాఠము : తమః । ఆసీత్ । తమసా । గూఢమ్ । అగ్రే । అప్రకేతమ్ । సలిలమ్ । సర్వమ్ । ఆః । ఇదమ్ । తుచ్ఛేన । ఆభు । అపిహితమ్ । యత్ । ఆసీత్ । తపసః । తత్ । మహినా । అజాయత । ఏకమ్.

ప్రతిపదార్థము : అగ్రే = సృష్టికి పూర్వము; తమసా = మాయారూపమైన అజ్ఞానమనే అన్ధకారముచే; గూఢమ్ = ఆవృతమై ఉన్నది; తమః-ఆసీత్ = అన్ధకారము అనగా జగత్కారణము ఉన్నది; ఇదం సర్వమ్ = ఇదంతయూ; సలిలమ్-ఆః = నీటివలె భావరూప జ్ఞానతమస్సు చే; అప్రకేతమ్ = అవిజ్ఞేయమై అనగా తెలుసుకొనదగనిదై; తుచ్ఛ్యేన = తుచ్ఛభావము చే; యత్-అపిహితమ్ = ఏదైతే ఆవృతమై కప్పబడి ఉన్నదో; ఆభు = నాలుగు దిక్కులనుండి; ఆసీత్ = ఉన్నది; తపసః = పరమాత్మయొక్క జ్ఞానమయమైన తపస్సుచే; తత్-మహినా = మహత్త్వముగా ఉత్పన్నమైనది.

తాత్పర్యము : సృష్టికి పూర్వం ప్రళయ దశయందు భూతభౌతికమైన సమస్త జగత్తు భావరూప-అజ్ఞానమనే తమస్సుచే కప్పబడి ఉండినది. ఆ భావరూప-అజ్ఞానమే మూలకారణమై నామరూపాదులచే సృష్ట్యముగా లేక అప్రజ్ఞాతమై ఉన్నది. దానినుండి ప్రకటం కావటమే జగత్తుకు జన్మ వ్యవహారస్థితి. కనబడే ఈ కార్యరూపమైన జగత్తు తన కారణమైన బ్రహ్మముతో అవిభక్తమై, నాలుగు దిక్కులనుండి సదసదద్విలక్షణమైన భావరూప అజ్ఞానము చే కప్పబడి, కారణభూతతమస్సుచే అవిభక్తమై ఉండికూడా పరమేశ్వరుణి సృష్టి చేయాలనే పర్యాయోచన రూపమైన తపస్సుయొక్క మహత్త్వంచే పుట్టింది || 3 ||

కామస్తదగ్రే సమవర్తతాధి మనసో రేతః ప్రథమం యదాసీత్ ।

సతో బన్ధమసతి నిరవిన్దన్ హృది ప్రతిష్ఠ్యా కవయో మనీషా ॥ 4 ॥

పదపాఠము : కామః । తత్ । అగ్రే । సమ్ । అవర్తత । అధి । మనసః । రేతః । ప్రథమమ్ । యత్ । ఆసీత్ । సతః । బన్ధమ్ । అసతి । నిః । అవిన్దన్ । హృది । ప్రతిష్ఠ్యా । కవయః । మనీషా ।

ప్రతిపదార్థము : అగ్రే కామః = ఆరంభ సృష్టి యందు సృష్టిచేయాలనే అభిలాష కలిగినది; తత్-యత్ = ఆ అభిలాష; మనసః-అధి = మనస్సు నందు; సమవర్తత = నిహతమై ఉండినది; ప్రథమం రేతః = అది భావి భవిష్యత్తుకు ఉత్పత్తికారణమై బీజభూతమై; ఆసీత్ = ఉండినది; కవయః = క్రాంతదర్శులైన విద్వాంసులు; అసతి = అశరీరమైన చేతనరూపమైన ఆత్మయందు; సతః = శరీరరమునకు నిమిత్తమైన; బన్ధమ్ = మానవబీజశక్తిని బంధించి; మనీషా = వివేచనశీలమైన బుద్ధితో; ప్రతీష్య = నిర్ణయించుకుని; హృది = హృదయమునందు; నిః-అవిన్దన్ = నిర్విణ్ణులయ్యారు. విరాగులై పోయారు

తాత్పర్యము : మొదట పరమేశ్వరుని మనస్సులో సృష్టి చేయాలనే అభిలాష కలిగినది. ఆ అభిలాషయే భావి ప్రపంచానికి బీజమైనది. ఇది గడచిన కల్పములోని ప్రాణుల పుణ్యకర్మల ఫలితంగా సృష్టి సమయంలో అన్నిప్రాణుల అంతఃకరణములయందు కలగగా ఇప్పుడున్నదిగా కనబడే సమస్తజగత్తు హేతువైంది. కల్పకాలంలో ప్రాణులచే అచరింపబడిన అవిద్యాకామకర్మసమూహములే సద్రూపమునకంటే విలక్షణమైన అవ్యాక్యతమైన జగద్దేతువులని అతీత-అనాగత-వర్తమాన-అభిజ్ఞులైన యోగిపుంగవులు వారి వివేచనశీలమైన వివేకంతో విచారించి నిరూపించారు 4

తిరశ్చీనో వితతో రశ్మిరేషామ్ అధః స్విదాసీదుపరి స్విదాసీత్ ।

రేతోధా ఆసన్మహిమాన ఆసన్స్వధా అవస్తాత్రయతిః పరస్తాత్ ॥ 5 ॥

పదపాఠము : తిరశ్చీనః । వి2తతః । రశ్మిః । ఏషామ్ । అధః । స్పృత్ । ఆసీ3త్ । ఉపరి । స్పృత్ । ఆసీ3త్ । రేతః2ధాః । ఆసన్ । మహిమానః । ఆసన్ । స్వధా । అవస్తాత్ । ప్ర2యతిః । పరస్తాత్.

ప్రతిపదార్థము : ఏషాం = అవిద్య, కామము, కర్మల ద్వారా ఈ జగత్తును సృజించిన వారి యొక్క; రశ్మిః = వ్యాప్తి, ఉదయించిన సూర్యరశ్మి వలె; వితతః ఆసీత్ = నిమేషమాత్రములో అంతటా వ్యాపిస్తుందో అలా వ్యాపించినది; తిరశ్శీనః = ఇలా ఉద్భవించిన కార్యవర్గము మధ్యలో అవస్థితమైనదా?; అధః స్వీత్-ఆసీత్ = క్రిందిభాగములో అవస్థితమైనదా?; ఉపరి స్వీత్-ఆసీత్ = పై భాగములో అవస్థితమైనదా?; రేతోధాః = మానవబీజశక్తి యొక్క బీజభూతమైన కర్మలకు కర్తలుగా మరియు భోక్తలుగా ఉన్న జీవులు; ఆసన్ = ఉద్భవించారు; మహిమానః-ఆసన్ = వీటిలో ఆకాశాదులు భోగ్యములైనవి. ఇలా కర్తలు భోక్తలు భోగ్యములు అనే కార్యవర్గము అసంఖ్యాకములైనవి; స్వధా = భోగ్యప్రపంచము; అవస్తాత్ = నికృష్టముగానూ; ప్రయతిః = భోక్తప్రపంచము; పరస్తాత్ = ఉత్కృష్టముగానూ అయ్యినవి.

తాత్పర్యము : అవిద్య, కామము, కర్మ ఈ జగత్సృష్టికి హేతువులైనవి. ఎలాగైతే ఉదయించిన సూర్యకిరణాలు శీఘ్రంగా జగత్తును వ్యాపిస్తాయో అలా అవిద్య, కామ, కర్మలచే జగత్తు విస్తరించింది. ఇలా మొదట పుట్టిన కార్యవర్గం మధ్యలో ఉన్నదా? క్రింద ఉన్నదా? పై భాగాన ఉన్నదా? అని ప్రశ్న. ఇలా ఈ జీవప్రపంచము ఆతిశీఘ్రంగా వ్యాపించడంచే దాని క్రమం గుర్తించడానికి వీలులేకపోయింది, సృష్టించిన వారిలో కొందరు బీజ భూతమైన కర్మను చేస్తూ దాని ఫలాన్ని అనుభవించే జీవులుగానూ ఉంటూ అసంఖ్యాకులయ్యారు. ఆకాశం మొదలైన మహాభూతాలు భోగ్యాలుగా అయ్యాయి. ఇలా మాయాసహితుడైన పరమేశ్వరుడు జగత్తునంతా సృజించి దానిలో ప్రవేశించి భోక్త-భోగ్యరూపముగా విభాగం చేశాడు. వీటిలో భోగ్య వస్తువు నికృష్టముగానూ, భోక్త ఉత్కృష్టుడు గానూ అయ్యారు || 5 ||

కో అద్ధా వేద క ఇహ ప్రవోచత్ కుత ఆజాతా కుత ఇయం విసృష్టిః ।
అర్వాగ్దేవా అస్య విసర్జనేనాథా కో వేద యత ఆబభూవ ॥ 6 ॥

పదపాఠము : కః । అద్ధా । వేద । కః । ఇహ । ప్ర । వోచత్ । కుతః । ఆజాతా । కుతః । ఇయమ్ । విసృష్టిః । అర్వాక్ । దేవాః । అస్య । విసర్జనేన । అథ । కః । వేద । యతః । ఆబభూవ .

ప్రతిపదార్థము : కః = ఎవడు; అద్ధా = ఈ తత్త్వమును యథార్థముగా; వేద = తెలుసుకోగలుగుతాడు?; కః = ఎవడు; ఇహ = ఈ లోకములను గూర్చి; ప్రవోచత్ = ప్రవచించగలుగుతాడు?; ఇయం విసృష్టిః = వివిధమైన భూత-భౌతిక-భోక్త-భోగ్యాది రూపములలో ఉన్న ఈ సృష్టి; కుతః = ఏ నిమిత్తకారణముచే; కుతః-ఆజాతా = ఏ ఉపాదానకారణముచే ప్రకటమైనది? ప్రాదుర్భవించినది?; దేవాః = దేవతలు; అస్య విసర్జనేన = ఆకాశము మొదలు వివిధమైన భౌతిక జగత్తు యొక్క ఉత్పత్తి అయిన తరువాత; అర్వాక్ = భూతసృష్టికి తరువాత జనించారు కావున అర్వాచీనులైనారు. ఇలాంటి అర్వాచీనులైన దేవతలు; అథ కః = ఇలాంటి స్థితిలో ఏ మానవమాత్రుడు; వేద = తెలుసుకొనగలుగుతాడు; యతః ఆబభూవ = తమ ఉద్భవమునకు పూర్వము జరిగిన సృష్టి క్రమముయొక్క హేతువును తెలుసుకొనగలడు?

తాత్పర్యము : ఈ సృష్టి తెలుసుకొనడానికి అశక్యమైనది. కాబట్టి విస్తరించి చెప్పడం. జరుగుట లేదు. ఎవడు ఈ తత్త్వమును పరమార్థముగా తెలుసుకొనగలడు? ఎవడు దీనిని లోకానికి చెప్పగలడు? భూత, భౌతిక, భోక్త, భోగ్యాది రూపంగా ఉన్న యీ సృష్టి ఏ ఉపాదానకారణం నుండి పుట్టిందో. ఏ నిమిత్తకారణం నుండి పుట్టిందో ఎవరు విస్తారముగా చెప్పుగలరు? దేవతలు కూడా భూతసృష్టికి తరువాత పుట్టినవారే. కాబట్టి తమకు ముందు పుట్టిన సృష్టిని గురించి తెలుసుకోలేరు. ఇక మనుష్యాదులెలా చెప్పగలరు? ॥ 6 ॥

ఇయం విసృష్టిర్యత ఆబభూవ యది వా దధే యది వా న ।

యో అస్యాధ్యక్షః పరమే వ్యోమన్తో అఙ్గ వేద యది వా న వేద ॥ 7 ॥

పదపాఠము : ఇయమ్ । విఽసృష్టిః । యతః । ఆఽబభూవ । యది । వా । దధే ।
యది । వా । న । యః । అస్య । అధిఽఅక్షః । పరమే । విఽఙ్గమ్ । సః । అఙ్గ । వేద
। యది । వా । న । వేద

ప్రతిపదార్థము : యతః = ఏ ఉపాదానకారణముచేత; ఇయం విసృష్టిః = వివిధమైన
గిరి-నదీ-సముద్రాదిరూపములో ఉన్న విచిత్రమైన సృష్టి; ఆబభూవ =
ఉత్పన్నమైనది?; యది వా దధే = ధరించిఉన్నదా?; యది వా న = ధరించి లేదా?;
అస్య = భూత-భౌతికాత్మకమైన జగత్తు యొక్క; యః-అధ్యక్షః = అధిపతి,
ఈశ్వరుడు; పరమే వ్యోమన్ = ఉత్కృష్టమైన ఆకాశమువలె ఉన్న నిర్మలమైన
స్వప్రకాశములో లేదా విశేషముగా వ్యాపించిన ఆకాశములో లేదా నిరతిశయ-
ఆనందస్వరూపములో లేదా విశిష్టజ్ఞానరూపమైన ఆత్మయందు; సః అఙ్గ =
ఉన్నాడా ఆ పరమాత్మ? (న వేద = అనే విషయాలను స్వజ్ఞానముతో
తెలుసుకోలేము.

తాత్పర్యము : జగత్తు యొక్క సృష్టి ప్రక్రియను ఏవిధముగా
తెలుసుకోలేకపోతున్నామో జగత్తును ధరించిన విధానమును కూడా విస్తరంగా
తెలుసుకోవడము అశక్యమే. జగత్తుకు ఉపాధాన కారణమైన పరమాత్మనుండి గిరి
నదీ సముద్రాది రూపమైన ఈ విచిత్ర సృష్టి బయలుదేరింది. ఆయన దీనిని
ధరిస్తున్నాడా? లేదా? ఆయన తప్ప దీనినెవడు ధరించగలడు? ఏ పరమాత్మ నుండి
ఈ సృష్టి ఏర్పడెనో ఆయననెవరెరుగ గలరు? కుండ ఏర్పడడానికి మట్టి ఉపాదాన
కారణము మరియు కుమ్మరి నిమిత్తకారణము. కొందరు ప్రధానంనుండి ఈ జగత్తు
స్వయంగా పుట్టిందని విరుద్ధంగా భావిస్తున్నారు. ఆయనయే జగత్తుకు
ఉపాదానమని ఎవరు తెలుసుకొన్నారు? తటస్థ కారణమే ఈశ్వరుడని కొందరు

భావించారు. దేవతలే ఎరుగలేని దానిని అర్పించినట్లెలా తెలుసుకుంటారు? భూత భౌతికాత్మకమైన ఈ జగత్తుకు అధ్యక్షుడైన ఈశ్వరుడు గొప్పది, సత్యము అయిన ఆకాశంవలె నిర్మలమైన స్వప్రకాశంలో ఉన్నాడు. ఆ పరమేశ్వరుడే తెలుసుకోవాలి. ఇతరులు ఎరుగ లేరు || 7 ||

అకాడమీ పబ్లికేషన్స్
(తెలుగు వ్యాఖ్యానముతో)

1.	సిద్ధాంతకౌముదీ	300
2.	సాంఖ్యకారికా	200
3.	వేదాంతసారః	100
4.	తర్కభాషా	300
5.	అర్థసంగ్రహః	300
6.	సర్వదర్శనసంగ్రహము	100
7.	ప్రాకృతపాఠమాలికా	100
8.	భాషాశాస్త్రసంగ్రహః	150
9.	యోగదర్శనము	300
10.	శిశుపాలవధము	300

సంస్కృత అకాడమీ

(కేంద్రీయసంస్కృతవిశ్వవిద్యాలయముచే మాన్యతపొందిన ఆదర్శకోధసంస్థా)

ఉస్మానియా విశ్వవిద్యాలయము, హైదరాబాద్

2024

978-93-80171-98-2